arkzin ®

IZLAZI SVAKOG DRUGOG PETKA

ISSN 1330-4011

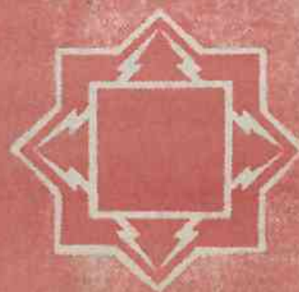
2.01

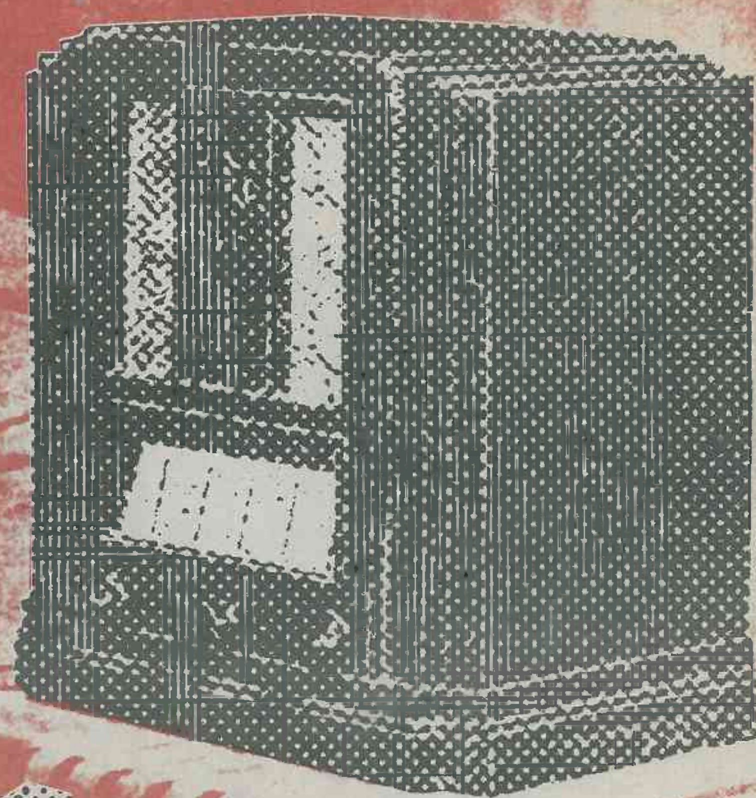
MEGAZIN ZA POLITIKU I KULTURU CIVILNOG DRUŠTVA, br. 56, 19.1.96. god. VI, cijena 8 kn, 190 SIT, 4 DEM, 1.80£

akademik Tuđman Franjo: Srećno!

Dušan Bilandžić: Bakarić je otac hrvatskog proljeća!

Josip Županov: Ili mi, ili oni

COLD MEDIA

Radio TTT

The Spoons

Mezak Video Art vs. Biškupije!

Marcel Štefančič jr. - Hugh Divine!

ako nemamo veliku tiražu da imamo bar kod

Jedan list u dva dijela!

BASTARD imamo samo mi!

SADRŽAJ

IMPRESSUM

arkzin

BROJ 56
ZAGREB, 19. SIJEČNJA 1996.
MOLIM PLATITI: 8 KN
IZDAVAČ: ARKZIN D.O.O. REPUBLIKE AUSTRIJE 23/I, ZAGREB, TEL/FAX (01) 57 19 11
E-MAIL: ARKZIN_ZG@ZAMIR-ZG.ZTN.APC.ORG

GLAVNA I ODGOVORNA: VESNA JANKOVIĆ
NEKOOPEARTIVA: DEJAN KRŠIĆ(35) & RUTTA D.D.(24)
FOTOPHOTO: **ark**PHOTO, KRISTIAN KRVAVICA
ILUSTRATOR: VELJKO 3.0
REDAKCIJA: BORIS BUDEN, DEJAN DRAGOSAVAC, ANDOR FABIAN (RADIO TTT), TONI GABRIĆ, FRANK HOFMANN, PETAR JURIŠIN (SPLIT), DEJAN KRŠIĆ (OPAKA TEORIJA), GEERT LOVINK (BILWET), IGOR MARKOVIĆ, BOŽO MATIĆ (EKONOM), VANJA NOVAK (28), JO VAN DER SPEK (WORLD), BORIS RAŠETA (22), TATJANA TAGIROV, BORIS TRUPČEVIĆ
SUMMARY EDITOR: DRAŽEN BUKOVEC
TAJNICA: RUŽICA GAJIĆ [ZVANA SEKA]
DISTRIBUDIJA & PROMOCIJA: DRAŽEN KRSNIK
THANX TO MIMI!!!
IZRADA FOTOLITA: STUDIO MGM NOVEL
TISAK: TISKARA "NOVI LIST", ZVONIMIROVA 20/A, RIJEKA
GLAVNI DISTRIBUTER: TISAK, ZAGREB (70%)
MIŠLJENJEM MINISTARSTVA KULTURE I PROSVJETE REPUBLIKE HRVATSKE, ARKZIN JE OSLOBOĐEN PLAĆANJA POREZA NA PROMET.

Hardware:
POWERMAC 7100/80, QUADRA 650, UMAX VISTA S8, HP LASER JET 4, GRUNDIG STUDIO 3010
Software:
PAGEMAKER 6.0, PHOTOSHOP 3.04, FREEHAND 5.5, STREAMLINE 3.1, WORD 5.0, WRITE NOW 3.0, X POINT, SPECTRA VR
Fonts:
BODY TEXT: MINION SG, FF META
HEADLINES: BLOCK D&D, MARTEN GROTESQUE SG
ALSO STARING: CYBEROTICA, EXOCET, RECOGNITA, CONFIDENTIAL, DYNAMOE, ADSET SG, KABEL, ORATOR, TEMPLATE GOTHIC, MYRIAD, KRAFNICE, MODULA, ROTIS...
Special messages:
Where's the bunny on the cover?

GODIŠNJA PRETPLATA (25 brojeva): 46 DEM u protuvrijednosti HRK po tečaju NBH na dan uplate. Za Evropu 110 DM,ostatak svijeta 110 US$. Uplate na žiro-račun ARKZIN d.o.o. broj 30101-603-28437 [s naznakom godišnja pretplata]
SUBSCRIPTION: Europe 110 DM; Rest of the World: 110 US$
Devizni račun kod Varaždinske banke 34800-620-16, 2500-71-0816396. ARKZIN d.o.o. NE ZABORAVITE POSLATI KOPIJU UPLATNICE SA SVOJOM ČITKO ISPISANOM ADRESOM!!!
Prošle brojeve možete nabaviti u redakciji. Kupi, kupi, kupi me ti to radiš najbolje!!!
CIJENA OGLASNOG PROSTORA/ADVERTISEMENTS:
Od 50 do 1000 DM. Plaćanje u protuvrijednosti HRK po srednjem tečaju NBH na dan uplate. Glasaj, glasaj, glasaj se - nema mi boljeg od tebe!
Excerpts from ARKZIN on WORLD WIDE WEB: http://MediaFilter.org/WarZone

Male tajne velikih majstora kuhinje

Piše: Toni GABRIĆ

Kraj maratonske šahovske partije između većinske koalicije u zagrebačkoj Skupštini i manjinskog HDZ-a nakon dva i pol mjeseca još se ne nazire. U teškoj rovovskoj borbi koalicija bi, ukoliko bi sve ostalo unutar pravila igre, kad-tad morala iskoristiti svoju materijalnu prednost. Glavni problem koji pred njom stoji je što pobjeda mora biti izborena a da protivnik na kraju ne poruši figure. Zagrebačka igra, sve je vidljivije, u sebi sadrži naglašenu psihološku komponentu, a još uvijek je posve neizvjesno je li HDZ uopće spreman, pod bilo kojim uvjetima, prihvatiti poraz.

Bez ikakvog formalnog objašnjenja **Tuđman** je prihvatio preporuku Vlade i odbio potvrditi **Gorana Granića** za župana. Time je u stvari prešutno pristao na sve one kvalifikacije koje su na račun nesuđenog župana i gradonačelnika izrečene u kabinetu **Zlatka Mateše**. Kao što već znaju svi trgovci i piljarice po zagrebačkim tržnicama, Mateša je Graniću spočitnuo navodni program za opstrukciju izvršne vlasti u zemlji. Sada je na redu opozicija, koja bi ovih dana trebala predložiti drugog kandidata za funkcije koje su bile namijenjene Graniću. Prema postojećem međustranačkom dogovoru kojim je unutar koalicije uspostavljena relativno solidna ravnoteža, u vatru bi opet trebao biti bačen netko iz HSLS-a. Upravo na tom mjestu prijeti prvi problem koji savez opozicijskih stranaka treba preskočiti. Liberali se, kao što je poznato, nalaze u teškoj krizi uvjetovanoj nesuglasicama oko budućeg identiteta stranke, a po svemu sudeći i osobnom netrpeljivošću između pojedinih vodećih članova. Zbog toga im neće biti lako odabrati osobu spremnu i dovoljno kvalificiranu za preuzimanje položaja župana, pritom još bez političkih i drugih historijskih "mrlja" koje bi HDZ mogao upotrijebiti kao protuargument - a da ta osoba, još k tome, ima podršku svih glavnih krugova unutar vlastite stranke. Dosad je stranka istakla ime jednog čovjeka koji bi vjerojatno mogao biti katalizator između onih koji podržavaju **Vilfana** i **Kovačevića** i onih koji podržavaju **Dražena Budišu**, a to je **Jozo Radoš**. Ali o njemu se posljednjih tjedana govori kao o mogućem Budišinom nasljedniku u ulozi predsjednika liberala, i teško da bi mu mogla biti dodijeljena i funkcija u sistemu lokalne samouprave.

Kad HSLS, i koalicija u cjelini, prebrodi ovaj problem, i odabere novog kandidata za župana, otvorenim ostaje ono glavno pitanje. A to je, hoće li Franjo Tuđman na kraju porušiti figure, ili će se ipak ponijeti u skladu s pravilima igre i priznati da je u glavnom gradu ostao bez šansi. Opozicijski predstavnici u svojim javnim istupima uglavnom rješenje vide u novim izborima za Županiju i Grad, u kojima bi HDZ morao biti još uvjerljivije potučen. Do izbora će doći ukoliko Tuđman ne prihvati ni drugog kandidata. Tada naime on sam postavlja zagrebačkog župana i gradonačelnika, koji neće imati podršku skupštinske većine, a osim **Ivana Majdaka** kao kandidat za to mjesto dosad je spomenut i svojedobno vrlo popularni predsjednik Vlade, **Franjo Gregurić**. Kad, i ukoliko, Skupština bude počela blokirati njegov rad, ona će biti raspuštena. Nakon provedenih izvanrednih izbora i konstituiranja nove Skupštine, ona po Zakonu ne može biti raspuštena narednih godinu dana.

Ukoliko budu raspisani novi izbori za zagrebačku Županijsku i Gradsku skupštinu, i ukoliko HDZ opet bude poražen, priča s opstrukcijom rada tih organa vlasti može se na razne načine ponavljati. Neki od opozicionara, poput Manolića, prijete vraćanjem "istom mjerom" i blokiranjem rada brojnih državnih institucija, od Sabora do općina!

Ali što se može dogoditi ukoliko Zagrepčani i na novim izborima iskažu nesklonost prema HDZ-u, i to još uvjerljivije? Opozicionari javno iskazuju uvjerenje da će se Tuđman tada morati pomiriti s voljom većine. U njihovim se krugovima uglavnom smatra da su upravo novi izbori ona vrata koja je HDZ ostavio sebi otškrinutima za častan uzmak. Međutim ukazuju li sadašnji postupci Franje Tuđmana i njegove stranke na spremnost za povlačenje, ili možda ipak na čvrstu nakanu da se u održavanju vlasti ide do kraja, o tome se uglavnom barem javno ne spekulira?

Ukoliko postupke i iskaze HDZ-ovih čelnih ljudi shvatimo doslovno i ozbiljno, razloga za zabrinutost neće nam uzmanjkati. Predsjednik Republike i njegovi istaknuti državno-partijski suradnici posljednjih su tjedana osuli opoziciju takvom paljbom teških diskvalifikacija kakva se nije mogla čuti još od najtežih ratnih dana. Počelo je s otkrivanjem Granićevog dokumenta za destabilizaciju vlasti, neposredno pred prvu, kasnije poništenu, konstituirajuću sjednicu zagrebačke županijske i gradske skupštine. Bijes je ubrzo prenesen na "ekstremne elemente iz malih stranaka", poimenično, na **Josipa Manolića** i **Dobroslava Paragu**. Prema riječima koje su doprle s nebeskih visina domaće politike, čitava se opozicija pretvorila u taoce ove dvojice i jos nekolicine ljudi. Međutim opozicija je, izgleda, napokon pronašla pravu strategiju protiv HDZ-ovih pokušaja njezinog slabljenja. Stranke su, gotovo konsenzualno, pristale na privremeno potiskivanje vlastitih identiteta na račun stvaranja čvrstog zajedničkog bloka. Taj blok izgrađuje vlastiti imidž pokreta za demokraciju, koji u nekoliko točaka sažima zajednički nazivnik svih članica. Koalicija nastoji nametnuti upravo one programske točke koje je razlikuju od vladajuće stranke-pokreta, a koje su širokom krugu građana sve zanimljivije.

Upravo takva politika je jedan od glavnih razloga što ni spomenuta psovka usmjerena prema Manoliću i Paragi nije požnjela očekivani rezultat u vidu smekšavanja oporbenog bloka.

Potom je iz teškog naoružanja napadnuta opozicija u cjelini. Na obiteljskoj proslavi HDZ-a u Splitu, izvršni tajnik stranke **Ivan Valent** ustanovio je da napadi kojima je ona tobože izložena u Zagrebu "imaju isti rukopis kao i prije", misleći pritom na cjelokupnu jugoslavensko-srbočetničku i komunjarsko-liberalno-nostalgičarsku alijansu. Stavljanje cjelokupne opozicije u kontekst od vlasti proklamiranih nacionalnih izdajnika i smrtnih neprijatelja potom se ponovilo još nekoliko puta. Posebno valja uočiti sadržaj TV-komentara članka Tuđman je definitivno pokazao da je brutalni diktator objavljenog u Novom listu iz pera **Romana Latkovića**. Gromovitim riječnikom, pri čemu se odmah vidi da Latković i njegov tekst u cijeloj priči uopće nisu važni, gledatelji i slušatelji se upozoravaju da "određene snage prvi put u slobodnoj (sic!) Hrvatskoj skidaju masku". U komentaru napisanom tko zna od koga i tko zna gdje, ne radi se dakle o Latkoviću već o latkovicima. I to bi zagrebački latkovići trebali imati na umu. Ovakve HDZ-ove istupe opozicija može tumačiti na način - tko gubi, ima pravo da se ljuti. Ali moguć je i nešto drugačiji rasplet. Ukoliko budu raspisani novi izbori za zagrebačku Županijsku i Gradsku skupštinu, i ukoliko HDZ opet bude poražen priča s opstrukcijom rada tih organa vlasti može se na razne načine ponavljati. Neki od opozicionara, poput Manolića, prijete vraćanjem "istom mjerom" i blokiranjem rada brojnih državnih institucija, od Sabora do općina. Ali možda je upravo to ono što HDZ i želi: provociranje opozicije i građana, usmjereno na izazivanje političkog kaosa što bi onda mogao biti dobar argument za nastavak vladavine drugim sredstvima.

NEPOKORENI GRAD II

Kratko je bio srećan

Piše: Božo MATIĆ

Priča se da je Tuđman ljutito zgužvao projekciju rezultata budućih zagrebačkih izbora, jer naručena je analiza pokazala da bi ovoga puta čak 75 posto građana glasalo za stranke oporbe, čime bi poraz HDZ-a bio još rječitiji. Tomcu je, navodno, cijele noći zvonio telefon, nakon što je pristao doći s Mikšom na razgovor kod Tuđmana. Kakva jest da jest opozicija je trenutno jedina šansa Zagrepčanima. I Zagrepčani njoj.

Zagreb ključa. Ispod prividnog mira valja se duboka kolektivna frustracija uzrokovana sve većom materijalnom i duhovnom bijedom i osjećajem da se razumnim putem ništa ne može promijeniti. Priča se da je **Tuđman** ljutito zgužvao projekciju rezultata budućih zagrebačkih izbora, jer naručena je analiza pokazala da bi ovoga puta čak 75 posto građana glasalo za stranke oporbe, čime bi poraz HDZ-a bio još rječitiji. **Tomcu** je, navodno, cijele noći zvonio telefon, nakon što je pristao doći s **Mikšom** na razgovor kod Tuđmana. Pozvavši "gradonačelnika Mikšu i predsjednika Skupštine Tomca", predsjednik su i prije službenog odgovora pokazali koga priznaju: Tomca da, **Granića** ne. Građane je ogorčilo što se Tomac poslikao s Mikšom kod Tuđmana; shvatili su to kao neku vrst izdaje

i pokazali da ako bi opozicija sada i ušla u neka nagađanja i pregovore sa HDZ-om građani to ne bi tolerirali. Tomac koji je, ne baš od srca, rekao da će dati ostavku na funkciju ne riješi li se cijela situacija na pravi način, nije zaboravio dodati da osim Tuđmana ne vidi drugog predsjednika i, u skladu sa svojim uobičajenim ponašanjem, ostavio otvorena vrata nagađanjima kuda zapravo spada. Posebno veseli što se koalicija sedam stranaka zasada dobro drži. Ponašaju se kao jedna stranka koja ima jednog kandidata i ne pokušavaju, unatoč pritiscima i obećanjima, licitirati s drugim "prihvatljivijim" imenima. Jer ionako nisu imena bila u pitanju.

Priznaj, razbij i uništi

Zagrepčani očekuju da nakon postavljanja prisilnog gradskog upravitelja vijećnici svih sedam opozicijskih stranaka vrate svoje mandate i natjeraju vlast na novo raspisivanje izbora. S još više gušta nego prvi put pokazali bi koliko su iziritirani činjenicom da ih se tretira kao maloumnike odričući im pravo da upravljaju svojom sudbinom. HDZ pak strahuje od novih izbora, traži varijantu po kojoj bi ih mogli izbjeći i usput pripremа teren za novi korak prema stahovladi. U njihovim rukama još je uvijek moć da neke stvari nametnu i presijeku svaku diskusiju o tome, no vremena se ipak mijenjaju. Prije dvije godine opozicija bi se uzrujavala, protestirala, pisala pisma, ali bi sve ostalo bez ikakvog efekta. Danas HDZ više ne smije zanemarivati nezadovoljstvo građana. Metropola, posljednja velika oaza poslušnosti, opasno gunđa. Vlast još uvijek pokušava i sebe i druge uvjeriti da bi predaja vlasti opoziciji ugrozila infrastrukturu centralne vlasti, obrane i sigurnosti, ali se iz najužih stranačkih krugova čuje da svi žale što se Tuđmana nije uspjelo uvjeriti da primijeni **Šuškov** model: priznaj i za šest mjeseci (blokiranjem rada komunalnih službi, dirigiranim medijskim napadima) uništi.

Model nije primijenjen, a problemi, za koje se direktno okrivljuju hadezeovci, se umnažaju. Štrajk radnika *Croatiabusa*, protest radnika Ine, uhićenje direktora *Chromosa* koji, što je svima bilo poznato, već nekoliko godina pronevjerava novac zaposlenih, ali je tek sada "ekskluzivno i senzancionalno" uhapšen - samo je dio mozaika koji se polako sklapa.

Đeneral, Pretvorba i Magnat

Vodstvo HDZ-a svjesno je da se pokret rastače, da ga uništavaju interesi suprotstavljeni između onih koji bi željeli prije svega političku vlast i upravljanje narodom i onih koji bi se samo željeli obogatiti dovoljno da dobro žive u Hrvatskoj dok se može, a potom negdje na toplim morima ako prigusti. S jedne strane bi građanima povjerenje trebali ulijevati likovi i djela **Vladimira Šeksa, Ivića Pašalića, Zlatka Canjuge, Ivana Valenta, Branimira Glavaša** i **Vere Stanić** kao budućih lovaca na razne profitere, a s druge se sve crni od prljavog rublja koje je isplivalo pod kapom iste stranke i vodećih joj ljudi. "Politika mi je mladost dala - politika ju je uzela" rekao je svojedobno nesretni **D. Kovačević** koji sada čami u remetinečkom zatvoru jer nije dobro shavtio privatizacijsku igru na hrvatski način. Ministar Šušak je *Croatiabus* obećao generalu **Ljubi Česiću - Rojsu**, tvrdi **Leon Šulić**, većinski vlasnik *Transcroatie* i *OPZ*-a, dvaju poduzeća koja se s *Croatiabusom* spore oko imovine bivšeg holdinga.

Unatoč obećanjima o lovu na unutarstranačke kriminalce praksa govori da su svi potezi ustvari licemjerni. Vlada je donijela odluku da ministri ne mogu biti članovi nadzornih odbora u javnim poduzećima, ali to ih ne smeta da budu imenovani u *Croatia osiguranju*, *Jadranturistu* i ostalim još relativno uspješnim firmama (takva je bila i *Chromos* dok je još nisu uzeli pod svoje). Iz saborskih se soba saznaje da je u pripremi zakon koji bi ratne profitere trebao dovesti pred lice pravde zajedno sa pretvorbenim čarobnjacima, koji su uz blagoslov državnih institucija, došli u posjed značajne imovine, no nitko ne najavljuje reviziju ili izmjenu zakona koi su ozakonili ovakvo stanje pljačke i bezumlja. **Ivan Valent** tvrdi da se u vrhu stranke raspravljalo oko 1000 spornih pretvorbi (što je oko trećina ukupno pretvorenih poduzeća), ali ne spominje izvješćaje bivšeg premijera **Valentića** i njegova malog zloduha koji su pred TV kamerama dali izvještaj po kojem je bilo svega nekoliko spornih slučajeva. Tisuća teško da ide pod nekoliko, a i u preostale dvije "nesporne" tisuće moglo bi se naći slučajeva koji su isforsirani da budu zakoniti po nepravednim zakonima.

Javnost će se sigurno najavljenim zakonom o lovu na privredne kriminalce zabaviti, ali vremena su preteška da to postane ključna preokupacija kao nekada. Dok radnici zagrebačke *INA*-e nose transparente pred zgradom u kojoj sjedi uprava, gradom kruži zanimljiva priča po kojoj se u pozadini vodi bitka između Valentića i **Čermaka** oko titule budućeg naftnog magnata. Valentiću je navodno obećano pravo da uvozi sirovu naftu, prerađuje ju u Ininim rafinerijama i prodaje na benzinskim crpkama koje namjerava izgraditi duž ključnih prometnih pravaca (posebno autoput Zagreb - Beograd). To osobito plaši one koji su od *INA*-e uzeli u zakup pumpe na kojima moraju prodavati samo *INA*-ine proizvode i derivate po diktiranim cijenama. Valentić bi ih - dobije li rat sa Čermakom koji navodno već ima iskustva u tim poslovima, a maknut je s mjesta upravitelja puste Krajine i traži šansu za nove poduzetničke uspjehe - mogao uništiti jeftinijim benzinom i podrškom vanjskih partnera (prema kojima mu je najbolja veza navodno **Špiljkov** sin **Vanja**). Dok rukovodstvo INE odbija pregovarati sa svojim radnicima, držeći na tisuće njih u potpunoj neizvjesnosti egzistencijalnoj neizvjesnosti i vjerujući da će uz podršku predsjednika uspjeti sačuvati monopol INE, Valentić naplaćuje obećanja koja je prikupio dok je podmetao leđa raznim glupim odlukama i zakonima. Tko može, dok gradom kruže slične priče, vjerovati da će HDZ uhvatiti baš one prave.

Uzdaj se u se...

Što je obećano Mateši koji je najavio da će rast plaća u 1996. biti nula posto još uvijek se ne zna, no to mora da je nešto veliko kada je odlučio izazvati protiv sebe sve normalne i poštene ljude u ovoj zemlji. Odlučiti da se plaće zamrzavaju znači otvoriti širom vrata nezadovoljstvu koje bi moglo kulminirati direktnim obračunom radnika i vlasti (otjelovljene u policiji). Beskrajno ignoriranje uloge sindikata i opravdanih zahtjeva mora na kraju polučiti takav rezultat. Još prije godinu dana radnici bi se povukli uplašeni optužbom da su ostatak samoupravljačkog sistema, a danas se već vrlo dobro nose i sa pitanjem neće li ih opozicija iskoristiti za sebe u zagrebačkoj krizi. To nema veze jedno s drugim, odgovaraju. Njih zagrebačka vlast zanima kao građane, a bahatost poslodavca ih ugrožava kao ljudska bića.

Oporba naravno može i mora iskoristiti situaciju u gradu za sebe. Zagrepčani to od nje i očekuju. Ali ne tako da se stavi na čelo štrajkača (što nikada i nije bila njezina namjera) već tako da neustrašivo izađe s najmanje upitnim (pa tako i najmanje ranjivim) ljudima u javnost, da pokuša objasniti svakom potencijalnom biraču zašto je važno da se osjeća poniženim takvim odlukama vladara. U bitci koja predstoji ni Zagrepčani ni opozicija ni od koga ne mogu očekivati pomoć. Sami su, a rezultat bi mogao postati obrazac za budućnost Hrvatske. Očekivati da se **Clinton** pobrine za demokratsku vladu u Zagrebu, smiješno je. Ameriku definitivno ne zanima tko je na vlasti u Zagrebu i koliko je Hrvatska doista demokratska zemlja, kao što je ne bi zanimali ni problemi s kojima bi se nova demokratskija Hrvatska vlast sutra mogla eventualno sresti. Prepustili bi je njezinoj sposobnosti i njezinoj sudbini bez suvišnih emocija. Kakva jest da jest opozicija je trenutno jedina šansa Zagrepčanima. I Zagrepčani njoj.

Josip Županov, sociolog

Ili mi, ili oni

Razgovarao: Bojan MUNJIN

Svi koji imaju običaj čitati novine više od jednom tjedno zadnjih petnaestak godine poznaju katastrofička sociološka predviđanja profesora Josipa Županova. Crne vizije razvoja našeg društva predočene podacima o kontinuiranom klizanju u sve veće siromaštvo i slika zajednice zarobljene primitivnim vrijednostima i autoritarnim grupama na vlasti kao da je u obrnuto proporcionalnom odnosu sa blagom pojavom ovog tihog profesora industrijske sociologije u mirovini sa Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu. O aktualnim socijalnim i političkim procesima u Hrvatskoj razgovaramo sa profesorom Županovim u povodu nedavne promocije njegove najnovije knjige "Poslije potopa".

▶ U odnosu na Vaša, doduše argumentirana, ali mračna predviđanja, možete li zamisliti budućnost Hrvatske 10 ili 15 godina unaprijed, u kojoj bi generacija koja se danas naziva omladinskom, mogla preuzeti značajnu ulogu u javnom i političkom životu jer je neopterećena svim onim "teškim" obrascima kulturnog ponašanja koje karakteriziraju naše vrijeme. Ova generacija bit će tad biološki svježa i neće se sjećati ustaša, četnika i socijalizma. Imat će samu sebe, znanje i informacije koje će puno brže upijati nego što su to sve generacije do sada imale prilike?

To je pitanje o kojem bih i ja želio nešto više saznati. Naime, naprosto nam danas nedostaju empirijska istraživanja, koja su postojala u zadnjem razdoblju socijalizma. U takvom istraživanju 1982. sam i sam sudjelovao zajedno sa **Vlastom Ilišin i Furiom Radinom**, ali bilo je i drugih istraživanja. Ono što sam primijetio u tom istraživanju bila je nevjerojatna ideologizacija radničke omladine, pa sam bio začuđen u kolikoj je mjeri mlada generacija prihvaćala postojeću ideologiju. Ona je bila spremna poricati činjenice ukoliko se one nisu slagale s vladajućom ideologijom.

Jedan primjer: postojala je empirijska činjenica o kojoj je tada govorila partijska statistika, da se radnici osipaju iz Saveza komunista i ja sam pitao ispitanike zašto je to tako? Dvadeset posto ih je negiralo da se radnici uopće osipaju. Vladao je tad i evidentan negativni utjecaj države u privredi, ali gotovo 75 posto ispitanika vidjelo je taj utjecaj pozitivnim. U kasnijim istraživanju, čiji su rezultati objavljeni 1990. baš se naročito ističe da je omladina u to vrijeme bila jako ideologizirana. Ne znam događa li se sad ponovo neki proces ideologizacije, ili je omladina danas od neke sasvim druge vrste, orijentirana u pravcu modernih, urbanih vrijednosti. Hrvatsko društvo, bar ovo službeno, danas je prilično tradicionalno orijentirano. Uostalom, mladi ljudi se malo i javljaju u javnosti. Pogledajte tko piše u novinama - uglavnom penzioneri. Ako samo prolistate pisma čitalaca u našim novinama, vidjet ćete da razina javnog diskursa u zadnje dvije godine rapidno opada, po principu autoselekcije na bazi sve niže intelektualne razine. Možda mladi danas smatraju da se uopće i ne isplati pisati. Teško mi je reći koliko će nova generacija u budućnosti biti neopterećena i kakva će biti njena intelektualna razina.

▶ Da li Vas uopće privlači ideja da bi se nakon jednog ovako opterećenog vremena mogla dogoditi takva generacija koja bi bila ispražnjena od starih frustracija?

U vrijeme mog istraživanja komunistička ideologija već je dosta bila oslabila, a ipak je generacija mladih radnika, srednjoškolaca i ostalih bila izrazito ideologizirana, što teško mogu racionalno objasniti. Sistem je tad već bio vrlo kompromitiran i već se dosta slobodnije moglo govoriti izvan sistemskih koordinata. Ne znam što će se dogoditi. Osim toga, danas je i dalje prisutan stalan egzodus naših ljudi u druge zemlje - a to iseljavanje je uvijek selektivno.

Tko će se najprije iseliti? Onaj tko ima drugačije ideje nego vladajući sistem. Tako je uostalom napučena Amerika. Prvi iseljenici se nisu slagali s tadašnjim uređenjem u Engleskoj. U svojoj knjizi "Poslije potopa", doduše, ja se bavim predviđanjem, ali u engleskom jeziku postoje dva termina za predviđanje. *Forecast* je prognoza da će se nešto stvarno dogoditi, a *prediction* znači utvrđivanje uvjeta u kojima se neka pojava može dogoditi.

U društvenim znanostima mogu se raditi predviđanja samo na bazi postojećih trendova, ali konačni ishod mogu odlučiti slučajni faktori koje ne možete predvidjeti.

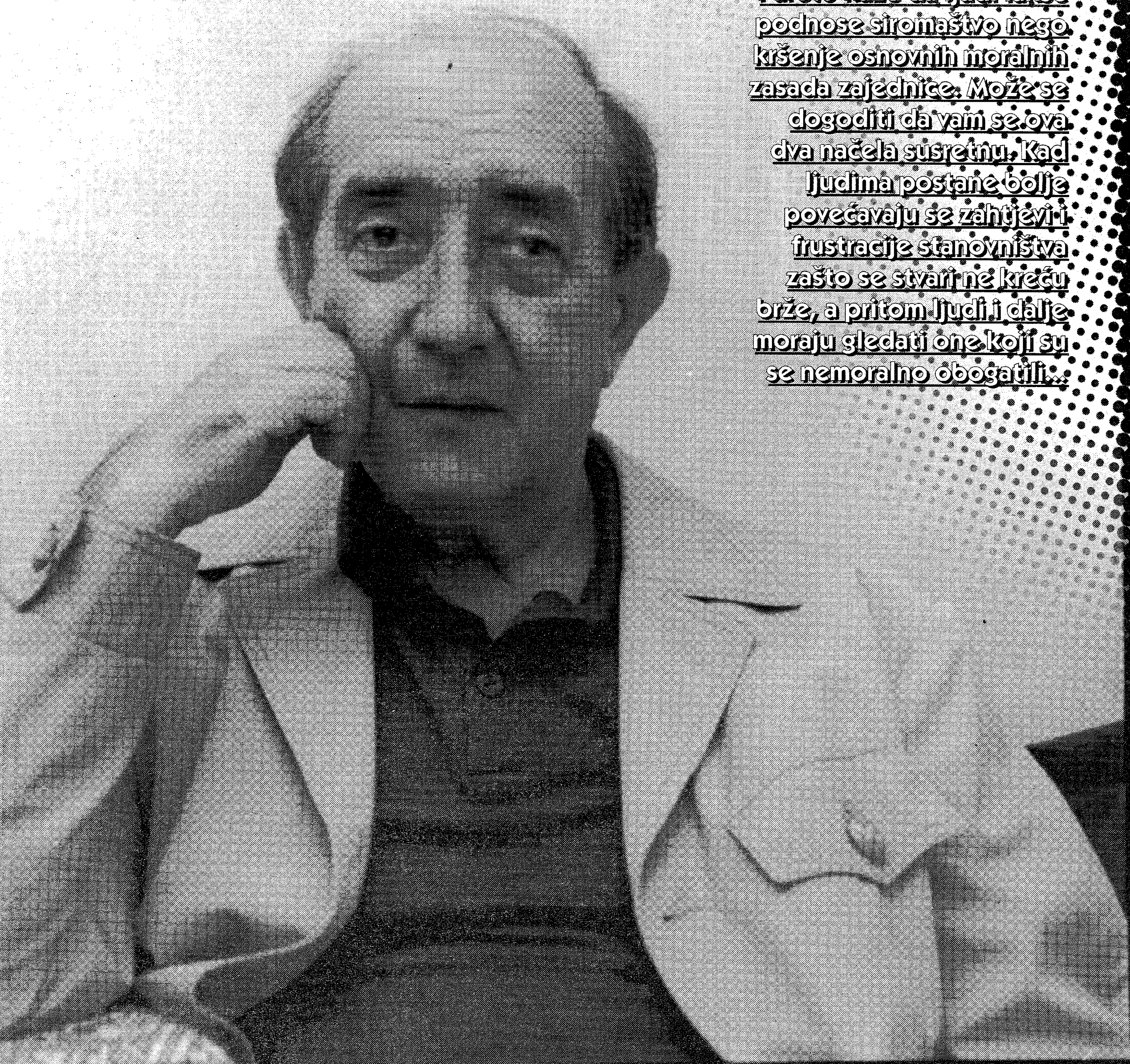
▶ Jesu li Vaša istraživanja iz osamdesetih dala naslutiti turbulencije iz devedesetih. Još devedesete, kako kažete, omladina je bila vrlo ideologizirana unutar starog režima, a 1991. izbio je rat.

Moja istraživanja to nisu pokazala jer ja ih nisam ni radio od kad je **Milošević** došao na vlast. Na temelju istraživanja koja sam do tada poduzeo, očekivao sam daljnje produbljavanje ekonomske krize i veliko naprezanje koalicije radnika i politokracije. Nisam očekivao ovo što se dogodilo.

▶ Možete li navesti bitne socijalne trendove u Hrvatskoj koji bi u budućnosti mogli utjecati na mlade, na temelju onoga što sada vidimo?

Rat je u početku stvorio euforiju, pa su mnogi mladi ljudi moderno zapadnjački orijentirani u njega otišli kao dobrovoljci. Masovne euforije nikada ne traju dugo i vrijeme naše euforije je prošlo, pa to neće biti neki faktor u budućnosti. Svakako je značajan povratak crkve na velika vrata. Crkva je imala mali utjecaj na one koje smo mi anketirali, međutim, sad ona slobodno djeluje i taj utjecaj danas ide u pravcu obnove tradicionalnih vrijednosti. Kad gledate katoličku crkvu kao cjelinu i njezinu ideologiju možete vidjeti dva dosta različita segmenta. Prvi, socijalni nauk katoličke crkve vrlo je moderan i sadrži uvažavanje čovjeka u proizvodnji i težnju za humanizacijom odnosa na radu, a drugi, konzervativni segment inzistira na uvriježenom, tradicionalnom odnosu prema obitelji, moralu, protiv pobačaja i sl. U Hrvatskoj se mnogo više naglašavaju stavovi prema obitelji, braku i odnosu spolova nego spomenuti socijalni nauk o kojemu se, zapravo, malo govori. Neki tradicionalisti su čak spremni u javnosti napasti one koji govore o socijalnim pitanjima, pa se zato taj nauk manje spominje. Teško je reći zašto je to tako. Radi li se o političkom oportunizmu unutar same crkve koja se možda ne želi zamjerati, ili o jakoj sklonosti tradicionalnoj doktrini, osobito kod lokalnog klera? Čak je i sam pojam radničke participacije koji je sastavni dio socijalnog nauka crkve također tabuiziran: onoga tko bi danas u Hrvatskoj zastupao ideju radničke participacije, odmah će optužiti za samoupravljanje! Ta riječ ima sad kod nas isti naboj kakav je u Americi za vrijeme hladnog rata imala riječ komunizam. Kad je riječ o utjecaju crkve na mladež, čini mi se da bi više utjecaja na mlade mogao imati ovaj konzervativni nego ovaj moderni segment.

▶ Kad u knjizi "Poslije potopa" govorite o predviđanjima, mlade smještate u tamni pejzaž budućnosti - naročito kad se radi o obrazova-

nju. Zamišljate li mlade kao buduće fah-idiote, puke servisere vladajuće nomenklature, ili kao moderne kmetove?

Trendovi idu u tom pravcu, ali društvenim procesima treba dosta vremena da se pokažu. **Šuvar** danas kaže kako njegova reforma nije donijela ništa dramatično, jer se ljudi koji su prošli takvo obrazovanje vani sasvim dobro snalaze. Ali, da biste u cjelini sagledali efekt obrazovnog programa, morate vidjeti kako ljudi obrazovani u tom sistemu obrazuju nove generacije. Osim toga, škola nije jedini faktor obrazovanja; u mnogim obiteljima postoje obrazovani roditelji i djeci su kod kuće često puta dostupne čitave biblioteke. Tu je i obrazovanje izvan škole, strani jezici, mediji i novine, posebno inozemna štampa. Ipak evidentno je da se decenijama kod nas kvaliteta obrazovnog sustava smanjuje i da je to smanjenje kumulativno - loše obrazovani učitelji još lošije obrazuju nove učenike. Rezultati obrazovnog sustava koje sam vidio još kao nastavnik bili su u tome što je kod djece i studenata stvorena pogrešna motivacija - odbojnost prema znanju kao takvom. Moji su studenti bili nesretni kad sam im govorio nešto novo, jer su željeli da predavanja budu svedena na ono najnužnije. Potpuno su funkcionalno shvatili obrazovanje: svrha cijele te procedure jest da se dobije diploma. Bilo bi idealno kad bi se to moglo bez ispita i predavanja, ali kako to nije moguće, svedimo to na najmanju moguću mjeru. Ne vidim da se sada nešto mijenja na bolje: pogledajte danas socijalni položaj učitelja. Nastavnički rad je za same prosvjetare postao najvažnija sporedna stvar: oni se bave privatnim biznisom, odlaze u strana poduzeća ili bivši Unprofor. U školama vlada manjak stručnog kadra, pa negdje predaju i nesvršeni studenti, a i na fakultetima ima koječega - crne ekonomije i sl. Te se stvari već dugo vuku i ne idu na bolje. Teško je to zaustaviti. Vrijedi usporedba sa šumom: treba joj pedeset godina da izraste, ali ako jednom propadne, teško se obnavlja. Uvijek se operira podatkom da se naši ljudi vani dobro snalaze, ali nikad nije jasno pokazano koliko zaista naših ljudi vani uspije, a koliko ih pere suđe. S druge strane, u inozemstvo ipak odlaze uspješni i izuzetni, koji tamo konkuriraju prosjeku. Nitko u Hrvatskoj nema točne podatke o našoj intelektualnoj dijaspori.

▶ Ostanimo još s mladima, u nejasnoj situaciji bez podataka. U političkom procesu stvaranja stavova i političkih orijentacija u posljednje četiri godine ipak dolazi do stanovite disperzije i do smanjenja koncentracije oko političkih ideja vezanih uz pojam nacionalnog. Može li se vjerovati da će nova generacija preuzeti evropsku političku orijentaciju?

ako želiš nastaviti čitati...

nastavak

Sadašnji izbori pokazali su stanoviti uspješan trend Socijaldemokratske partije Hrvatske koji doduše nije toliko izrazit kao u Mađarskoj ili Poljskoj. S obzirom da su njihove ideje bliske urbanom dijelu populacije i da su za njih glasali mladi ljudi, ukoliko ne bi bilo iznenađenja, SDP bi u budućnosti možda mogla doći sa pametnim marketingom do 20 posto glasova. Ne znam što je s liberalima. Čini se da su oni u opadanju, ali ne znam jesu li i liberalne ideje u opadanju.

▶ Liberali su igrali na intelektualni autoritet svojih čelnika, predstavljali su se kao grupa pitomih u odnosu na HDZ, ali nisu "igrali" na program. Čini mi se da je glavno pitanje društva u tranziciji, pitanje uvjerljivog programa razvoja...

Hrvatska politička scena nije profilirana i na njoj dominira nacionalni pokret, a ne stranke. Situacija je pogodovala profiliranju nacionalnog pokreta koji je kao kišobran okupljao ljude različitih političkih ideja - i one su trenutno u ime nacionalnog identiteta potisnute. U istraživanju koje je objavljeno u zadnjem broju *Političke misli* posvećene hrvatskom političkom tržištu pokušao sam ispitanicima predložiti da razmisle koja bi pitanja trebala imati prioritet na slijedećim zasjedanjima Sabora. Naravno, u odgovorima su najprije spominjana pitanja reintegracije, povratka prognanika i privredna obnova, ali na trećem mjestu, rečeno je, pred Sabor bi trebali biti postavljeni moralni problemi: zloupotreba položaja, samovolja i profiterstvo. Nakon toga dolaze pitanja kao što su novi razvojni ciklusi, investicije i zapošljavanje. Pri dnu, na jedanaestom mjestu je obrazovanje i znanost, a na zadnjem je pitanje lokalne samouprave. U istom istraživanju sam zamolio ispitanike da zamisle mirnodopski Sabor, 2000. godine: na prvom mjestu za raspravu u Saboru našla bi se socijalno-ekonomska pitanja, standard, zapošljavanje i razvojni prioriteti. U takvoj situaciji vladajuća stranka mora profilirati užu socijalnu strategiju, a ljudi različitih orijentacija, u normalnim političkim prilikama, teško mogu ostati zajedno.

▶ U Vašoj knjizi govorite o mogućnosti moralne bombe. Da li moralni naboj može biti povezan sa nečim što bi se moglo nazvati generacijska bomba: dosta nam je ovih čangrizavih penzionera kojih su pune novine i televizija, dosta nam je vrijednosti starog društva i korupcije gdje su se starci obogatili, pri čemu su mladi loše prošli?

To bi mogao biti problem. Priliku je iskoristila srednja generacija koja je još u prošlom režimu bila u povoljnijoj startnoj poziciji. Oni su se najbrže obogatili što se i sa ekonomskog i sa moralnog aspekta teško može opravdati, pogotovo kada se pogledaju invalidi i mlada generacija koja je najviše stradala u ratu.

▶ Prije nekoliko dana mogli smo pročitati u novinama da je među veteranima domovinskog rata, samo u 1994. godini 940 ljudi izvršilo samoubojstvo. Nije li to previše čak i za posttraumatski, stres ili kako se još naziva, vijetnamski sindrom?

Ta tragična brojka predstavlja vrhunac patnje generacije koja je bila u ratu, no i ostali trpe od posttraumatskog sindroma. U svakom ratu prisutna je dimenzija razočarenja, ali s obzirom da ovo nije bio običan rat, nego su ljudi u njega ulazili euforično i s velikim očekivanjima, raskorak između prethodnih očekivanja i kasnijih ostvarenja je velik. Situaciju pogoršava i izostanak dovoljne pomoći invalidima i veteranima u resocijalizaciji, tako da i to utječe na svijest veterana kako su oni "sve to drugačije zamišljali".

▶ Hrvatsko društvo je sad vrlo uzburkano, no valja u budućnosti očekivati stanovito smirivanje. Prema vašoj teoriji moralna bomba eksplodirat će upravo u trenutku kada društvu krene bolje...

Razlikovao bih socijalnu i moralnu bombu. Obično se misli da ljudi kreću u revolt kad im ide jako loše. Pokušavam dokazati da se to neće dogoditi, nego da će socijalna bomba eksplodirati tek onda kada stvari krenu na bolje. Pareto kaže da ljudi lakše podnose siromaštvo nego kršenje osnovnih moralnih zasada zajednice. Može se dogoditi da vam se ova dva načela susretnu. Kad ljudima postane bolje, povećavaju se zahtjevi i frustracije stanovništva zašto se stvari ne kreću brže, a pritom ljudi i dalje moraju gledati one koji su se nemoralno obogatili...

▶ Biste li se složili sa formulom rješenja problema korupcije koju profesor Ivan Prpić inače naziva političkim privatnim vlasništvom, te sugerira da se potvrde rezultati privatizacije koliko god je ona nepravedna, ali da dođe nova nehadezeovska politička elita na vlast koja više ne bi bila povezana s ekonomskom moći?

Danas ne možete poništiti cijelu privatizaciju jer ćete srušiti cijeli pravni sistem i povjerenje stranih investitora. Treba ostvariti uvjete da se stvori nepartijska država i da se elite smjenjuju parlamentarnim putem. Treba uspostaviti klatno smjene političkih stranaka i dominacije političkih ideja. Klatno se katkad pomiče prema socijalnim problemima, katkada prema liberalizaciji poduzetništva. Ne mogu biti toliki optimist i očekivati da će se biznis odijeliti od vlasti. To nije ni na Zapadu slučaj gdje također postoji korupcija. Međutim, ukoliko vas tamo otkriju da se bavite ekonomskim makinacijama, vi ste politički mrtav čovjek. Kod nas to još nije slučaj, jer mi još nemamo nepartijsku državu.

▶ Do kada će funkcionirati ovaj, kako ga nazivate, balkanski tradicionalni moral u obliku radikalnog egalitarizma i autoritarizma?

To su trendovi koji se jako teško mijenjaju. Postoji mišljenje da se neki osnovni stavovi nikad ne mijenjaju. Ne vjerujem u onaj tip misionarstva koji bi stavove mijenjao nekakvom promidžbom. Stavovi se mijenjaju onda kada se promijeni stvarna situacija i kad takvi stavovi više nisu funkcionalni.

▶ Što bi to značilo?

U radu o egalitarizmu kojim sam se davno bavio, promatrao sam komponentu ograničenog dobra, posuđenu od američkog antropologa **G. M. Fostera**. U okviru pogleda na svijet da je količina materijalnih i nematerijalnih dobara ograničena, funkcionira raspodjela *zero sum game*. Ako A dobije 60 od 100, B mora dobiti 40, ako A dobije 70, B će dobiti 30 - uvijek što A dobije više, B će dobiti manje. U takvom je društvu postojalo uvjerenje da je i broj žena kao društveno dobro ograničen, pa ukoliko bi udovac ponovno oženio neku drugu ženu, bilo je to sa stanovišta egalitarizma nepravedno. Čovjek koji bi u takvoj zajednici narušio društvenu ravnotežu morao je zajednici nešto i platiti, da bi kompenzirao ono što je na drugoj strani dobio. Danas to izgleda kao bizarni primjer, koji je u tradicionalnim zajednicama nestao. Međutim, za vrijeme prošlog režima takva orijentacija koja je većinu ljudi htjela svesti na najmanju mjeru standarda, inicijative, kreativnosti i stvaralaštva, predstavljala je ozbiljan problem. Takvo shvaćanje jednakosti tad je bilo prihvaćeno kao službena ideologija. Danas takve ideologije više nema, jer sadašnja elita pokazuje otvoreni antiegalitarizam. Međutim, radikalni egalitarizam u Hrvatskoj u posljednjih pet godina ne samo da postoji već je čak i ojačao. Njegov korijen nije u povijesti i u tradiciji, već u socijalnoj situaciji. Ljudi ispod crte s konstantno niskim dohotkom žive sa sviješću da nemaju nikakvu šansu da se sami iz toga iskopaju. Dolazimo do situacije naših prognanika i umirovljenika kod kojih se formiralo razmišljanje: "ako treba pasti travu, onda treba da svi pasu travu jednako". Da biste promijenili stavove, morate promijeniti situaciju. Dok se ne izađe iz kruga radikalne deprivacije nema šanse da se promijene i određeni stavovi, a tako je i s drugim idejama.

Kad sam bio na studijskom putovanju u Americi moj kolega sa sveučilišta u Chicagu, profesor **Krieger** mi je rekao da se problem rasne odvojenosti treba rješavati tako da se grade zajednička naselja za crnce i bijelce, drugim riječima, da ih se dovede u situaciju da žive zajedno usprkos rasnim predrasudama. Tako će biti prisiljeni da mijenjaju i stavove odbojnosti jedni prema drugima. Te će predrasude još neko vrijeme potrajati, ali će u tijeku zajedničkog života izgubiti važnost i polako nestajati.

▶ Tradicionalni odnos odgovornosti našeg stanovništva prema radu i vlasništvu, uvjetovan u novije vrijeme i socijalističkom kulturom, nikad nije bio sasvim jasan i često opterećen praksom sive ekonomije i preživljavanja u fušu, te je prevladavao dominantan tip ponašanja običnog čovjeka da vlastita energija i odgovornost nisu presudni za uspjeh u poslu i orijentaciju u životu. "Nikad vi mene ne možete tako loše platiti kao što ja mogu loše raditi". Da li je u ovom ratu u kojem su se krajnje bestijalno uništavali vrtići, škole, bolnice i pošte, došao do izražaja ovaj pervertirani odnos prema vlasništvu i rezultatima ljudskog rada?

Destruktivnost pokazana u ovom ratu gora je nego u Drugom svjetskom ratu. Ovo je vrlo zamršeno pitanje. Sjećate se serija sa **Čkaljom** i **Mijom Aleksićem**: u tadašnjoj Jugoslaviji vladalo je uvjerenje da je radnik lijenčina koji želi sve dobiti badava. To je odgovaralo stvarnim odnosima u društvu, dok se naš radnik u Njemačkoj ponašao sasvim drukčije. U nas je vladao sustav koji se zasnivao na tome da se od ljudi previše ne traži, ali im se previše ni ne daje. Radni odnos je bio statusni odnos, a sigurnost i socijalna prava bili su neka vrsta društvenog ugovora između političke elite i radnika. To nije bila stvar trampe pojedinca i vlasti, nego sustav u kojem je politokracija pružala radnicima socijalnu sigurnost, a radnici politokraciji legitimitet da vlada kako hoće. Taj "ugovor" je profesor **Berliner** protumačio tako da se narod odrekao individualnih prava i prava na odlučivanje u zamjenu za socijalnu sigurnost. Takav odnos sam 1982. potpunije formulirao teorijom koalicije politokracije i radnika.

▶ Kakva su bile konzekvence takve koalicije?

Na vrijednosnoj skali to je rezultiralo radikalnim egalitarizmom i visokim stupnjem autoritarnosti. Inače, radnici u Hrvatskoj su u jednom nedavnom međunarodnom istraživanju postkomunističkih društava izbili na prvo mjesto po prihvaćanju individualnih vrijednosti. Ali, te su individualističke vrijednosti bile izrazite i za starog režima, tako da je u istoj osobi prebivao i egalitarac i individualist. Kako sve to može funkcionirati zajedno? Moguće je da različite vrijednosti kohabitiraju kod istog pojedinca, ali na različitim katovima. Tada dolazi do ovakvog stava: ja, kao egalitarac ne mogu zamisliti da ti živiš bolje od mene, ali kao individualist želim živjeti bolje od tebe. Ti, naravno, misliš to isto. Rezultat je moja želja da tebe svedem na svoju razinu, ali to isto želiš i ti prema meni. Tu počinje siva ekonomija, korupcija, krađe u poduzeću. Kombinacija radikalnog egalitarizma i individualizma proizvodi kriminal.

▶ Mene zanima da li je ova kombinacija plaćena u ovom ratu napuštanjem elementarnih ljudskih vrijednosti?

Sasvim sigurno da je to moguće dok god ova kombinacija postoji.

▶ Kakva je situacija danas...?

Individualizam je izrazito ojačao, ali je i egalitarizam vrlo prisutan s obzirom da je s izbjeglicama cijela Hrvatska jedno vrijeme nalikovala čamcu punom brodolomnika.

Kad bi se hrvatski kapital iz austrijskih banaka vratio u zemlju, bilo bi to već respektabilno. Zašto se taj kapital ne vraća? Isplati li im se da ga ovdje ulože? Stranci opet žele stabilne uvjete ulaganja, koji se neće mijenjati svake godine. Problem nije samo rat, već čitava hrvatska pravna infrastruktura. Srbija je još u gorem stanju. To su tlapnje da smo mi silno prirodno bogati. Hrvatska ima samo dva doista značajna resursa: obalu i obrazovano stanovništvo. Obala bez obrazovanog stanovništva ne vrijedi ništa

▶ S obzirom da danas tisuće ljudi mogu preko noći dobiti otkaz, da li je još realno govoriti o koaliciji između radnika i političke elite?

Nekadašnja koalicija zamjenjena je nacionalnom homogenizaci jom, dok u "bazi" i dalje egzistira egalitarni sindrom. Vladajuća elita snažno je oslonjena na antiegalitarizam i individualizam koji je u Hrvatskoj danas postao je nekom vrstom ideologije slične onoj u Americi prije 150 godina. Bez obzira što svaki član elite vrlo dobro zna da ne bi mogao uspjeti bez dobrih veza u privrednom i političkom vrhu, vrlo je snažno prisutna ideja među elitom da svatko ima pravo i mogućnost da se obogati, "pa tko opstane, opstane".

▶ Ta strast za bogaćenjem mogla bi se kod nazvati i podivljalom, prisutna je i korupcija, ali i visoki stupanj javnog ogorčenja prema svemu tome....

Javno ogorčenje je sadržaj moralne bombe. Ima puno razloga za prekomjerno bogaćenje, ali može se reći da sada prolazimo stanovitu prvobitnu akumulaciju kapitala. Ali ima još nešto - ono što u svim bivšim socijalističkim zemljama Ken **Jowitt** naziva lenjinističkom kulturom. Ona je danas doživjela slom, a nije zamijenjena koherentnom novom kulturom. Nastao je kulturni vakuum u kojemu se, doduše, naglašavaju tradicionalne vrijednosti, ali koje u neku ruku i pogoduju novom stanju: u tradicionalnom društvu bilo je samorazumljivo da netko na vlasti koristi položaj za osobne probitke i korist svoje porodice. Tradicionalizam nije brana samovolji moćnika.

▶ Ako stvarne situacije mijenjaju obrasce ponašanja, a ne nagovori ili informacije, kakva je uloga medija u današnjoj društvenoj situaciji u nas? Prije ili kasnije stvorit će se u Hrvatskoj nezavisna tele-

vizija. Kakva će biti posljedica dvogodišnjeg emitiranja takve televizije?

Možda sam u mojoj knjizi bio ekstreman u formulaciji da mediji ne mogu mijenjati stavove. Postoji mogućnost utjecaja preko informacija, gdje odabirom materijala šaljete i određenu poruku. U stvarnosti možete naći dokaze za svaku tezu, pa stoga mediji rade izbor i tako odašilju i neku poruku. Oni svakako mogu utjecati na javnost, ali ne kao neovisan faktor, već povezano s drugim činiocima. Mediji su u nas dobili najveću šansu kao generatori mržnje onda kada je sukob već počeo, dakle bili su uključeni u cjelokupni proces destrukcije. Ne vjerujem u medije kao jednosmjernu komunikaciju: komunikacija nije ono što je čovjek čuo nego kako je to protumačio.

▶ **Možete li zamisliti u nekoj nama doglednoj budućnosti, kako izbjeglice svih nacionalnosti zajedno sjede pred svojim kućama i čavrljaju uz kavu?**

U prvoj generaciji je to nemoguće, a veliko je pitanje da li je to moguće u drugoj i trećoj generaciji. Potrebno je da se neke stvari zaborave i izblijede iz sjećanja. Iskustva iz Drugog svjetskog rata pokazuju da se i treća generacija jako dobro sjećala onoga što se dogodilo prvoj generaciji. Bivši Sovjetski Savez utoliko je u prednosti, jer danas više gotovo nitko nije na životu iz generacije 1917. kad su se događale strašne stvari. To je, među ostalim, jedan od razloga zašto se danas kod njih, osim Čečenije, stvari ne razrješavaju na toliko brutalan način.

▶ **Ne čini li Vam se da su ideje ovoga rata zapravo nestvarne?**

Ideje nacističke Njemačke bile su prije pola stoljeća stvarne ideje, no danas nikome ne pada na pamet da osvaja tuđi teritorij pored tolikih mogućnosti informatičke ekonomije. Milošević je imao strategiju osvajanja teritorija, što je bilo isplativo u doba Rimskog carstva.

▶ **Što bi se moglo reći za hrvatske vojne operacije u Bosni, ugovore o humanom preseljenju stanovništva i za teritorijalne karte iz Daytona zbog kojih su izbile demonstracije pred Saborom?**

Razvijena društva i velike sile danas su se odrekle teritorijalnih osvajanja i svoju dominaciju ostvaruju na sasvim drugoj osnovi. Ali, u društvu koje je na mnogo nižem stupnju razvoja, u kojem egzistiraju elementi primarne zajednice i primarnih odnosa, za njih je teritorij bitna stvar. Za etničku zajednicu teritorij je bitan konstitutivni element grupe koji ima veliko simboličko značenje. U slučaju Hrvatske geostrateški moment predstavlja i dodatni element važnosti teritorija.

▶ **Kako će izgledati odnosi među novonastalim državama nakon rata na razini socijalne komunikacije?**

Prvo je pitanje kako će se ove države ekonomski izvući iz sadašnje krize. Ukoliko se one izvuku na temelju informatičke ekonomije, promijenit će se i društvene ideje. Moglo bi u tom slučaju doći i pored normalizacije odnosa i do nekog tipa širih integracija unutar Evropske zajednice. Još ne vidim kako će krenuti hrvatski privredni razvoj, jer se i dalje insistira na monetarističkoj politici...

▶ **Što bi to značilo?**

To znači da se želi održati čvrsta valuta, preko prodaje usluga, turizma i iseljenika...

▶ **... pretpostavljam i međunarodnih kredita...**

... a zanemaruje proizvodnja. Nisam siguran da to znači kvalitativan napredak.

▶ **Ne očekujete li u budućnosti investicije u Hrvatsku?**

Iz državnog proračuna ne možete očekivati bog zna kakve investicije. Morala bi to biti privatna štednja iz koje će rezultirati ulaganja kao i vanjski kapital. Kad bi se hrvatski kapital iz austrijskih banaka vratio u zemlju bilo bi to već respektabilno. Zašto se taj kapital ne vraća? Isplati li im se da ga ovdje ulože? Stranci opet, žele stabilne uvjete ulaganja, koji se neće mijenjati svake godine. Problem nije samo rat, već čitava hrvatska pravna infrastruktura. Srbija je još u gorem stanju. To su tlapnje, kako smo mi silno prirodno bogati. Hrvatska ima samo dva doista značajna resursa: obalu i obrazovano stanovništvo. Obala bez obrazovanog stanovništva ne vrijedi ništa.

▶ **Možda je ovakva sirotinjska situacija podloga za neko buduće društvo lake konzumacije što god to značilo: brza izmjena usluga, novca, informatika, jeftine investicije. Da li je takav veseli kapitalizam u nas moguć i kakve bi on posljedice mogao ostaviti po tradicionalne kulturne obrasce?**

Tradicionalna zajednica je daleko više u krizi na Zapadu nego u Hrvatskoj. Međutim, tradicionalna zajednica je dvosjekli mač, "u njoj smrdi, ali je toplo". S druge strane, slabiji osjećaj zajednice znači smanjenje kolektivnih konflikata, ali pospješuje individualni kriminal. Zajednice su uvijek isključive. Stara, tradicionalna seoska zajednica u atmosferi kohezivnosti rađa čitav niz lijepih običaja i karakteristika, ali stvara vrlo često i značajno odbojan stav prema drugoj zajednici. Čovjek iz druge zajednice nije čovjek nego stranac. S druge strane, u modernim društvima postoje odnosi ugovornog tipa i asocijacije i udruženja po interesnom principu, gdje se čovjek vjerojatno ne osjeća tako ugodno kao u tradicionalnoj zajednici. Konflikti u modernoj zajednici kreću se oko toga koliko će tko dobiti, a u tradicionalnoj se odvijaju po principu "ili mi, ili oni".

Moderna demokracija se temelji na vertikalnim konfliktima; sukob rada i kapitala ne završava potpunim uništenjem jednih ili drugih nego kompromisom i usklađenjem interesa. Evropa ne zna što napraviti s Sjevernom Irskom ili s Baskima, jer je to konflikt "ili-ili". Oni ne znaju što bi s nama: kod nas su pokušali primjeniti načine rješavanja svojih konflikta, a problem je u tome što se ovdje radi o drugom tipu konflikta.

▶ **Što će se dogoditi s nama u međuvremenu? Vaše prognoze bliske budućnosti o kojima mnogi ljudi već nešto znaju dosta su mračne: vrtoglavi demografski pad, bespomoćna privreda bez pravog cilja, jadno obrazovanje, tradicionalni moral, sputavajući za moderno društvo.**

Neke stvari jednostavno ne možete izmijeniti. Demografija je jedna takva stvar, ali pad nataliteta u Hrvatskoj ne bi bio toliki problem kad iseljavanje iz Hrvatske ne bi bila toliko značajna činjenica - radi se o naglom gubitku reproduktivnog stanovništva.

Ove činjenice dovode u pitanje cjelokupni ekonomski razvoj: u situaciji da nas u budućnosti čak i preplavi kapital, nedostajat će nam radna snaga, što je u Hrvatskoj, glede nekih radnih profila, već danas slučaj. Povećavat će se staro stanovništvo koje će umnožavati troškove mirovinskog i zdravstvenog osiguranja, a smanjivat će se produktivno stanovništvo. U privrednom razvoju, naime, ne možete se koristiti ekonomskim trikovima.

to bi bilo sve!

Radikalni egalitarizam u Hrvatskoj u posljednjih pet godina ne samo da postoji već je čak i ojačao. Njegov korijen nije u povijesti i u tradiciji već u socijalnoj situaciji. Ljudi ispod crte s konstantno niskim dohotkom žive sa sviješću da nemaju nikakvu šansu da se sami iz toga iskopaju. Dolazimo do situacije naših prognanika i umirovljenika kod kojih se formiralo razmišljanje: "ako treba pasti travu, onda treba da svi pasu travu jednako". Da bi ste promijenili stavove, morate promijeniti situaciju

Krici i jauci Obradove televizije

J'accuse

Piše: Tatjana TAGIROV

Pa što?

Određene snage u Hrvatskoj u liku **Romana Latkovića**" ski daju maske tako da ih se "bez imalo razmišljanja može svrstati u neprijatelje Hrvatske" - rečeno je u tv-potjernici protiv novinara *Novog lista* objavljenoj u udarnom terminu vijesti *Paraćinke* (popularni naziv za HRTV), uz napomenu da su iste novine "krenule u stvaranje štimunga koji bi gurnuo čitave narode u povijesne provalije".

Komentar-potjernica nepoznatog autora (ali s odgovornošću **Obrada Kosovca**, odgovornog urednika informativnog programa i čovjeka za sva vremena) objavljen je onako kako je to bilo uobičajeno u davnašnja mračna vremena - praćen *švenkovima* kamere sa naslova Latkovićeva teksta "*Tuđman definitivno pokazao da je brutalni diktator*" na fotografiju autora (koja, uzgred, nije bila objavljena uz komentar)!

U današnja doba, vrlo jasan poziv: prepoznajte ga, podmetnite eksploziv pod automobil, prebijte ga namrtvo, ubijte boga u njemu...

Ne bi bilo prvi put, uostalom.

Naravno da je nepoznati (da li?) naručilac linča nad Latkovićem zaboravio navesti - što je dotični dosta napisao, i odakle konstatacija (možda, ovisno o ukusu i poimanju stvari netočna, ili previše bombastična) u naslovu.

Što je doista pisalo?

A Latković kaže slijedeće: da će hadezeovska vlast i dalje zloupotrebljavati na najprljaviji, najbrutalniji mogući način, lažima, i obmanama, i trgovinom našim tragedijama manipulirati *hipokrizijskim* mirovnim sporazumima. "*Hrvatska je bila KRINKOM, hrvatsko su ime, povijest i životi bili najobičnije, vulgarne IZLIKE da se Lijepa naša stane besramno, bezobzirno pljačkati. Ponižavati na svakom koraku. Srozavati na nevjerovatnu ravan jedne fašističke Srbije! (...) Ako je 'balkanski krvnik' Milošević bio slika i prilika svog zla kojega je recidiv fašizma donio na ovo nesretno, krvlju natopljeno balkansko blato, onda je hrvatska TRAGEDIJA ocrtana u njegovom, Miloševićevom, lošem odrazu u ogledalu, u čovjeku kojega se u svijetu smatra 'krvnikovim šegrtom', u hrvatskom predsjedniku, dr Franji Tuđmanu*", piše autor. Nastavljajući da Hrvatska s Tuđmanom "*srlja u diktatorsku tvorevinu, banana-republiku mafijaške provenijencije, i da se pretvara u noćnu moru sviju koji su je sanjali*" - iz koje će se bježati bilo kuda, dok će Tuđmanova "*kamarila dvorjana, dvorskih paževa i lupeža*" toliko ojačati, trgujući zemljom Bosnom i Hrvatskom, da ćemo se već sutra "*KLANJATI njenom fašističkom vođi, ugošćavati njegove ubojice i klicati svakoj zajednički izgovorenoj laži*".

Nije Latković zaboravio ni poniženе penzionere, ni lažna obećanja o povratku prognanih u Vukovar do Božića, ni skandalozni govor u Parizu, ni "europeiziranje Muslimana", ni primitivnu predsjedničku šutnju povodom smrti **Mike Tripala**.

No, sve to je već davno napisano - čak i ono što je redakcijski izvučeno iz teksta u naslov - da samo iz vizure vladajućih, upravo otišla 1995. izgleda "trijumfalno", a da je u njoj dr Tuđman "definitivno pokazao što je u svojoj ogoljeloj biti - BRUTALNI DIKTATOR" (verzali autorovi, op.a.).

Ono što je njih pogodilo jest poziv onima koji su do jučer slijepo vjerovali tvornicama laži (biračima, dakle) da napokon progledaju, konstatacija da je napokon okupljena kritična masa - od medija i opozicije nadalje - i da "svi moraju učiniti sve da se dr Franjo Tuđman UDALJI s vlasti!". Prijevremenim izborima, ishođenim na bilo koji način - referendumom, odlukom Ustavnog suda...

"Ušli smo u godinu u kojoj dr Tuđman MORA sići s povijesne scene koja mu je toliko draga, jer će tu scenu, kada je Hrvatska u pitanju, unakaziti do konca i kraja, tako da nam nitko, ni NATO, ni Amerika ni svi njihovi plastični kirurzi neće pomoći da se oporavimo". Svi lopovi, lažljivci i pljačkaši skrivaju se u Tuđmanovoj sjenci, u kojoj će "na Hrvatsku pasti MRAK! Crna kmica agramerskih noći prepunih STRAHA! Noći iz koje ćemo se, kao lupeži, iskradati na 'sunce nekog drugog neba'..." i noći koje će nam u živote useliti stalnu zebnju.

"*A ime im je, i strahu, i zebnji, i gubitku nade i iskradanju, i bijegu i očaju, dr Franjo Tuđman, povijesnik koji je svoj, upravo ZLI povijesni USUD ispisao tijekom 1995. godine.*

Nitko nema pravo da taj USUD zla prihvaća i dalje, šireći ga Hrvatskom, sve dok je sasma ne zarazimo i u toj je zarazi ZAUVIJEK izgubimo!", završava Latković.

On su bili ljuti kao ris

O djelomice citiranom tekstu i anonimnom tv-komentaru odmah se oglasilo **Hrvatsko novinarsko društvo**, njegov Izvršni odbor - spominjući temeljno pravo pojednica da slobodno izrazi svoje mišljenje, kaže, ako netko drži da se novinar ogriješio o zakonske norme i profesionalne kriterije na raspolaganju mu stoje - medij u kojemu je to objavljeno, sud, Vijeće za slobodu javne riječi... Saopćenje koje je potpisala predsjednica Društva novinara **Jagoda Vukušić** precizira: "*U trenutku dok se obraćamo javnosti, 8. siječnja ove godine, nitko nije napisao demanti, pokrenuo sudsku tužbu, a ni obratio se novinarskoj udruzi sa zahtjevom da se analiziraju profesionalni dosezi objavljenog članka*". Umjesto toga, u srijedu 10. siječnja, uslijedila je tv-potjernica - i, ističući "*svoje neslaganje s onim što u oba teksta (novinskom i televizijskom) preteže - isključivošću*" - HND dalje kaže: "*Ona nikada i nigdje nije bila dobra osnova za novinarski tekst, komunikaciju uopće. Ono što u profesionalnom smislu posebno zabrinjava je način na koji se polemika vodi, što pokazuje da je u nas izrazit nedostatak kulture dijaloga. Koristiti televiziju za reakciju na tekst objavljen u novinama, što već postaje praksa HTV-a, i pritom milijunskom gledateljstvu ne pružiti mogućnost da znaju što u napisu stoji, ukazuje na to da HTV - neodgovorno manipulira svojim gledateljima, bez skrupula koristi svoj neusporedivo veći utjecaj od onog što ga imaju novine, te ne priznaje dobar običaj da se polemika vodi u mediju iz kojega je krenula. Javna, po logici stvari, svima otvorena institucija, ne bi smjela pokazivati autoritarne sklonosti, jer to je u maniri partijske, a ne javne televizije*".

Uz pisma čitalaca u *Vjesniku*, hrvatskoj varijanti negdašnjih *Politikinih* "Odjeka i reagovanja" (popularno u nezavisnim beogradskim novinarskim krugovima zvanima "*kricima i jaucima*"), jasno je da su se oglasile i režimske novine *Večernji list* - veličajući proteklu godinu, i konstatirajući da "nitko objektivan ne može, stavljajući u ravan događanja u Hrvatskoj, ništa što se loše dogodilo u Hrvatskoj staviti iznad *Bljeska* i *Oluje*" - čemu je, naravno (zar se smije sumnjati?; pa to je i Latković, samo s druge pozicije, ustanovio!) zaslužna aktualna vlast i čelni čovjek ove zemlje. Stoga, tvrdi najtiražniji dnevnik u zemlji, u tekstu iz *Novog lista* "*riječ je o političkom programskom tekstu koji traži promjenu vlasti do koje MORA doći odmah. No, nije samo po tome taj tekst presedan u hrvatskom novinarstvu, nego i po zaprepašćujućoj količini javno izrečene mržnje prema legitimnim nositeljima najviših državnih funkcija u Hrvatskoj*".

Dakle, pozicije su jasne: sa istom isključivošću koju Hrvatsko novinarsko društvo prepoznaje u Latkovićevom tekstu i tv-komentaru, nastupa i "državotvorni" opravdavatelj svekolikih postupaka hrvatske vlasti, čiji je stav ionako: tko je protiv HDZ-a, taj je protiv Hrvatske, kao države! Ne jednom nam je to, u upravo nastupjelom "agramerskom mraku" kao što bi junak ove priče rekao, obnarodovano iz usta **Ivica Pašalića** i sličnih glasnogovornika trenutačne hrvatske vlasti.

Za zamisliti je kako su predsjednik "bili ljuti kao ris" na dojavu o tekstu u *Novom listu*, kao što su nekad režali na svaki novi broj *Ferala*. Pa su odmah angažirane jake snage pravovjernih da - ne objavivši narodu o čemu je, zapravo, riječ - krenu u "njegov obračun s - *njima*", šačicom hulja, prodanih duša i neprijatelja mlade hrvatske demokracije.

Gospodo, gdje gori?

Nije, međutim, uopće bitno što je to Latković napisao - njegov tekst jest isključiv, rečenica prepuna adrenalina i pisana iz želučane kiseline ogorčenja. Bar ju ja tako doživljavam, netko možda i drukčije ćuti! Čula sam ovih dana i mnoge komentare da se **Tuđmanu** ne može prigovoriti da je diktator, bez obzira što njegov način vladanja sve više nalikuje latino-američkom tipu vlasti, jer - njega je narod ove zemlje izabrao svojim glasovima, i za sumnjati je - bar još zasad - da bi izgubio i neke naredne izbore. Tako se i Latkovićev tekst pokazuje kao optužba protiv birača, sve u stilu "*tražili ste, gledajte*", ili - po jednom agramerskom grafitu (naravno, prefarbanom!) - "*glasali ste, gladujte!*"

No, oni punih usta demokracije, nikako da shvate da je demokracija upravo u tome da svatko ima pravo na mišljenje, stav, javni istup i političko djelovanje. Ako, dakle, Latkovićev tekst i jest "programski tekst za promjenu vlasti", pa što? Ako netko i jest liberal ili jugozombi, a ne hadezeovac, pa što? Ako netko misli da je to legitimna ideja za boljitak vlastite zemlje, pa što?

Stoga se ovako režiran i objavljen na tv-ekranu (a tv je u ovim krajevima *opijum za narod*) napad na Latkovića i ne može shvatiti drugačije do poziv na linč čovjeka-novinara koji se usudio misliti i izreći drugo, koliko god se to nekome od nas činilo objektivnim ili ne. Jer, krivično-pravno, pozivanje na razum i shvaćanje aktualnog hrvatskog trenutka, pa bio u središtu i ON osobno, ne može se shvatiti kao "pozivanje na nasilnu promjenu društvenog (političkog) poretka", što zakon jedino sankcionira.

Vraćamo li se mi to vremenu verbalnog delikta, ili iz njega - zapravo - nikad nismo ni izišli?

Čak i rečenica saopćenja HND koja kaže da će "*o profesionalno-etičkoj razini napisa svoje mišljenje dati Novinarsko vijeće časti HND-a, a trebalo bi i Vijeće za slobodu javne riječi*"...

Sjajno! Ali, gospodo kolege, gdje gori?

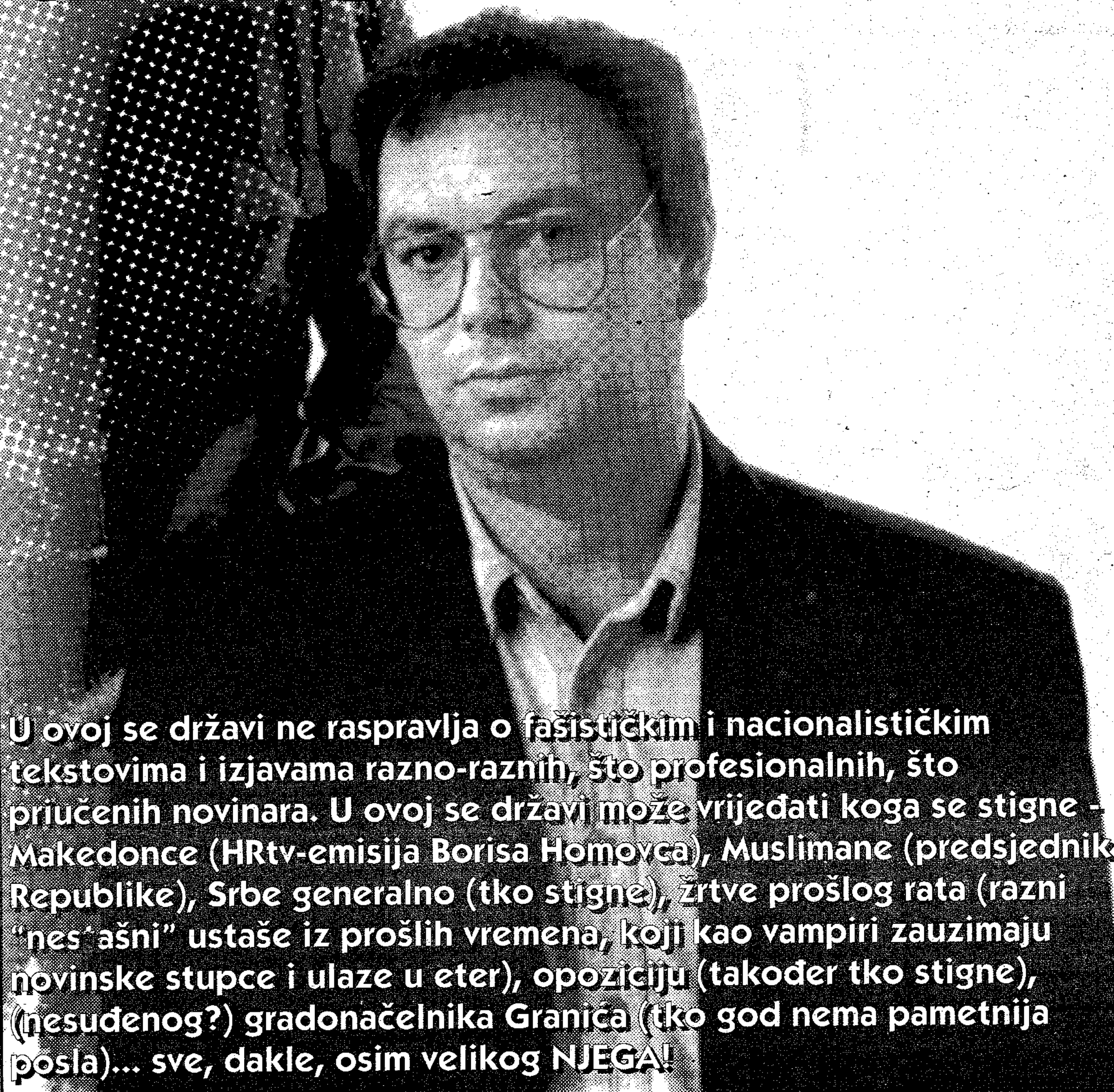
U ovoj se državi, naime, ne raspravlja o fašističkim i nacionalističkim tekstovima i izjavama raznorazních, što profesionalnih (tek u smislu angažmana, ne i onoga što profesionalizam znači), što priučenih novinara. U ovoj se državi može vrijeđati koga se stigne - Makedonce (HRtv-emisija **Borisa Homovca**), Muslimane (predsjednik Republike), Srbe generalno (tko stigne), žrtve prošlog rata (razni "nestašni" ustaše iz prošlih vremena, koji kao vampiri zauzimaju novinske stupce i ulaze u eter), opoziciju (također tko stigne), (nesuđenog?) gradonačelnika **Granića** (tko god nema pametnija posla)... sve, dakle, osim velikog NJEGA.

A da smo normalna, civilizirana i demokratska država, kao što je to - bar u smislu pravnosti - ona iz koje dolazi omiljeni nam **Bill** pa smo mi jako *srećni* - onda bi veliki ON, ako ga nešto boli, potražio pomoć od "institucija sistema".

Suda, naime.

Ovako, zašto ne bismo zaključili da *lik i djelo* brane - kao što je to uvijek bivalo na ovim prostorima - oni koji će ionako uskakati u svaki vlak/voz koji vladanje i moć znači? Pa da smo i vrhovnika krivo obijedili.

Što je, demokratski, također sasvim legitiman zaključak, kod ovakvog stanja stvari.

U ovoj se državi ne raspravlja o fašističkim i nacionalističkim tekstovima i izjavama razno-raznih, što profesionalnih, što priučenih novinara. U ovoj se državi može vrijeđati koga se stigne - Makedonce (HRtv-emisija Borisa Homovca), Muslimane (predsjednik Republike), Srbe generalno (tko stigne), žrtve prošlog rata (razni "nes'ašni" ustaše iz prošlih vremena, koji kao vampiri zauzimaju novinske stupce i ulaze u eter), opoziciju (također tko stigne), (nesuđenog?) gradonačelnika Granića (tko god nema pametnija posla)... sve, dakle, osim velikog NJEGA!

Ne dirajte nam ravnicu

Piše: Milena PUTNIK (AIM)

Manifest za autonomnu Vojvodinu, koji je nedavno potpisalo 17 nevladinih organizacija i opozicionih političkih stranaka, sasvim očekivano je uzburkao strasti na, obično dosadnoj, političkoj sceni Vojvodine. *Manifest* insistira na promenama Ustava Srbije i Jugoslavije, s ciljem da se Vojvodini vrati ekonomska, politička, zakonodavna i kulturna autonomija. Ne traži državu: monetarna politika, carine, vojska i spoljnja politika ostaju poslovi Jugoslavije i Srbije. To, da "ne traže državu" Vojvođani uvek moraju posebno da naglašavaju, pošto ih ljubitelji nacije i centralističke vlasti, na svaki pomen autonomije, optužuju za separatizam. Predstavljanje ideja iz *Manifesta* je u toku, a teku i polemike oko njegovih ključnih stavova.

Zapostavljena i opljačkana

To nije prvi dokument koji - posle jogurtaške antibirokratske revolucije 1988. i ukidanja autonomije donošenjem Ustava Srbije - upozorava na specifičnosti Vojvodine, njen ekonomski položaj i centralističko iscrpljivanje njezina bogatstva, niti se njime prvi put insistira na tradiciji tolerancije, multikulturnosti i multikonfesionalnosti ove višenacionalne zajednice koju režimski mediji u Beogradu zovu "sever Srbije".

Novo je nešto drugo. Pre svega, pokušaj da se objedine sve snage koje smatraju da je autonomija uslov opstanka Vojvodine. Prvi put se, naime, desilo da, bilo kroz prihvatanja, bilo kroz osporavanje Manifesta budu, na izvestan način - kroz ocenu stanja - ujedinjene sasvim nepomirljive političke ideje. Čak i oni kojima je ideja bilo kakve autonomije u jednom: da je Vojvodina opljačkana i da tako više na može.

Problem Vojvodine, dakle, postoji. Pitanje automije dobilo je legitimitet na političkoj sceni. Uzdržanost Socijalističke partije Srbije govori, verovatno, samo o tome da još nisu sasvim odlučili što im je činiti. Nije bilo masovne kritičke buke oko ovog dokumenta možda i zbog činjenice da je tvrđa socijalistička struja u Vojvodini dobila otkaz u svojoj stranci. Lider antibirokratske revolucije i istaknuti borac protiv autonomaša **Radovan Pankov** izgubio je pozicije na čuvenoj dvanaestominutnoj sednici Glavnog odbora SPS kojom je predsedavao lično **Milošević**.

Manifest je nastao na inicijativu *Vojvođanskog kluba* i nezavisne, šestočlane, poslaničke grupe u Skupštini Vojvodine koju predvodi novosadski novinar **Mile Isakov**. Vojvođanski klub je nestranačko udruženje čije postojanje vlast pokušava da sakrije pod tepih teškom medijskom blokadom, a činjenicu da neko misli "isto kao Vojvođanski klub" režimski *Dnevnik* smatra jednom od najgorih etiketa. Pridružile su im se tri stranke: Liga socijaldemokrata Vojvodine (**Nenada Čanka**), Narodna seljačka stranka (**Dragana Veselinova**) i Svenacionalni demokratski front Vojvodine (na čijem čelu je **Živan Berisavljević**, jedan od vodećih ljudi pokrajinskog komiteta vojvođanskih komunista koji su bili prinuđeni na ostavke posle oktobarskih mitinga 1988.).

Na primedbe da nema parlamentarnih stranaka među potpisnicima *Manifesta*, njegovi tvorci insistiraju na parlamentarnom legitimitetu šest nezavisnih poslanika, a ocene o marginalnom značaju potpisnika odbacuju pozivajući se na odjek u javnosti koji je objavljivanje *Manifesta* izazvalo. Podržali su ga: Reformska demokratska stranka Vojvodine, Nova demokratija Vojvodine (mada ga nisu i potpisale; verovatno zbog trenutne političke računice, jer dele vlast sa Miloševićevim socijalistima), Savez vojvođanskih Mađara i Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara. Uzdržani su, za sada, pored vladajućih socijalista i paravladajućeg JUL-a, **Đinđićeve** Demokrate i Srpski pokret obnove.

Negativno su se o *Manifestu za autonomiju Vojvodine* izjasnili Demokratska stranka Srbije (**Vojislava Koštunice**), Savez komunista-pokret za Jugoslaviju i radikali **Vojislava Šešelja**. **Maja Gojković**, žena iz vrha Šešeljeve stranke objašnjava u stranačkom glasilu *Velika Srbija* da "nekoliko minornih udruženja i beznačajnih stranaka... želi potpunu i trajnu mađarizaciju srpske Vojvodine, njeno odvajanje od Srbije, i to najpre na prosvetnom, naučnom i kulturnom polju, a u drugoj fazi i u oblasti policije, sudstva i armije i definitivno - države Vojvodine od ostalih delova Srbije". Dajući svojim idejama argumente teorije zavere, ona kaže da tom separatizmu "potpuno pogoduje zapostavljanje i pljačka Srpske Vojvodine od strane Socijalističke mafije".

Dokument i polemike

Dokument sadrži pet zahteva među kojima je ključni konstitu-isanje Vojvodine kao višenacionalne demokratske zajednice slobodnih i ravnopravnih građana u sastavu Republike Srbije i Savezne Republike Jugoslavije i, istovremeno, moderne evropske regije sa mogućnošću interesnog povezivanja sa regijama susednih i drugih zemalja Evrope. To podrazumeva nacionalnu ravnopravnost, kolektivna prava manjina, punu demokratiju, lokalnu samoupravu, privatno vlasništvo, tržišnu privredu, laičku zajednicu ravnopravnih konfesija... *Manifest* zahteva autonomnu zakonodavnu, sudsku i izvršnu vlast u oblastima koje samostalno uređuje na svojoj teritoriji, da ta prava budu trajno politički i proceduralno garantovana Ustavom složene države Jugoslavije "čiji je Vojvodina konstitutivan i samosvojni deo kao teritorijalno-politički entitet u sastavu Republike Srbije". Zahteva i garancije da autonomija ne može biti ukinuta bez saglasnosti vojvođanske Skupštine.

Projekat autonomije Vojvodine potkrepljen je brojkama. U sadašnjoj Jugoslaviji, Vojvodina čini 21 odsto teritorije, 19 odsto stanovnika i daje 21 odsto drustvenog proizvoda; a u Srbiji zauzima 24 odsto teritorije, 25 odsto stanovnika i daje 32 odsto društvenog proizvoda. Po zvaničnom popisu (1991) u Vojvodini živi 16 nacionalnosti i "apsolutna brojčana većina Srba u Vojvodini garant je njenog opstajanja u okviru Republike Srbije, pa se težnjama za autonomiju Vojvodine ne može pripisivati secesionizam". Brojke kažu da su najbrojnija nacionalna manjina Mađari (16,86 odsto), ali i da se, poređenjem rezultata popisa od 1948. do 1991. broj pripadnika nacionalnih manjina smanjuje. Popis stanovništva koji država planira da obavi, verovatno će pokazati i rezultate najnovijih migracija tokom posljednjeg rata: Vojvodina je dobila mnogo novih stanovnika, ali i mnogo izgubila iseljavanjima - što zbog pritisaka novodošlih (posebno na početku sukoba), što zbog odlaska iz zemlje zbog izbegavanja rata.

Dragan Veselinov je na javnu scenu izneo još jednu od "teških" vojvođanskih tema. Reč je o pravu Vojvodine na imigraciono zakonodavstvo. "Ne sme se više ponoviti tragedija iz dvadesetih, četrdesetih i devedesetih godina - da se Vojvodina naseljava Srbima iz drugih krajeva, a da se njeni građani o tome ne pitaju", smatra on.

Misao **Nenada Čanka**, lidera Lige socijaldemokrata Vojvodine da je "Vojvodina majdan iz koga centralističke vlasti u Beogradu isisavaju novac, ljude, hranu i naftu" slična je onome što govori **Stanimir Lazić** (Vojvođanski klub) da je interes (svih) vlasti u Beogradu da kontrolišu i iscrpljuju ekonomsko bogatstvo Vojvodine. Primera za to je vrlo mnogo: centralizovani su penzijski i zdravstveni fondovi, pošta, železnica, televizija... Pošto Skupština Vojvodine nema sopstvene prihode i budžet "dobija" iz Beograda, događa se da Vojvodina daje 43 odsto budžeta Srbije, a vraća joj se manje od jednog procenta tog budžeta!

Polemiku je izazvala rečenica iz *Manifesta*, gde se kaže da "odgovarajuće međunarodne i evropske instance, kao i vlade njihovih država članica, preduzmu odgovarajuće korake i mere da se ovakav status Vojvodine - kao nezaobilazni uslov trajnog prevazilaženja krize na prostoru bivše Jugoslavije - što pre počne ostvarivati". Potpisnici *Manifesta* odgovaraju kritičarima da je međunarodna zajednica već do guše umešana u sve što se tiče Jugoslavije, da se ovde mnogo toga događa po diktatu međunarodne zajednice i da je ovo što nudi *Manifest* pokušaj da se izbegne diktat i ponudi sopstveni program. O ovom projektu vojvođanske autonomije obavešteni su Kontakt grupa, UN, Evropska unija, Pariska konferencija. Kako napominje **Mile Isakov**, biće i sve budu će konferencije o bivšoj Jugoslaviji jer je "Vojvodina bila jedna od članica SFRJ i ima pravo na nasledstvo, zajedno sa drugim bivšim jugoslavenskim republikama".

Slika ravnice

Površina Vojvodine je 21.500 kvadratnih kilometara (približna površini Slovenije) i ima dva miliona stanovnika (koliko, otprilike, imaju Slovenija i Makedonija zajedno). Oranice u Vojvodini prostiru se na 1.622.000 hektara (što je otprilike koliko i Benelux). U Vojvodini je jedan od najvećih hidroloških čvorova Evrope i kroz nju prolazi 1.400 kilometara plovnih puteva. Sistem Dunav-Tisa-Dunav omogućuje odvodnjavanje 1,2 miliona hektara i navodnjavanje 500.000 hektara zemlje. Sadašnjoj Jugoslaviji Vojvodina daje 80-90 odsto tržnih viškova pšenice, kukuruza i šećerne repe. Vojvodina proizvodi 98 odsto nafte i gasa u Jugoslaviji. "Bez ovih resursa i mogućnosti neograničenog raspolaganja njima od strane države ne bi bio moguć rat u Hrvatskoj i Bosni, niti opstanak Srbije pod sankcijama, čemu Vojvodina plaća najveći danak, a da njene žitelje za to nitko nije pitao", ističu tvorci i potpisnici manifesta za autonomiju Vojvodine.

Vojvodina je opljačkana i tako više ne može!

Dr Borisav Jović: *Poslednji dani SFRJ*; Kompanija "Politika", Beograd 1995., 490 strana; 95 yU dinara, što bi bilo oko 130 kUna

"Ko, jel' ja?"

Piše: Miloš VASIĆ

Pisanje dnevnika zabava je stara i raširenija nego što je to dobro za naivno čitateljstvo. Tako se i **dr Borisav Jović**, bivši predsjednik Predsjedništva, a zatim potpredsjednik Polupredsjedništva (zvanog Četveročlana banda) bivše/nekadašnje/prethodne Jugoslavije, osjetio podstaknutim da ono što skromno zove "dnevničke bilješke" uredi, redigira, izmijeni i prilagodi objavljivanja radi. Taj beogradski dr Johnson proizveo je pet stotina strana ravne, dosadne, povremeno polupismene i skroz pretenciozne proze sasma nalik na sebe samoga: vazda je bio poznat po tome što misli pješke i nema duha. U Beogradu je bio predmet sprdnje: pitanje "ko, jel' ja?" poznato je kao *jovićizam;* kad netko odvali kakvu glupost, odgovara mu se "koji medved?" (aluzija na stanoviti vic o Bori Joviću). Kao dnevnička literatura, dakle, *Poslednji dani SFRJ* djelo je bez vrijednosti. Nije svatko **Alan Clark**, lucidni aristokrat i ministar u vladi **Margaret Thatcher**, takav je i Bora Jović Alan Clark...

On i Onaj iza njega

Da je Bora Jović počeo proklizavati po crti svoje lojalnosti Faraonu, jasno je bilo još 1994. - barem nama koji smo montirajući seriju *Smrt Jugoslavije* (**Brian Lapping** - *BBC*) vidjeli sirovi video materijal podugačkog intervjua s njim. Tamo je dobri dr Jović ne trepnuvši (po svom običaju) mrtav 'ladan priznao kako je onaj devetomartovski skandal 1991. kada su izveli tenkove na beogradske ulice bio uredno napakiran po njemu i **Slobodanu Miloševiću**, a u cilju stvaranja uvjeta za nakakav ad hoc vojno-državni udar. Nakon frenetičnog sravnjivanja autentičnih bilježaka i minutaže zbivanja 9. ožujka 1991., otkrili smo da je ono što smo slutili, ali nismo mogli dokazati, bilo istina: deveti je mart bio umjetno i s umišljajem izazvano krvoproliće - iz motiva političkog *par excellence.*

Ako, dakle, ova knjižurina ima bilo kakve vrijednosti, onda je ima kao materijal za pisanje krivičnih prijava. Jedna od prvih rečenica znakovita je: sjeda Boro Jović na stolac u Skupštini SFRJ na dan svoje kakbirekli *inauguracije*, je li, a iza njega sjedi Faraon Milošević osobno i veli glasno: "Boro, ja sam iza tebe"; dr Jović mu, "takođe naglašeno", odgovara - "S tim računam". Pak je tako Jović, sa Njime iza sebe, *odradio* (beogradski politikantski žargon) svoje poslove i dane - da bi na kraju objavio ovu denuncijantski skandaloznu kroniku, čiji je pravi naslov ukrao onaj ugursuz od **Stipe Mesića**. Da je pravice - a nije - Borine bi se dnevničke bilješke bile zvale *Kako smo Slobo i ja razbili Jugoslaviju*, ama je Mesić Stjepan ispred nosa taj lijepi naslov smotao. Uzgred, jedini treptaj bilo kakvoga humora na svih pet stotina stranica javlja se u narednoj rečenici: priča Jović svome bratu u Kristu **Stipi Šuvaru** o gornjoj epizodi, a Šuvar će: "Iza mene nema onog mog Latina"; "Utoliko će meni biti lakše", odgovara Bora trijumfalno.

Sam sebi krivična prijava

Jovićeva se knjižurina, dakle, javlja kao materijal za pisanje krivičnih prijava, pak je tako čitati i treba; ljubitelji literature ili sočnijih političkih intriga neka se uzdrže - toga tu nema. Krivična su dosijea daleko dosadnija nego što opće čitateljstvo misli. S takve, kriminalističke, točke gledanja, Jovićeva se knjiga dade podijeliti na tri metodološke i nekoliko tematskih cjelina. Metodološki, ponuđeni materijal dijeli se na dokazano istinit, dokazano lažan i onaj u kojemu ima osnova za sumnju i dalje istražne radnje; raspodjela je na - otprilike - tri trećine. Tematski gledano, gruba podjela ukazat će na glavne političke ciljeve Miloševićeve strategije: kolebanje i dvojbe glede više različitih scenarija vojno-državnih udara (komunistička kontrarevolucija sa osloncem na Moskoviju, lokalni Termidor sa likvidacijom srbijanske oporbe, vojna okupacija Slovenije i Hrvatske itd.); definiranje onoga što Jović (kao i general **Kadijević** u svojim čemernim memoarima) zove "granice buduće države" (sve ili samo ovo što smo maznuli); likvidaciju JNA, a putem rastresanja i držanja te glupe vojske van ravnoteže političkim manipulacijama, infiltracijom i korumpiranjem; duševne i osjećajne drame glede opstanka komunizma u Moskoviji i nikada ugasle nade u uskrs naučnoga socijalizma u SSSR; ulogu raznih Službi u snabdijevanju Predsjedništva raznoraznim podacima; ostale sitnije osnove za sumnju o izvršenim krivičnim djelima.

Ako primijenimo - strogo legalistički - zakonske propise što su važili za mandata (kakvog-takvog) dobroga doktora Jovića, a to bi bilo od 15. svibnja 1989. do 8. srpnja 1992., na osnovu ove knjige dala bi se, bez mnogo okolišanja, sastaviti krivična prijava zbog osnovane sumnje za slijedeća krivična djela: kršenje zakletve člana Predsjedništva SFRJ; odavanje državne, vojne i službene tajne; udruživanje radi rušenja ustavnog poretka; podrivanje borbene moći oružanih snaga; poticanje na ratne zločine i zločine protiv čovječnosti; obmana i zloupotreba službene dužnosti, a radi stjecanja koristi za sebe i/ili drugoga; izazivanje prekršaja javnog reda i mira većih razmjera, s ljudskim žrtvama i većom materijalnom štetom; širenje vjerske i nacionalne mržnje; kleveta i uvreda. To sada može zvučati komično, ali - *nota bene* - legalitet takvih optužbi ni sam Boro Jović osporiti ne bi mogao, osim svojim čuvenim "kakve optužbe?".

Akoprem!

Kriminalistički detalji su mnogi i zanimljivi, ali ih je suviše za sustavnu raščlambu. Općeniti ton (ozračje) ove knjige je intrigantski, pretenciozan i lažljiv; stvarna je motivacija jedva prikrivena dosadnim "diplomatskim" floskulama tipa "eto se oni otcjepljuju, a mi nećemo", "čuvamo Jugoslaviju", "prerano priznavanje Slovenije i Hrvatske i Bosne" i ostalim do mučnine odvratnim glupostima. Stil je čovjek, pak se tako Bora Jović do iznemoglosti drži svojega stila: ponavljaj do besvijesti, što gluplje - to bolje, protivnik će izgubiti strpljenje prije ili kasnije; uostalom, prije je funkcioniralo, zašto ne bi i sada?

Bora se Jović slaboumno ponosi svojim "genijalnim" manevrima (zapravo zajebavanjem bedastih generala) u manipulaciji sa JNA, primjerice, praveći od sebe budalu. Navodi epizodu u kojoj general Blagoje Adžić, tada načelnik Generalštaba, nakon još jedne od namještaljki u kojoj je JNA ispala tupava, bijesno kaže njemu, Bori, i Miloševiću - "Sada bih vas najradije pohapsio!", a Milošević hladno odgovara "Pa pohapsi nas...". Ova je anegdota znakovita stoga što dobri doktor Jović odbija iz nje izvući najlogičnije konzekvence u toj svojoj dosadnoj pisaniji, a te konzekvence kažu da je *odnos snaga* (Miloševićeva omiljena definicija politike) već gotov i spakiran, pak se njemu, Faraonu Srpstva Vaskolikog, može biti mrtav hladan i zajebavati mučenog generala **Adžića**, koji ne zna tko mu glavu nosi, dal' je krenuo ili stigao, dal' se vodi ili tjera, što vele Srbi. Glede morala, kad smo već tu gdje smo, ovdje imamo posla s licem amoralnim, dakle sasma bezazlenim u stvarima poštenja, kakbirekli ta*bula rasa*, je li, sa nekime tko nema domaćega odgoja ni zericu, tko će slagati ne trepnuvši, pa zatim tu istu laž polizati - opet bez da trepne i zatim nevino pitati "ko, jel' ja?".

Sada dolazimo na bitno pitanje ovog razmatranja Jovićevog nesretnoga *magnum opusa* (koji se na engleskom zove *big deal*, a na naših šest jezika *jaka stvar):* a za kog je vraga doktor Jović tu svoju knjižurinu uopće pisati imao?

Zacijelo ga nije spopao *stvaralački Eros*, je li, pak nije odoljeti mogao svojoj birokratsko-referatskoj Muzi; o tome da je želio zadužiti potomstvo svojim svjedočenjem nećemo sada - prevulgarno je. Ostaju dvije hipoteze: politička i kriminalistička. Političko objašnjenje za pojavu ove knjige kojoj će se samo kriminalisti obradovati svodi se na hipotezu da je Bora Jović u okviru nekakve mistične zavjere svojega bivšega principala Miloševića iskompromitirati htio (pak tako njujorški *Times* od 16. prosinca 1995. donosi prikaz pod znakovitim naslovom "Knjiga bivšeg pomoćnika slika Miloševića kao ratnog huškača"). Takvo je tumačenje pretjerano i neutemeljeno u fakticitetu; Bora Jović nije čovjek koji bi sam sebi kopao grob - ako skuži da to tome vodi, to jest, što pak nije vazda sigurno, mada je ovdje vjerojatno: dobri je doktor Jović uvijek umio sačuvati vlastitu guzicu na način krajnje učinkovit. Je li tu - *akoprem* - riječ o iskakanju iz čamca koji pušta i neće dugo, preplivavanje na stranu pravednih, a Slobodana neka vrag zeme? Nije, pošto se iz te barke otplivati ne može nikuda, jer ničega i nema na vidiku, a prošlost je suviše blizu...

Ni u Haag bez honorara

Ostaje nam objašnjenje banalno-policijotsko, a političari neka misle što žele, melankolično glede ljudske naravi i motivacija: čovjek postupa u načelu slijedeći svoje najniže porive; svaki će vam redarstveni predstojnik temeljito objasniti da kad netko ničim izazvan krene u velike riječi, tu mora biti nekakve namjere da se protivpravno prisvoji tuđa pokretna stvar ili nekretnina. Svaki čovjek od dobre volje i životnog iskustva složit će se smjesta da je o tome riječ u svim našim velikim patriotskim *detonacijama* (kako to zovu beogradska djeca), a primjera smo - hvala Gospodinu - imali i više nego dovoljno. Slijed zbivanja nakon pojave Jovićeve knjige svjedoči u tome pravcu: kako su koje novine u Beogradu objavile izvode iz *Poslednjih dana SFRJ*, tako je dobri doktor Jović smjesta utužívao za honorar prosječne visine od oko petnaestak tisuća dinara (oko 20.000 kUna). Neki su mu platili (*NIN, Telegraf)*, a neki - bogami - nisu (*Vreme*, primjerice), pak se očekuje sudska odluka. Čuvši da je Haški tribunal to njegovo *pismeno* dao prevesti na svoje službene jezike; doktor je Jović izjavio da oni to prevoditi mogu koliko hoće, ali ga majci neće tiskati bez honorara...

Kada konačno svedemo poruku i ideju oko koje se dr Borisav Jović toliko mučio i preznojavao na jezik općeg razumijevanja, ispada rezultat mlitav i nikakav - osim za policijote koji će to u krivičnu prijavu pretočiti jednoga dana. Poruka glasi: "Nemojte više mene spominjati glede svega toga. Ovo vam je samo uzorak od onoga što ja znam, pak ako me dirnete još koji puta, propjevat ću sve što znam". Na što ga je Faraon Srpstva Vaskolikog dao isključiti iz Glavnog odbora svoje vladajuće stranke i iz parlamenta, pak neka živi od utuživih honorara. Ionako ga ništa drugo nikada zanimalo nije.

(AUTOR JE NOVINAR BEOGRADSKOG TJEDNIKA VREME)

Dobri je doktor Jović uvijek umio sačuvati vlastitu guzicu na način krajnje učinkovit. Je li tu riječ o iskakanju iz čamca koji pušta i neće dugo, preplivavanje na stranu pravednih, a Slobodana neka vrag zeme? Nije, pošto se iz te barke otplivati ne može nikuda, jer ničega i nema na vidiku, a prošlost je suviše blizu...

Dušan BILANDŽIĆ, akademik, povjesničar

Šovinizam je dio Tuđmanove intime

interview

Razgovarali: Boris RAŠETA & Nela GUBIĆ

Ponekad se čini da je rat koji traje na ovim prostorima samo nastavak partijskih sukoba drugim sredstvima. Dostupni dokumenti, zapisnici s partijskih sjednica, dijelovi privatne prepiske... sve to pokazuje da su unutar naizgled monolitnog Saveza komunista vođene duge i teške, rovovske bitke na posve nacionalističkoj osnovi! Ta stvar isprva je bila dozvoljena samo partijskim Jupiterima, da bi kasnije bili pripušteni i volovi. Dakako, po logici stvari, kad je rasprava otišla u mase, postala je još primitivnija i nesmiljenija...

Dušan Bilandžić svjedok je tog vremena, i kao javna ličnost i kao povjesničar. Mnogi ga, posebno ovih dana, doduše upozoravaju da su mu svjedočenja nepouzdana; da se na nekim mjestima pojavljuju rupe, i slično. No iskreno vjerujemo da nema povjesničara kod kojega se to ne događa!

▶ U nedavnom tv nastupu, kao gost Željke Ogreste, usporedili ste se s Mikojanom, aludirajući na vlastito dugo trajanje u politici. Kako ste uspjeli opstati?

VISOKA POLITIKA

Pripadam generaciji koja je komunističkom pokretu prišla 1941. godine. Već kao osamnaestogodišnjak, 1942. sam bio politički komesar partizanskog bataljona u Slavoniji. Moja generacija je politički i ideološki oblikovana za vrijeme NOB-a. Koncem rata tadašnji dvadesetogodišnjaci bili su vođeni od starije generacije; **Kardelj, Đilas i Ranković** imali su tada nešto više od 30 godina. "Mlada garda", kojoj sam pripadao, nije bila kreator politike. Kreator je bio partijski vrh, odnosno Politbiro, i ta se tradicija nastavila gotovo do kraja starog režima. Mojoj generaciji je u tim okolnostima preostalo samo da, manje ili više strastveno, tu političku liniju podržava.

U tom sam procesu bio uglavnom na krilu koje bi se moglo nazvati reformatorskim, na krilu koje je intimno težilo otvorenijem, slobodnijem i demokratskijem društvu. To se moglo ostvariti pomoću ideologije samoupravljanja koju smo tada doživljavali kao ideologiju razaranja čvrstih državnih struktura. Čitav koncept samoupravljanja bio je antietatistički, antibirokratski i anticentralistički, a otpor je postojao među starijim kadrovima i nomenklaturom koja je imala vlast. Taj val koji se spuštao, pa se opet dizao, držao je i mene u težnji da se nešto učini. Svaki zaokret od tog kursa prema restauraciji centra nailazio je kod nas na veliko negodovanje. Slom privredne reforme krajem 60-ih godina teško smo primili, a posebno je teško bilo prihvatiti birokratski udar koji je nastupio nakon '71. pa do '74. Taj val je nastupio pod firmom koncepcije udruženog rada i neposrednog samoupravljanja, a u suštini je predstavljao birokratski kontraudar. Tada je blokiran naboj mladih ljudi koji su težili demokratizaciji.

Što se tiče mojih padova ili nepadova, nisam nikad pao - u smislu da nisam nikada isključivan iz partije.. Naravno bilo je kritika, jednom sam ispao iz Sabora. Smatrali su me više internim, partijskim disidentom, ali nikada to nije poprimilo oblik isključenja iz političkog života. Drugi razlog je vjerojatno i to što je partija tolerirala svoje intelektualce, htjela je da oni budu u njenim forumima i vode različite institucije. Npr., ja sam od izlaska iz Armije 1960., pa sve do kraja tog režima radio manje-više na poslovima društvenih istraživanja. To nisu bili operativni poslovi u doslovnom smislu, nikad nisam bio partijski profesionalac ili plaćeni funkcioner, nego sam uz partijski rad bio npr. dekan na fakultetu, direktor Instituta za radnički pokret,

čitaj dalje...

Trebate znati da je, primjerice, 1943. kad je stvorena nova Jugoslavija, u samom partijskom vrhu postojao sukob oko pitanja kako urediti poslijeratnu Jugoslaviju u federalnom smislu. Tito je, recimo, obećao slovenskoj delegaciji da će republike imati svoje vojske! I republike su u toku NOB-a imale svoje vojske. U ožujku 1944. donosi se odluka o ukidanju republičkih vojski i stvaranju jedinstvene JA na čelu s generalštabom. Slovenci su tu odluku primili do te mjere bolno, da je Kidrič - primivši pismenu odluku iz Beograda - pao u Vidmarovo naručje i zaplakao! Pošle su mu suze - "nemamo više naše armije!"

Dušan Bilandžić, akademik, povjesničar

profesor na Sveučilištu - znači uglavnom istraživač. To me osiguravalo od padova.

▶ Kad se vaša generacija politički emancipirala?

Kao generacija odgojeni samo u NOB-u, ali pravo naše rađanje i ideološki rodno mjesto predstavlja antistaljinizam. Od 1948. godine, uslijed sukoba Tita i Staljina, mi smo počeli politički misliti - u smislu postojanja dilema i sumnji - a one su pretpostavke političkog života. Borba protiv staljinizma nam je otvorila novi prostor prema demokratizaciji. Većina moje generacije oblikovana je u duhu antistaljinizma, iako je bilo dosta mladih ljudi koji su završili na Golom otoku kao staljinisti. Antistaljinizam je ostao usađen u svaki atom naše misli i mi smo cijeli život proveli u toj atmosferi, a kako je naše društvo imalo i staljinističkih recidiva, to je onda borba unutar partije bila i borba protiv staljinizma. Od 1948. sam vehementno i emotivno ušao u polemike sa tim staljinističkim tendencijama. Takvo usmjerenje mene i mnoge druge je odvelo u završnicu koja se zove izlazak na slobodne izbore.

▶ Nisu li sve varijante socijalizma - Staljinova, Titova, Castrova ili kineska - u načelu ponavljanje jednog te istog lenjinističkog arhetipa, kako tvrdi Đilas? Gdje se mogu pokazati bitne razlike između tih modela socijalizma?

Razlike su očite. Ne tvrdim da kod nas nije bilo politbiroovskog tipa upravljanja, koji je također jedan vid staljinizma, ali smo otvorili granice što ni jedna druga socijalistička zemlja nije učinila. Drugo, mi smo 1952. godine prvom velikom reformom, onom Kidričevom, uveli jedan oblik tržišnog mehanizma po kojem su poduzeća i sve privredne organizacije bile otkačene od stila "komandne ekonomije". Od 1952. ni jedna naša firma nije od države dobivala planske zadatke koji su sadržavali fond plaća, fond amortizacije i akumulacije, naturalne pokazatelje što će proizvoditi i kome će prodavati. Poduzeća su u tom smislu bila relativno samostalna!

▶ Što znači "relativno samostalna"?

To znači da je tržišni mehanizam bio, jednim svojim dijelom (naročito u tekstilnoj industriji i građevinarstvu, te srednjim i sitnim poduzećima koja su bila blizu statusu privatnih firmi u kapitalizmu) blizak obliku autonomije koji postoji u kapitalizmu. Svakako, to nije bilo privatno vlasništvo, ali je funkcioniralo kao da je u privatnim rukama. Taj kurs tržišnog mehanizma živio je sve do kraja starog režima. Naravno, bilo je velikih sistema koji su sisali iz državne kase (Končar, brodogradilišta, Đuro Đaković ili Borovo), ali izvan tih velikih sistema tržišni mehanizam bio je relativno razvijen, što ni jedna socijalistička zemlja nije imala!

▶ A represija?

Represija je u vremenu 1945-53. bila pretjerana, ali poslije ona stalno popušta. Imali smo permanentni proces demokratizacije revolucionarne diktature koja je uspostavljena u periodu 1945-50. godine, a kasnije izložena procesu otapanja. Ponekad se ona vraćala, npr. poslije Titova govora '61. u Splitu, ili 1972-74. Ali nikad nije bila ono, što je represija bila u ostalim komunističkim državama!

▶ Da li Vam je osobno žao što projekt sa samoupravljanjem nije uspio?

Ne bih govorio u tim kategorijama, žao mi je ili ne. Radeći u saveznom timu koji je pripremao privrednu reformu 1965. godine, vjerovao sam i očekivao promjene. Istupao sam na brojnim simpozijima i znanstvenim skupovima koje je partija organizirala. Moja vizija je bila ova: tržišni mehanizam i mehanizam robne proizvodnje će po prirodi i zakonima tržišnih vrijednosti na kraju balade dovesti do istiskivanja partije i države iz ekonomskog života, pa ćemo se tako naći u situaciji da privredne organizacije mogu dobiti onaj stupanj autonomije koji ima privatno vlasništvo u kapitalizmu. Znači, onoliko regulative koliko ima kapitalistička zadržat će i socijalistička država, ali će na drugoj strani imati autonomiju privrednih subjekata onoliko koliko imaju privatne firme u kapitalizmu.

Drugo, računali smo da će sitne firme vremenom doći u privatne ruke, jer su te firme i mala obrtnička poduzeća efikasnija u rukama privatnika. Takav projekt, koji je u partiji postojao, privlačio je ljude i nudio perspektivu, ali je blokiran zbog unutrašnjeg sukoba u Jugoslaviji, posebno sukoba koji se razvio oko federalizma i moguće velike samostalnosti privrednih subjekata koja bi potkopala vlast partije - tu su onda dolazili kontraudari, od strane partijske nomenklature koja je u tome vidjela perspektivu gubitka vlasti.

▶ Svaka reforma je išla do onog stupnja dok nije ozbiljnije počela nagrizati partijski monopol...

Ne bih tako postavio stvari. Treba znati da je svaka privredna reforma, koja uvodi tržišni mehanizam, dovodila do socijalne nesigurnosti radnika, pa su često i sami radnici pokazivali otpor privrednoj reformi. Npr. imali smo od sredine 50-ih do sredine 60-ih godina oko 200 tisuća novozaposlenih radnika svake godine, što znači da je za deset godina dva milijuna novih ljudi ušlo u proces proizvodnje. A od 1965. tri godine za redom nije primljen ni jedan novi radnik, čak je otpušteno oko 100 tisuća radnika, jer je ekonomska reforma otkrila svu neracionalnost upotrebe radne snage. Sredinom 60-ih počinje masovni odljev radnika u Evropu i radnici su na to oštro reagirali, tako je i to poslužilo kao alibi ovim snagama protiv privredne reforme da ju optuže između ostaloga i za nezaposlenost. Dakle, nije samo strah od gubitka vlasti kočio reforme, već i društvena svijest nije dozvoljavala taj kurs. Nije to narod baš tako lako prihvatio. To je značilo da je trebalo još duže vremena da se serijama privrednih reformi sistem polako privodi u tranziciju. Cijeli period od 1952. do 90-ih je zapravo proces tranzicije od starog u novi režim koji nije bio uspješen u krajnoj liniji, ali je dobrim dijelom uspio.

▶ Druga linija sukoba bila je na liniji federalizam-konfederalizam. Iako se Partija činila, bar izvana, monolitnom strukturom, pokazalo se da je partijski sukob bio gotovo jednako intenzivan kao i onaj kasniji, od 1989. nadalje. Nije li cijela ta borba logično vodila kasnijem ishodu - raspadu države, pa i ratu? I nije li kočenje reformi otvaralo prostor nacionalnom sukobu?

Sukob oko nacionalnog pitanja počeo je u Partiji još 1923. godine. Taj sukob praktički nikada nije ni stao: on traje čak i u ratu. Misli se da je Partija bila apsolutno monolitna u ratu. Nije bila monolitna, iako je to bio period u kojem je bila najjedinstvenija! Trebate znati da je, primjerice, 1943. kad je stvorena nova Jugoslavija, u samom partijskom vrhu postojao sukob oko pitanja kako urediti poslijeratnu Jugoslaviju u federalnom smislu. Tito je, recimo, obećao slovenskoj delegaciji da će republike imati svoje vojske! I republike su u toku NOB-a imale svoje vojske. Dalje, slučaj Bosne i Hercegovine za koju su bile predviđene tri varijante. Prva, da bude vezana direktno za federaciju kao autonomna pokrajina ali ne republika. Druga, da bude u sastavu federalne Srbije. I treća, da bude republika kao i sve ostale. Neću reći da su prve dvije varijante bile snažne - dapače, bile su jako slabe. Ova treća bila je najjača, pa je na koncu i pobijedila. I tu je, dakle, postojao moment sukoba. I treće, 1944. godine, u završnoj fazi rata, postavilo se pitanje što učiniti s narodnooslobodilačkom vojskom Jugoslavije koja je narasla na 800 tisuća ljudi. Tad se, u ožujku 1944. donosi odluka o ukidanju republičkih vojski i stvaranju jedinstvene JA na čelu s generalštabom. Slovenci su tu odluku primili do te mjere bolno, da je Kidrič - primivši pismenu odluku iz Beograda - pao u Vidmarovo naručje i zaplakao! Poslije su mu suze - "nemamo više naše armije!" Čak i kod zamjene novca 1946. godine, a imali smo masu valuta (od kune u Hrvatskoj, forinte u Vojvodini do dinara u Nedićevoj Srbiji) dolazi do spora. Postavilo se, naime, pitanje tečaja. Poslije dolazi '47. kad Bakarić kao predsjednik vlade podnosi referat u kojemu, po prilici, kaže ovo: sada dolazi do centralizacije, ali to je samo privremena faza: opet ćemo se vratiti na republike. Osobito se snažan sukob rasplamsao te godine kod donošenja petogodišnjeg plana - sve su se republike borile da dobiju što više investicija za sebe.

Već 1946. vrh Jugoslavije je vidio da republike, naročito Slovenija koja je bila u tome najizrazitija, pa čak donekle i Makedonija, a nešto kasnije i Hrvatska, pokazuju sve više tendenciju ka samostalnosti, pa je stoga jednom prilikom odlučeno da se oni koji su najistaknutije perjanice takozvanog republikanizma smjene s najviših dužnosti. Došlo je do reakcije politbiroa svih republika kako bi se suzbila ta tendencija.

Zatim slijedi sukob sa Staljinom koji potpuno prigušuje, likvidira ovaj konflikt, jer se zemlja našla u opasnosti. Tad sam bio politički komesar Druge proleterske dalmatinske brigade - i mi smo 1948. izašli na Dravu kod Virovitice i zauzeli položaje, očekujući da će doći do rata. Naravno, u toj situaciji su unutrašnji nesporazumi i nesloge potisnute, one su ugušene, ne toliko pritiskom vrha koliko sviješću da se mora biti zajedno, jer predstoji rat sa SSSR-om. Kad je opasnost prošla, ponovno se reaktivira ova ideja o samostalnosti republika. Tako Kardelj 1956., povodom mađarskih događaja, kaže: pobuna u Mađarskoj predstavlja argument u prilog našoj ideji da je demokratizacija na bazi samoupravljanja zaista spasonosna ideja, ali - upozorava on - mi u zadnje dvije godine ništa ne govorimo o samoupravljanju! Godine 1957. Kardelj piše predgovor *Slovenskom nacionalnom pitanju* u kojemu kaže - "mi smo stvorili takav grozomorni centralizam da će se unutar te centralističke strukture prigušiti nacionalna emancipacija i pozicija republika, mi se tako vraćamo u okrilje velikodržavnog hegemonizma! Taj velikodržavni hegemonizam nije produkt velikosrpstva" - veli Kardelj - "nego je produkt naše socijalističke centralističke strukture." Njegova je formulacija bila veoma lukava, on je nastojao da ne optuži Beograd, jer to je ipak '57. godina. On zato tako govori - "mi smo stvorili velikodržavni centralizam" - u smislu toga da smo sve centralizirali u federaciji, da republike nemaju gotovo nikakva prava, i iz te strukture kao gnijezda rodit će se možda i velikosrpska tendencija.

Na Kongresu u Ljubljani 1958. godine, dva člana CK čak su predlagala ukidanje republika - i to s tezom da je stvoreno bratstvo i jedinstvo, da je stvoreno jedinstvo Jugoslavije, te da republike samo remete to jedinstvo. Da bi Tito 1961. rekao: ja sam Jugoslaven - dakle jačala je tendencija prema jugoslavenstvu. Ipak na Osmom kongresu 1964. Tito kaže "ima onih koji misle da su nacije preživjele, to su unitaristi i s njima van iz Saveza komunista".

▶ Je li Tito imao neku svoju stalnu poziciju - unitarističku, federalističku, konfederativnu - ili je zapravo stalno na taj način održavao balans između suprotstavljenih tendencija?

Pa on je taj *up and down* imao gotovo po svim pitanjima, ali je njegova vertikala - od dolaska na čelo Partije pa do kraja života - ipak, kad se uzme u cjelini (sa izuzetkom pojedinih momenata) bila federalizam, a 1974. je pokušao pridobiti Srbiju da Kosovo dobije status republike.

▶ Čini se da je Jugoslavija pronalazila unutarnje razloge za svoj opstanak samo zbog vanjske opasnosti?

Treba poći, prije svega, od činjenice da je ratni cilj velike antihitlerovske koalicije, Amerike i Britanije, prije svih, još od Atlantske povelje 1940. godine - bio da se sve zemlje koje je Hitler rasturio (Poljska, Čehoslovačka, Jugoslavija...) nakon sloma fašizma i hitlerizma moraju obnoviti. Dakle, odlukom velikih sila predodređeno je da se Jugoslavija, *volens nolens*, mora obnoviti, bez obzira na to kolike su snage za nju ili protiv nje. Sukladno tome, najozbiljnija dilema u Drugom svjetskom ratu je bila - hoćemo li dobiti Titovu Jugoslaviju ili Dražinu Jugoslaviju!

Draža Mihailović je imao svoju Jugoslaviju, kao što su svoj koncept Jugoslavije imali i Karađorđevići i Maček - osim ustaškog pokreta mi u Hrvatskoj nemamo ni jednu drugu izrazito antijugoslavensku koncepciju. Maček je bio za Jugoslaviju, dakako, ne za svaku, ali je ipak bio za jednu svoju viziju te države. Na kraju krajeva, potpredsjednik vlade u Londonu, Krnjević, također je bio za Jugoslaviju, Šubašić je isto bio za Jugoslaviju.

Pitanje je, dakle, bilo hoće li nju obnoviti srpski monarhisti - Mihailović - ili komunisti. Obnovi li je Mihailović, znalo se da će to biti četnička Jugoslavija, i to ne figurativno "četnička", već doslovno četnička. Četnički je pokret naime bio legalan - on je nosio ime "Jugoslavenska vojska u otadžbini", ali se u svakoj drugoj rečenici Draže Mihailovića kaže: mi smo četnički pokret. U tom pokretu nema mjesta republikama. Ono što su četnici učinili u siječnju '44. godine u selu Ba, bio je samo refleks odluka Drugog zasjedanja Avnoja, kojima je uspostavljena federacija. Oni su zaključili: komunisti su uspostavili federaciju, pa ćemo to činiti i mi. No, oni su formirali tri jedinice: Srbiju, Hrvatsku i Sloveniju, s tim što su u sastav Srbije trebale ući Makedonija, Vojvodina, Bosna i Hercegovina i Kosovo, dok je za Hrvatsku bio predviđen autonomni status, ali ne u avnojevskim granicama. Prema tome, prava borba u Drugom svjetskom ratu bila je vođena između komunista s jedne, i Karađorđevićevih monarhista s druge strane. Partizani su mogli pobiti milijune Nijemaca i izgubiti rat, ako vlast preuzme četnički pokret. Zato je već 1941. godine u Užičkoj republici izbio rat između partizana i četnika, upravo na tom pitanju: kakva će biti Jugoslavija.

Od tog užičkog sukoba, cijelu 1942. godinu traje rat između Draže Mihailovića i Tita na tromeđi Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine, pa imate forsiranje Neretve gdje je glavnina Titovih snaga išla, ne protiv Nijemaca, nego protiv Draže Mihailovića. Tito je na Glavatičevu slomio četničku snagu. Ono što je slijedilo '44. godine, to je samo dokusurivanje četnika. Dakle, glavna bitka, politička i vojna na tlu bivše Jugoslavije je bitka između partizana i četnika, jer su to bili jedini realni kandidati za vlast u Jugoslaviji. NDH to nije mogla biti jer pada s padom Njemačke; Bugarska i Mađarska odlaze jer su bile Hitlerove saveznice i sve će se povući, a ostat će samo dva rivala: četnici i partizani - pa tko pobijedi. U takvoj konstelaciji, svaka politička snaga koja bi išla protiv Jugoslavije bi se svrstala na stranu Hitlera i samim tim izgubila rat. Dakle, nije se moglo biti protiv Jugoslavije jer je to značilo ići u sukob s antihitlerovskom koalicijom.

▶ Vratimo se malo svježijim događajima. Koliko je točna teza da je Vlado Bakarić doista bio glavni inicijator maspoka?

Apsolutno... On je inicijator, i ne samo inicijator. On je održao glavni referat krajem 1969. godine na skupu tzv. političkog aktiva republike i inicirao - da ne kažem naredio - da CK SK Hrvatske mora stvoriti platformu o tome kako vide promjene u budućoj Jugoslaviji. Rekao je tom prilikom, da glavni politički protivnik koji može ugroziti samoupravljanje i revoluciju, jesu unitaristi i hegemonisti. Sve drugo je mačji kašalj. Hrvatski separatisti i nacionalisti nemaju nikakve šanse, ali velikodržavne centralističke snage imaju šansu i one će ugroziti tekovine revolucije, samoupravljanje i federalizam. Prema tome, Bakarić je otac Desete sjednice i maspoka. Naravno, počelo je to i prije, opet pod njegovom egidom, na čuvenom majskom savjetovanju 1968. godine gdje je CK SKH veoma oštro optužio saveznu vladu, Marka Todorovića, Kiru Gligorova i ostale da ugrožavaju privrednu reformu. Tad je lansirana parola o čistim računima, kojom se htjelo reći da sva akumulacija mora prijeći iz ruku državnih fondova ne u ruke republika, već u ruke poduzeća. Ona moraju imati sto posto profit i dohodak u svojim rukama bez intervencije federalne, republičke ili lokalne vlasti - znači koncept čistih računa među republikama, a akumulacija poduzećima. Godine 1967. imali smo opet Deklaraciju o jeziku koja je u sferi kulture i društvene svijesti išla protiv unitarizacije jezika.

SKH je tada za Jugoslaviju bio glavna reformatorska snaga koja je pritiskala na sve organe u Jugoslaviji da se provede privredna reforma. U 1969. godini tu koncepciju prihvaćaju Tito, Kardelj i ostali.

Međutim, Kardelj je ustao žestoko protiv Desete sjednice sa tezom "vi Hrvati kasnite nekoliko godina, jer problem federacije smo otvorili mi u saveznom vrhu, a ne vi". Ja sam tad mislio da Kardelj pretjeruje, ali sam kasnije našao u arhivi CK zapise sa čuvene sjednice koja je održana u studenom 1965, *nota bene* uz prisustvo Rankovića (bilo je oko 60

Od 1952. ni jedna naša firma nije od države dobivala planske zadatke koji su sadržavali fond plaća, fond amortizacije i akumulacije, naturalne pokazatelje što će proizvoditi i kome će prodavati. To znači da je tržišni mehanizam bio blizak obliku autonomije koji postoji u kapitalizmu. Svakako, to nije bilo privatno vlasništvo, ali je funkcioniralo kao da je u privatnim rukama. Izvan velikih sistema tržišni mehanizam bio je relativno razvijen, što ni jedna socijalistička zemlja nije imala!

čelnih ljudi partije iz čitave Jugoslavije) gdje je Kardelj izložio tezu o konfederaciji! To znači, ideja o konfederaciji, koju je Kardelj iznio 1965. godine, išla točno pet godina prije Desete sjednice. Ono što je slabost te ideje, to je da se ona sporo ostvarivala. Jer '66. pada Ranković, '67. obnavlja se Vijeće naroda, '67. daje se pokrajinama status federalnih jedinica, '69. se uvodi kadrovski paritet - svaka republika ima jednak broj članova u partijskom vrhu, ali sve to ide sporo. Zato CK Hrvatske svojom politikom forsira da se Kardeljeve ideje o konfederaciji iz '65. realiziraju što prije. Međutim, kada je taj pokret u Hrvatskoj počeo izlaziti ispod kontrole saveznog centra, a u kontekstu cjelokupne europske konstelacije, Kardelj se uplašio da bi potpuno razmahivanje nacionalnog pokreta u Hrvatskoj moglo izazvati konflikte koji bi doveli do onoga što je Mađarska doživjela '56., ili Čehoslovačka intervencijom Varšavskog pakta '68.

On je stalno govorio: držimo stvari pod kontrolom, jer ako dopustimo da politika ide toliko široko u mase moguć je konflikt i intervencija Varšavskog pakta. On se, dakle, uplašio i u ime tog straha - jer s jedne strane ima legitimaciju da je vrh Jugoslavije 1965. pokrenuo kurs prema konfederaciji, a s druge strane ima svježi upad SSSR-a u Prag - bacio je parolu "zaustavite proces u Hrvatskoj! Kao i do sada treba se dogovarati između republika u saveznom centru o procesu tranzicije, samoupravljanju i federaciji, a ne vi u Hrvatskoj". Taj njegov kurs je doživljen u Hrvatskoj kao antihrvatski stav - tim prije što je poznato kako su Kardelj i Đilas '44. smijenili Hebranga, koji je bio, uvjetno rečeno, nacionalna perjanica, jer je Hrvatska 1943. i 1944. godine bila najorganiziranija partizanska država u Evropi. U Srbiji 1942. godine nije bilo više od sto partizana, nije bilo ništa: Srbijom su vladali Nedić i Draža Mihailović. Slovenija je imala razvijen pokret; Bosna je bila razbijena između snaga NDH, ona je gorjela u plamenu, rekao bih skoro građanskog rata. Partizanska Hrvatska je bila stabilna država sa teritorijom, organima vlasti i vojskom.

Iz te strukture partizanske Hrvatske razvila se spontana tendencija državnosti, i uvjerenja da ta država nije i ne treba biti pod kontrolom saveznog centra, nego samo koordinirana sa saveznim centrom. Zato će Nazor reći predstavniku *Tanjuga* na Visu, da je to hrvatski teritorij, i da *Tanjug* mora pisati hrvatkim književnim jezikom. To je izraz partizanske hrvatske države: ona se stvara u federaciji, ali se ponaša kao formirana država. I onda dolaze Kardelj i Đilas, i to ocjenjuju kao hrvatski separatizam vis a vis Jugoslavije, i smjenjuju Hebranga.

Znači, već 1970. godine, dva mjeseca nakon Desete sjednice, Kardelj diže uzbunu u partiji: zaustavimo ovo što se događa u Hrvatskoj, pa se ta njegova tendencija doživljava kao slovensko antihrvatstvo.

▶ Danas je, općenito prihvaćena teza da je 1971. porodila jedan demokratski pokret - "maspok". Tko je, u to vrijeme, isticao zahtjev za višestranačkim sustavom i liberalnom demokracijom, što su elementarni preduvjeti za takvu ocjenu?

Nitko to nije otvoreno tražio. Višestranački sistem maspok nije tražio.

▶ Kako je onda moguće govoriti o demokraciji?

Pazite, nije se moglo u onim prilikama ići s tim. To je onda bila kontrarevolucija i rušenje sistema, partije i države. Dakle, s tom idejom nitko nije mogao ići. Ali, sam pokret je u sebi nosio tu tendenciju. Trebate znati da su tada postojala tri centra: jedan je bio CK, Bakarić, Savka, Miko... i ja sam tad bio u CK. To je postao, s izuzetkom par pojedinaca - izrazito reformatorski centralni komitet. Drugi centar je bio studentski pokret, koji je bio razmjerno nezavisan i u sukobu sa CK, s tendencijom potpunog osamostaljenja. Treći centar predstavljale su kulturne, znanstvene i intelektualne sredine koje su bile za sebe nezavisan centar: Matica, Sveučilište, isl. Prema tome one su, *in nuce*, već u začetku u sebi nosile jednu tendenciju višestranačja ako bi stvar uspjela. A bilo je unutar tog pokreta i drugačijih ideja; recimo, Stipe Mesić je tada bio predsjednik općine Orahovica, i pričalo se da hoće privatnu tvornicu...

▶ Kada se čitaju Tuđmanovi tekstovi iz 1966 i 1967. čini se da je on u sve to uletio veoma hrabro. Koliko je Tuđman uopće bio važan unutar tih gibanja?

On je, krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina, kada se intenzivno bavio poviješću NOB-a i revolucije, razvijao tezu koja je u osnovi bila vrlo točna: da je historiografija tadašnje Jugoslavije bila izrazito ideologizirana i jednostrana, što nije bilo teško dokazati. Već sam rekao da je Hrvatska bila najpartizanskija republika. U Pregledu historije SKJ čiji je glavni redaktor bio Rodoljub Čolaković, a pisci Pero Damjanović i Pero Morača, dakle beogradski krug istoričara, uopće se nije uvažavao, zapravo minimalizirao se partizanski pokret u Hrvatskoj. Ispalo je da su masovni ustanci, koji u Hrvatskoj nisu postojali, jedina prava revolucija. Tim ustancima, kao što je sedmojulski ustanak u Srbiji, u početku ne samo da se pridavao najveći značaj, nego su podignuti na rang dogme. Zatim se kroz historiografiju čitav NOB sveo na borbu tzv. grupe divizija oko Tita i Vrhovnog štaba.

Hrvatska je tad imala male partizanske grupe i jedinice, pa je CK Hrvatske optuživan zašto ne ide na masovni ustanak. Direktiva Partije iz '41. ušla je u svijest ljudi: kako su Hrvati manje-više prihvatili NDH i da neće u partizane. Ta se teza provlačila cijelo vrijeme i poslije rata. Potom dolazi izjednačavanje domobrana i ustaša. Iako su domobrani masovno prelazili na stranu partizana, to se nije uvažavalo. Hrvatska historiografija nije zapravo reagirala na sve te tendencije koje su išle ka nipodaštavanju partizanske borbe u Hrvatskoj, iako je 1943. u partizanima bilo više Dalmatinaca nego svih naroda i narodnosti tadašnje Jugoslavije. Srbi su, u svojoj najjačoj fazi, imali najviše boraca u Hrvatskoj 27 posto.

Znači, kako partizanski pokret u Hrvatskoj nije imao onu jurišnu i masovno ustaničku fazu to je Hrvatskoj uzeto kao njen istočni grijeh i to se projektiralo kao da uopće nije imala nikakav partizanski pokret. Svaki pokušaj revizije nailazio je na otpor onih koji su stvorili sliku o NOB-u kakvu pa Tuđman nije bio daleko od toga da ga se proglasi nacionalistom, jer on eto traži reviziju partijske ideologije i partijske historiografije. Sjećam se sastanka kod Bakarića kada je Tuđman bio pozvan na ribanje - bio sam prisutan na tom sastanku - i rekao, što je Bakarić tada prihvatio, da je istina da se hrvatski doprinos antifašizmu minimizira, ali da hrvatska historiografija od sada treba baciti naglasak na period od 1942. do 1944. te da će tu Hrvatska bljesnuti u pravom svjetlu. U takvim je dakle okolnostima Tuđman izašao sa svojom tezom i s njom je onda išao do kraja.

▶ Je li Tuđman već tada imao u glavi šovinističke koncepcije kakve ima danas ili se to kod njega razvilo kasnije?

Ja to ne mogu reći, to je stvar njegove intime.

▶ Koliko su u periodu od 1986. na dalje važni ljudi jugo-krize djelovali samostalno? Jesu li možda bili eksponenti vanjskih interesa? Plevnik je već nekoliko puta ponovio tezu kako je Milošević cijelo vrijeme bio američki čovjek?

Tu tezu ja ne mogu potvrditi. Zašto? Zato jer ja kao povjesničar vjerujem ili dokumentima, a takvog dokumenta za Miloševića nema, ili barem memoarima i akterima događaja od 1987. do 91. da bi se ta teza dokazala, ni tog nema. Ima međutim nešto drugo. Zimermann je za Miloševića rekao da nigdje ne ostvlja otiske svojih prstiju, to je čovjek pašićevski lukav koji skriva svoje ideje, osim glavne ideje "svi Srbi u jednoj državi" koja je bila njegova parola. Međutim, njegova partija je ponavljala, sve do Daytona, a to sam

Bakarić je otac Desete sjednice i maspoka Naravno, počelo je to i prije, opet pod njegovom egidom, na čuvenom majskom savjetovanju 1968. godine gdje je CK SKH veoma oštro optužio saveznu vladu, Marka Todorovića, Kiru Gligorova i ostale da ugrožavaju privrednu reformu. Tad je lansirana parola o čistim računima, kojom se htjelo reći da sva akumulacija mora prijeći iz ruku državnih fondova ne u ruke republika, već u ruke poduzeća!

doživio na beogradskoj TV i drugim medijima, da je Amerika svjetski žandar i da postaje ono u svijetu, što je bio Hitlerov Treći Reich. Miloševićev glavni ideolog do Daytona, Mihajlo Marković je sa svojim istomišljenicima ironizirao Zapad uključujući i Ameriku, proglašavajući je najvećim žandarom. Antonije Isaković kaže da će se Amerika raspasti kao što su se raspale rimska, britanska i svaka druga imperija. Ako pođemo u analizu izjava vodećih ljudi SPS, tu nalazimo upravo suprotnu tezu, ali to ne znači da Milošević kao lukav čovjek ne bi danas pristao, ili je već pristao da bude satelit Amerike. Da se potpuno okrene od Rusije i da Srbiju uključi u zapadne strukture EU-e, NATO-a i slično - to je on spreman učiniti.

▶ Sve donedavno bili ste u Beogradu. Kakva je tamo politička i duhovna klima?

Ekonomija - katastrofa, u duhovnoj sferi pustoš, očaj i beznađe. To je klima u kojoj se priprema odluka prema kojoj će Milošević preveslati Srbiju u tabor Zapada.

▶ Rekli ste da je u šumu stigao lugar (misleći vjerojatno na NATO) i da će tu ostati jako dugo. Na temelju čega procjenjujete da će ostati jako dugo?

Mislim da su SAD, na osnovu onoga što rade od vašingtonskog sporazuma na ovamo, procjenile kako je za stabilizaciju Europe neophodno stabilizirati Balkan. Nije u pitanju samo BiH, Srbija ili Hrvatska, nego cijeli Balkan kojega treba pacificirati i europeizirati u smislu uspostave demokratskih institucija, tržišnih mehanizama, višestranačja, privatnog vlasništva, pravne države tj. svega onoga što jeste ideologija Zapada. Gledajući geopolitički, Balkan je žarište koje ugrožava i evropsku konstelaciju, kao što je i Bliski Istok krizno žarište koje će to ostati još dugo vremena, a i Rusija je jedna velika nepoznanica.

Zapadna Evropa je potpuno stabilizirana i tamo nema potrebe niti za jednim vojnikom NATO-a. S obzirom da je stabilizacija Balkana i Srednjeg istoka proces koji će trajati desetljećima, logično je da snage NATO-a drže ta trusna područja, a ne da njihovi vojnici sjede u Njemačkoj.

Mrva dobrote

Djeca zbrinuta u kampovima ili u klasičnim institucijama, dječjim domovima, često nisu u ambijentu u kojem mogu odrasti na zdrav način. Cijenimo kako je obitelj, ili organizacija najbliža obitelji, prikladan oblik za zdravo odrastanje, posebice za traumatiziranu djecu, kaže nam Velimir Puharić, suradnik organizacije "Nadomak sunca", koja zbrinjava djecu bez roditeljske skrbi, stradalnike rata.

Piše i slika: Bosiljko DOMAZET

Momir Milinković Mojs - domaćin kuće

Počinjem malo izdaleka. Naime, kada sam krenuo k srcu Istre u plemenitaški gradić Oprtalj, obuze me sjećanje na djetinjstvo. Ne samo zbog pitome Istre i gradića što je po strani od glavnih puteva, već i zbog razloga putovanja. Dohodim, evo k ljudima što zbrinjavaju djecu bez roditeljske skrbi u jednoj od oprtaljskih kuća i nazivaju se "Nadomak sunca". Dok smo se uspinjali, od mjesta Livade, prema Oprtlju, nevjerojatno krivudavom cestom, pomislih na vrijeme odrastanja. Vrijeme ne tako davnih šezdesetih i djece poput mene i moje braće, kada se svijet otvarao našim gladnim očima tek preko jedinog televizora u ulici našeg bosanskog grada - gledali smo kako noge prvog ljudskog bića gaze po mjesecu, dok su nam u zbilji jedine dostupne igračke bile otrcane lopte, klikeri i kule od oraha. Razmjenjivali smo stripove u toj našoj ulici i čitajući "Winnetoua" Karla Maya pokušavali pobjeći u vlastiti svijet. Dotle, u obitelji, i mnogima poput naše, svakodnevni pakao preživljavanja i muke besparice znale su često u komšiluk donijeti glasove svađe i dječji plač. Jednom je i nama četvorici majka u očaju zaprijetila kako bi nas najbolje bilo dati u dom. Tada su domovi uglavnom bili "popravni", zapravo tamo se ništa nije popravljalo već je samo tvrdnula dječja duša. Znali smo to po djeci gradske raje iz razreda, uličnim huliganima iz "popravnog", a najviše smo znali kako je teško biti siromašan. Onda smo odlučili postati dobri, a evo danas, nadomak Oprtlja, nekako unaprijed znam: bilo bi to puno lakše da je u to vrijeme naše dječje duše mogla grijati kuća "Nadomak sunca".

Toplina doma

Organizacija "Nadomak sunca" osnovana je i registrirana u Hrvatskoj kao humanitarna udruga koja, uz pomoć inozemnih zaklada, zbrinjava djecu bez roditeljske skrbi u dobi od devet do 14 godina. Prvotni je cilj osnivanja ove organizacije bio zbrinjavati djecu koja su u ratu ostala bez roditelja, a kasnije primati djecu koja nemaju odgovarajuću roditeljsku skrb. Podatke o takvoj djeci "Nadomak sunca" traži od međunarodnih i domaćih humanitarnih organizacija, kao i od domaćih institucija socijalne skrbi.

Stigli smo jedne subote u prijepodnevni sat, šibani hladnim vjetrom i susnježicom. Dočekao nas je **Momir Milinković - Mojs**, koji je, s kolegicom **Mirjanom Ružić**, u rujnu prošle godine počeo raditi u kući. Prije dolaska ovdje oboje su radili u Zagrebu, u prvom waldorfskom vrtiću što ga je osnovao bračni par Maljković. Na moj laički upit nije li onda riječ o kući gdje je rad s djecom utemeljen na waldorfskoj pedagogiji, Mojs potanko odgovara. Naprosto riječ je o kući u kojoj se realizira tzv. obiteljski pristup. Dvoje roditelja, koji ne moraju nužno biti bračni par, brinu o djeci i organiziraju im boravak u kući. Takva "obitelj" okuplja od pet do sedam djece, a "roditeljima" pomažu i vanjski suradnici. Uključuju se i volonteri koji dođu na određeno vrijeme pomagati u organizaciji posla. Među njima je puno ljudi koji su završili neki od oblika waldorfske škole, ali na tome pristupu se ne inzistira. Dobro nas je staviti u neki obiteljski tip zajednice ili kuće za djecu bez roditelja, kaže Mojs. I doista, za našeg kratkog boravka u kući mogla se osjetiti toplina doma, pa i u onom, možda za nekoga sa strane neobičnom, načinu oslovljavanja. Odrasle koji ovdje rade s djecom oni zovu "mama" ili "tata", iako svako od njih točno zna tko su mu pravi roditelji i gdje se nalaze.

Djeca polaze osnovnu školu u Oprtlju, ali uglavnom ne idu u razred koji im po dobi pripada, jer mnoga nisu išla u školu godinu ili dvije. Osim pedagoškog rada s djecom planirano je i obrazovanje za konkretan rad. Uskoro će u kući početi radom stolarska radionica, a strojevi i alati stižu kao donacija iz Njemačke. Zamišljena je i obnova starih zanata ovog kraja, pa su kontaktirani malobrojni preostali obrtnici kod kojih bi zainteresirana djeca mogla nakon osnovne škole završiti i zanat. Nadalje, u "Nadomak sunca" su u ozbiljnoj potrazi za pogodnom osobom ili obitelji zainteresiranom za vođenje farme biološko dinamičke poljoprivrede. Pregovori s onima koji su voljni ponuditi znanje u tom području već su odmakli, a postoji i interes za financiranjem takve farme u okružju Oprtlja. Nisu zaobiđene ni umjetničke radionice, jer u blizini Oprtlja je Grožnjan gdje živi nekolicina umjetnika raznih stilova. U kontaktima su s japanskim kiparom koji već dulje vrijeme živi u ovom kraju, te s jednim kovačem koji radi umjetničku obradu metala.

Na taj način, govori Mojs, nastojimo djecu upoznati sa što više ljudi koji će im pružiti uvid u razne zanate i umjetničke izraze, te da se po potrebi u njima okušaju. U razgovoru nam se pridružuje **Velimir Puharić**, već desetak godina s obitelji živi u obližnjem Armanju i vanjski je suradnik kuće. Sve je u ovom vremenu usmjereno na intelektualni razvoj, a to nije samo pozitivan termin, jer intelektualizam bez duhovnog može ići u lošem smjeru i to se često događa u zapadnoj civilizaciji, kaže Velimir. Zbog toga nam se činilo da djetetu treba pristupiti uzimajući u obzir sve njegove potencijale, osobito radne, naučiti dijete raditi ono što ga zanima. Naravno, djeca znaju kako je ovo obiteljski samo formalno, ali mi im nastojimo prenijeti sve ono dobro što obitelj nosi djeci. Djeca zbrinuta u kampovima ili u klasičnim institucijama, dječjim domovima, često nisu u ambijentu u kojem mogu odrasti na zdrav način. Cijenimo kako je obitelj, ili organizacija najbliža obitelji, prikladan oblik za zdravo odrastanje, posebice za traumatiziranu djecu, zaključuje Velimir.

Djeca u oprtaljskoj kući "Nadomak sunca"

Uklapanje u lokalnu sredinu

Onda su mene i **Fikreta** pozvali na ručak. Bila je to prigoda za upoznavanje djece i odraslih koji rade s njima. **Valerija** je Mojsova supruga, a **Magdalena** je njihova šestomjesečna kćer, oni sada žive u posebnoj kući. S djecom boravi i radi **Neli**, nastavnica engleskog u oprtaljskoj školi, a s njom je kćer **Mirta** koja ima šest godina i zasada pohađa vrtić u Oprtlju. Neli će uskoro voditi igraonicu u kući s mlađom djecom. U glumačkoj je postavi osim djece iz kuće i nekoliko djece iz mjesta, što je znak dobrog uklapanja u lokalnu sredinu. U početku je trajalo prilagođavanje na svim razinama, reći će Mojs, valjalo se međusobno upoznati i prilagoditi specifičnom duhu Oprtlja, a i mještanima je trebalo vremena da nas prihvate.

Na kraju, a zapravo najvažnije, upoznali smo stanovnike kuće, njih šestoro: Dalibor i Daliborka Šljuka, brat i sestra ovamo su došli iz izbjegličkog kampa "Gašinci", a rođeni su u Doboju i Bosanskom Brodu; **Elvedin Džihan**, stigao je iz Sarajeva, **Miroslav Muratović** i **Marijana Grubeša**, brat i sestra po majci, došli su iz Domaljevca kod Doboja, i **Kristina Matejić**, rođena u Ljubljani, došla je u kuću iz Umaga.

Za ručkom saznajem i to da će već početkom slijedeće godine početi radom druga kuća "Nadomak sunca" u Oprtlju i zbrinuti će petoro djece, uz još dvoje koje dolaze s pravim roditeljima. Riječ je o bračnom paru **Davoru Rojniću i Odiliji Van-Manen**, koji ovamo dolaze iz Nizozemske gdje su osnovali zakladu "Kinderdoorp Kuberton". Ova je zaklada zapravo najviše pomagala djelatnost udruge "Nadomak sunca", a ime je dobila po napuštenom istarskom selu Kuberton u grožnjanskoj općini. Tamo su prvotno namjeravali kupiti kuću za smještaj djece, ali grožnjanske vlasti nisu dopustile naseljavanje, jer je šire područje namijenjeno lovnom turizmu. Stoga je prva kuća kupljena u Oprtlju, a početak rada obilježen je ugovorom kojim je španjolska humanitarna organizacija "Nuevo futuro" osigurala dvije plaće za zaposlene i kupila namještaj. Sredinom ove godine ugovor je raskinut i tako je najveći dio pomoći u radu kuće ostao na spomenutoj nizozemskoj zakladi.

Treća kuća

No, u planu je otvaranje i treće kuće, koju žele financirati iz inozemstva, ali ovdje je, govore nam, teško doći do kuće koja je državno vlasništvo, a ako se ide na kupnju od privatnika u pravilu je riječ o više vlasnika, pa je otkup teži.

Optimizma ipak ne manjka, iako, kaže Mojs, sve teže sastavljaju kraj s krajem. Troškovi prehrane i održavanja kuće su veliki, a pomoć u novcu neredovita. Međutim, nedavno su iz donacije dobili kombi, pa je sada moguće uz male troškove organizirati putovanja, nedavno su sva djeca išla čak do Zagreba na kazališnu predstavu.

A što se novca tiče, iznenadili smo naše domaćine na kraju posjeta. Naime, posredovali smo dio od dvije tisuće njemačkih maraka što su sakupljene dobrotom jednog bračnog para koji je slaveći svoj srebrni pir umjesto poklona tražio mali novčani prilog za djecu. Taj novac "Nadomak sunca" dobila je dobrotom **Anite Holtgreve**, rodom iz Podgore, a sada živi u njemačkom gradiću Warburgu, a koja je potakla odašiljanje novca baš njima.

Tako smo, eto, ispunili i naše duše mrvom dobrote. I poželjeli daljnji rast kuća "Nadomak sunca" kako bi takvi domovi ugrijali što više djece, ratu i zlu usprkos.

Iz istarskog atlasa:

Oprtalj je gradić 27 km istočno od Buja, na nadmorskoj visini 378 metara, a ima 104 stanovnika. Spominje se od 1115 godine, sagrađen je na mjestu pretpovijesne zidine gdje onodobni, te rimski i srednjovjekovni nalazi svjedoče o kontinuiranoj naseljenosti. Dobro je očuvan sustav srednjovjekovnih zidina, jer su nove građevine uklopljene u zidine kao u konstruktivni element. Srednjovjekovni raspored uskih uličica sačuvan je do danas. Mnoge su ulice nadsvođene, a završavaju malenim osunčanim trgovima.

Dayton, Mostar, Vukovar...

Partnerstvo za nemir

Mostar, kao i Istočna Slavonija, biti će sasvim pouzdani indikatori razvoja događaja na duži rok: propadne li Mostar neće propasti samo Federacija, već i ukupna dejtonska mirovna arhitektura; propadne li Dayton, propala je i Hrvatska - a zajedno s njom i svi ostali

Piše: Boris RAŠETA

FOTO: ARKZINOV FOTODOKUMENTACIJSKI CENTAR

Mi Hrvati više ne može mo pjevati 'Još Hrvatska ni propala' jer je već propala...", katastrofički se ovih dana potužio jedan hrvatski partizan, danas umirovljenik, svom prijatelju, bivšem čelniku HDZ-a i bivšem obnašatelju brojnih visokih državnih funkcija. "Nama danas jedino preostaje da sami pozovemo izbjegle Srbe da se vrate u Hrvatsku, i da im - o svom trošku, jer ratne reparacije očito neće biti isplaćene - izgradimo srušene i spaljene kuće! To je jedini način da sa sebe speremo ljagu koju nam pripisuju u svijetu, gdje smo gotovo izjednačeni sa Srbijom, ali i jedini način da omogućimo povratak svih Hrvata prognanika i izbjeglica u njihove domicilne krajeve u BiH." Sugovornik se složio s obje ocjene. Neobično sličnu konstataciju iznio je u intervjuu "Bumerangu" i poznati zagrebački odvjetnik, prvi čovjek *Hrvatskog pravnog centra*, **Slobodan Budak**.

Za većinsko javno mnijenje takve su ideje kontradiktorne - jer Hrvatska ne može biti i veliki, trijumfalni ratni pobjednik, i tragični gubitnik - ali su i krajnje nepopularne, jer zagovaraju povratak "remetilačkog faktora" u njegovoj tradicionalno srpskoj varijanti. Povrh toga, one su na prvi pogled i strahovito nepravedne, jer polaze od pretpostavke da država mora moliti za povratak one koji su je rušili, i da usto mora graditi kuće onima koji su rušili kuće Hrvata!

Naravno, i za rušenje srpskih kuća država je doista odgovorna.

Ipak, niti jedna od ovih ocjena nije besmislena: njihov smisao samo teško prodire do uma obična čovjeka koji ne razmišlja "strateški i geopolitički".

Entiteti i države

Prvo, vojna pobjeda može biti Pirova ("još jedna takva i gotovi smo!"), i drugo, bez povratka tih Srba, ideja velike Srbije bit će još korak bliže realizaciji. Jer, Velika Srbija nije projekt koji je oživotvoren na papiru, pa na (dejtonskom) papiru ne može biti ni ukinut, već je - ognjem i mačem - stvarana "na terenu", pa se jedino na terenu i može eliminirati! Srpsko je nacionalno pitanje, naime, ovim ratom, riješeno znatno povoljnije no što je moglo biti: Srbi su u Bosni ipak dobili svoju državu (pojam 'entitet' jamačno se ne može naći u ustavu bilo koje ozbiljne složene države u svijetu: riječ je očito o maskiranju) sa znatno većim stupnjem samostalnosti no što su je imale republike bivše Jugoslavije. Ona doduše, jedino nema formalnog prava na odcjepljenje, ali bosanski ustav neki su harvardski pravnici već ocijenili tek kao loš vic. S druge strane, hrvatski Srbi preseljeni su, kako je primjetio **Vladimir Bebić**, iz siromašne Krajine i izolirane Zapadne Slavonije, u bogati i na Srbiju oslonjeni hrvatski Istok. Još oko 700 tisuća njih - iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine - smješteni su trenutno u Srbiji, ali će ih državna politka po svemu sudeći nastojati smjestiti u Republiku Srpsku (koja, po predratnom popisu stanovništva, nema srpsku većinu!), a dijelom i u Baranju, Srijem i Istočnu Slavoniju, koji također nikad nisu imali srpsku većinu. To je - kako tvrdi **Dobroslav Paraga** - bio i stvarni povod odlaska **Mate Granića** u Beograd. U slučaju takvog ishoda Srbi bi od disperzirane prekodrinske manjine formirali jedan kompaktan, iako geografski smiješan i vojno teško branjiv - geopolitički blok. U tom bi slučaju dejtonske odredbe o cjelovitosti Bosne bile faktički do kraja derogirane, i od te države ne bi ostalo ništa, a u Hrvatskoj bi bile stvorene pretpostavke za političku autonomiju Srba po modelu Z-4.

Nikad ne reci nikad

Prema realističkim prognozama, takav ishod je ujedno i vjerojatniji. Stoga se zamisao s početka teksta - o stimuliranju povratka izbjeglih Srba - čini višestruko korisnom, iako možda i pomalo naivnom. Hrvatska bi njome, naime, eliminirala vanjske optužbe za etničko čišćenje "mekog tipa"; pokazala bi se zrelim partnerom Evropi i SAD, ali bi ujedno dala i snažan zamah procesu povratka svih prognanika i izbjeglica, čime bi vlastitu zonu sigurnosti proširila do Drine, bez teritorijalnog širenja u odnosu na avnojske granice. Drugim riječima, bilo bi to rješenje za koje se cijelo vrijeme rata zalagala hrvatska opozicija i veći dio bošnjačke vlasti.

Nažalost, Hrvatska dosad nije pokazivala volju za stvaranjem takvih presedana; s druge je strane teško očekivati da će i Srbi povoljno gledati na takvu zamisao, jer bi povratak svih izbjeglica faktički učinio besmislenim postojanje Republike Srpske, a ona je jedini opipljiv srpski ratni plijen. Ipak - kako kaže **Dražen Vukov Colić**, na ovim prostorima nikad ne treba reći nikad, i ne treba se odveć čuditi kopernikanskim obratima, premda je njegova ocjena dosad važila samo za negativna iznenađenja - njih nam vlast, naime, nikad nije prestala stvarati.

Hrvatsko pitanje nakon Daytona postalo je, i u BiH i u Hrvatskoj, nakon Daytona još složenije: ono zapravo i nije riješeno. Hrvati u Bosni nisu dobili nikakav politički "entitet": Mostar je grad koji se gleda pod povećalom - **Kinkel** nije bez velikog razloga morao utrošiti svoj vikend na 'sređivanje stanja' u gradu na Neretvi - i na njemu se testira ne samo budućnost Federacije, već i sudbina dejtonskog mirovnog aranžmana. Osim toga, Hrvatska ima još jedan takav prostor, već spominjanu Istočnu Slavoniju odnosno u novoj terminologiji hrvatsko Podunavlje ili, kako je lijepo primijetio **Joža Vlahović** - hrvatska Podunavina. I u jednom i u drugom slučaju glavni su sponzori mira Amerikanci, koji - bar u idućih godinu dana - ni na jednom od tih mjesta vjerojatno neće dozvoliti sukobe. Kakvu Bosnu (ali i širu regiju) podržava, **Clinton** je jasno pokazao i odlaskom u multietničku Tuzlu (teško je vjerovati da ga je Izetbegovićeva vlada tamo pozvala samo iz sigurnosnih razloga, kako je zvanično saopćeno).

Stoga su šanse za vojnu intervenciju u Istočnoj Slavoniji, te za daljnju opstrukciju uspostave federacije, u osnovi minimalne. **Tuđman** - koji je u oba slučaja gospodar događaja - sebi ne može dozvoliti, bez golemih rizika, takve avanture. On je sada "čovjek odluke" - što mu sigurno laska - no problem leži u činjenici da će odluka koju on mora donijeti, biti protiv svega za što se u životu zalagao; donese li suprotnu, u pitanje dolazi i njegova dosad veoma čvrsta pozicija. Bude li, naime, morao amenovati uspostavu jedinstvenog Mostara i odumiranje Herceg Bosne, izgubit će podršku Hercegovaca (a možda i kontrolu nad njima), a izgubit će i teritorijalnu političku autonomiju bosanskih i hercegovačkih Hrvata. Oni će se utopiti u građansku (?) Federaciju u kojoj će Hrvati biti manjina prema Bošnjacima u odnosu 1:4, s tendencijom stalnog demografskog pada i, u perspektivi, nestajanja. Odluči li se na tripartitnu podjelu (odnosno, fiksno razgraničenje bošnjačkog i hrvatskog dijela Federacije), riskira ozbiljan sukob s Bošnjacima, bez čije međunarodne podrške, sankcije i čvrstu međunarodnu izolaciju! Slične bi bile i posljedice napada na Baranju i Istočnu Slavoniju; ne odluči li se na nj, suočit će se, opet, sa srpskim pitanjem koje se koliko jučer činilo riješenim.

Dayton, za Tuđmana, ima dakle sva obilježja Delfa, a sporazum je iskazan pitijskim jezikom: *kako god odlučiš, pogriješit ćeš.*

Optimalni interesi

Racionalna politička analiza daje, na te zagonetke, jedan razmjerno lak odgovor. Ekonomija mogućih gubitaka i dobitaka, kazuje otprilike ovo: za Hrvatsku je najbolje rješenje poduprijeti jedinstveni Mostar i multietničku federaciju; stimulirati povratak svih izbjeglica i prognanika: u Stolac kao i u Derventu, u Knin kao i u Beli Manastir, u Travnik kao i u Čapljinu. Uz više volje s hrvatske strane, Bošnjaci bi sasvim sigurno pristali na to, a poteče li taj proces na hrvatsko-bošnjačkoj strani, i dopusti li se povratak hrvatskih Srba (koji to žele) on će postati neizbježnim i za republiku Srpsku, koliko god se to sada činilo neizvedivim. To je optimalni hrvatski interes, optimalni bošnjački interes, možda i optimalni srpski interes. Sasvim sigurno, to bi bilo jedino civilizacijski prihvatljivo rješenje i jedino koje bi omogućilo realizaciju formule po kojoj bi svi bili zadovoljni a nitko poražen. Takav razvoj događaja podržavaju SAD, Njemačka (u kojoj je nekoliko stotina tisuća bosanskih izbjeglica), Vatikan (koji je izgubio, po prvi put u povijesti, čak dvije velike biskupije), te Evropska Unija. Dakle, svi "ključni čimbenici" i svjetske sile "od velike Amerike do mnogoljudne Kine".

Je li takav ishod moguć? Moguć jest, ali je pitanje je li vjerojatan. Za Hrvatsku, on se svodi na pitanje: ako, sudeći po žustrini napada na **Romana Latkovića**, **Franju Tuđmana** nije moguće smijeniti, *je li ga barem moguće promijeniti*? Prema fotorobotu **Lorda Owena**, **Tuđman** je čovjek koji nikad ne odustaje od svojih temeljnih ideja, već se samo skriva iza određene maske, do trenutka kada ocijeni da ima snage za jak udarac, bez velikih posljedica. Nastavak dosadašnje politike etničkih podjela je moguć, ali izuzetno opasan jer će Hrvatska biti glavni prokazani krivac. Na duži rok, on znači katastrofu, odnosno potvrdu depresivne pripodobe s početka teksta. Mostar, kao i Istočna Slavonija, bit će stoga sasvim pouzdani indikatori razvoja događaja: propadne li Mostar neće propasti samo Federacija, već i ukupna dejtonska mirovna arhitektura; propadne li Dayton, propala je i Hrvatska - a zajedno s njom i svi ostali. U Mostaru i Zagrebu, glasa se za ili protiv Libanona, i na ishod, u ovom slučaju, neće trebati dugo čekati.

Kraljević & prosjak

Piše: Nela Gubić

Samo za iznimnu i rijetku povijesnu prigodu - kao što je susret Clintona i Tuđmana - zagrebačka zračna luka Pleso trebala je odglumiti Predsjedničke dvore! Njeni su prostori temeljito preuređeni. Ne samo da su na brzinu promijenjeni lusteri, čime je tradicionalna hrvatska gostoljubivost svedena na nivo kolonijalne inferiornosti, nego je Billu Clintonu priređena i izložba! Slike su odabrane po dvostrukom kriteriju - nacionalnom i umjetničkom. To što su dovukli slike Otona Ivekovica s temama iz nacionalne povijesti donekle je i razumljivo, ali Miroslava Kraljevica, za boga miloga!

Kakve veze Kraljevicev "Autoportret sa psom", remek djelo hrvatske moderne, ima sa neformalnim susretom dva državnika?

Donijeti sliku iz galerije, čak do zračne luke, da bi tamo visila dva sata, to je nedopustivo! Što da se u toj brzini slika oštetila?

Ni sadržajem niti svojim stilskim odlikamama Kraljevic ne spada u to društvo. Koristiti Kraljevica za svoju dekoraciju? Infantilno. Mogla je tamo stajati i zavjesa, Clinton to ne bi primjetio: to je uvreda za Kraljevica, za umjetnost i za samu sliku! Jednog modernistu i intimistu iskoristiti u tako prolazne svrhe dotjerivanja državnog glamoura...

Što je jedna slika usporedbi s predsjedničkim ushicenjem? A Bill je bio u pilotskoj jakni!

Muški dio redakcije Arkzina toplo preporučuje predcjedniku da idući put pozove Enu Begović.

Organizirana nevinost i rat u novoj Evropi - O elektronskoj osamljenosti i nezavisnim medijima!

Forma stiliziranog očaja

Dio predavanja Geerta LOVINKA na ISEA, 20. rujan 1995, Montreal, Canada
Priredio: Igor Marković

Sistem i njegovi robovi prošli su kroz preuređivanje svih vrijednosti a istovremeno se ništa nije promijenilo. Neobjašnjiva situacija u kojoj se nitko više ne trudi pretočiti u riječi Svijet ili vlastiti Ego (ili bilo što povezano s time). Bezvremena borba odvija se u obliku destruktivnog privatnog poduzetništva usred trulog cementa i bankrotiranih struktura vlasti. Herojska blistavost proklamiranog kraja povijesti nedostaje. Društvo spektakla odbacilo nas je neočekivano u Društvo Debakla!

Nietzche bi se smijao Evropi. Ne bi se on žalio na predstojeći gubitak nacionalnog identiteta ili na moć Brusselske birokracije. Gledao bi oholo na bumbaraste, pompozne Euro-građane koji, zbunjeni i bez Duha i Ideje, pokušavaju izbjeći vlastitu povijest. Evropljani imaju najveće probleme u artikulaciji riječima suvremene dijalektike građenja i razaranja koja se manifestira oko njih. Posljednji intelektualci još uvijek pokušavaju najbolje što mogu karakterizirati post-1989. stanje stvari, no u tome nisu uspješni. Amalgam rata u bivšoj Jugoslaviji, čudni novi mediji, kapitalizam bez neprijatelja, azijski Tigrovi, grassroots neo-liberalizam, Shellova naftna platforma Brent Spar i francuski nuklearni pokusi, stranci i izbjeglice, devastacija Čečenije - sve je to postalo neuhvatljivo. Jedna grupa vjeruje da je stiglo 21 stoljeće, dok su ostale bačene stotinama godina u prošlost! Što jedan vidi kao napredak, za drugoga je čisto uništavanje. Promatramo zabrinuto trendove razvoja, ali to više ne povezujemo sa suvislim zaključcima. No, to više nije niti neophodno, jer ono što najviše okupira Evropljane je razvoj osobnog stila života. I nitko se više ne smije sitnim problemima srednje klase.

Povlaštene žrtve

Da započnem, uvodna faza "kratko ljeto medija" sada je već iza nas. Komercijalizacija novih medija donosi sa sobom i recidiv u stare, poznate obrasce. Rapidna ekspanzija info-univerzuma vodi ka imploziji snage imaginacije. Mediji tako ponovo postaju "drugi". Dok horde mladih poslovnih ljudi dižu "digitalnu revoluciju" i gone viziju utopijskog svijeta punog komunikacije, kulturna situacija u stvarnosti izgleda sasvim drugačije. Osim agresive informacijske elite ("virtualna klasa" prema **Arthuru Krokeru**), intelektualna klima je preuzela defenzivni karakter. Ljudi se spremaju za Hladni rat II (odnosno **Jeljcinov** "Hladni mir") i potajno gledaju u budućnost čekajući novi period stabilnosti. Oni su spremni prihvatiti prateću stagnaciju kao dio pogodbe. Gledajući unatrag, zbivanja iz 1989. nisu bila moment oslobođenja. Za zapadnjake, Glasnost je ultimativno postala sinonim za smrtonosni radioaktivni oblak iz Černobila, otposlan da uništi zdravlje stanovnika Zapadne Evrope. Za vrijeme pada Berlinskog zida, emocije su bile upadljivo oskudne. Prevladavali su skepticizam i nevjerica, i istočni susjedi su se susreli sa neočekivano hladnim prijemom. Uvjerenost Rumunjske iz rane 1990 kako se ništa neće promijeniti, već tada nije bila jednostavno odbačena, a danas je općenito prihvaćena, čak i na Zapadu. Stari oficiri vratili su se na političku scenu kao neo-komunisti, nacionalisti ili tačerišti. Njihova transformacija je uzrokovala smanjenje prihoda, raspad sistema javnih službi, nezaposlenost, radikalnu privatizaciju sve do točke proste pljačke, mržnje, rata i genocida. Ono što se događa na Istoku je samo ekstremna forma (nevjerojatno ubrzana) zbivanja u Zapadnoj Evropi. Ali to ne rezultira otporom i protestom. Anti-ratni pokret, kao u doba Vijetnamskog rata, solidarni pokret kao onaj za Nikaragvu, ili mirovnjački pokret kao što je bio antinuklearni u ranim osamdesetima, izgledaju danas svjetlosnim godinama udaljeni od nas, nezamislivi! U striktno medijskom smislu, stanovnici Zapadne Evrope postali su promatrači, propuštajući informacije s Divljeg Istoka u skladu sa medijskim apetitom. Čak i gledaoci vide sebe kao žrtve - ukoliko ne događaja, onda informacija, koje im se svakodnevno podastiru. Svatko je u utrci za statusom most-favored-victim.

Konteksti kulture

U Adilknovim tekstovima, koncept medija se više ne upotrebljava kao smetlište na kojem se sve fantazije odlažu i odbacuju. Mi danas medije vidimo više kao dio širih kulturnih fenomena, kao turizam, šoping, sport ili seks. Za Evropljane apstraktna medijska sfera nije samo potrošački produkt. Mada ideologija tržišta divlja, mediji su ostali dio metafizičkog terena, na kome se l[...] tura". Svejedno, u k[...] vorenim konceptom [...] ijedimo **Kittlera**) ima [...] konotacije, koncept "[...] nu ulogu u dominan[...] da, koja dobiva na v[...] desno-elitistička miš[...] koliziju tele-evangel[...] Zapadno njemački [...] **Terkessidis**, pokazao [...] turkampf (Cultural St[...] da se često citirani [...] igra uglavnom u sfe[...] media-makersima [...] društveni konflikti s[...] ekonomski i ideološk[...] što kod k[...] **uela Hun[...]** Civilizatio[...] sebe bra[...] Pretpost[...] gemonij[...] šezdeset[...] medijima [...] verzitetin[...] posebno [...] kulture. [...] Terkessid[...] stoljeće, [...] mantičar [...]

Adilknova analiza medijske kulture fin de siecla

Piše: Geert LOVINK

cirala Zapadna "kul-
ntrastu sa (još?) ot-
nedija', koji (ako sl-
uglavnom tehničke
‹ulture" igra presud-
noj ideologiji Zapa-
ažnosti, i u kojoj su
ienja ukorporirana u
zma i tele-pričesti.
op teoretičar **Mark**
je u svojoj knjizi Kul-
ruggles, Köln, 1995)
swing to the right"
ri "kulture". Prema
i intelektualcima,
a određeni ne više
, već kulturalno. Kao
onzervativnog **Sam-
tingtona** u Clash of
n (1993) Zapad mora
niti kao "manjinu".
vljena "kulturna he-
a" lijevih liberala
smaške generacije u
na školama i uni-
na mora se razbiti,
na polju (nacionalne)
o je povratak, kaže
is, i to u kasno 18.
‹ada je njemački ro-
Herder definirao kul-

turu defanzivnim terminima, kao etnički identitet koji se u potpunosti ispunjuje samo u isključivanjem drugih. Kao što crnci ponovo otkrivaju svoju vlastitu kulturu, Evropljani moraju ponovno otkriti Eurocentrizam. "Ideologija kulture" sa svojom "mješavinom simbolizacije, stilova života i etniciteta, nudi savršenu paradigmu za isključivanje".

A to je upravo ono što "pročišćeni etnocentrizam" traži: **zaštitu od izbjeglica iz Trećeg svijeta, emigranata, Islama**, i na kraju, ali nikako najmanje važno, **od prvog rata u Evropi još od 1945, u kojem se sve zapravo vrti oko definicije etničkog**. Terkessides vidi pristup kulturi kao predmetu moći, kako se to radilo u 70-im i 80-im, pogrešnim. On čak sumnja u deal između vlasti i njezinih navodnih kritičara: "Ukoliko nas pustite da vladamo na miru, i ne postavljate pitanje moći, možete imati kulturu". Rezultat takve transformacije politike u kulturalni lifestyle jest da se "kulture" više ne gledaju u njhovim socijalnim kontekstima. Čak su se i "subverzija" i "autonomija" iscrpili u ranim 90-im. Strategija "konfuzije, dvoznačnosti i spektakla" još uvijek funkcionira, ali politički koncept više nije primjetan, kao što je to slučaj sa technom, ambientom ili jungleom. "Nezavisna" misao je završila u "samozadovoljstvu, lišena svake konzekvence". Postmoderne strategije različitosti, heterogenosti i kompleksnosti rezultirale su "transformacijom kulture, za koju čovjek više ne zna koji je smjer uzela". Iza slogana kao "Ni desno, ni lijevo, samo kultura" Terkessidis vidi provirivanje gotovo fašističkog weltanschauunga, i rekonstruira njihovu intelektualnu povijest. On smatra neophodnim smjestiti suvremenu medijsku kulturu u "materijalističku perspektivu", tako da se bitke s terena kulture, u muzici, multimedijima, kompjuterskim mrežama i tako dalje, ponovo smjeste u socijalni, politički i ekonomski kontekst, bez odricanja autonomije kulturi. Što se dešava je jasno: bez nasljednika **Guattarija** i **Foucaulta**, i s pariškim intelektualcima koji postaju iz dana u dan sve konzervativniji, javlja se ponovno neomarksizam i njegova nastojanja iz sedamdesetih za utemeljenjem "kritike ideologije". Od sredine osamdesetih, bili smo u prilici vidjeti povratak upravo onakvog ljevičarskog teoretiziranja koje su Parižani pokušali ostaviti za sobom.

Foucaultove "ne-fašističke prakse" više se ne diskutiraju.

Derridaov projekt spašavanja filozofije nasukao se na neprekidnoj obrani **Heideggera**.

Virilia prikazuju kao anti-medijski, zabrinuti dekan, koji je završio put u vlastitoj "bijesnoj tišini". Ljudi vide njegovu radikalnu kritiku cyberspacea i Neta poprilično pretjeranom. Oni vide Mrežu kao obogaćenje i teško mogu shavtiti što Virilio misli kad govori o "poremećaju u percepciji realnosti". I ako se zaljevski rat nije odigrao tada niti **Jean Baudrillard** također više ne postoji - nakon Baudrillardovog "No reprieve with Sarajevo", dolazi "No reprieve with Paris". Terkessides identificira "prazninu u kojoj su ljudi spremni pristati na sve".

To je upravo ono prazno mjesto koje **Adilkno** želi istražiti!

Društvo debakla

Nakon fasciniranosti Zlom u osamdesetima, danas smo usred interesa za Neuspjehom. Više ne čitamo o Zavođenju, Simulaciji, Pefekciji, Glamuru i Strasti kao čistim samoizražajima. Zlo mora ugasiti sve Dobro šezdesetih, i uspijelo je to sjajno (na primjer, prevrati 1989). Ali tada se dogodilo nešto drugo. Trijumf dijalektike, povijesne sinteze tržišta i demokracije nije se ostvario, pa čak niti u obliku novih anti-teza. Dobri Socijalizam s pravom je ustupio mjesto Kapitalizmu Neuspjeha. Sistem i njegovi robovi prošli su kroz prevrednovanje svih vrijednosti a istovremeno se ništa nije promijenilo. Neobjašnjiva situacija u kojoj se nitko više ne trudi pretočiti u riječi Svijet ili vlastiti Ego (ili bilo što povezano s time). Bezvremena borba odvija se u obliku destruktivnog privatnog poduzetništva usred trulog cementa i bankrotiranih struktura vlasti. Herojska blistavost proklamiranog kraja povijesti nedostaje. Društvo spektakla odbacilo nas je neočekivano u Društvo Debakla.

Nevina Evropa i Treći Balkanski rat

To je dakle Evropa Bosanskog genocida. Čak i u Zagrebu, Sarajevu, Tuzli i Beogradu ljudi je hrabro pokušavaju uživati i očajnički i dalje vjeruju da su dio "Evrope". "Bosanci su vjerovali da će ih činjenica da su Evropljani spasiti od užasa rata", piše **David Rieff** u svojoj knjizi "Klaonica: Bosna i propast Zapada (New York, 1995). Za Bosance Evropa je bila "kontinent na kome su kozmopolitske vrijednosti postale normom". Također su vjerovali da će kraj komunizma biti povezan sa nastupanjem zatupljujuće i pacifističke ere konzumerizma". Prema **Rieffu** to je vodilo do "kognitivne disonance" i "nerazumijevanja vlastite povijesne situacije", mentalnog stanja koje je obuhvatilo Sarajevo 1992, i još uvijek se kreće ostatkom Evrope. Stanovnici bivše Jugoslavije nisu mogli vjerovati da će "CNN efekt" mimoići baš njih. Oni uzaludno su iščekivali live prijenos i dolazak snaga za brzu intervenciju koje će ih osloboditi. **Rieff**: "Ljudi rutinski razgovaraju o informacijama i znanju kao da su oni ista stvar. Još gore, tješe se mišlju kako će, jednom kada na Zapadu budu imali relevantne informacije, energično djelovati". Umjesto toga komadići slike i zvuka potakli su nemar i ravnodušnost. **Rieff** također potvrđuje da je debata davno prevaziđena. "Zapad je izabrao sve samo da ne bi intervenirao". Izabrao je, "ograničavanje krize", anticipirajući paradigmu Hladnog rata II u kojoj će produžena stagnacija pokazati nekakve pozitivne efekte. Zapad nije učinio ništa da spasi Bosanske Muslimane. Nakon što je bila svjedok genocida, za Rieffa, "Evropa više nije civilizirano mjesto".

"Poraz je potpun, poniženje kompletno".

Pitanje je kako se čak i ova poruka, pedeset godina nakon Hirošime i Auschwiza, nije uspjela probiti, i kako je po prvi puta mentalni oklop Evropljana trijumfirao nad dnevnim bombardiranjem informacijama. Prema **Slavoju Žižeku**, Balkanci su "nova projekcija Zapadnih fantazija" baziranih na "prirodi Balkanaca". Oni su imaginarni **glacis** za obranu kulture, prepuni komunikacije i globalnih snova. Oni otkrivaju kraj doba medija, uključujuću tu i prateće igre percepcije.

S kime bi se prosječni Zapadnjak mogao identificirati? Uz nepostojeći široki anti-ratni pokret opozicijska kultura u bivšoj Jugoslaviji ostavljena je sama sebi. Jedino što se još uvijek računa je preživljavanje. U dugom odsustvu političkih konfrontacija, bijes protiv ratne mašine izražava se u vitalnom, ironičnom cinizmu. To nije nonšalantna ravnodušnost; radije forma stiliziranog očaja. Umjetnici preživljavanja u Beogradu, Sarajevu i Zagrebu su protivni purizmu i svako izražavanje političke korektnosti dolazi kao budalasto. To nije protest koji moljaka za simpatiju i solidarnost. Pomoć koju nude međunarodne organizacije uzrokuju konsolidaciju radije no prodor i ne nude izglede slobode od opresivnog i sumornog nacionalizma. U situaciji u kojoj sve strane definiraju sebe kao žrtve, nema previše smisla identificirati se s bilo kojom grupom. Onaj tko se na bilo koji način umiješa u cijelu stvar automatski postaje dio sive zone. Odjednom je dio crnog tržišta, puši domaću travu, biva uništen jeftinim heroinom, ili uspijeva pronaći svoj put u Paris, London ili Amsterdam. Na sceni ostajemo upoznati s tehno-egzistencijalizmom nekolicine koja je ostala. Oni više ne trebaju oproštaj od modernizma, za koji je Zapadna postmoderna desetljećima vjerovala da je nužan. Dominantni diskurs je indiferentan prema pokušajima dekonstrukcije i samo ostavlja intelektualce upetljane u stvar. Njihova navodna snaga je sada davno prošla. Minuskulna opozicija koja se održava pod pritiskom represivne tolerancije u sjeni vlasti izražava se kroz nekolicinu takozvanih "nezavisnih medija". Time se samo misli da oni nisu vlasništvo države ili pod direktnim utjecajem vladajućih starnaka, što je u bivšem Istočnom bloku, uglavnom isto! Baš kao i u Zapadnoj Evropi, subkultura ima vlastite radio stanice, tjednike, organizira techno partije, izrađuje video snimke, postere, organizira predstave i komunicira faksevima i preko kompjuterskih mreža. Tehnološki govoreći, zaostatak za Zapadom je nevjerojatno malen. Novi hard- i software putuje naokolo gotovo brzinom svjetlosti i po tom pitanju teško da postoji zamjetljiva razlika između središta Evrope na zapadu i periferije na Jugu i Istoku. primjer ovoga je i **Zamir**, kompjuterska mreža sa oko 2000 korisnika, koja pruža mogućnost elektronske komunikacije između Prištine, Beograda, Ljubljane, Zagreba, Tuzle... još od 1992. Pošta se šalje nekoliko puta dnevno, a glavni prijenos se vrši preko Njemačke. Petstotina korisnika komunicira sa susjednim prijestolnicama i ostatkom svijeta iz Sarajeva isključivo e-mailom, a antiratne grupe iz Zagreba i Beograda tako uspijevaju ostati u kontaktu.

Alternativni magazin **Arkzin** izlazi u Zagrebu; postoji nekoliko slobodnih radio stanica u Skopju; tjednik Vreme i Radio **B-92** logirani su u Beogradu; **Radio Zid** emitira zvuk opozicije u Sarajevu (često kritizirajući i BiH vladu); nezavisni tjednik **Koha** se tiska u Prištini, uprkos teškoj srpskoj represiji nad Albancima na Kosovu.

U "Staroj Srbiji", predsjednik **Milošević** je svoju medijsku kampanju otpočeo još 1989 - propagandni udar za koji mnogi smatraju da je uvelike doprinio fatalnom početku rata. **Milošević** još uvijek kontrolira državne medije i koristi se njima da bi ostao na vlasti. U to je uključeno nekoliko utjecajnih novina, kao i nacionalni raio i televizija, koji imaju ogroman domet, i mogu biti primljeni čak i duboko u provinciji, suprotno nezavisnim medijima koij imaju neadekvatnu distribuciju.

U Hrvatskoj je situacija ista, baš ako i u Bosni i Hercegovini, u kojoj Izetbegovićeva stranka drži radio i televiziju. Čak i za herojsko Oslobođenje teško možemo reći da je nezavisno. Rat će završiti kada gospodari rata i njihove male armije spuste oružje i kada ratni profiteri koji su sada na vlasti odluče odstupiti u demokratskoj maniri. Ali, antinacionalistička, nekomunistička opozicija je još uvijek preslaba da preuzme neku ulogu u tome, barem kada je o Srednjoj i Istočnoj Evropi riječ. Da bi se takva opozicija podržala sa Zapada najprije je, prema **Žižeku**, neophodno napraviti vlastitu analizu odnosa moći na Balkanu, koja će se bazirati na povijesti i koja će uvidjeti ulogu médija u njihovoj stvarnoj proporciji. Također je neophodno raščistiti sa UN-ovom kvazineutralnom pozicijom i Evropskom humanitarnom pomoći, koji su obje umrtvljujuće, ne-intervencijske snage.

Kada rat zahtijeva vlastitu dinamiku, ne smijemo precijeniti snagu medija. Takozvani "nezavisni mediji" ne mogu srušiti vladajuće klanove. Oni su, u najboljem slučaju, kvasac demokratskog pokreta kojemu je dosta mržnje, pljačke i genocida. Ali oni više nisu plodno tlo za disidente sa jasnim principima. Evropska nedužnost mora biti osvojena, osakaćeni identitet žrtve odbačen. Ako je, kao što smatra **Kroker**, u novoj Evropi, s njezinim skrivenim elektronskim Ratom, sve samo "gorka podjela svijeta unutar virtualnog tijela", onda je na medijima kao što su Zamir, **B-92** i **Arkzin** da ismiju taj sukob, i u ironičnoj, egzistencijalnoj maniri daju oblik univerzalnoj tehnološkoj želji,

cybersp@ceu!

Piše: *Jaroslav PECNIK*

Zakucat će i na naša vrata

Kao što su hrvatski Srbi zaboravili da su upravo tek svojim življenjem u Hrvatskoj, odnosno ranije Austro-Ugarskoj, pripadali Srednjoj Europi i da će joj iznova pripadati tek potom i ako priznaju Hrvatsku kao domovinu ili bar u njenim granicama; dr Tuđman je isto tako zaboravio da će mu se srednjoeuropska vrata otvoriti tek kad relevantno i politički zrelo odgovori na temeljna pitanja: egzistira li danas uopće hrvatska srednjoeuropska opcija, je li zapravo ona uopće i moguća nakon hrvatske neodgovorne ratne avanture u Bosni?

FOTO: ARKZINOV FOTODOKUMENTACIJSKI STUDIO

Dr Banac: "S Miloševićem nema mogućnosti sporazuma", odnosno "podjela Bosne znači (za Hrvatsku) njen definitivni gubitak"

Bogdan Radica, jedan od rijetkih hrvatskih intelektualaca od formata u dijaspori, u svojoj knjizi **Hrvatska 1945** zapisao je da mu je nakon što je posljednji put boravio u domovini (netom kako je II svjetski rat završio), "postalo jasno da Hrvatima ne preostaje nikakvo drugo rješenje nego da sustavno rade na tomu kako da dođu do svoje države". Hrvati su, tvrdi on, iznova bili pritisnuti u položaj drugog reda; ono što je počelo **Trumbićem**, **Supilom**, **Radićem** i **Mačekom**, na koncu su shvatili partizani, tj. marksisti, te su "na čelu s **Tripalom**, **Tuđmanom**, **Đodanom**, **Veselicom** i tisućama rukovodilaca i inteligenata ponovo istaknuli težnju hrvatskog naroda za objektivnom mogućnošću ravnopravnog supostojanja".

Iako jako osjetljivi na dogme komunističke ideologije i oni dolaze, kao i njihovi prethodnici, do sličnh zaključaka: stvarnost odnosa između izrabljivača i izrabljivanih nimalo se ne mijenja. To više što je, kako piše Radica "osjećaj zapostavljanja jednog naroda nad drugim kod marksista morao biti snažnije razvijen negoli kod neideloškog građanina, tj. srednjeg građanina koji je bio spreman na oportunističko rješenje ili na miran kompromis".

Komunistička legalnost nije legitimitet koji pruža otvorenu demokraciju, zaključuje Radica.

"Nova" slika svijeta

Padom Berlinskog zida, svekolika Srednja Europa, pa tako i mi u Hrvatskoj kao njezin integralni dio, krenuli smo novoj političkoj realnosti. Samo dok je tu novu realnost dio *srednjeeuropejaca* posredovao suvremenim, prije svega kulturološkim artikulacijama prošlosti i tradicije, Balkan je ostao iznova pukom političkom himerom instrumentaliziranja Povijesti i Nacije kao uvijek zahvalnim sredstvima kamufliranja u cilju zadržavanja i perpetuiranja starih odnosa. Naravno, samo vješto prerađenih, za nastupajuće "novo doba slike svijeta". Shvaćajući novi kontekst prostora i politički duh vremena, dr. Tuđman i njegova stranka HDZ, nakon velike izborne pobjede na prvim demokratskim slobodnim izborima, deklarativno su se okrenuli svojem jedinom mogućem utemeljenju, odnosno Srednjoj Europi. Zaklinjali su se u svojim političkim programima da će hrvatsko društvo graditi u duhu i tradiciji *Mitteleurope*, ali rat na prostorima bivše Jugoslavije, a posebice onaj u Bosni, za koji je hrvatska vladajuća nomenklatura itekako odgovorna, potom uz sve veće "klizanje" unutrašnjepolitičke konfliktima unutar hrvatskog nacionalnog korpusa, doveli su Hrvatsku ne pred vrata Srednje Europe, već u posvema slijepu ulicu. Unatrag pet godina svjedoci smo lutanja koje hrvatsko vrhovništvo pokušava riješiti tako da sudbinu Hrvatske što čvršće i više veže uz sudbinu samo jedne, vladajuće, stranke. Time naše društvo iskazuje tipične povijesne sindrome srednjoeuropske "bolesti na smrt". Nacionalna samodostojnost i samodopadnost, populistička retorika, odbojnost prema svijetu, uz otkrivanje navodnih brojnih zavjera i unutrašnjih i vanjskih neprijatelja protiv Hrvatske ubrzano akceleriraju HDZ-ove zablude oko velikog nacionalnog i povijesnog kompromisa po Tuđmanovom receptu, a zapravo krajnje destruktivne jednonacionalne pogodnosti i podobnosti. U takvom društvu pribjegavanje "definitivnim rješenjima", poput posljednjeg etničkog čišćenja, preseljenja cijelih entiteta, odnosno, programiranje svekolikog nasilja i zločina u konačnici obnavlja, ali samo u novom kontekstu, stare nacifašističke predrasude i zablude. Naravno, pri tome se nešto mora i mijenjati, ali samo formalno; sadržaj zla ostaje isti.

Izgubljeni Hrvati

Takvom ekvilibristikom početna srednjoeuropska orijentacija, od kamena temeljca naše politike, preko noći se preokrenula i postala nam je opterećujući uteg koji nam sve žešće i više pritišće vrat. HDZ je u svom programu izveo takav politički salto mortale kojim se hrvatski nacionalni program posvema obesmislio; u kojem od velikog i nagomilanog hrvatstva za Hrvate nije zapravo ni bilo mjesta. Ili kako to zgodno artikulira **Vlado Gotovac**, u vrijeme samoupravnog socijalizma Hrvata je bilo, ali malo, ili čak nigdje hrvatstva; danas opet od silnog hrvatstva nigdje autentičnih Hrvata, a to je upravo ono što malobrojni preostali dio hrvatske inteligencije podrazumijeva pod "moralno nepodnošljivim", a čime se vladajuća stranka (ne)svjesno, ali bez ikakve zadrške igra sudbinom Hrvatske i svih njenih građana. **Hitler** i **Staljin** su pokušali sa sličnim eksperimentima; žalosni rezultati svekolikog falsificiranja i podmetanja stvarnosti dobro su nam poznati.

Hrvatska se, usprkos svim pritiscima kojima je bila izložena, sve ovo vrijeme uspjela očuvati prije svega zahvaljujući svojoj kulturi, u novijoj povijesti **Radić**, **Strossmayer** ili **Krleža** najbolji su primjeri kako se Hrvatska mora i može integrirati u srednjoeuropske tokove; što Europi može dati, a kako od nje primati; naravno, pri tome ostajući svoja i samosvojna. Hrvatski nacionalni program pod okriljem HDZ-a, neprestanim pozivanjem na **Starčevića** uveliko je počeo nalikovati tzv. poljskom nacionalnom mesijanizmu iz 19. stoljeća! **Starčević** svojom političkom metafizikom izraženom u stavu da Hrvatskoj ne trebaju ni Beč ni Pešta, samo zorno ilustrira naš današnji, ponovni bijeg iz i od Srednje Europe. Odnosno, iz prostora kojim smo nekoć duhovno pripadali, s kojim su se poslije I svjetskog rata veze počele reducirati, da bi se nakon II. svjetskog rata gotovo posvema prekinule. Srednjoeuropske "baršunaste revolucije" otvorile su nam širom vrata povratka starim kulturnim, gospodarskim i političkim integracijama; međutim agresijom Srbije na same temelje postitovske Jugoslavije, odnosno nametanjem rata svekolikom bivšem jugoslavenskom prostoru, njegova pretvaranja u samo središte novovjekovne krvave balkanske drame, onemogućen je hrvatski srednjoeuropski povratak. Za nas je Srednja Europa i nadalje ostala samo iluzijom i radnim projektom. Ponavlja se, ali sada u novom kontekstu, priča glasovitog magičnog realiste **Gabriela Garcie Markesa** o *pukovniku kojem nema tko da piše*, samo što je u novoj hrvatskoj radnoj verziji ispisuju **Vlado Gotovac**, **Mirko Kovač**, **Vaclav Havel**, **Gyorgy Konrad**, autentični srednjoeuropski, zagovornici "moralnog utemeljenja politike" i "života u istini". Kao što su *hrvatski Srbi* zaboravili da su upravo tek svojim življenjem u Hrvatskoj, odnosno ranije Austro-Ugarskoj, pripadali Srednjoj Europi i da će joj iznova pripadati tek potom i ako priznaju Hrvatsku kao domovinu, ili barem u njenim granicama; dr. Tuđman je isto tako zaboravio da će mu se srednjoeuropska vrata otvoriti tek kada relevantno i politički zrelo odgovori na temeljna pitanja: egzistira li danas uopće hrvatska srednjoeuropska opcija, je li zapravo ona uopće i moguća nakon hrvatske neodgovorne ratne avanture u Bosni?

Na ovim prostorima, koliko god da se narodi zatvarali u sebe, nije moguće konstruirati "čistu" etničku mapu; hrvatska politika ukoliko želi biti djelotvorna, slijediti europske standarde, mora podjednako izbjeći i bijesnu i strahu otklona od zadanih predložaka politike Miloševićeva tipa. U protivnom, vrtjet ćemo se u krugu neshvaćanja ne samom drugih, već iznad svega sebe samih i svojih stvarnih interesa i mogućnosti. Ako je istina, što tvrdi ministar inozemnih poslova RH **dr Mate Granić**, da je na, dakle hrvatski strateški cilj ulazak u punopravno članstvo *Vijeća Europe*, ono se ne može prolongirati unedogled, ostvariti bez rješenja barem dva temeljna pitanja. Kao prvo, valja odgovoriti kako, ne samo pravno-teorijski i praktički riješiti manjinska pitanja u Hrvatskoj, a potom kako prevladati posljedice velikosrpske kriptokomunističke balkanizacije koja je učinila da hrvatska vladajuća politička elita nepodnošljivom lakoćom i brzinom osnovna politička pitanja naše srednjoeuropske orijentacije potisne u stranu, sve do samozaborava. Ili, da se pitanja Srednje Europe instrumentaliziraju do te mjere da postaju surogatom političkog ponašanja i djelovanja.

Srednja Europa bi trebala za nas konačno postati mjesto našeg povratka njegovanju tradicionalnih građanskih, civilnih vrijednosti kao što su: multikulturnost, multinacionalnost i multikonfesionalnost. Respektiranjem tih takvih potreba nacionalizam postaje iskrivljeni okvir stvarnosti, njeno nakaradno lice. Biti građaninom u srednjoeuropskom kontekstu, znači sukobe preusmjeravati suradnji, dokidati ideje čiste etničke države, i svekolike tragične posljedice demoniziranja koje iz toga slijede.

Jedino demokratskom legitimacijom, bez straha, uljepšavanja ili predrasuda možemo iznova pronaći i potvrditi svoj srednjoeuropski, dakle građanski identitet. A on nam je potreban, ne radi Europe, već prije svega radi nas samih. Hrvatska je upravo danas na raskrižju svoga puta - pitanje je kamo stvarno smjera? Neminovno je mame brojne stranputice, koje samo naizgled obećavaju brže i bolje rješavanje svih problema i teškoća u koje e zapala. Pogodnim sredstvom da se krene tim opasnim i zavaravajućim putem postaje novoinaugurirani "obrambeni mehanizam", koji zapravo i nije drugo do zgodna floskula svojevrsnog bijega od odgovornosti slobode. Ukoliko Hrvatska uistinu želi biti autentičnim, demokratskim, građanskim, odnosno civilnim društvom, ne bi smjela tragove svoga lutanja povijesnim bespućima skrivati i poput prkosnog djeteta ignorirati upozorenje dobronamjernih o tome da zarad neidentificiranog nacionalnog "ponosa" i "dostojanstva" ne samo devalvira, već i posve žrtvuje povijesne težnje Hrvata za svojom državom. Tu prije svega mislimo na temeljni stav koji je pregnantno izkazao **dr Banac** "s Miloševićem nema mogućnosti sporazuma", odnosno "podjela Bosne znači (za Hrvatsku) njen definitivni gubitak". To se potom neminovno reflektira i na pitanja naše "unutarnje demokracije", te se čini sve kako bi se onemogućila svaka iole ozbiljnija kritička rasprava o tim putovima koji nas izvjesno vode samo novom "zlosilju i bespuću".

Neoprostiva laž

Postojeća vlast u Hrvatskoj u biti nije stvarno zainteresirana za izgradnju pravnih i organizacijskih pretpostavki moderne i pluralističke države. Time se i pitanja hrvatskog identiteta neminovno traže u pogrešnim pravcima, tj. u sumnjivom populizmu i jeftinom rodoljublju. Povijest nam se iznova "selektira", naravno sada samo u novoj redakciji, ali u pravilu uvijek tamo gdje je tomu najmanje mjesto i gdje za to ima najmanje opravdanja. Strah sve više vlada ovim prostorima, više ne toliko od rata, već od za koje je ratom posijano. Ljudi se zatvaraju u "rezervate" svoga nezadovoljstva, boreći se da bijednim dohotkom egzistencijalno prežive; odgovornost za vlastite slabosti, promašaje i nedosljednosti žele prebaciti na druge; drugoga ili druge okrivljujući za svoju nedjelotvornost, svoj konformizam. Pri tome, očito (ne)svjesni vječne aktualnosti jedne poučne, ali tragične njemačke priče, u kojoj ugledni njemački antifašista **Bonnhofer** govori o međuratnoj Njemačkoj i usponu nacizma, te nas sve opominje riječima: "Kad su počeli zatvarati Židove, nisam se bojao, jer nisam bio Židov; kad su počeli zatvarati izdajice, nisam se bojao, jer nisam bio izdajnik; dok jednog dana nisu zakucali i na moja vrata".

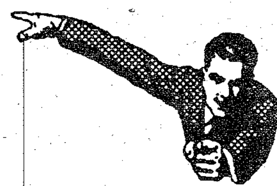
Vrijeme je dakle da svi mi u Hrvatskoj bez obzira na politički svjetonazor i sve druge razlike napokon učinimo nešto da nam one postanu posvema razumljive, pa čak i poželjne. Vrijeme je da nešto učinimo ne samo od naše prošlosti, da je stalno dograđujemo i poboljšavamo, već da to prije svega učinimo od suvremenosti u kojoj živimo. U protivnom, osuđeni smo da ponavljamo zablude naših predhodnika, neminovno se krećući putem bez povratka na kojem ćemo biti opčinjeni samo novom iluzijom starog srednjoeuropskog sna. Koji ima svoje vrijednosti, ali naravno i svoja ograničenja i granice; samo treba imati dovoljno znanja, sakupiti dovoljno hrabrosti, te ih jasno i precizno odrediti. U protivnom, bez tog čina, trajno ostajemo uskraćeni za spoznaju o našem srednjoeuropskom identitetu.

PISMO IZ LONDONA

Saga o kavi i vatrogascima

Mogu tek zamisliti koliko bi nam tek Tuđman dao uzbuna kad bi ga se penzioniralo

Piše: Dejan JOVIĆ

Kad smo se pozdravili pred njegov odlazak u Milano i moj u Zagreb prije dvadesetak dana, **Stefano** i ja smo zaželjeli jedan drugome da nađemo u ovoj godini vremena da odemo na kavu kao ljudi i da se normalno i u miru izbrbljamo. Kakva želja - otići na kavu! Za londonske prilike - velika i ozbiljna.

Ne samo zato što je normalnu kavu u Londonu relativno teško naći, nego prije svega zato što je među nama fanatičnima malo onih koji imaju toliko vremena da kavu popiju u miru. Iako živimo u istoj zgradi i studiramo na istom fakultetu, Stefano i ja smo posljednji put otišli na kavu sredinom listopada prošle godine. Nije da se otad nismo divljački trudili pronaći rupu u rokovniku. Nekoliko smo puta bili blizu - ali je uvijek ta vražja kavica otpala zbog nečega što je uletjelo u zadnjoj sekundi. Sad zamislite koliko mogu patiti dva polu-mediteranca u šugavom Londonu.

Stefano i ja bismo se susretali najčešće na Kingswayu, idući suprotnim smjerovima ulicom koja vodi od stana do škole i natrag. Onda bismo bacili širok i srdačan osmjeh jedan drugome, počeli širiti ruke i glasno se radovati tome što se vidimo, ali bi sve završilo na nekoliko sekundi i obećanju - "'ajde, nazvat ću te". Na mojoj je telefonskoj sekretarici najmanje pet Stefanovih poruka. Ali je kavica ipak ostala sanak pusti.

Ponekad bismo se doduše znali vidjeti i u školi, imati čak i ručak zajedno, ali kad bi se to i dogodilo, nikad nije bilo vremena za normalnu kavu na kraju. Čak i da smo je stvarno popili, to ne bi bilo ono zbog čega se kava pije.

ooo

Zapravo, čak kad bolje pogledam, mislim da sam više rečenica progovorio s **Rašidom**, pakistanskim majorom iz UN misije u Ohridu, nego sa Stefanom. Rašid je putovao u istom avionu iz Ljubljane do Londona, gdje je želio posjetiti svog prijatelja. Budući da se prijatelju nije ni najavio, te da zapravo nije imao pojma na koju stranu svijeta da se okrene kad se spustimo na londonski aerodrom Heathrow, Rašid mi je prišao i pitao za slovenske telefonske govornice. "Primaju li novac? Gdje ću kupiti karticu? Kako se zove njihova valuta?" i slično. Budući da je sistem telefoniranja s Brnika nemoguć za onoga tko ima samo dolare, a ne i tolare, Rašid se predao i krenuo na put u nepoznato. Možda njegov londonski prijatelj ima telepatiju, pa ga sačeka na aerodromu. Kao - "Ajme, koja slučajnost!?"

Svakako, kad smo već počeli razgovor o slovenskim običajima i slovenskom telefoniranju, red je bio i da ga ne prekinemo. Tako smo Rašid i ja blebetali sat vremena čekajući ukrcavanje i dva sata leteći nad Evropom. Rašid mi je ispripovijedao sve bolje viceve iz pakistanske vojske (od kojih se ja ne sjećam više ni jednog, prije svega zato što nijedног nisam skužio), onda svoje sukobe s Evropljankama o tretiranju žena u islamu (govorio je o tome kao da citira **Montesquieuova** *"Perzijska pisma"*, nakon *"Plave boje snijega"* moju apsolutno favoriziranu knjigu), onda o načinu napredovanja u pakistanskoj vojsci, o rakijama koje njegovi vojnici (ali ne i on sam) ispijaju po Ohridu, o babama koje švercaju poneku cigaretu preko iz Albanije, pa o **Benazir Bhuto** (najzgodnijoj ženi koja se ikad pojavila u politici, izuzev možda moje prijateljice iz zbora - ne onog narodne garde, nego iz muzičke škole - **Milunke Opačić**)... Popio sam tri kave s Rašidom u ta tri sata, a onda smo otišli svaki na svoju stranu. Ah, taj London!

ooo

Kad sam se vratio, pročitao sam u školskom listu *The Beaver* tekst upravitelja vatrogasne službe na školi. Ako su Englezi ičim na svijetu opsjednuti - onda su opsjednuti vatrom. Prvog dana mog boravka u Engleskoj imao sam tri uzbune zbog "vatre". Naravno, vatre nije bilo nigdje - radilo se samo o akciji tipa "ništa nas ne smije iznenaditi". Sjećam se da sam tad ostalima rekao: "Čujte, tri uzbune u jednom danu nisam doživio ni u Hrvatskoj kad je bila u ratu!". Kasnije bi se uzbune ponavljale svakog dana i noći - ni sam ne znam koliko puta dnevno. Mislim da je rekord bio jednog dana u rujnu, kad je uređaj za vatru poludio i svirao sedam puta. Mi smo onda napisali oštri prosvjed direktoru škole zbog neozbiljnosti, a on je poslao okružnicu, objašnjavajući da su uređaji superosjetljivi pa reagiraju i na intenzivni dim, recimo onaj od cigareta! A također i da ne bismo smjeli kuhati pored zatvorena prozora, jer će dim iz posuda također izazvati vatrogasce! Sad smo svi mi morali hodati na prstima, ne bismo li probudili njegovu visost požarnu sirenu. Najveći je paradoks da se sve to događalo u zemlji u kojoj je kraljičin dvorac prije tri godine temeljito stradao u požaru, kojega nitko nije na vrijeme signalizirao. Kasnije je grupa nas post-jugoslavena smislila vic, koji je neprevediv na engleski, a glasi: "Znate li zašto je kraljica zapalila dvorac? Jer je pušila u krevetu" (ups, nadam se da imigracijska služba neće skužiti ovaj vic, ako im ga netko i prevede!).

No, da se vratimo priči o tekstu kojeg je vatrogasac napisao u *The Beaveru*. Tamo se on žali da je prilikom isprobavanja alarmnih uređaja u školi, katastrofalan rezultat postignut među onim studentima koji su tog trenutka radili na kompjutorima u biblioteci. Oni se ni nakon pola sata neprekidnog tuljenja nisu digli od svojih kompjutora. Koji fanatici!

Moj prijatelj **Drew** bio je jedan od neposlušnika koji su nastavili pisati svoje eseje dok im je sirena parala uši. "Crni Drew, zašto nisi izašao van?", pitao sam ga. On je rekao da se ne diže dok mu ne obećaju kompenzaciju. "Kakvu crnu kompenzaciju?", pitao sam. "Pristojnu. Ja sam izračunao da smo svaki sat kojeg provedemo ovdje na gubitku od oko dvije i pol funte" (prevedeno u nama razumljiv novac - to je oko šest maraka. Tu je brojku Drew dobio tako da je zbrojio iznos školarine, hrane, stana i drugih troškova za godinu dana i podijelio s 273 dana koliko traje školska godina. Nema što, vrlo precizno!). "Prvo, za taj novac nas ne bi smjeli uopće uznemiravati nikakvim glupostima. Drugo, ako ja odem s kompjutora zbog blesavih vatrogasnih uređaja koji ne rade, ja gubim najmanje sat vremena, pod optimističkom pretpostavkom da ću naći slobodni stolac kad se vratim. To znači da gubim novac. Ako već hoće da sudjelujem u toj jurnjavi, neka izvole platiti. Ili neka s tim novcem poprave taj vražji sistem da nas ne maltretiraju u najboljim danima".

Drew je još rekao i nesto što mi je zvučalo poznato još iz dana kad nam je **Fijembergica** u osnovnoj pokušavala objasniti da nije pristojno kasniti, osobito ne u školu. "Time is money!" - tipično engleski. A onda se nasmiješio onako kako se smješkaju šverceri kad prevare tržišnu inspekciju.

Drew je, inače, jedan od fanatika koji spava tri do četiri sata dnevno, jer mu je u glavi stalno "taksimetar". Izračunao je da bi san od osam sati bio gubitak od 20 funti, a to je nedopustivo mnogo. San od četiri sata je dvostruko manji gubitak.

Drew, naravno, ne mari za **Karla Marxa, Friedriecha Engelsa i Klaru Zetkin**, koji su tražili osam sati sna i još osam sati kulturnih aktivnosti za jadne proletere. Ali bi jednog dana ipak mogao postati zainteresiran da socijalno pokrije njegovo liječenje, kad mu popuste mišići ili živci. Ili kad se vatrogasci razbjesne, pa ga bace kroz prozor skupa s kompjutorom!

ooo

Iskreno priznajem: Milunka Opačić je ljepša od Jovana Opačića!
(oho - zgodno!-o.p. T. G.)

Ja sam na vatrogasne alarme odgovorio koristeći pouke jedne od glupljih priča iz mojih slikovnica - one o pastiru koji se dosađuje čuvajući selo, pa poželi vidjeti malo mrdanja (reklo bi se - movinga) oko sebe. Plus poželi da ga se prizna kao glavnu facu, bez koje bi selo propalo. Zaželi se čovjek malo pozornosti i osjećaja važnosti! Zato dojavi da idu bande iz drugog sela, ne bi li vidio ljude kako reagiraju na njegovo upozorenje. Jadni ljudi, naravno, nisu odmah skužili da se radi o lažnim uzbunama, nego su ih kao savjesni građani shvatili ozbiljno. Jednom tako, drugi put tako - ali, kad je to napravio treći put, nitko mu više nije vjerovao. Priča ne bi bila poučna (a ni podobna za pričanje u doba kad sam je ja prvi put čuo - u doba kad je palo ""Hrvatsko proljeće", a ja bio u svojoj četvrtoj godini), da treći put nije stvarno došla banda i sve ih poubijala.

Pouke te pričice su mnogostruke i uglavnom veoma prorežimske. Prva je: "Djeco, budite poslušni. Ne igrajte se s pastirima, nego ih uzmite ozbiljno, čak i kad se dosađuju. I kad vam lažu. Jer, jednog dana možete grdno zažaliti! A oni će vam se onda smijati i govoriti: ha,ha, govorio sam vam ja, ali me niste htjeli slušati!". A druga je: "Vjerov'o - ne vjerov'o - isp'o si budala".

ooo

Sve nešto mislim o tom vremenu i novcu, i zapravo ne razumijem baš najbolje što je pisac htio reći kad je smislio da je vrijeme novac. Obično oni koji imaju najviše vremena, nemaju novca. Recimo, beskućnici. Kad god idem do škole i natrag, oni spavaju po ulicama. Jedini je izuzetak bio dan kad je došla irska predsjednica - gospođa koja se (u skladu s funkcijom predsjednice tog otoka) preziva **Robinson** - pa su jadne homelesse preselili u drugu ulicu. Skupa s njihovim kartonskim kutijama i dekama. Ti ljudi, eto, imaju vremena koliko hoćeš, a novca niotkud.

Onda, ima dosta slučajeva da ljudi nemaju vremena i da baš zato imaju novca koliko žele. Recimo, odvjetnici - koji ovdje ponekad naplaćuju i do tisuću funti sat svog vremena.

Tu je i treća kategorija ljudi - oni koji nemaju ni novca ni vremena. To su bolesni fanatici, poput Stefana i mene. Nemamo ni vremena ni para za normalnu kavicu. Ali je zato pred nama sjajna budućnost. Recimo, takva budućnost u kakvoj već žive oni rijetki penzioneri koji imaju i vremena i novca koliko hoćeš. Mogu zamisliti, recimo, da umirovljeni šefovi imaju tu privilegiju.

Recimo, u Italiji - **Bettino Craxi** ili **Giullio Andreotti.**

ooo

Ili, kod nas možda **Franjo Gregurić**. Koji ima vremena toliko da ponekad poželi vidjeti neki moving oko sebe. Pa daje uzbune okolo i organizira vatrogasce.

Mogu tek zamisliti koliko bi nam tek **Tuđman** dao uzbuna kad bi ga se penzioniralo.

Prvog dana mog boravka u Engleskoj imao sam tri uzbune zbog "vatre". Naravno, vatre nije bilo nigdje - radilo se samo o akciji tipa "ništa nas ne smije iznenaditi". Kasnije bi se uzbune ponavljale svakog dana i noći - ni sam ne znam koliko puta dnevno. Mislim da je rekord bio jednog dana u rujnu, kad je uređaj za vatru poludio i svirao sedam puta!

Dokle god kriminalci budu odgovorni isključivo "sudu partije", a ne autonomnom i stručnom policijsko-pravosudnom aparatu, dotle krupni kriminal u raznim područjima, pa tako i u trgovini drogom, neće moći biti suzbijen

I ćoravom je jasno o čemu se tu radi!

Piše: Toni GABRIĆ

Na prelasku iz stare u novu godinu dvije posve različite državne institucije objelodanile su dva dokumenta koja samo na prvi pogled u sebi nemaju ničeg zajedničkog. Predsjedničko vijeće usvojilo je inicijativu **Ivića Pašalića** za pokretanje mehanizama tzv. pravne države, drugim riječima, otvorena je sezona lova na krupne ribe domaćeg polit-kriminala i ratnog profiterstva. Nekako istodobno, Vlada je (napokon) prihvatila i poslala u saborsku proceduru "Prijedlog nacionalne strategije suzbijanja zloupotrebe droga u RH". Strategiju je sastavila vladina Komisija za suzbijanje zloupotrebe droga na čelu s uglednim neuropsihijatrom **dr Slavkom Sakomanom**.

Kao Italija?

"Tajnu vezu" između ta dva dokumenta ipak nije teško otkriti. Radi se jednostavno o tome da narko-kriminal predstavlja jedan od najisplatljivijih oblika kriminala, i što je infiltriranosti tog oblika kriminala u političke strukture jednako tako moguća i vjerojatna kao što je to ilegalna trgovina oružjem ili privredni kriminal! Dokument Sakomanove komisije iznosi pretpostavku da pet tisuća teških konzumenata heroina i kokaina, koliko ih približno ima u Hrvatskoj, svakoga dana potroši dva kilograma droge, ili 700 kilograma godišnje. Njezina "ulična" vrijednost iznosi oko 280 milijuna kuna, pa kad se toj cifri pridoda i vrijednost drugih, manje korištenih teških droga, dobije se približna slika o kakvom je "poslu" riječ.

Prema Sakomanovu, preko domaćeg je narko-kriminala samo u posljednjih pet godina preliveno između 500 milijuna i milijarde DEM. Pritom, valja spomenuti da policijske zapljene droga dosežu približno 10 posto od spomenute količine. Pročešljamo li *crne kronike* dnevnih listova, ustanovit ćemo da se tih sedamdesetak kilograma kokaina i "horsa" uglavnom prikupi lovom na sitne dilere i neposredne potrošače, dok do zapljena većih količina teških droga najčešće dolazi presjecanjem međunarodnih kanala kojima je naša zemlja samo usputna stanica!

"Prijedlog nacionalne strategije" kao glavnu zadaću policije ističe smanjenje dostupnosti droga. Ona bi se trebala, piše u tom dokumentu, kontinuirano i organizirano suprotstavljati organiziranom međunarodnom narko-kriminalu i njegovim ograncima među "kriminalcima koji su građani Hrvatske". "Nacionalni program se ne zasniva na proganjanju narkomana i dilera", kaže dr Sakoman. "Cilj je da policija dopre do ljudi koji ostvaruju ogromna sredstva na nelegalan način". Međunarodni organizirani narko-kriminal predstavlja vrh peteroslojne piramide u čijoj su bazi žrtve - ovisnici. Poznato je da se oni, zbog apstinentskih kriza koje im stalno prijete, vrlo često prepuštaju sitnom lopovluku. Među raznim vrstama i tipovima dilera koji sačinjavaju sponu između vrha i dna piramide, kao krupna stvar ističe se otkrivanje drugog sloja kriminalne piramide, a njega sačinjavaju stalni nosioci poslova koji djeluju u pojedinim gradovima. Neki od njih specijalizirali su se za trgovinu heroinom, a drugi se bave drugim vrstama teških droga. Oni u pravilu ne konzumiraju robu kojom se bave, već su, kako stoji u dokumentu "poznati kao vješti biznismeni, kojima je službeni posao kojim se bave samo pokriće za njihove kriminalne aktivnosti". Zbog toga Sakoman u svojim posljednjim izjavama inzistira na donošenju zakona koji bi onemogućavao pranje novca.

Važno je pratiti strukturu osoba uhapšenih zbog trgovine drogom, smatra vladina Komisija. Pritom treba voditi evidenciju broja osoba koje su lišene slobode, s obzirom na njihovu pripadnost pojedinom stupnju narko-piramide. Posebno je važno, kaže se, pratiti omjer između uhapšenih i osuđenih počinitelja krivičnih djela u vezi trgovine drogom koji su i sami ovisnici, i onih koji se bave drogom, ali je ne konzumiraju.

Represija pojačava korupciju

Već u uvodnom dijelu, dokument Sakomanove komisije spominje opasnost od korupcije i infiltracije sudionika narko-kriminala u državne strukture. U mnogim zemljama, kaže se, oni uspiju zauzeti istaknuta mjesta u političkom životu ili u pojedinim važnim državnim resorima. Ukoliko se to dogodi, mjere suzbijanja uglavnom ne daju rezultata. Opasnost od toga povećava se u slučajevima dominantno represivnog pristupa kojim se pokušava uspostaviti kontrola nad ilegalnim tržištem. Takav pristup obično dovodi do hipertrofije represivnog aparata, zatvori se pune ovisnicima a narko-kriminal i dalje slobodno ostvaruje ekstraprofit. Sredstva kojima raspolaže organizirani kriminal dovoljna su da se njegovi akteri zaštite od represije, a korumpirajući političare, kao u Italiji, s vremenom oni osvajaju sve veću političku moć i utjecaj. Rezultat svega je da snage koje bi trebale eliminirati narko-kriminal zapravo podržavaju sam problem. Time ne samo da ostvaruju ogromnu materijalnu dobit, već stječu i političku moć koja im garantira kontinuitet "posla". Talijanski primjer, kaže se u Prijedlogu strategije, uči nas da domaća narko-mafija, iako u početku može biti orijentirana na vanjska tržišta, s vremenom sve više droge plasira konzumentima u vlastitoj zemlji. Takve promjene, dakako, rezultiraju golemim porastom ovisnika o heroinu.

Sud partije

Predlagači Nacionalne strategije ne elaboriraju moguću infiltriranost narko-kriminala u domaću politiku, mada neki od njih, u neformalnim razgovorima, spominju primjer Italije uz riječi da je "i ćoravom i gluhom jasno o čemu se tu radi". U jednom od brojnih intervjua, dr **Sakoman** iznosi podatak da je, uzme li se u obzir broj novih slučajeva ovisnosti o heroinu, **porast narkomanije od 1993. godine je viši od 300 posto nego prijeratnih godina**. U Hrvatskoj ima ukupno oko **šest tisuća ovisnika o svim ilegalnim drogama**, a broj onih koji s drogama **povremeno eksperimentiraju** je oko **35 tisuća**. Procjenjuje se da je oko 100 tisuća ljudi makar jednom probalo drogu.

Sad se možemo vratiti na početak, a to je Pašalićeva inicijativa koja je javno već interpretirana kao najava moguće čistke među HDZ-ovcima i otvaranje "sezone odstrela". Sjetimo se usput da je prošle godine upravo **Pašalić** vrlo aktivno sudjelovao u podvođenju pravosudnih organa "cjelini državne politike", predlažući, mimo volje sudaca i odvjetnika, vlastitu listu članova Državnog sudbenog vijeća. Nije teško predvidjeti da će i popis "otkrivenih kriminalaca" biti sastavljen prema kriteriju podložnosti, vjernosti i moralno-političke podobnosti, a ne isključivo upletenosti u razne prljave igre. U sprezi politike i kriminala ni policija ne može normalno raditi svoj posao, pa već povremeno dolazi do otvorenih izljeva frustracija pojedinih pripadnika kriminalističke tehno-strukture.

Dokle god kriminalci budu odgovorni isključivo "sudu partije", a ne autonomnom i stručnom policijsko-pravosudnom aparatu, dotle krupni kriminal u raznim područjima, pa tako i u trgovini drogom, neće moći biti suzbijen. Javnosti pak, ne preostaje drugo nego da čeka i pita se tko će biti prvi hrvatski **Fikret Abdić** - svjesna da u politici, jednako kao i u organiziranoj narko-mafiji, riba u pravilu smrdi od glave, ali se na žalost uvijek od tamo i ne čisti!

Policijom protiv ovisnika?

Komisija se zalaže za policijski pristup koji bi osiguravao povjerenje ovisnika i konzumenata prema organima reda, socijalnim i zdravstvenim ustanovama. U neposrednom operativnom radu s ovisnicima, kaže se, treba izbjegavati njihovo dovođenje u stanje apstinencijske krize u kojoj bi policija lakše došla do nekih saznanja ili priznanja. Fizičko zlostavljanje ne dolazi u obzir *"a ako se dogodi, to onda ovisnici znatno preuveličavaju"*. Pitanje je može li policija razviti tako povjerljiv odnos uživalaca droge prema samoj sebi, kad joj je istovremeno, ovim dokumentom, dopušteno upadati na privatne tulume i čeprkati po stanu u potrazi za ponekim jointom? Također, teško je vjerovati da je naša policija, po nivou edukacije svojeg sastava, spremna zauzeti takav "gard" kojim bi stekla povjerenje uživalaca droge. Incidenti poput onih u Samoboru ili protiv Bad Blue Boysa, i reakcije mladih ljudi iskazane na javnim tribinama organiziranim tim povodom, uvjeravaju nas u suprotno.

CANABIS

"Nacionalna strategija suzbijanja zloupotrebe droga", osim teškim drogama, bavi se i cannabisom i njegovim proizvodima. Iznose se podaci iz 1993. godine, u kojoj je registrirano **975 slučajeva zapljene kanabisa**, a otkriven je uzgoj više od 16 tisuća biljki i to u 124 slučaja. Usporedbe radi, u istoj je godini zabilježeno **298 slučaja zapljene heroina** i svega **17 slučajeva zapljene kokaina**! Od posljedica predoziranja u posljednje je četiri godine umrlo preko 120 mladih. Iako nije izričito navedeno, iz sadržaja se može nazrijeti da od "trave" i hašiša nije nitko smrtno stradao!

Po mišljenju Komisije, policija bi više pažnje trebala posvetiti suzbijanju trgovine heroinom, kokainom i drugim teškim drogama nego "sitnoj distribuciji marihuane". Takav bi selektivan pristup trebalo zakonski regulirati. Kao primjer se ističe i policijska praksa u Nizozemskoj, koja dozvoljava posjedovanje manjih količina "trave" i hašiša (do 30 grama). Premda to nije zakonski regulirano, kaže se, svaka punoljetna osoba u toj zemlji može, u za to predviđenim lokalima, legalno kupiti manju količinu proizvoda cannabisa za osobnu upotrebu.

Ipak, u nekim svojim izjavama dr Sakoman nastupa znatno "tvrđe" i prema lakim drogama. U intervjuu HDZ-ovoj Državnosti, objavljenom paralelno sa slanjem "Prijedloga" u saborsku proceduru, on se zalaže za donošenje posebnog Zakona o drogama! Njime bi trebalo sankcionirati kao krivično djelo, tvrdi Sakoman, svako posjedovanje droge, osim jedne doze u posjedu ovisnika. Ovisničku nužnu dozu trebalo bi, po njegovim riječima, sankcionirati kao prekršaj.

Duhovna obnova mladih

"Prijedlog" Sakomanove Komisije svakako spada među najkvalitetnije projekte koje je Vlada posljednjih godina uputila Saboru. Neki njegovi dijelovi ipak nas neugodno asociraju na tlapnje bakovićevsko-margetićevskog tipa, koje, poznato je, i sam državni poglavar voli pričati i slušati.

Dokument ističe da bi netko ili nešto treba(l)o usmjeriti društvo prema zdravim izvorima zadovoljstava, kako bi se time suzbio interes za droge. Društvo u cjelini trebalo bi se boriti da se očuva što negativniji stav prema upotrebi ilegalnih droga, te *"ne dozvoliti jačanje antiprohibitivnih pokreta"*. U dokumentu se ništa ne govori o metodama kojima bi se takav pokret trebao spriječavati. Komisija za suzbijanje zloupotrebe droga podržala je doktrinu prema kojoj se niti u jednom gradu u Hrvatskoj neće dozvoliti formiranje stalnih otvorenih narko-scena. Policija će, kaže se, svojom stalnom prisutnošću na terenu stvoriti u populaciji osoba sklonih uzimanju droga utisak da je to posao visokog rizika. Policija mora sprečavati formiranje i održavanje ovisničkog kruga. Na sličan način, ona mora biti prisutna *"na svim mjestima na kojima se radi zabave okupljaju mladi. Bez obzira radilo se o otvorenim priredbama ili onim zatvorenim (party), policija mora dolaziti do saznanja da li se, i koje droge tamo distribuiraju"*. Po svemu sudeći, upravo zato se **Sakoman** zalaže i za izmjenu Zakona o krivičnom postupku, što bi policiji trebalo olakšati ovako zacrtani posao. Sakoman se u svojim javnim istupima zalaže i za donošenje Zakona o mladeži, kojim bi se *"povećala odgovornost odraslog svijeta prema mladima"*. Po njegovom shvaćanju, takav bi zakon, kojim bi mladima bilo onemogućeno izlaženje uvečer, zadržavanje na nekim mjestima itd., *"bio argument više roditeljima da više komuniciraju s djecom postavljajući im pritom nužna ograničenja"*. Osnovni problem Sakoman nalazi u konzumentskoj, hedonističkoj kulturi koja prevladava, a koju bi trebalo promijeniti nametanjem drugih vrijednosti. Pitanje koje zasad ostaje otvoreno je, smatra li Sakoman zamisli o "duhovnoj obnovi" doista utemeljenim i povredivim, ili možda nastoji upregnuti besadržajne državne parole u realizaciju nekih izvan svake sumnje značajnih točaka "Programa"!?

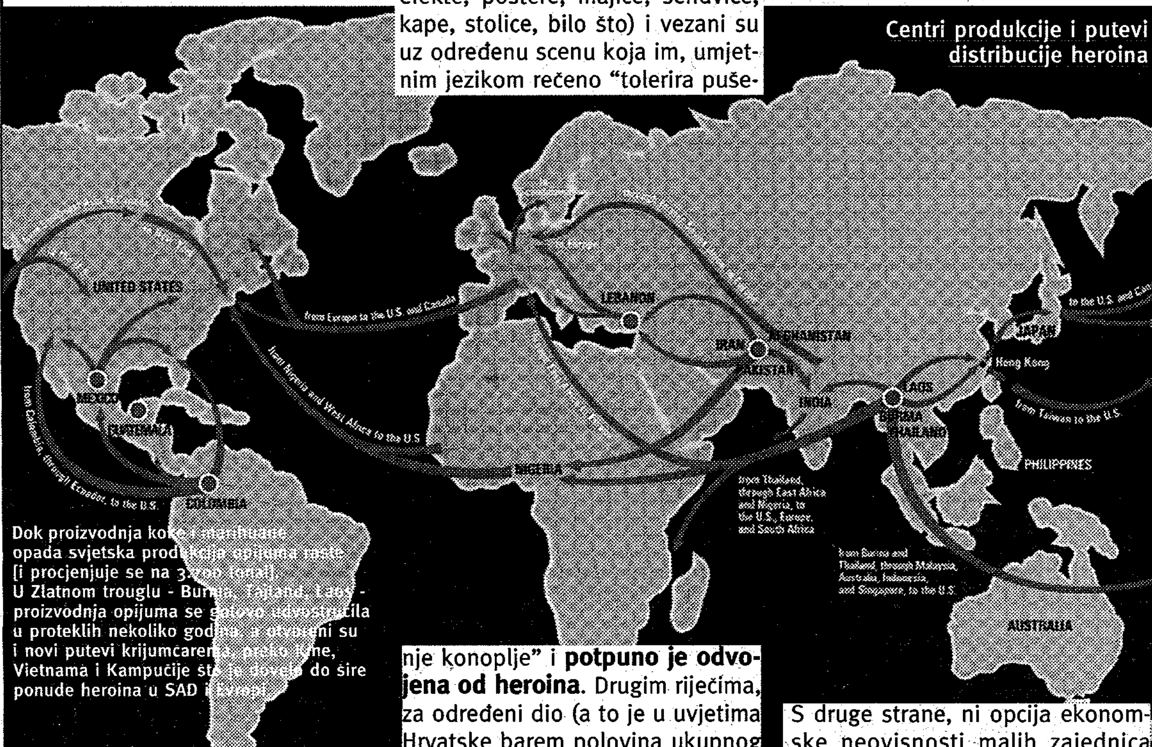
Povratak horsa

Piše: *Benjamin* PERASOVIĆ

Posljednjih nekoliko mjeseci nižu se loše vijesti iz brojnih plemena. Kao da su Dr. Drajb i prof. Krono Dopukovnik anticipirali razvoj događaja. Iz britanske perspektive to danas ovako izgleda: svakog tjedna u Glasgowu od heroina umire prosječno dvoje ljudi. U Manchesteru je hors ponovo glavna ulična droga. U Londonu ga klupska scena koristi za chill out. Hors se vratio, kažu u i-D magazinu, a mi iz Zagreba možemo dodati "pitanje je da li je hors uopće igdje otišao, da bi se sada vratio?"

Kada su, prije više od godinu dana, na Arkzinovim strani cama raspravljali *Dr. Drajb, prof. Krono Dopukovnik i Pijonir*, u njihovoj diskusiji pojavila se slika brijača koji nakon dužeg ekstatičkog rave-bdijenja preporučuju **"lajnu horsa, da se spustiš"**. I tada je rečeno da se ljudi spuštaju **na svoja vlastita govna**, bilo je jasno da techno kultura u nastajanju ne želi tek tako žrtvovati teško izborenu vibraciju života.

Nakon što je preskočio generaciju X, generaciju vikend-potrošača, **SMACK IS BACK**, piše i **i-D** u svom broju od studenog prošle godine.

Dok proizvodnja koke i marihuane opada svjetska produkcija opijuma raste (i procjenjuje se na 3.700 tona). U Zlatnom trouglu - Burma, Tajland, Laos - proizvodnja opijuma se gotovo udvostručila u proteklih nekoliko godina, a otvoreni su i novi putevi krijumčarenja, preko Kine, Vietnama i Kampučije što je dovelo do šire ponude heroina u SAD i Evropi.

Za one koji to ne znaju, "smack" je jedan od poznatijih naziva za heroin koji "se vratio". Heroin je pak, droga na osnovu koje dominantna kultura, kad govori o ovisnosti, "junk" sliku i ponašanje pripisuje svim potrošačima najrazličitijih droga, među kojima upravo ona legalna (alkohol) govori o "junku" iste te kulture.

Zbog toga se u urbanim plemenima (u kojima su uvijek neki pojedinci ili čak čitave grupe djelovali i javno) priča o heroinu i dopu uopće stalno nametala kao dvostruka, kao "priča iznutra" i "priča izvana". Što to znači? "Priča izvana" odnosi se na medije dominantne kulture, na razne "okrugle stolove", razgovore, "kontakt-emisije", tribine, intervjue, ponekad i kampanje u kojima se "problem droge i ovisnosti" promatra općenito, često sa tipičnim generalizacijama, nerazlikovanjem droga, sa duhom moralne panike i pogroma prema "drogašima" među koje se redovito ubrajaju i ljubitelji konoplje. Sudjelujući u takvoj priči, ljudi iz urbanih plemena mogu pokušati djelovati prosvjetiteljski; objašnjavati razlike među drogama, razotkrivati pokušaje da se anatemiziraju pojedini životni stilovi, jer ekstremno konzervativna interpretacija problema siječe cijeli svijet života uključujući dobar dio glazbe, književnosti, poeziju kao takvu itd.- sjetimo se priče o LSD-u iz "SD" crne kronike u kojoj je najopasnije kad se "okus čuje, a zvuk vidi".

Također je moguće govoriti o konkretnim problemima ovisnosti o heroinu, o potrebi dijeljenja ili zamjene igala, o drugim mjerama prevencije AIDS-a, o ljudima od krvi i mesa koji imaju problem ovisnosti o heroinu i koji nisu zbog toga neprijateljska stvorenja iz svemira koje moramo (iz prevencije) pobiti. Bilo bi korisno, u "priči izvana" (ona je plemenu izvanjska dok god se odvija primarno na terenu dominantne kulture, u polju njenog viška moći) pokrenuti inicijativu za osnivanjem svojevrsnih "alternativnih centara socijalnog rada" u kojima bi bivši ovisnici i drugi ljudi koji scenu razumiju ili koji su i sami neki subkulturni akteri, pomagali ovisnicima. U takvim zajednicama, kakvih je na zapadu stvoren priličan broj, ljudi rade (muziku, svjetlosne efekte, postere, majice, sendviče, kape, stolice, bilo što) i vezani su uz određenu scenu koja im, umjetnim jezikom rečeno "tolerira pušenje konoplje" i **potpuno je odvojena od heroina**. Drugim riječima, za određeni dio (a to je u uvjetima Hrvatske barem polovina ukupnog broja) ovisnika o heroinu koji potječu iz različitih subkulturnih grupa bilo bi poželjnije stvoriti klimu u kojoj se čovjek, odričući se heroina, ne mora odreći nekog buntovničkog ili "otpadničkog" životnog stila, nego ima priliku odrastati i učiti se solidarnosti i odgovornosti u svijetu koji mu je blizak, sa ljudima koji u potpunosti poznaju problem ovisništva. Mnoge zapadne države su prepoznale vrijednosti (i uspjehe) takvog "alternativnog socijalnog rada" pa zajednicama (poput u ovoj novini opisanoga danskoga Sjakketa) izdvajaju dovoljne svote novaca da bi nastavili sa širenjem djelatnosti. Budući da je malo urbanih plemena koja mogu živjeti potpuno izvan struktura dominantnog društva (ili, svijeta sistema) osnivanje ovakvih zajednica "A.S.R." moguće je povezati i sa postojećim institucijama, kao što su to neke "alternativne grupe" (zar nije još gori izraz "volonteri"?) u Nizozemskoj već činile u svojim poznatim akcijama "metadonskih buseva". Suradnjom postojećih institucija i eventualnih zajednica "A.S.R." relativizira se oštra podijeljenost na "priču iznutra" i "priču izvana", što je ponekad zaista korisno za psihičko zdravlje onih koji razdvojenost svijeta života od svijeta sistema interioriziraju tako da stenju pod teškim teretom i ne izdržavaju ponekad živjeti uopće.

S druge strane, ni opcija ekonomske neovisnosti malih zajednica uopće nije loša, problem je samo što sa "toleriranjem konoplje" kojeg, za sada i na žalost, nema dovoljno u službenom svijetu. Ovisnici potječu iz različitih sredina, različite su ličnosti i zato je potrebno što više raznovrsnih zajednica, jer nekome će uspjeti promijeniti ovisnički život u komuni religijske orijentacije, nekome u heavy-metal škvadri, nekome u društvu mrtvih pjesnika, nekome uz svjesnost Kršne, a nekome u techno plemenu!

Kada neki pripadnik urbanih plemena sudjeluje u raspravama etabliranoga svijeta brzo uočava da su mu bliži oni ljudi predani struci, ljudi koji se na različite načine sreću sa ovisnicima, koji znaju razlikovati droge, koji su koncentrirani na stvarni problem. (Taj problem jest stvaran i onda kad smo svjesni njegovih posredovanja sa širim kontekstom i sa društvom kao takvim, sa bolesnom civilizacijom u kojoj živimo.) Mogu mu biti bliski i ljudi koji iz religijske dimenzije (poput **Sestre Bernardice** u jednoj staroj emisiji iz Splita) sagledavaju jad i bijedu onog pristupa koji današnje društvo i svijet u kome živimo smatra a priori zdravim i poželjnim za asimilaciju svakoga tko se riješi "nezdrave, devijantne ovisnosti".

Ipak, teško je govoriti na području dominantne kulture onako kako se govori unutar plemena, jer **jezik je kontaminiran**; ako se, recimo, braći i sestrama iz techno zajednice govori o različitim ijevima, o čistom i prljavom dopu, o tome što je špica i što znači kad više nemaš špicu, o razlici pola ija i četiri ija po partiju, o petnaest ijeva, o načinima čiliranja, o pauzi sa ijevima uopće, o trenucima kada naš vlastiti organizam pokušava reći "dosta" a mi ga ne slušamo, o tome kako da nastavimo nove oblike komunikacije koje smo započeli ili nešto slično, tada će konzervativni i paranoični egzorcisti zagrmjeti protiv techno glazbe uopće, koristit će dobronamjerne izjave u svoju svrhu, vičući "eto, i vi dokazujete da se na tim partyima ljudi samo drogiraju, to sve treba zabraniti, itd". Zbog toga je teško djelovati javno, zbog mogućnosti da vaši pojmovi budu iskorišteni u nekoj kampanji "moralne panike". Zato postoji i "priča iznutra". Ona se odvija većinom u privatnim krugovima (ili, ako se netko još hoće igrati znanja, u "podzemlju") i ponekad u medijima koji nisu sterilizirani. Priče iz urbanih plemena najčešće ostaju u sferi govorne kulture, baš kao i priče drevnih plemena iz povijesti civilizacije.

Posljednjih nekoliko mjeseci nižu se loše vijesti iz brojnih plemena. Kao da su Dr. Drajb i prof. Krono Dopukovnik anticipirali razvoj događaja. Iz britanske perspektive to danas ovako izgleda: svakog tjedna u Glasgowu od heroina umire prosječno dvoje ljudi. U Manchesteru je hors ponovo glavna ulična droga. U Londonu ga klupska scena koristi za chill out. Hors se vratio, kažu u i-D magazinu, a mi iz Zagreba možemo dodati "pitanje je da li je hors uopće igdje otišao, da bi se sada vratio?". Naravno, zapadnjaci govore o nečem drugom, o nastanku generacije "rekreativnih" (povremenih) potrošača droge, vezanih uz klupsku, plesnu scenu, i o potiskivanju heroina iz prvog plana. Kao što je to zaista tako i izgledalo, sada izgleda da se hors vraća u slici chill-outa, "da bi se moglo otići spavati". S druge strane, zapadnjaci tvrde da je heroin postao mainstream, da on prodaje stvari poput reklame, da je komercijalan, da čini dio yuppie svijeta isto kao i koka. I da ubija.

Neke socijalne službe objašnjavaju razliku između, s jedne strane, pušenja konoplje i povremenog uzimanja tripova i ijeva, i, s druge strane, heroina i kokainske baze, što se smatra velikom navlakom. Zato je savjet grupa poput manchesterskog "Lifeline" ili "Recreational Drugs Project" iz Glasgowa, veoma jasan - **ne uzimati!** Ba bi dio govorne kulture urbanih plemena ipak ostao zabilježen, treba navesti i odlomak "priče iznutra".

Inside story

Jesmo li iznutra? Zatvorite vrata. Nema murije, nema provokatora.

Kul? Kul.

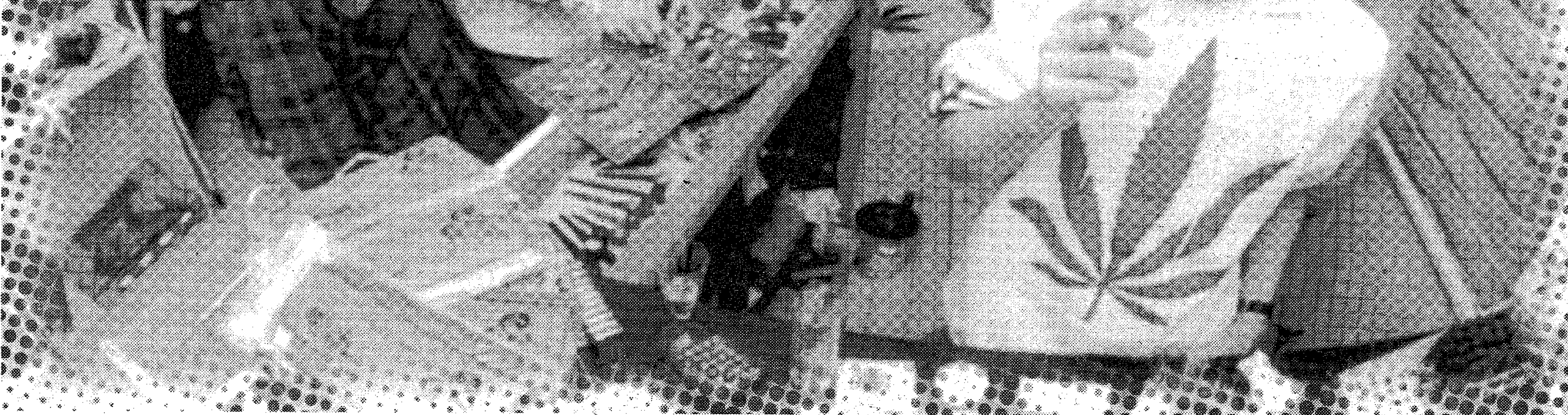
E, pa, dosta sa žutim pička vam materina! Što se još treba dogoditi, koliko se ljudi još treba navuci? Odjebi sad teoriju, ne pričamo ovo nekom drugom, naravno da sam za antiprohibicionizam, ali stvari se odvijaju sada i ovdje, upravo jutros je opet pala spika o žutom i spuštanju, jebalo te takvo spuštanje. Što je više horsa među nama, to smo slabiji. Kada bih ja bio staljinista i koristio starinski rječnik, rekao bih vam da su ovi koji dofuravaju hors zapravo murjaci, da su peta kolona, da zabijaju nož u leđa cijeloj sceni, ali to nije baš tako, iako može izgledati. Sa horsom jest u vezi cijeli Babylon, ali meni nije sad do teorija zavjere. Meni je samo do toga da vičem, nakon što već par mjeseci taj trend samo raste - DOSTA PIČKA VAM MATERINA, jel' treba glasnije? Ako se netko hoće šlagirati, nek se šlagira, ako se netko hoće ubiti nek se ubije, znam tu priču. Kul. I znam da postoje ljudi koji se šlagiraju povremeno s horsom a da nisu navučeni. ALI ZNAŠ LI KAKO JE TAKVIH LJUDI JAKO MALO? Jako, jako, malo. Koliko se škvadri raspalo zbog horsa? Koliko škvadri je duvalo skupa godinama, a kad je došao hors - generalna rasturačina, da li znaš uopće i jednu škvadru koja se održala s horsom? S horsom se nije održao skoro nitko.

Da, neće se svijet srušiti zbog lajne ovdje ili ondje. Ali se ruši normalna vibra, komunikacija, verbalna i neverbalna. Koja vrst brijanja te tako upropasti da sjebavaš frendove, sebe, sve? Hors je brijanje koje ti nakon nekog vremena onemogući svako drugo brijanje. Oke, šlagirka, ali onda možeš kljucati bilo gdje, a čovjek može frendove tražiti i među kokosima. Koja je razlika? Kužiš, sad je ovo što pričam, kao, nasilno, ne dam jadnim ljudima da se razvaljuju, čovječe, razvaljuj se, ali shvati da je ta depra i taj film koji isfuravaš isto ili barem isto nasilje kao kad ja psujem, to je nasilje prema onome tko je s tobom i tko je u drugom filmu, baš zato što je film horsa jako jak i najčešće jako prazan. Od te praznine me zaboli stomak, čovječe, i ne želim uopće biti u blizini takve praznine i hladnoće, jer onda mogu odmah otići u muriju i reći da imam nekog dopa, pa će mi biti hladan zid u stanici. Da, znam, dop je individualna stvar, svatko bi trebao znati svoje granice, bitno je da ti furaš dop a ne on tebe, sve ja to znam, ali mi je TU MAČ, razumiješ, i kako god to zvučalo, ODJEBITE S HORSOM, sada i ovdje i posebno slijedeći put kad nekome bude trebalo da se "spusti".

ONE WAY TICKET

Healing of the Nation, part 1

Ispijanje alkohola je i u doba prohibicije ostalo vezano za privatnost, daleko od bilo kakve subkulture. No, kad su doperi iz šezdesetih svoj omiljeni "porok" uklopili u alternativni way of life establishment je reagirao poput ranjene zvijeri. Kanabis je anatemiziran ne više kao potencijalni uzročnik raka pluća, već kao ozbiljan socijalni problem. Tada je u akciju krenula CIA "bacajući" na tržište goleme količine heroina koje su psihodeličare naprosto morale povezati s mafijom i pretvoriti ih u prave kriminalce!

Na način Harryja Ansligera!

Piše: Ilko ČULIĆ

Jeste li se ikad zapitali zbog čega su dvije mrve trave, od kojih se ne može učiniti pristojan joint, dostatan razlog da plicija protiv vas podnese prekršajnu prijavu? Možda zbog toga što u krivičnom zakoniku piše kako je neovlašteno posjedovanje marihuane zabranjeno, isto kao što je zabranjeno neovlašteno nošenje oružja. Ili čak i više od toga, jer ćete dozvolu za oružje dobiti ako uvjerite nadležne da nemate navadu pucanja na slučajne prolaznike, dok dozvolu za kanabis, prema Zakonu o opojnim drogama baš nikako ne možete priskrbiti. Ako se malo dulje zadržite na ovoj usporedbi logično ćete zaključiti kako je joint trave za vas, vaše prijatelje, a možda i neprijatelje, kudikamo opasniji od nabijenog i otkočenog Magnuma! Potom ćete, još uvijek pod dojmom ovako krucijalne spoznaje, baciti travu u kantu za smeće i krenuti u razgledanje najnovijih modela kratkih cijevi. Doduše i dalje će vam malu pomutnju stvarati sjećanje na izlet u Maroko, gdje niste vidjeli dućan s izlogom punim oružja, kakav je onaj u Ciboni, ali vas je konobar u restoranu poslije ručka ponudio hašišom. Jesu li marokanski zakonodavci toliko traljavi da su iz krivičnog zakonika ispustili tako opasnu radnju kao što je posjedovanje kanabisa, pa se dokoni konobari masovno iživljavaju na jadnim turistima, a katkad se čak i sami truju u oblaku hašišovog dima?

Ili su možda Marokanci samo imali tu sreću što Kuran nije pisao **Harry Ansliger**? Taj je gospodin tridesetih godina u SAD bio direktor Federalnog ureda za narkotike. U doba kad su glavna preokupacija američkih policajaca bile ilegalne destilerije, Ansliger je imao jasnu viziju još većeg zla koje prijeti zdravlju nacije. Marihuana je u Sjedinjene Države počela masovnije stizati iz Mexika, oko 1910. Desetak godina kasnije masovno se proširila, najprije u New Orleansu, ali kako tamo nije bilo **Charlesa Baudelairea**, niti njegova prijatelja **Theophilea Gautiera**, zadržala se među jazz glazbenicima i siromašnom "obojenom" populacijom. Američke vlasti, počev od 1926. počinju veliku kampanju protiv marihuane, popraćenu zastrašujućim izvještajima koji 80 posto počinjenih zločina stavljaju u taj kontekst. Sumnjivi su crnci, Meksikanci i Portorikanci, a policajci nalaze potporu u medicinskim krugovima, gdje je neka diplomirana budala pokušavala dokazati kako je uživanju marihuane sklona upravo "ne-američka" populacija, koja se zbog tog poroka i mentalno i fizički izopačila. Harryev Federalni ured otišao je još dalje. Kako u knjizi "Svijet halucinogenih droga" navodi dr. **Ljubiša Grlić**, Ansliger je marihuanu proglasio ni više ni manje nego *"ubojicom omladine, uzročnikom razbojstava, umorstava, silovanja, krađe, moralne degeneracije, impotencije, degeneracije, ludila, bigamije, razvrata i svih ostalih strahota i sramota"*.

Ovaj je duhovni predak don **Ante Bakovića** uspio svoju paranoju proširiti na američki Kongres, koji 1937. donosi zakon o općoj zabrani marihuane, prema kome se za samo pušenje trave moglo dobiti od pet do petnaest godina zatvora. Anslingera, koji je prestrašenim kongresmenima rekao *"popušite joint marihuane i jamačno ćete ubiti rođenog brata"*, su već sredinom četrdesetih demantirala ozbiljna znanstvena istraživanja, ali je "njegov" zakon ostao! Primjerice, početkom sedamdesetih je **John Sinclair**, aktivist "bijelih pantera", nekima poznatiji kao menager detroitskog banda MC5, zbog posjedovanja dva jointa marihuane osuđen na 10 godina zatvora. Prema američkom zakonu, dakle posredno i prema Anslingerovoj paranoji, postupno su modelirani i stavovi prema marihuani kod zakonodavaca u europskim zemljama, a na koncu i Međunarodna konvencija o opojnim drogama, gdje je marihuana formalno izjednačena s heroinom. Činjenica da do tada, uostalom kao ni kasnije, nije zabilježen nijedan smrtni slučaj prouzročen pušenjem kanabisa, nije promijenila rigidne stavove. Za razliku od većine zemalja tzv. Trećeg svijeta, gdje se uporaba marihuane tolerira ili je čak preko folklorne tradicije inkorporirana u kulturni identitet, u Evropi i sjevernoj Americi je dugo vremena mogla značiti smo jedno - s prvim dimom ste prekršili zakon! I dok su se za kanabis zanimali samo socijalni outsajderi, problem je doista bio samo policijski. No, onda je 1972. broj dealera u Americi narastao na 280.000, dok je broj onih koji povremeno ili svakodnevno uživaju u dimu marihuane procijenjen na čak 13 milijuna.

Najveća opsanost za establishment nije bila brojnost ljubitelja marihuane, već kulturološki kontekst, koji je dio njih usvojio. Pušenje marihuane (ili hašiša) je u rockerskim i srodnim subkulturama sadržavalo ritualnu komponentu, koju će psihodelički pokret razviti u zaokružen svjetonazor nespojiv sa temeljima euroameričke civilizacije, koja je bila i ostala natopljena samo alkoholom. No, može li se naći racionalni razlog sustavnim zabranama marihuane, koja ne dovodi do delirium tremensa, a pogotovo ne do masovnih pogibelji, poput one što je svojedobno pogodila američke domoroce prigodom upoznavanja s učinkom "vatrene vode". Osim toga, sučelice Anslingerovim "nalazima" o "drogi ubojici" postavljeno je dugogodišnje osobno iskustvo ljubitelja marihuane koji nisu mogli ne primjetiti kako manje incidenata i napetosti ima među desetak tisuća napušenih posjetitelja reggae koncerta, nego među nekolicinom pijanih u petak navečer u obližnjoj birtiji. Očita razlika između vrlo često negativnih socijalnih efekata trošenja većih količina alkohola i najčešće pozitivnih iskustava s kanabisom otvorila je mogućnost da se marihuana i hašiš legaliziraju, ako ne po zakonu, onda barem u vlastitoj glavi.

A to je već bio dostatan razlog za moralnu paniku. To je vjerojatno najbolje argumentirao jedan od kalifornijskih agenata za narkotike iz vremena "psihodelične revolucije" koji je, obrazlažući televizijskim gledateljima svoju tvrdnju "trebamo više agenata" naglasio da će *"problem postojati sve dok su ti mladi ljudi uvjereni da ne čine ništa loše posežući za marihuanom"*. No, glavni problem establishmenta nije bio u tome što su se napušeni mladi ljudi osjećali mnaje krivima nego njihovi djedovi kad su tridesetih godina ignorirali prohibiciju alkohola u SAD. Ispijanje alkohola je i u doba prohibicije ostalo vezano za privatnost, daleko od bilo kakve subkulture. No, kad su doperi iz šezdesetih svoj omiljeni "porok" uspjeli uklopiti u alternativni "way of life", koji se tisućama perspektivnih studenata doimao atraktivnijim od ureda na Wall Streetu, establishment je reagirao poput ranjene zvijeri. Kanabis je, najprije u Americi, a potom i u Europi, od kraja šezdesetih anatemiziran ne više kao potencijalni uzročnik raka pluća, već kao ozbiljan socijalni problem, koji se ako ne prije morao uočiti u okupljanju pola milijuna ljudi na Woodstocku. Tada je u akciju krenula CIA "bacajući" na tržište goleme količine heroina koje su psihodeličare naprosto morale povezati s mafijom i pretvoriti ih u prave kriminalce! S nekoliko brutalnih ubojstava i ulaskom u alternativni kontekst psihopata poput **Charlesa Mansona**, cijela je kontrakultura trajno diskreditirana, a kako unutar nje, zbog izrazito pacifističkih temelja i ustroja svedenog na aktivnosti nekolicine karizmatskih leadera, nije bilo obrambenih mehanizama, nije bilo nimalo neobično vidjeti čak i iščumjehalog **Anslingera** kako u TV duelu napada zagovornika legalizacije **Alena Ginsberga** ponavljajući svoje tvrdnje iz 1937. Narednih je godina upotreba kanabisa doista bila vraćena na socijalnu marginu, ali su preostali psihodeličari jednom zauvijek naučili kako iz izravnog konflikta s establishmentom nikako ne mogu izaći kao pobjednici. Naivne ideje o mijenjanju svijeta zamijenjene su manje uzbudljivim, ali zato efikasnijim projektom transformacije vlastite svijesti, a kako su posljednjih godina, kroz kontekst techno kulture, psihodeličari ponovo postali "in", ne treba se čuditi ako se dogodi još jedan veliki val moralne panike. To bi, naravno, bio globalni val, u kome bi onda svi naši čuvari morala, od **Joška Čelana** do **Antuna Vrdoljaka**, mogli proći tek kao "infuzorije".

Koliko je užasan radio u vašem gradu?

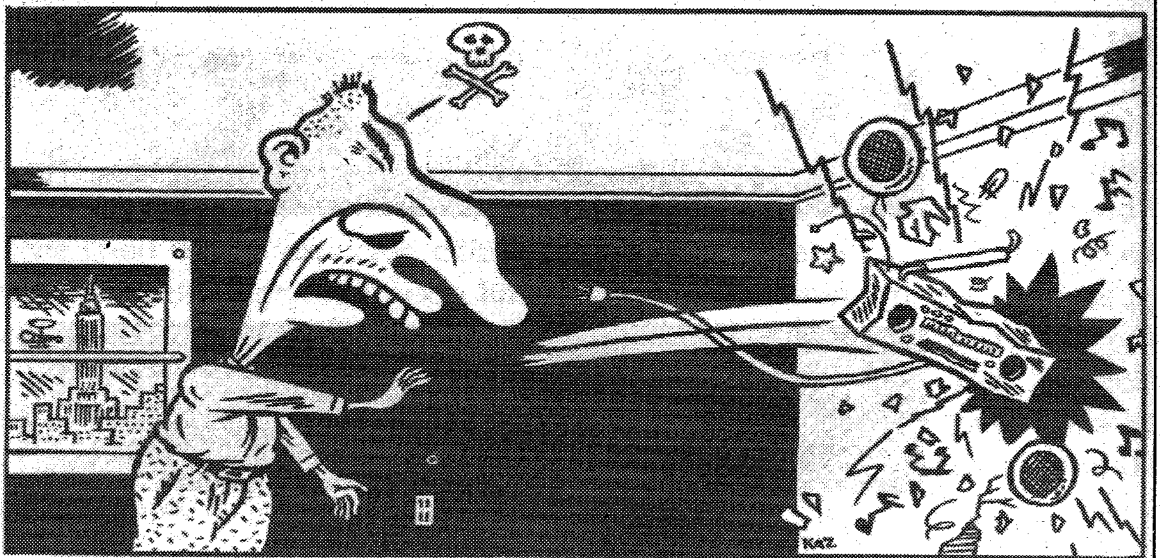
Priredio: Dadi za Radio TTT

Provjerite kroz ovaj jednostavan test!!!

Slušajte vaše lokalne radio stanice, neprekidno 4 sata (hajde, možete vi to!), nasumce mijenjajući stanice svako malo. Počnite sa +500 bodova, i dodavajte ili oduzimajte bodove po pojavi događaja s liste. Nakon 4 sata provjerite ukupni rezultat vašeg grada - što je manja brojka, to užasnije.

- svaka reklama **-2**
- nacionalni radio: pseudo-cool reklame poznatih firmi **-10**
- svaka izravna izjava koja tvrdi da je stanica "najbolja" ("best music", "The best in town"...) **-20**
- tvrdnja o non-stop glazbenom programu, a koji se stalno nečim prekida **-25**
- riječ "opuštanje/opuštajući" u opisivanju rada stanice **-20**
- fraza "klasični rock/rock'n'roll" korišten u svim prilikama - kad treba i kad ne treba **-20**
- nagradne igre koje traže od slušatelja da se ponižavaju tako što se moraju telefonski javiti i izgovoriti promotivni slogan u eter **-25**
- stanice koje vas upućuju na korištenje (i skupo plaćanje) telefonskih automata HPT-a i raznih škvadrofona **-25**
- kršenje zakonski određenih elemenata (opscenost/psovke, nepuštanje identifikacije stanice u točno vrijeme, itd...) **+20**
(ako je namjera očita dodatnih **+10**)
- interview uživo u studiju s bendom ili čovjekom koji vam ne želi nešto prodati/uvaliti (novu ploču, knjigu, kućanske aparate...) **+30**
- interview s glazbenicima (ili već nekim) koji doista nemaju što pametno za reći **-25**
(ako je kontakt emisija dodatnih **-15**)
- emisija za klince izvedena od strane klinaca **+30**
- bilo koja pjesma koju ste u zadnja tri dana već čuli na radiju **-20**
- "Stairway to Heaven", "Bohemian Rhapsody", "I Love Rock'n'roll" i slične stadionske himne iz '70-ih **-30**
- bilo koja pjesma ili snimka koja sadrži zvukove seksa, ali samo ako se čuje i muškarac **+25**
- bilo koja stvar od "Kraftwerka" **+30**
- bilo koja stvar od "Lačnog Franza" **+30**
- ne-zapadnjačka glazba puštena bez nekog razloga (npr. ne kao dio specijalizirane emisije) **+25**
- bilo koja pjesma "Beatles" osim "Old Brown Shoe" **-25**
- bilo koji domaći zabavnjak/dance **-50**
- bilo koja teško nabavljiva ploča/CD **+15**
- bilo koja stvar dulja od 6 minuta **+20**
- bilo koja stvar dulja od 14 minuta **-20**
- tako loša pjesma, da ste prije njenog kraja morali promijeniti stanicu **-30**
(ako je namjerno puštena umjesto toga **+10**)
- pjesma koja propagira/opisuje lakšu nezakonitu radnju (krađu u dućanu, pišanje u parku...) **+35**
- heavy metal pjesma koja vas, ustvari, plaši **+20**
- mediokritetska/stereotipna opaska vezana uz dane u tjednu ("petak dan za... Pokos", "I don't like mondays"...) **-40**
- čujete piratsku radio stanicu **+50**
(ako stanica pušta bilo koju pjesmu koju ste čuli u zadnja tri tjedna na nekoj komercijalnoj stanici umjesto toga **-30**)
- voditelj koji kašlje, šmrče, podriguje u eter **+20**
(ako se preserava umjesto toga **-25**)
- voditelj čita poeziju **-20**
(čita vlastitu poeziju dodatnih **-15**)
- 30 ili više minuta kontinuirane glazbe bez najava **+20**
- veličanje domoljublja na bilo koji način **-30**
- rasistička/šovinistička opaska ili vic **-35**
- anti-bosanska opaska **-25**
- pro-bosanska opaska **-25**
- opaska protiv establišmenta **+35**
(ako je voditelj i sam etabliran umjesto toga **-30**)
- opaska protiv policije **+35**
- korištenje "novohrvatskih" fraza od strane nekog političara **-30**
- opaska protiv industrijalizacije glazbe (npr. dance) **+20**
(ako ju je rekao netko pretjerano "otkačen" umjesto toga **-25**)
- bilo koja opaska ili reklama protiv droga **-40**
- čitana poruka od strane voditelja (osim ako nije komično izvedena ili namjerno sabotirana) **-25**
- bilo koja rasprava o vremenu **-15**
- samo za jazz emisije: trošenje vremena na čitanje popisa glazbenika **-4 za svaku minutu preko 1 minute**
- propagiranje satanizma od strane osobe starije od 17 godina **-25**
- samoreklamiranje voditelja i njegove/njene knjige, ploče ili projekta **-4 za svaku minutu**
- korištenje pretencioznih riječi (mjuza, cool, hype...) **-20**
- voditelj/ica koji/a se hvali u eteru da je ono što on/a radi radio-umjetnost **-25**
- čudan telefonski poziv u eteru, ako je zabavan **+30**
(upućen službenoj osobi ili instituciji dodatnih **+25**)
- lokalne stanice: voditelj koji govori o sebi više od 2 minute, osim ako je to doista zabavno **-20**
- sponzorirane emisije **-25**
- vijesti: krivo pročitano/izgovoreno ime mjesta ili osobe **-25**
- spominjanje poimence kolege voditelja ili člana tehničke ekipe sa radija, a da nije najava/odjava **-20**
- zajebancija ili prepucavanje s kolegom sa radija koji je udaljen od mikrofona (tj, ne čuje ga se) **-5 za svakih 5 sekundi**
- obavijesti o ukradenim autima, izgubljenim novčanicima, odlutalim psima/mačkama **-25**
- bilo što. što vas natjera na nekontrolirani smijeh (pretpostavljam da to nije lako postići) **+50**
- svaka božićna pjesma svirana u (pred)božićno doba **-0.5**
(pjesma "Santa Claus is Coming to Town" u izvedbi Brucea Springsteena dodatnih **-15**)
- bilo koja prigodničarska pjesma svirana krivom prilikom **+25**

REZULTATI:
-500 i manje: lošije nego što sam mislio
-200 do -499: prosječno
-1 do 199: nije loše, nije loše
o i više: Nema šanse! Zbrojite ponovo!

NAJOPSEŽNIJI RADIO TTT PROGRAM U ZEMLJI

1/2 stranice priloga u antikoloru, cinemaskopu i monstero dolby tehnici!

uzvraća udarac!!!!

jedannulapetusterejudasečuješiromaidaljeavihvatajteakomožete

Pokraj svog tog smeća u eteru, možete podnijeti još malo!

10:00	Ranom zorom (Bludnice i Davorije) - Bloody Davor
11:00	Tko rano rani dvije sreće Dadi
12:00	Mikrofon i ja - Udružba "Guglielmo Marconi"
12:03	Ja i mikrofon - Njofra Graveri
13:13	Mr. Laker s obitelji - Txe Linguaphones
14:00	Ima još O-ho-ho! - Micek, Mucek i Dedek
15:00	Kolo smeće - Oly the Butties
16:15	Dead air mixxes - Dadi the Fujtones
18:00	mini FM: Jura u potrazi za tajnama bežžičja - SuperJura
19:30	Gnjevnik - Mrtvi Konj njegovi Refleksi
19:55	"Priča o krvnikovu šegrtu ili kako je Šiško postao artist"
20:00	Radio activity - Nomadi Crvenog Asfalta
20:30	Seksualna etika u zimskom razdoblju: iskustva T. T. uživo
20:45	Brzo, lako i jezgrovito pisanje: Mica u 100 lekcija
21:00	Imajte na Umu - Gumu! - Rubber party team
22:00	Mentaloholic - DJ Boyo
23:00	St. Lucy In The Caves - Lucy gosti
0:00	Radio Utopija - Jim Gash Brian Virgin Show
2:00	Eine kleine Nachtmusic - the Slimefaces
4:15	Velikani stoljeća: prevoditeljski opus Borisa R.
4:16	Dead End Movies - Leteći kino Metoda Trobeca

Stay Tuned!

O ukusu male nacije & Davoru Mezaku

Piše: Nela GUBIĆ

Nježno i živniki

"Više volim raditi konobariti, ali kada poželim, da mogu raditi s videom onako kako hoću, nego se 24 sata posvetiti artu, a da zapravo od toga ne mogu živjeti, niti nabavljati materijal!"

Likovnim tržištem Hrvatske, već desetljećima dominiraju jedna te ista imena! Jedni te isti slikari vrte se po svim aukcijama, galerijama, promocijama i TV-izložbama. Nema te ekološke i ratne erozije koja bi natjerala Hrvate da prestanu kupovati, recimo, **Rabuzina**, **Jordana**, **Lackovića** ili **Dimitrija**. Za naše potrošače umjetničkog oni imaju gotovo *fatalnu privlačnost*!

Iako samo jedna činjenica ide u prilog njihove "umjetničke" privlačnosti - a to je popularno i razvikano umjetničko ime - u prilog ocjene da su *fatalni* naći ćemo obilje argumenata: toliko fatalni da su već postali pogubni za budući opstanak i trgovinu umjetninama na ovim prostorima u idućih nekoliko desetljeća.

Prvo, u većini njihovih serijski proizvedenih slikarija na tekućoj traci, trideset godina nije se ništa promijenilo, pa zato ne može biti govora o umjetničkim djelima kao autentičnim svjedocima vremena i prostora. Drugo, naše tržište umjetnina ionako ne postoji zbog kupovine tobože "umjetničkih djela" koja su varijacije jednog te istog (a lá Dimitrije), već je nastalo iz snobovske potrebe kupovine i posjedovanja zvučnih imena. U takvim okolnostima, kada tržište nije diktirano umjetničkim vrijednostima, ono pervertira na način da zakon ponude i potražnje slijedi dinamiku i količinu proizvodnje "umjetnina" iz npr. Lackovićeve radionice. Treće, i najpogubnije je što ti primati koče proboj novih i mladih imena na domaću likovnu scenu.

Zaostali duh nacije

Teško se složiti s tezom kako je za takvo stanje krivo opće siromaštvo. Opravdavati ukus publike činjenicom kako eto nema novca za nešto bolje je besmisleno, jer eminentni staadt-umjetnici i nisu tako jeftini. Zaostali ukus nacije baštini se u zakržljalom i degeneriranom duhu. Nabavljajući uvijek iznova jedne te iste motive, hrvatski kupci imponiraju svom površnom i plitkom senzibilitetu gladnom magle, cvijeća, melankolije i pospanih anđela - bez obzira na prilike i vrijeme.

Kao posljedicu, danas imamo potpunu marginalizaciju alternativne umjetničke scene, svedene na uski krug likovnih znalaca, medijski i marketinški slabo pokrivene likovne nagrade Zagrebačkog salona, Salona mladih, Biennala mladih, Salona grafičkog dizajna i sličnih manifestacija te samim tim slabe sponzore i ulagače.

"Poznat mi je ukus nacije koji je dosta primitivne estetske razine, koja voli stare majstore i sentimentalne teme, vjerojatno zato što u tome prepoznaju neku lakoću, kao da i oni sami to mogu napraviti", kaže **Davor Mezak**, jedan od pripadnika mlađe generacije hrvatskih video umjetnika. Video-art je izuzetno nekomercijalna disciplina kod nas, pogotovo ako nema svoju upotrebnu, već eksperimentalnu vrijednost. Mezak će teško naći ulagača za video-instalacije. Zašto? Zato što u njegovim konstrukcijama ima nešto odbojno, što ne imponira površnom senzibilitetu naših poklonika umjetnosti. Na izložbi u tunelu povodom Dana planete zemlje, Mezak se predstavio multimedijskim projektom, složenim od video ekrana koji emitiraju vodene šumove, bakrenom kadom s ustajalom i smrdljivom vodom te olucima ispunjenim suhim lišćem. Pouzdano znamo da njegovu ili sličnu instalaciju ne bi sponzorirala ili otkupila, recimo, *Pliva*. U svom reprezentativnom predvorju oni drže mramornu fontanu koja pretače čistu vodu iz jednog u drugi bazenčić. Uvoznom fontanom *Pliva* je - vidljivo "umjetnički" - riješila svoj kompleks najvećeg zagađivača. Pretpostavljamo kako bi Mezakova djela iritirala *Plivin* osjećaj za lijepo i čisto!

Nažalost, ne i dalje

Rođen krajem 60-ih u Zagrebu, gdje završava i ALU, **Davor Mezak** je na likovnoj sceni prisutan tek nešto više od tri godine. Iako svoje radove smatra počecima i o sebi kao afirmiranom i prepoznatljivom autoru ne želi govoriti, značajniji alternativni projekti u Hrvatskoj danas su nezamislivi bez njegovih video-instalacija. Iza sebe ima dvije samostalne izložbe u galeriji SC, međunarodne skupne izložbe; "Recall byblos" u Aachenu, "Innovation 93" u Manchesteru, "Zagreb in Kopenhagen" u Kopenhagenu, Biennale mladih Mediterana u Rijeci te izložbu grupe mladih hrvatskih umjetnika u Berlinu.

Prošlogodišnja nagrada 30. Zagrebačkog salona potvrdila ga je kao ime koje se prepoznaje i u koje vrijedi dalje ulagati. *"Nagrada Salona, kao mladom umjetniku koji traži afirmaciju, znači prvo potvrdu mog umjetničkog rada, ali i financijsku pomoć koja će mi omogućiti stvaranje još nekih djela"*, kaže Mezak.

Pa ipak, sve dok nema Muzeja suvremene umjetnosti koji bi njegov video-art i otkupio, same nagrade su dobro došle da bi se o Mezaku pisalo, da bi dalje izlagao unutar izložbenih dvorana, malih galerijskih salona, skladišnih i podzemnih prostora, ali nažalost, ne i dalje.

I po načinu na koji nabavlja osnovni materijal za izradu svojih djela, Mezak je gotovo paradigmatičan - *"više volim raditi neki posao koji nema veze s umjetnošću, recimo konobariti, ali kada poželim, da mogu raditi s videom onako kako hoću, nego se 24 sata posvetiti artu, a da zapravo od toga ne mogu živjeti, niti nabavljati materijal. Dobro je što se pojavio Soros koji jedini u Hrvatskoj trenutno potpomaže nas mlade. Drugi sponzori ne postoje, prepušteni smo snalaženju i samofinanciranju."*

Monitor u lavoru!

Premda su video i televizor vani obična potrošna roba koja se godišnje mijenja i brzo odbacuje, u Hrvatskoj Mezak za svoje složenije video-instalacije opremu i monitore posuđuje i iznajmljuje po cijeni kao da se radi o super profitnoj i komercijalnoj djelatnosti.

Videu Mezak prilazi kao tehničkom i medijskom problemu. Osim što istražuje potrošivost videa kao tehničkog pomagala, zanima ga jezik tog medija sam po sebi, koji onda izražava u beskonačnom recikliranju slike, zvuka i predmeta. Video zapis uglavnom sam snima, miksa i montira kao sličice koje se izmjenjuju velikom brzinom, a naše oko ih hvata kao vizualne fragmente s područja, recimo, fotografije, filmskih najava, plesnih pokreta isl. Sa strane medija, video nije samo rekvizit u koji bi se ubacila kazeta i pasivno promatrala reprodukcija. On trga i negira njegovu osnovnu potrošačku namjenu - slušljivost i gledljivost. *"Video je multimedijski primjenjiv. Kao relativno nova artistička disciplina u Hrvatskoj, još uvijek je neistražen i tu se isplati, posebno kod nas eksperimentirati. On pruža sintezu miksanja slike, boje, svjetla, brzine, tona i pokreta."*

Ideja od koje Mezak polazi je sraz video slike i obične svakodnevne predmetnosti. Monitore instalira u nelogične situacije, dajući im tako uvijek novi i neočekivani likovni kontekst. To su konstrukcije bez naziva ili metaforičkih imena, npr. "Krevet Meduze" je instalacija s dva video playera, dva monitora i kolektorom koji pokreće vodu unutar oluka, s kojim je nastupio na riječkom Biennalu mladih.

Sve su njegove instalacije na neki način dodirnute vodom za koju kaže da je, uz vatru, jedan magični element. Šumovi i kapanje vode nasnimljeni na video zapis, proizvode kakofonične zvukove kojima odgovara titrajuća i zamućena slika. Montiranje vodenih signala dovodi ga u blisku vezu s Paikovim video-artom. I jedan od njegovih budućih projekata, zamišljen je s vodom u lavorima koji umjesto dna imaju video ekrane na kojima su snimljena ljudska lica. Preko ekrana, kroz vodeni filter to će biti umivajuća lica. Zamišljeno je da prostor bude ispunjen sa četiri do pet takvih monitora-lavora. Za sada, sve je to samo na platnu koje čuva ideju dok Mezak ne skupi potreban materijal za izvedbu zamišljenje instalacije.

Nepotrošeni trag kista

Nakon što je neki projekt izložen i percipiran on je kratkog vijeka. Mezak ga demontira i njegovi dijelovi jednog dana bit će upotrebljeni u neki novi postav. Inače, sve njegove instalacije čitamo i prepoznajemo po nekoliko neizostavnih detalja. Prvo, to je klasično platno u obliku štafelajne slike koja visi na zidu i na kojoj je pastoznim i silovitim potezom ucrtano ono što zapravo vidimo oko sebe oprostoreno. Zatim dolazi instalacija u prostoru koju čini titrajuća slika monitora upakirana u odbačene i perforirane dijelove namještaja - fotelje, okvire, starinske kutije, stolice, kade, lavore i sl. Sklon je postupcima poderotina ili cijepanja materije. To bi bila totalna umjetnost na mezakovski način.

Ne negira ekološki kontekst pojedinih svojih instalacija, premda on nije presudan u njihovoj izgradnji: *"nisam posebno sklon underground ambijentima koji se nameću ispred instalacije same i otežavaju njeno iščitavanje i potpuno sagledavanje."*

Iako odan eksperimentu u svim materijalima od dasaka i željeza do baršuna, ipak se ne želi odreći tradicionalne štafelajne slike. *"Želja mi je da se jednog dana potpuno posvetim slici. Po vokaciji sam slikar i zato sve svoje prvotne ideje bilježim kao skicu ili sliku. Sve se može preoblikovati i konstruirati, ali trag kista na platnu je autentičan i nepotrošen. Vjerujem da je ovo samo jedna faza u mom radu koja će trajati toliko dok ne osjetim da je potrošena. Poslije će doći nešto drugo"*, ističe Mezak. Baš zato, sviđaju mu se umjetnici koji su često mijenjali svoj likovni jezik i bili otvoreni raznim strujama.

Portret Kristijan KRVAVICA

I kurčići su art!!!

Otkrijte svoje genitalije i ponosite se!

can art be a form of safe sex?
andrea r. vaucher

Piše: Igor MARKOVIĆ

Izložbu fotografija Matthiasa Herrmanna u ljubljanskoj galeriji Š.O.U. Kapelica popratio je naš likovni kritičar *mr Igor Marković*. Njegov zaključak sablaznit će farizeje i književnike našeg malog grada, ali Marković ga je unatoč nedvojbena rizika odlučio glasno izreći:

Ljubljanska civilno-društvena scena, usprkos velikim kadrovskim promjenama (u kojima su neki otišli u ministre, neki pišu govore predsjedniku, a neki su naprosto digli ruke od cijele stvari), ipak nalazi dovoljno unutarnje snage za manifestacije koje se bave društvenim subgrupama, a jedno od posljednjih takvih događanja zasigurno je popratna izložba uz *Tjedan Gay i lezbijskog filma*: izložba fotografija **Matthiasa Herrmanna.** Izložba koju zasigurno još (pe)deset godina nećete vidjeti u Zagrebu, baš kao što će se i **Mapplethorpe** u istom vremenskom intervalu ponosno pokazivati samo na stranicama *Arkzina*.

Zašto je tome tako, pitanje je koje zadire u samu srž hadezeovštine (i ne samo nje, da budemo iskreni), navrle iz raznoraznih škrapa, i ne mislim da je ovo pravo mjesto za raspravu o tome. Jer, čak i u liberalnoj i prosvijećenoj (hm?) redakciji kakva je naša, prikazivanje kataloga s te izložbe, neminovno izaziva pitanje, *pa zar si i ti peder?*

L'art d aimer

Naravno, nešto što se zove umjetnost, čiji je davnašnji element upravo ljudsko tijelo, među ostalim i oni "najintimniji dijelovi" (glupe li konstrukcije), još se poima kao tabu. Pa nećemo valjda preći granicu dobrog ukusa, ne? Pitanje estetike pretvoreno je u pitanje etike, čak ne niti etike, već nečega što se naziva "javni moral", i čije je samo postojanje upitno izvan diskursa bijele *middle-class familly* američkog Srednjeg zapada. Diskursa dvostrukog (jer više od toga ta populacija intelektualno nije sposobna ni pojmiti) morala, koji se poput epidemije kuge iz XII stoljeća proširio čitavim globalnim selom, a posebno čvrst korijen je uhvatio, gle čuda, upravo u ovim napaćenim krajevima, koji su jedva dočekali nakalemiti takve ideje na "zdravo" hrvatsko tkivo tradicionalnog ustajanja žene pri ulasku muškarca u prostoriju. "Stečeni interes patrijarhata, zaista sam njegov opstanak, ovisi o održavanju stvari kakvima jesu, u fiksiranom seksualnom identitetu. Patrijarhat nije samo kapitalistički, već u biti buržoaski; i ne samo muški već heteroseksualan. I ne smije nam, literarno, dopustiti da budemo drugačiji", rekla bi **Roberta McGrath.**

Erotsko tijelo Matthiasa Herrmanna nije samo vizualni prikaz dijela ljudskog tijela, ono je s onu stranu spolnog, pa čak i s onu stranu tjelesnog. Kurci u svim pozama, u erekciji, svinuti, smotani, u gaćama, bez njih, svršavajući i sasvim mlohavi, produžetak su istraživanja veze duše i tijela (**Kundera** je napisao nekoliko zanimljivih stranica o voljenju dušom i tijelom istovremeno - da, moguće je - dok je još bio mlad), prebačenog u izazovnu i šokantnu sferu sučeljavanja s vlastitom seksualnošću. I ne samo vlastitom. Jer, pred ovim fotografijama padaju sve ograde koje se još uvijek možda kriju u nama, odnosno kako **Auden** kaže *Dok smo bili djeca mislili smo da su naši roditelji nevini, jer ni jedno dijete ne može zamisliti roditelje kako kopuliraju.* Sad moramo prihvatiti seksualnost (i to u svim njezinim oblicima, mnogi od kojih su nam možda i strani, pa čak i odvratni, no ako smo doista ljudi, ništa ljudsko ne može nam biti strano) kao činjenicu ne samo produžetka vrste, već i kao neminovni faktor koji je određivao društvene norme ponašanja, kao ni jedan drugi vid ljudske aktivnosti tijekom prethodnih nekoliko tisuća godina.

Uncomfortable Space

Herrmann je i politički autor koji u eri *side* barata subjektom tijela i seksualnosti s direktnošću i agresivnošću koja je učmaloj umjetničkoj sredini Starog kontinenta već strana, iako vrlo vješto "*izbjegava političku korektnost i koruptivne tipove umjetničkih igara*" kako kaže **Niels Ewerbeck.** Njegova brošura o aids-u proglašena je od javnih dušebrižnika "pornografskom" i već je četiri puta bila predmetom parlamentarne rasprave u Austriji. Kao HIV pozitivan, nemilosrdno pokazuje koliko se opasnosti krije iza takvog, gotovo savršenog, zdravog ljudskog tijela, kao i da instrument požude krije u sebi istovremeno i sjeme smrti. Provocirajući gledatelja ujedno ukazuje na inflaciju muške pornografije posljednjih godina, koja se, nakon što je žensko tijelo već u dovoljnoj mjeri iskorišteno polako uvlači u sve veći broj reklama, bilo kao umjetnička fotografija/video, ili pak kao čista pornografija; ciljajući na cjelokupno čovječanstvo i izazivajući ne više nužno poistovjećenje i žudnju za proizvodom u samo jedne polovice konzumenata. Što je prirodna posljedica ženske emancipacije, i sve većeg broja dobro plaćenih žena, koje su socijalno svjesne.

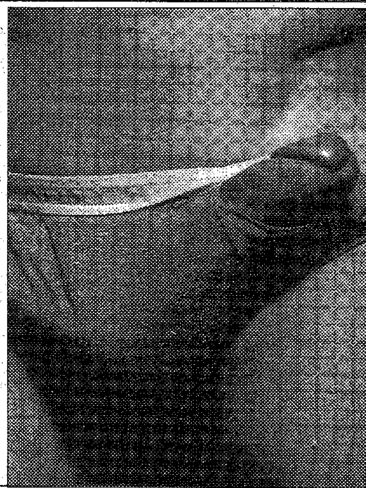
I činjenice da plavušu s velikim sisama, koja prodaje dobro zapakirano govno ne bi progutao više nitko (osim Bore akoprem!). U civiliziranim zemljama naravno, ovdje to još pali.

Le dimanches de l'amour

S umjetničke strane, Matthias Herrmann uvodi zanimljivu igru promatrača i promatranoga, jer da li je čovjek koji fotografira svoju erekciju objekt ili subjekt? "*Umjetnik koji fotografira vlastitu erekciju neminovno je prekida - upravo u trenutku kada treba doživjeti vrhunac simulacijom punog spolnog akta - i time se oslobađa, transformira u jednom trenutku od objekta u subjekt promatranja*", reći će **Peter Weirermar.**

Već dulje vrijeme Herrmann se bavi vlastitim tijelom kao motivom. Penis u erekciji na monokromatskoj podlozi dominantan je motiv - pokazuje koliko je nagomilane energije u erektiranoim genitalijama - a tijekom procesa izrade fotografija on ne manipulira rezultatom, koji na kraju nije subjektivan, niti erotičan, niti pak seksualan. Pa ipak, moramo priznati da je gotov produkt "prekrasan", jer postoje tenzije između njegove opsesivne koncentracije na trenutak (trenutak fotografiranja, ali i trenutak svršavanja) i distancirane objektivnosti.

Činjenica da je Herrmann izabrao vlastito tijelo kao motiv može imati autoerotično zaleđe, ali u samoj osnovi njegova rada ipak se nalazi spomenuto preplitanje subjekta i objekta. Bilo bi moguće zamijeniti koncept egzibicionizma refleksijom na jednu od mogućnosti suvremenih medija. Ikone falusa i genitalija postaju signali u slikama, ponekad formalizirane, pa time i ambivalentne, gubeći svoju agresivnost prema promatraču za trenutak. Kasnije, kad stanje osupnutosti golom slikom nestaje i kad su stvorene pretpostavke za intelektualno prihvaćanje pozadinske poruke vraća se i agresivnost, ovaj put s naglaskom na ono bitno, "što se ne vidi očima, nego srcem", prema **Malom Princu.**

Herrmann fotografiranjem ujedno prekida i *malu smrt*, koja nastupa činom ejakulacije/svršavanja i ostavlja tijelo u životu, čime ostavlja mogućnost promatraču, koji je sad u ulozi birača-choosera, da odluči smatra li mogućom verziju živa tijela ili ne. Svatko je slobodan sam izabrati put između požude i smrti, a Herrmann samo podržava i pomaže donošenje te odluke, bez obzira na konačan rezultat. Poznajući njegovu homoseksualnu prirodu i averziju prema pornografiji, koja nije ništa do iskvarena verzija suprotstavljanja tradicionalnom: "sakrijte svoje genitalije i sramite ih se!", postaje jasno da Hermann nije drugo nego učitelj prepoznavanja i prihvaćanja tijela, tijela kao objekta i subjekta seksualnosti, spolnog organa ne više kao surogata međuljudskih odnosa, ne kao objekta fizičke ili psihičke masturbacije sa ili bez partnera, već kao iskonskog poligona ljudskosti, mjesta na kome se susreću život i smrt, mjesta koje treba istraživati sam, u dvoje, u gomili, sa ljudima i bez njih, mjesta koje skriva žudnju i opasnost jer, da parafraziram **Madonnu**: *Tijelo je hram učenja.*

S čime bi se i sam Herrmann nedvojbeno složio.

MATTHIAS HERRMANN
rođen u Münchenu 1963
izložbe u 1995:

- Magazin 4, Bregenz
- Galerie Praz/Delavallade, Paris
- Galeria Potocka, Krakow
- Galerie Karin Schorm, Wien
- Phallic symbols in Contemporary Art, Hal Bromm Galery, New York
- Körpenah, Galerie ak, Frankfurt

JA SAM MOZAK IVANA MILASA!

U Srbiji.

Piše: Glodić PERO

Povodom nedavnog i na ovim stranicama srdačno pozdravljenog rock spektakla Fiju Briju ređaju se euforične reakcije. Elita naše rock kritike je unisona. Te bio je to trijumf klasičnog rocka, te ovo je pobjeda neuništivih gitara nad zločestim dancerima, te jebeš časopise koji na naslovnice stavljaju nekakve pjevačice umjesto bas-gitara-glas-bubanj ružnih muških četvorki, te ovo, te ono...

Pritom, izjava vokaliste Psihomodo Popa "rock se vratio u Hrvatsku" sigurno će u povijesnici biti označena malim korakom za ovog grlenog djelatnika a velikim za hrvatsko govorništvo. Sve je super i F.B. je naš **Reading** ili **Lollapalooza**, iako je njegova zamisao bila bliža nekom počasnom nastupu impotentnih **Claptona**, **Stinga** i **Rod Stewarta**.

Da se ne bismo krivo shvatili: F.B. bi trebalo izmisliti kada ga ne bi bilo i hvala ingenioznom umovima koji su se dosjetili tom jadu. Međutim, ocjenjivati ga na gornji način prilično je kratkovidno ali i uvriježeno za naše rock volumene.

Tragedija našeg rock žurnalizma nije samo u tome, kako primjećuje **Hudelist** u svom Globus-feljtonu, da nije prihvatio prodor dance, acid i techno glazbe. Još veća tragedija jest da ti ljudi ne shvaćaju svježe rock i pop bandove koji sukladno s aktualnim općeumjetničkim trendovima na postmodernistički način recikliraju klasiku popa/rocka.

Fenomen pop nostalgije u inozemstvu rezerviran za adult oriented časopise poput Mojo ili Q i onemoćalu, institucionaliziranu jučer-hippie-danas-yuppie ideologiju, u nas je potpuno normalna stvar u tzv. "alternativnim" krugovima.

Jednom prosječno (ne)sposobnom i "marljivom" novinaru puno je lakše i financijski unosnije daviti ljude uspomenama iz prošlosti nego otkrivati nove bandove ili pravce. F.B., pretvoren jednim djelom u "tribute to oldies but goldies", uprizorio je tako sjetni svjetonazor glavnine ovdašnjih novinara, glazbenika i promotera. Svjetski trendovi za nas su špansko selo, naša kritika je Guernica ljudskog razuma i upravo neupućenost dovodi do toga da imamo skupine koje nisu ništa drugo do karaoke **Partibrejkers**, karaoke EKV i karaoke **Dugme**.

Situacija je teško usporediva s onom u Britaniji ili Americi, ali dok se tamo svake godine pojavi gomila potpuno oformljenih izvođača kojima je 19 godina, u nas skoro nema popularnog sastava ispod tridesete (Dođe leto trideseto, ooooj...)

Zasluga za to pripada manje sviračima (uzalud vam trud svirači...) nego onima koji ih u bedasto benevolentnim kritikama uče kako je vrhunac modernog rocka novi LP ocvalih **Stonesa** ili kako treba liti krokodilske suze za (konačno!) umirovlejnim **Ramonesima**. Temeljne vrednote zapadne civilizacije potpuno su strane kritičarskoj infrastrukturi, pa stoga možete naći brda polupismenih, otvoreno seksističkih, homofobnih i ukratko egzemplarno konzervativnih napisa. Vizija arhetipskog r'n'r buntovnika kojemu iz usta, nosa i ušiju vire tri pljuge, koji kara manekenke i poslije ih još dobro istuče i koji se zamislite, wow(!) FIKSA te zbog toga odlazi u "jeftine" švicarske klinike na redovno osvježenje krvotoka danas je obično smeće i bullshit.

PLJUNI ISTINI U OČI

Liberalna, ali ne i uštogljena tzv. white liberal cliché zapadna pop kritika odavno je odbacila tu žalosnu žvaku za seljaka. (Čačak, Čačak, šumadinski rokenrol to je život moj i tvoj, oj Moravo oooj) Zapadnjaci tu upadaju često u zamku političke korektnosti, ali gdje smo još mi od njihove PC manije! Mi prvo moramo doć i do bilo kakve korektnosti a tek onda ju razarati.

Bijes prema dancerima i raverima posve je razumljiv kad rock djedice pizde i na pojavu **Jarvisa Cockera**, **Damona Albarna**, čak i pokojnog **Kurta Cobaina**, reagirajući na njih isto kao bakice na svojedobnu pojavu **Beatlesa**. Pa ako su oni protivu dancera, onda je od sada "in" biti totalni DANCE FREAK! Pa danceri se ponašaju modernije od svojih rokerskih "tough guys" kolega: oni imaju top liste, imaju svoje matrice na koje odzijevaju 25 minuta u lokalnim diskaćima (Mile voli disko, disko, ooooj...), oni bolje potplaćuju DJ-eve i ostale stručnjake. Utoliko to nije ponašanje po zakonima pop kulture - koji se prvo moraju ustanoviti a potom bezobrazno rušiti - onda sam ja mozak **Ivana Milasa**.

Zato utemeljujem revolucionarni pozdrav pokreta otpora hrvatskog dancea. Živjela **Vlatka Pokos/Slatka Kokos** koja se pita kad će taj petak samo da bi dočekala Arkzin! Živio najopakiji teoretičar **Zoran Škugor**! Živila **Vanna** koja više ne piše izvrsne državotvorne kolumne u Vjesniku!

A slušaju je i Srbi.

IN

- psovka najgorem neprijatelju srbočetniku: Dabogda ti dijete bilo rock kritičar!
- Agramerzeitung, izvanredna kolumna Xenie Urličić u Globusu
- Nina & Emilija: Ja sam vlak što zgazit će te, mali!
- pozitivne kritike za Gibonnia i Prljavce u Feralu
- Anamarijine sisice & guzičica Slatke KOkos
- Hamed i Danijela

OUT

- FIJU BRIJU
- Psihomodo Pop
- Punk i sve u svezi istoga
- Doserov memorijal
- Kojoti / karaoke Partibrejkers i njihov image
- Hamed i Danijela

special underview: Romeo Domlija (The Spoons)

Razgovarao Boris POPOVIĆ
Foto: Gabi FARČIĆ

Ovo je razgovor sa gitaristom grupe **The Spoons** iz Pule, pred izdava-nje njihovog trećeg studijskog albuma, grupom koja je oko godine 1988, zajedno sa grupama **Messerschmitt** i **Majke**, započela eksploziju Hrvatske alternativne rock scene (termin "rock" u ovoj tvrdnji treba shvatiti kao vrlo široku domenu). Sve to ne izgleda jako bitno, ako se ne uzme u obzir da je upravo alternativna scena jedino vrijedno i istinito što u rock muzici, uz rijetke izuzetke, Hrvatska ima. Ona je to dokazala stotine puta u malim koncertnim prostorima, da bi i one najtvrđe iznenadila u onome što oni jedino žele razumjeti: posjetiocima i novcu, na pred-novogodišnjim koncertima **Fiju Briju** u Domu sportova. Dva su koncerta s puno izvođača održana u istom prostoru u samo tjedan dana: Fiju Briju, koncert kluba Jabuke i HIT DEPO 200, pop koncert HRT emisije Hit Depo. Fiju Briju je svojim alternativnim programom kvalitetom nadmašio dobro reklamirane hrvatske pop "zvijezde", dokazavši to i ove godine na Fiju Briju 3 kada planirani Hit Depo 300 nije ni održan.

Vratimo li se na početak priče i pogledamo što je sa tri "prva" banda saznat ćemo da su vinkovačke Majke svirale na Fiju Briju 3, te pored svih teškoća sviraju i dalje prvenstveno zato, jer im je frontman Bare vrlo jak, te zato što snimaju za Croatia records i time imaju dobru medijsku zastupljenost. Pulski Messerschmitt svirali su na prvom Fiju Briju i po ocjeni svih objektivnih znalaca bili najbolji te večeri; oni ne sviraju već godinu dana. Tko su The Spoons i njihov vođa **Romeo** tkz. **Voxtone**, i zašto njegov band nije nikad svirao na Fiju Briju, saznat će te iz ovog underviewa ... ljudi kažu: na Fiju Briju sviraju najbolji alternativni bandovi, da li?

A: Loši novinari pitaju što da napišem?

R: Pitaj me zašto je Brian Jones na prednjoj strani omota?

A: Evo pitam, zašto?

R: Ne odgovaram na takva pitanja.

A: Ovo je također odgovor, kao i tvoj slijedeći; što misliš o novcima, politici, ratu?

R: Da, ne bih ništa o tome. Pustio bih ljude da sami zaključe neke stvari, a na našem novom albumu "Supervoxin'" štampani su i naši tekstovi, koji su najbolji do sada.

A: Prije "Supervoxin'", '94 ste izdali "Web of fuzz", a na početku 90-tih "Voxin'", kako gledaš ta tri albuma kao cjelinu?

R: Trilogija, ili bolje je reći da Supervoxin' zatvara krug, započet Voxinom, jednom garage pop r&b pločom, nešto mekanijom no što smo htjeli i zvučali u to vrijeme. U sredini je Web of fuzz, također na ploči - žestoka verzija psihodelije '67. Supervoxin' je najklasičnija ploča, odnosno CD ovaj put, jer uzima neke klasične rock elemente, ali na način i s razlogom ne viđenim na ovim prostorima.

A: Vratimo li se na Briana Jonesa na omotu CD-a Spoonsa mislim da se dokazuje neutemeljenost tvrdnji da kopiraš '60-te, koliko god to na prvi pogled nekima izgledalo potvrdom.

R: Upravo tako, ali vratio bih se na ime Supervoxin', koje je Pop-art ime. Veže se na tradiciju američkog potrošačkog društva, samu glorifikaciju određenog proizvoda koji je na određeni način "uspio". Omot je pop-art, Brian Jones na omotu The Spoons je uzet segment pop-artističke fotografije Davida Balieya, i sam taj čin izdvajanja nečeg iz konteksta što je već prije upotrebljeno čini potpuni pop-art. Tu je link sa uzimanjem klasičnih rock elemenata, no naravno nije sve samo zbog njega. Slično je radio i Russ Meyer sa svojim filmovima "Vixen'" i "Supervixen'". Ovo je na neki način pop-art pogled na "Voxin'", možda i na "Web of fuzz"; a tu su i Vox instrumenti i pojačala na kojima sviramo.

A: Da li je korištenje pop-arta uzrokovano i svojevrsnom ironijom?

R: Tu su i tekstovi, na prvoj ploči prevladava optimizam, danas cinizam postoji.

A: Ne može promaknuti tvoja pažnja i na onaj likovni, odnosno grafički dio jednog rock izdanja, što je vrlo rijetko kod nas, a ako ga i ima onda je usmjerena samo da izgleda što "šarenije" bez umjetničkih vrijednosti.

R: Prije već dosta godina završio sam pedagoški faks u Rijeci, smjer likovne kulture, odnosno slikanja, a ako čovjek prati rock kulturu mora imati određeni senzibilitet, pod uvjetom da je shvatio cijelu stvar i da je može i zna primjeniti.

A: Kako je Pula utjecala na sve to, mnogi ljudi Istri daju različite, pa čak i magijske značajke, počev od najbanalnije sličnosti oblika Istre i Indije?

R: Bivši basista Spoonsa Dorianno inače slikar, koji je otišao u Italiju trbuhom za kruhom, uvijek je pričao da je iz Pule puno frikova putovalo svijetom, a kada bi se vraćali uvijek bi nešto donijeli. Možda je i podnevlje utjecalo, magnetske vibracije, podzemne vode ..., da i na podzemnim vodama puno je inzistirao.

A: Sada bas svira Suzi, žena ti. Da li je sviranje zajedno sa ženom rock muzičaru prednost, i kakav je takav zajednički život?

R: Svakako je prednost, živimo kao Spoonsi. Inače imamo i novog pjevača Belog koji je s nama već dvije godine.

A: Ispričaj priču o bandu?

R: Cijela priča počinje puno prije Nove godine '88 kada smo se okupili kao Spoonsi. 1979 ili 80 ja sam imao nekakav band, bilo je to opće r'n'r ludilo, Dorianno je bio mjesni d.j., i onda je donio bubnjara na probu, Ivicu, koji je imao sudar taj dan, inače, vozio je motore i imao prvu kožnu, punk jaknu u Puli i šire. Prije je svirao s KUD Idijotima. Čim sam ga vidio rekao sam: Taj je; tako sviramo i dan danas skupa. Svirali smo r'n'r koji nije bio onakav kakav se u to vrijeme svirao, jer smo već tada htjeli svirati nešto kao danas. Zvali smo se Visoki napon po prvoj ploči AC/DC. Svi oko nas bili su podložni trendovima, pa je i pjevač otišao u yu-hard-heavy rock. To je bilo '82-3. Poslije vojske otišli smo korak dalje, zvali smo se ZIP i napravili nekoliko pravih garage rock pjesama, u vrijeme kada se to sviralo vani. Bili smo s njima u vezi, a da to nismo znali. Sredinom osamdesetih imao sam bandove Besposličari, te Torpedo sa danas poznatim članovima grupa Idijoti, Messerschmitt isl.. Ivica i prvi pjevač Spoonsa Brunetto imali su Hard Time Band (HTB), da bi se 1988 skupili kao The Spoons.

A: Koji su vam bili uzori, i kako ste dolazili do informacija što se događa vani?

R: Odeš u Trst kupiš ploču, dolaze ljudi izvana, donose, i tako. Uzori su većinom garage bandovi '60-tih: The Sonics, Swamp Rats, The Standells, Shadows of knight, zatim The Seeds koji su bili više na psihodeličnoj fazi, Love i 13th Floor Elevators, u kasnijoj fazi Spoonsa. Da bi danas postali dio scene koju čine The Cynics s kojima smo svirali u Ljubljani u petom mjesecu 1992, upoznali se s Fuzztonesima i svirali s Dead Moon u Stuttgartu preko izdavačke kuće Music Maniac, u četvrtom mjesecu '92. Sada nedavno svirali smo s Dead Moon, triom iz Portlanda ponovno, u Ljubljani. Možda su oni najbolji band koji se pojavio u zadnje vrijeme, a kredibilitet im daje i to što je vođa Fred Cole aktivno sudjelovao svirajući '60-tih, strašan su band, odlični ljudi. Zbog svega toga mi sviramo i dosta obrada. Pjesme tih bandova na naš način; manje je poznato da smo istovremeno s drugom autorskom pločom snimili i sedamnaest obrada. Iako to još nismo uspjeli objaviti kao "Songs that we taught us" i sada smo paralelno sa Supervoxinom snimili još desetak obrada.

A: Čini se da je ta 1992 dosta bitna za tvoj i za muzički razvoj banda u cjelini, uletjeli ste u prvu ligu svjetske garage punk-rock scene i iz toga se rodio vaš drugi album za koji osobno mislim da je najbolji album u Hrvatskoj u zadnjih desetak godina. Dok se s druge strane ne uspijevate vratiti na one pozicije na domaćoj sceni gdje ste bili prije rata ...

R: Pa nismo ni pokušavali, pjesme s druge ploče će zauvjek ostati, za deset godina vidjet će se što je danas vrijedilo, a što ne. Jedan tip je nedavno rekao da smo mi band u tranziciji i da će mo uspjeti 2005 godine, što je podrazumjevao pod "uspjehom" ne znam. Ako već pokušavaš povući paralelu s Fiju Briju mogu reći da svaki band tamo ima svog managera koji ga gura, mi nemamo.

A: Da li je tome kriv vaš bezkompromisni stav ili nekomercijalna muzika, vi ipak pokušavate živjeti od glazbe?

R: Pa, ne znam što bih odgovorio. The Spoons su slobodan band, rade što hoće, vrijeme će pokazati, a i ljudi koji se puno više trude od bandova sa Fiju Briju ne zarađuju velike novce. Mi smo ovim zadnjim albumom zatvorili krug, pa je možda i ovo zadnje što su Spoonsi napravili na ovaj način. Novi potezi vidjet će se uskoro, a mi već sada radimo nove pjesme.

A: I čekate 2005 godinu?

R: Ne, Ivica je rekao prije tri godine da smo mi trenutno u 1998, znači ... nikad se ne zna.

A postoji i jedna ružičasta ptica ...

A: ?!

IZDANJA:

1988	Listen Loudest:	"Take the world as it come"	MC
1991	Idle Valley Rec.:	"Voxin'"	LP-MC
1992	I.V.R.:	"Live at Pyramid"	MC
1993	Bonaca :	"Story of the Spoons"	VC
1994	L.L.:	"Web of fuzz"	LP
1995	Nika :	"Web of fuzz"	CD
1996	Nika :	"Supervoxin'"	CD

UNDERVIEW AND SPOONS LOGO BY BORIS POPOVIĆ, FOTO BY GABRIJELA FARČIĆ.

POP ART 1996

SCARLETNA AUTOREFERENCIJA

Patetično, no bože moj...

Roland **Joffé** se nakon desetak godina apstinencije vratio u vodeću struju "middle of the road" hollywoodske produkcije. I to ne bilo gdje, već na sam vrh. Brižljivo odabran projekt, posvema odgovarajući njegovu redateljskom senzibilitetu, ***The Scarlet Letter*** (Preljubnica) film je neobične izbalansiranosti svih elemenata, supereno ispričane priče, sugestivne atmosfere i, nadasve, uspjelih glumačkih kreacija.

Svoju aureolu autora s rijetkom sklonošću prema opisivanju egzotičnih krajeva kao i velikih temata iz pretpovijesti moderne Zapadne civilizacije, Joffé je utvrdio s dva velika projekta iz sredine osamdesetih: *Killing Fields* 1984. i *The Mission* 1986. Navlastitu humanističku vokaciju, koja veoma često u njegovu redateljskom postupku preteže nad eminentno kinematografskim elementima, ugradio je u vješto dizajnirane eksterijere, ne ispuštajući pritom iz vida niti jednog trenutka ono do čega mu je najviše stalo - sudbinu pojedinca u zajednici unutar koje ostaje izoliran svojim nekonformnim individualitetom.

Dok se u *Poljima smrti* bavi građanskim ratom u Kambodži, te razumijevajućim susretom civilizacija kroz prijateljstvo američkog i kambodžanskog novinara, u Misiji se referira na događanja u kolonijalnoj Španjolskoj kao i posljedicama tih zbivanja na psihološke strukture jakih pojedinaca kada se ove suoče s nužnošću uspostavljanja komunikacije s drugim, navodno nerazvijenijim, civilizacijskim obrascima. **Sam Waterston, Haing S. Ngor, Robert de Niro** i **Jeremy Irons** utjelovljivali su upravo pojedince koji svojim individualitetom nisu mogli postati uklopivi u običajne okvire zajednice koja im je nadređena.

Nikako nije slučajno da se nakon *Misije*, Joffé ponovno vraća XVII. stoljeću, jer je upravo to stoljeće u kojemu racionalizam vodi presudnu bitku protiv svih predrasuda, kako onih vjerske tako i onih sekularizirane prirode.

Uzimajući kao predložak roman **Nathaniela Hawthornea** iz 1850. o doseljenicima, puritancima koji dospijevaju u Novi svijet, američku Novu Škotsku XVII. stoljeća - zanimljiv je podatak da je **Wim Wenders** 1972. napravio prvu filmsku verziju ovoga romana! - redatelju se ponovno otvara prilika za fokusiranje opservacija o kršenju pravila strogo ustrojene zajednice od strane jake osobnosti pojedinca. Ovoga je puta u središtu ženski lik, *Hester Prynne*, mlada useljenica koja priprema imanje i kuću za dolazak svoga muža od kojega je naučila sve o Bibliji i kršćanskoj poniznosti. No vođena svojom nagonskom intuitivnošću, kao i prirodnom bistrinom i odlučnošću da se koristi samo njezinom unutarnjom zakonitošću srca i uma, ona se predaje zabranjenoj ljubavi i strasnoj vezi s lokalnim pastorom, duhovnim autoritetom svih novokoloniziranih puritanaca. Preljub je kao djelo mračnih, podsvjesnih sila najteži grijeh u zajednici koja je još daleko od subjektivizacije i supstancijalizacije pojedinaca unutar svoje uokvirenosti zajednicom. (Distribucijski je naslov filma *Preljubnica*, grimizno slovo A /for Adultery/ biti će simbol ponižavanja protagonistice u cijeloj priči).

The Scarlet Letter (Preljubnica)

Lik *Arthura Dimmesdalea* samo upotpunjuje i emfatički stavlja u prvi plan osobnost svoje ljubavnice koja je u postavljenosti cjelokupne narativne strukture ipak onaj dominirajući lik. Kao suučesnik u narušavanju pravila tek naizgled čvrsto predeterminirane zajednice i on sam doživljuje preobrazbu postajući od autoriteta vjerske provinijencije samosvojnom osobom vođenom primarno ljubavlju kao temeljnim načelom svake ljudske egzistencije. I treća jaka osobnost ove priče, *Hesterin* muž *Roger Prynne*, alias *Chillingworth* vođen je jakim strastima, najprije osvete a zatim, presudnije, željom da se bude voljen. Životom u nagonsko-prirodno povezanoj zajednici Indijanaca, on gubi svoj naslijeđeni običajnosni obrazac ponašanja i ophođenja, dobivši u svojoj karakterizaciji mitsku primordijalnost ugrožene životinje pomiješanu s cinizmom izopćena puritanca.

Situacija u ovoj priči transparentna je, i bilo je samo do moći filmskog autora da je transponira u preglednu cjelinu. Takvu cjelinu u kojoj će doći do izražaja sve glavne naznake ove priče pune strasti i ultimativnih ljudskih strahova, kao i vjere u snagu zdravog ljudskog razuma.

Joffé je u tome gotovo u potpunosti uspio. Kroz cjelokupni produkcijski pothvat imao je podršku svih sudionika kao i dovoljno veliki budžet da sve zamišljeno ostvari na adekvatan i željeni način. Tako tek površnijem gledatelju ovaj film može predstavljati samo jedno u nizu već klasično dobro producitanih hollywoodskih djela. Ustvari, Joffé je stvorio film koji dobiva specifičnu težinu upravo svojom osebujnom autorskom realizacijom što u sebi sadrži svjesno odustajanje od svih narativnih, kao i navlastito filmskih začudnosti koje bi temeljnu priču odvajali od njezina osnovnog fabuloškog tijeka. Svodeći ekstremnije oblike filmskog zapisa na najmanju moguću mjeru, redatelj je naglasio, u posljednje vrijeme prečesto zapostavljeni *metier* sugestivnog psihološkog struktiriranja likova. Dakle, poradio je na njihovoj osnovnoj uvjerljivosti. U tome mu je najvažniji faktor u svakome slučaju bio rad s glumcima koji su inkorporirali likove priče. (Priče koju bi neki šeretski zlonamjernik, novog "skuliranog" naraštaja, distancirano i hladno otpisao terminom "kuruza"!)

Romantičnu potku filma - uobličenu, između ostalog, vještim rekonstruiranjem epohe vidljivim u scenografskoj uvjerljivosti puritanskog naselja sredine XVII.stoljeća, kao i kostimografskim radom naglašenog kontrasta dvaju civilizacijskih obrazaca - čini prije svega, uz glumačku ekspresiju, fotografija koja svojom pastelnom "razmazanošću" boji tada još neokaljanu egzotiku američke divljine. Scenaristički predložak **Douglasa Daya Stewarta** dodatno je omogućio da se tek povremenim skretanjem s osnovne dramaturške linije ocrta i galerija zanimljivih antagonista, kao i likova koji stoje na strani rebelizirajućeg i slobodoumnog ljubavnog para.

Noseći (i doslovno i u prenesenom značenju!) lik priče *Hester Prynne* dobio je u interpretaciji **Demi Moore** visoko mimetsku vrijednost u sugestivnosti i izražajnosti dosada nezabilježenoj u njezinoj glumačkoj pretpovijesti. Ona doista svojom odlučnošću izraza, kao i istovremenom toplinom, postignutom znalačkim kadriranjem u odnosu na njezinu ekspresiju, postiže ljepotu, kako onu tjelesnu tako i onu ispodpovršinsku, duhovnu. O kvaliteti interpretacije **Garyja Oldmana** u ulozi *Arthura Dimmesdalea* također se ne može ništa drugo reći osim da on svojom osobnošću i sigurnim nastupom uvijek sugerira višeslojnost u svojoj pojavnosti i zapretenoj osjećajnosti, što je dosada iskazao nebrojeno puta u sasvim različitim ulogama. Jednostavno, on je uz **Tima Rotha** (sjetite se samo njihove maestralne su-igre u potcijenjenom filmu **Toma Stopparda** *Rosenkranz i Guildenstern* su mrtvi!) najsnažnija glumačka osobnost u suvremenoj svjetskoj kinemtografiji. **Robert Duvall**, kao *Roger Prynne*, čini se tek s godinama polako i istrajno gradi status kultnog glumca, ispod čije se facijalne grčevitosti krije nepresušno vrelo dubokih strasti i osjećajnosti. (Uh, ovo je bilo naporno!, "Skupe reči, rekao bi Koja iz Discipline kičme.)

Kaleidoskop glumačkih interpretacija završiću spominjanjem još jedne tek naoko malene uloge, ali u vrlo osebenoj izvedbi **Joan Plowright** (lik koji tumači je slobodoumna *Harriet Hibbons*).

Ukratko, još jednom, film koji nam podastire **Roland Joffé** možda je i njegovo dosad najkompletnije ostvarenje, s klasičnim modusom pripovijedanja, ali u njegovu najboljemu izdanju. Netko bi mogao prigovoriti da ima previše patetičnih momenata koji ne korespondiraju s današnjim standardima recepcije filmskih djela. No, bože moj, upravo je patetika neizostavan čimbenik uvjerljivosti u samome postavu ovoga filma, njegovih situacija i likova! Svojevrsni autoreferentni i, eventualno, autoironijski moment mogli bismo pronaći u plakatu kojim se najavljuje film. Ispod "krupnog plana" dvoje protagonista zamjećujemo glavni lik kako stoji u okružju purpurno-ružičastog zalaska sunca - ukratko slika koja neodoljivo podsjeća na završni kadar legendarnog *Gone with the Wind*. Ispod Skarletnog slova filmofilskom asocijacijom povezani smo sa **Scarlet O'Hara.**

Ako sve ne čitamo doslovno, možemo zaključiti i o nekome odmaku autora od svojega djela, kojega možemo iščitati svakako samo ne patetički!

Milan KANAT

Englez koji se uspeo Bulevarom sumraka

Nine months
Chris Columbus, 1995.

Hej, a što je s O. J. Simpsonom, što je s O. J. Simpsonom, što je s O. J. Simpsonom, u ljeto prošle godine ludili su i galamili odvjetnici O. J. Simpsona, tamnopute zvijezde kojoj su u Los Angelesu sudili radi dvostrukog ubojstva s predumišljajem. Hej, to je nečuveno, to je nevjerovatno, to je apsurdno, to je neodgovorno, to je kriminal, hej, ljudi, pazite, policija se razbacuje vremenom i novcem prateći filmske zvijezde tipa **Hugh Grant**, koji faćkaju ulične prostitutke s egzotičnim umjetničkim nadimcima [Divine], umjesto da novac i vrijeme utroše na traženje i praćenje ljudi koji su stvarno počinili ubojstvo za koje je optužen **O. J. Simpson**! Policija cijele dane i noći u zasjedi pazi na kurve umjesto da u zasjedi pazi na velegradski kriminal, koji razdire, muči i terorizira sve savezne države Amerike.

Da se razumijemo, **Hugh Grant**, kojeg je losangeleška policija uhvatila s miškom izvan hlača nije ubio Simpsonovu ženu i njenog ljubavnika! Između **Granta** i **Simpsona** nema ikakve veze, zar ne... osim ako ne brojite da su obojica i filmski glumci ... i da su obojicu pri kriminalnom činu ulovili tik pred premijere njihovih najnovijih filmova!

• **O. J. Simpsona** su zgrabili preklani, upravo u trenutku kad je svoj pohod započinjao film **Naked Gun 3**, u kojem je Simpson već tradicionalno igrao neuspješnog policijskog detektiva kojeg svi premeću tu i tamo...

• **Hugha Granta** su zgrabili tik pred premijeru filma **Nine Months**, njegovog prvog visokobudžetnog, zvjezdanog, orto-hollywoodskog filma u kojem igra momka koji je na tome da će postati tata, a nije mu do toga, što je naravno gigantska promjena, barem u odnosu na **Četiri vjenčanja i pogreb** u kojemu je igrao momka koji odlazi na tuđa vjenčanja a sam se ne želi oženiti.

Propagandni trik, rekli bi kako cinici tako i paranoici.

"That's absurd", uzviknuo je Hugh Grant.

Ma zbilja? A što ćemo s ovim:

• Kad je lani u američke kinodvorane udario **Outbreak**, film o izbijanju smrtonosnog virusa ebola, odmah se širom svijeta stvarno javio smrtonosni virus ebola - i kad je film potom stigao u evropske kinodvorane, ebola se iznenada pojavila i u Rumunjskoj.

• Kad je lani u američke kinodvorane doletio **Apollo 13**, film o neuspješnoj svemirskoj odisejadi Apolla 13 odmah su u svemir prvi puta i vrlo spektakularno zajedno poletili Rusi i Amerikanci.

• Kad je lani u američke kinodvorane došao **Die Hard with a Vengeance**, film o bombašu koji terorizira Ameriku, baš je terostistički bombaš u Oklahomi apokaliptično dignuo u zrak zgradu savezne administracije.

• Kad je lani u evropske i polinezijske kinodvorane doplazio **Crimson Tide**, podvodni film o atomskom ratu, Francuzi su na brzinu obznanili da će u Polineziji izvršiti nekoliko podvodnih atomskih testova.

• Kad je lani u kinodvorane došao **Beyond Rangoon**, film o burmanskoj opozicionarki i nobelovki Aung San Suu Kyi, koju je tamošnja vlast zatvorila u kućni pritvor, burmansku su opozicionarku iznenadno i neočekivano pustili iz pritvora.

Razumijete?

Kad je startao treći **Batman**, već smo mislili da će se ljudi na kakvom egzotičnom otoku pretvoriti u šišmiše!

Stvarno potom mislite da između **Granta** i **Simpsona** nema nikakve veze? Samo doslovno pokušajte shvatiti to što su tvrdili Simpsonovi advokati, pa će vam u trenutku sve biti jasno: novac, kojeg je losangeleska policija spiskala na **Granta** trebali su investirati u lov na pravog ubojicu Simpsonove žene i njenog ljubavnika, kojega je Simpson jednom zatekao s miškom u njenim ustima.

Jednom riječju, **Hugh Grant** je kriv da pravog ubojicu još uvijek nisu uhvatili. Umjesto da su lovili ubojicu Nicole Simpson i Rona Goldmana, lovili su **Granta** i njegovu kurvicu, koja je potom dala ekskluzivni intervju, u kojem je Grantovog miška ocijenila jedva šesticom (od deset mogućih bodova) i u kojem ga je optužila za škrtost i kramarsko cjenkanje, i u džep spremila 150.000 USD, koje za sličan posao nije dobila ni **Julia Roberts**, Pretty Girl.

Postoje naravno i bolji načini da privučeš pažnju, zar ne?

Da, stvarno? Recimo?

Nijedan mediji - uopće, pogotovo ne tabloid - nije u udarnim terminima i na udarnim stranicama propustio taj skandal, koji je svim američkim medijima došao kao kec na desetku - upravo u trenutku kad se je suđenje O. J. Simpsonu našlo u svojoj najdosadnijoj fazi (DNA, kemija, jednadžbe), tako da je **Grant** bio dobar tampon za premošćivanje tog medijski neatraktivnog rukavca.

I svi su se u jedn glas suglasili: momku se nije moglo dogoditi ništa gorega.

Ma zar zbilja?

Stvarno mu se nije moglo dogoditi ništa goreg? Samo pomislite: što bi bilo da je djevojka bila nezaštićena ... i zatrudnjela ... i dijete htjela zadržati ... i potom ga - nakon devet mjeseci - stvarno i zadržala?

U filmu Nine months glumi Hugh Grant **Engleza. Kao da bi mogao igrati nešto drugo, ne? Ime mu je Samuel Faulkner. Hej, Faulkner? Pisac? Ah, ne, tek dječji psiholog s Porscheom, ugodnim življenjem, djevojkom po imenu Rebecca i samačkim stanom. Ne, ovoga puta ne živi u Londonu, već u San Franciscu, već znate, za svaki slučaj, da ga netko ne bi pomiješao s onim Englezom koji se bojao vjenčanja! Ovoga puta se za promjenu boji djece, impregnacije, začeća. Kad mu Rebecca, glumi ju** Julianne Moore, **otkrije da je trudna okrene mu se želudac, tako da se skoro onesvijesti. Horor? Ne, obiteljska komedija:** Hugh **se najprije nada kako klinac nije njegov (*"pa upotrebljavala si kontracepciju"*) ... potom polaže nade u abortus ... zatim predlaže da tu tajnu zadrže za sebe (hej, jer nitko to ionako neće opaziti) ... potom ju odbaci, tako da je Rebecca već na tome da postane** self, strong and independent **samohrana majka ... na koncu ipak spozna da dijete mora imati majku i oca, zato se odluči da će s njom ići do kraja,** all the way. **I već kad očekujemo da će dijete izaći iz njegovog trbuha, momak se opet onesvijesti.** *"Žene rađaju djecu zato što su snažnije od muškaraca"*, **ustvrdi ruski ginekolog (**Robin Williams**), koji se onesvijesti odmah za njim. Devet mjeseci, naravno remake istoimenog francuskog hita, je vesela, poskočna, politički korektna verzija** Lynchovog **filma Eraserhead, koji nam je pokazao što se dogodi kad muškarac mora preuzeti odgovornost: udari mu na organizam, počne krvariti, postane mu slabo, mutira, sve njegove emocije nalaze organski izlaz. Devet mjeseci je tipična komedija, koja nema distance do toga, što znači:** Grant **se iz arogantnog japija na šum ultrazvuka pretvori u pro-life fundamentalista, koji se za dobru mjeru s djevojkom još i oženi.** Grant **je naime čovjek koji misli da ljudi koji se prezivaju Kovač, postanu kovači. Ne znam zašto, ali** Hugh Grant **ima osjećaj da je** Cary Grant. **Zato pokušava biti maničan, poskočan, elegantan, euforičan, infantilan, nonšalantan, šarmantan, elastičan, akrobatski i lako šokiran - kao nekoć** Cary Grant. **I pokušava adoptirati i onu istu dvosmislenu, dvoličnu, mračnu crtu, hja, perverznu slast Hawksove i Hitchcockove sjene (eh,** Rebecca**), koja je uvijek plazila ispod Caryjeve veseljačke prirode. Samo pomislite, pri svemu tome još nađe vremena da u glavu napuca tipa maskiranog u dinosaurusa, heh, kao da je bijesan na dinosauruse jer glumcima, kao što je on, ukradu sve najbolje uloge.** Cary Grant **je bio ubojica koji se ponašao kao klaun.** Hugh Grant **je klaun koji misli da je** Cary Grant. **Kako netko može pomisliti da je** Cary Grant? **Heh, kao da je** Cary Grant **mislio da je** Cary Grant?

WHO THE HELL IS HUGH GRANT?

Hugh Grant je debitirao u filmu Maurice [1987] i doživljeno i ganutljivo odglumio lijepog predratnog homoseksualca, koji za vrijeme studija ne uspije konzumirati romansu s drugim homoseksualcem. Homoseksualci čitavog svijeta bili su razočarani i vidno uznemireni nad novošću kako u stvarnosti nije homoseksualac! Delikatna, vrlo neprilična uloga za početak karijere. Uf, kad bi barem bio homosekualac - *Derek Jarman* bi već znao što s njim učiniti. Za karijeru i uloge mu stvarno ne bi trebalo brinuti. Ovako se je još jednom pokazalo da može lijepi heteroseksualac, koji uvjerljivo glumi homoseksualca, svoju karijeru staviti u kovertu i poslati *Romanu Polanskom*. A i taj ga je potom u filmu Bitter Moon [1993] stavio u ulogu inferiornog muškarca, koji ne zna zadržati žensku, još bolje, koju mu zavede druga ženska, hej, u filmu Impromptu [1991], u kojem je glumio Chopina, i filmu Sirens [1994], u kojem je glumio protestantskog svećenika, također! Iste godine je na dnu probio dno nastupom u potencijalno najgorem filmu svih vremena, Night Train to Venice, ali iste godine slijedio je pop-kulturni šok: kao mladić koji u Four Weddings and a Funeral odlazi na tuđa vjenčanja, a sam se u to ne upušta, došao je na naslovnice svih revija i na top liste svih žena i postao novi seks simbol. Heh, ako su to bile uloge koje čovjeka dovedu do Four Weddings and a Funeral, onda je još nešto nade ostalo i za *Lorenza Lamasa,* zar ne?

A potom je odjeknulo: *Hugh Grant,* mladić koji je zaludio sve ženske ovoga svijeta, je kurvi platio za seks! Došla je policija, uhapsila ga, uzela mu otiske prstiju, fotografirala ga, njegov dosje upisala pod brojem BK4454813062759 i zatvorila - zbog kršenja javnog morala. Nakon puštanja je nježno izjavio: *"Sinoć sam učinio nešto vrlo glupo. Povrijedio sam ljude koje volim i osramotio ljude s kojima radim. Svima se iskreno ispričavam."* Hej, što je naš pjesnik htio reći - da će ženi (pardon, zaručnici, manekenki i glumici Elizabeth Hurley), kolegicama i fanicama predočiti potvrdu da nije seropozitivan? Je li samo pokušao ispitati fanatizam svojih obožavateljica - hej, cure, da li ćete me voljeti i kad budem imao aids?

strip

Ovog puta zapocinjemo s nekakvim polu-informativnim tracerajem, sto znaci da i nema nekih posebnih cvijesti, i da neka nova izdanja trenutno vegetiraju.

Prva vijest vrti se oko Vjeke Đaniša. Naime Vijeko kaže još malo pa ce "Kvadrat". Znamo vec da je trebao biti gotov do Salona, ali iskrsle su neke prepreke (Jules nije poslac ilustracije), pa se stavr sad oduzila jer bi se u taj broj trebala utrpati upravo i vinkovacka reportaža. To znači: još više stranica (izgleda cak 60!), a to opet znaci - puno dobrih stvari. Kada se "Kvadrat" pojavi (možda vec do slijedeceg citanja) bit cete o svemu detaljno obaviješteni. Tek koliko da se pripremite.

Isto tako, Vjeko je na Salonu najavio i da su u pripremi dva domaca albuma. Jedan je, kako je rekao, rezerviran za novi album Dubravka (opet) Matakovica (vjerojatno onaj apoliticni - nadamo se!), a drugi je mala tajna. No, malo njuškanja i tajna je otkrivena. Rijec je o sabranom "Wandereru" Igora Kordeja, albumu koji bi trebao imati 80-tak stranica i trebao bi se pojaviti tijekom ove godine. No, to je sve još tek u fazi planova i ja to objavljujem samo zato što nemam što drugo, a Vjeko me možda i objesi zbog toga.

Baj d vej, ako se pitate što je s davno najavljenim Maurovićevim albumom "Vjerenica maca" bolje se ne pitajte, jer odgovor na to pitanje još ne zna ni sam izdavac.

Salon stripa ne bi se trebao yavršiti u Vinkovcima. Plan o prenošenju Salona (barem izlozbenog dijela) trebao bi krajem ovog mjeseca poceti prerastati u realizaciju. Plan je da Salon tijekom ove godine prođe kroz cetiri najveca hrvatska grada (počevši s Osijekom) kako bi i gospoda iz metropola mogli vidjeti ono što su stanovnici kojekakvih margina bili u prilici. I to je O.K.

Naš jedini, vjerni i vec legendarni komik-šop svoje jedine, vjerne i legendarne kupce ugodno iznenađuje još jednim reklamnim poduhvatom. Dok su se prošle godine (sjecamo se, oooo sjecamo se...) dijelili cestitke koje je Grendel ikonografijom ukrasio Edvin Biukovic, ove godine izradili su male dzepne kalendarcice na kojima se nalazi, također Eddyevom rukom oslikan vec poznati (s vrecica) prizor makljaze Loba i napadajucih Aliena. I to je isto O.K.

A svi me ovih dana pitaju nešto za "Pirat", ali, ljudi, ja stvarno više ništa ne znam. Koliko sam cuo trebao bi ici u tisak (kao, samo je malo skuplje kad se sve sracuna, od fotokopiranja), ali kad to cudo misli vec jednom izac, stavrno vam nemam pojma.

Za sve vas koji volite americki strip, imate love, a "More Comics" vam nije dovoljan, obavijest da vec duže vremena djeluje "Higher Ground Comics", mail order doziranje narucenih stripica. Da budem jasniji, Denis Pajtak iz Varaždina omogucuje vam da narucite gotovo sve znacajnije americke, europske i japanske stripove na engleskom jeziku. Otprilike i na prvi pogled ono što radi i trio iz komik-sopa, ali to bas i nije tako. Denis je cesto u prednosti da naruci SVE što vi zaželite, a nalazi se, ne samo u njegovom, vec i nekom americkom katalogu (samo treba cekati), a uz to cesto zna biti i jeftiniji. Možete se predbilježiti, naruciti besplatan mjesecni katalog ili dobiti sve informacije i fotokopije bilo kojeg stripa, crtaca, obavijesti o izdavackoj kuci... Sve to na Denisovoj adresi: Trakošcanska 12, 42000 Varaždin. Ili se posluziti telefonom pa odvrtiti 042/43-910. Ako negdje cujete trac da je rijec o polovnim stripovima, ne vjerujte baš previše. Vjerojatno dolaze od konkurencije. No, i to je valjda O.K.

Nedavno se pricalo o tome kako bi ekipa iz "Endema" svoj ispušni ventil zvan "Katakomba" prepustila u vlasništvo Matiji Pisacicu koji bi nad projektom dobio odriješene ruke. No, on se stavio "Variete Radikaleu" na muke i uplovio u teže art-strip luke. Što je baš O.K.

Velimir Grgić, samozvani underground strip-autor te dežurno strip-škrabalo ovih je dana izradio i "prvu D.I.Y. zbirku hrvatske narativne underground poezije" (vot ever det minz). Zbirka nosi ime "Can YOU pass the acid test?" (legendarni freakovski plakat istog imena na naslovnici) i sve je napravljeno u D.I.Y. maniri na A6 formatu. Mislim, ono, pola od A5. Sve to govorim zato što isti planira izdati i smini-strip (mini-comic, nešto što je trenutno jako u trendu kod alternativnih strip Amera: 8 maljušnih, a skupih stranica) ili cak mioni-zine ako bude zainteresiranosti i stripova koji ce s emoci citati na tako sitnom formatu. sve to je besplatno (nonprofit, ofkors) i može s enabaviti na adresi: Završje, Vinogradska 11, 34322 Pož. Brestovac.

I to je... (vjerojatno se pitate što sam toliko navalio, ali otkad su prešli na veliki format, sve manje viđam reklamice na hateveju, pa, eto, baš mi nedostaju...)

Upravo cuh da bi se do slijedeceg Arkzina možda cak mogao pojaviti i prvi broj novog fanzina "Mrgud". Kažu 32 A5 stranice, tiskarska tehnika (opet ništa fotokopirka!). Živi bili pa vid'li!

I eto, nedavno cuh da su mi frajeri koji rade stripove na posljednjoj stranici "Bumeranga" (dobio sam imena: Davor Rukovanjski (crtež) i Marko Cosic (scenario)) posvetili par "lijepih riječi" u osječkom studentskom magazinu "Ogled" gdje, navodno, isto objavljuju. Stvarno cudna reakcija na moju stavrno blagu kritiku (jer, to uopce nije tako strašno loše kao što nekome možda zvuci). No, dajte decki, stvarno niste fer, jer - JA TO NISAM PROČITAO!! Kad sam ja pljuvao po vama vi ste to mogli pročitati, a kako da je dođem do "Ogleda" molim lijepo? Ako ima tko, neka mi pošalje, bar fotokopiju tog teksta. Baš me zanima. Pozdrav, i ne dajte se. tko se još uzbuđuje zbog kritike.

Ja sigurno ne.

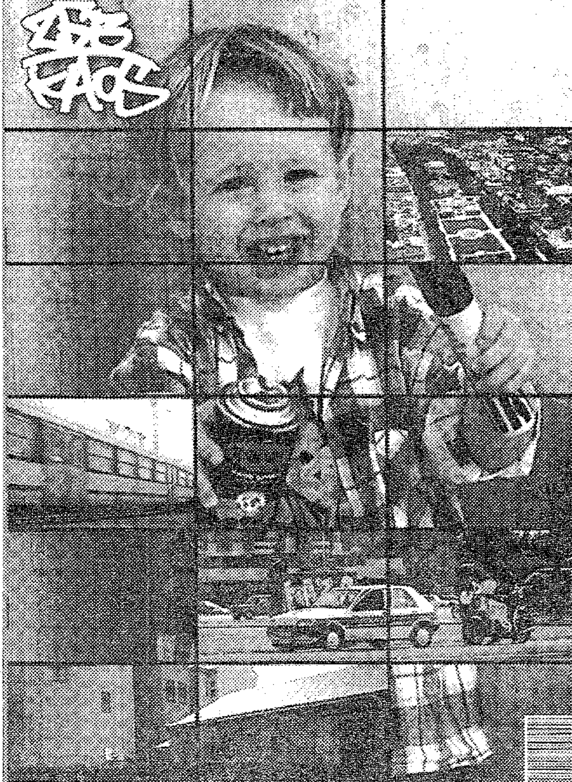
PEDRO
GARMOBONZIA

(Tko mi ukucava tekstove, uši cu mu natec'? Dajte, pazite malo, stavrno što dalje, sve više pretjeranih grešaka. Grhm!)

Nemoj tako, Peđa, tko se još ljuti zbog loše ukucanih tekstova? Što bi tek rekao da ti Tanja i Boro sažimaju i krate tekstove?

DOMAĆI GRAFFITI FANZIN!!!

U Zagrebu je nedavno skupina graffiti entuzijasta (o kojoj je **Arkzin** već nekoliko puta pisao) u vlastitom aranžmanu objavila prvi broj underground graffiti fanzina (možemo reći i kataloga!) ZGB KAOS. Zbog razumljivih razloga ekonomske prirode tiskan u crno-bijeloj tehnici, na 24 stranice A4 formata, u ekskluzivnoj nakladi od 300 komada, prvi broj je u potpunosti posvećen zgb grafiti sceni. Dečki su sakupili i objavili 230 fotografija zagrebačkih grafita uz (nažalost dosta kratak) tekst o sceni i kratke prikaze osam relevantnih stranih knjiga o graffiti artu. Uz svaki grafit napisano je ime autora i godina. Nažalost nisu navedene lokacije čime je ova interesantna publikacija zakinuta za jedan važan informativni aspekt.

Nadamo se da će izaći još koji broj i time ovaj fanzin pridonijeti organizaciji domaće scene - prevladavanju besmislenog škrabanja u ime smislenog izražavanja na odgovarajućim prostorima! Kad je riječ o legalnim prostorima za graffiti art nije li krajnje vrijeme da se univerzijadni kvazi-art zid u Branimirovoj konačno prepusti na legalnu samoorganizaciju uličnim crtačima? Dečki, hajmo u akciju! Gradska skupština radi!

ZGB KAOS se za protuvrijednost 8 DM može nabaviti u strip knjižari MORE COMICS, Frana Petrića 5 (prolaz Neboder).

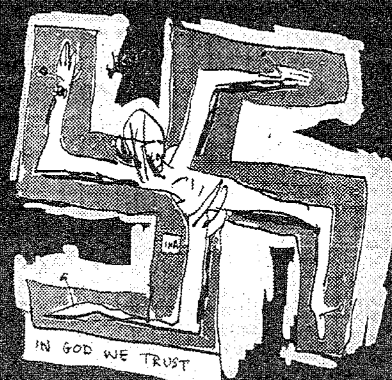
juhu, juhu!!!

Izašao je i osmi broj omiljena vam strip magazina STRIPBURGER, ali ovaj puta sa spektakularnim poklonom. Naime, marljivim Slovencima nije bilo žao truda, pa su uz ovaj broj natiskali i dvanaestolišćani kalendar sa drugačijim stripom na svakoj strani....može li se tomu odoljeti???

Naravno isti se (znači stripburger+kalendar) može naručiti na adresi arkzina poštom ili ukazanjem radnim danom od 11-15 sati. Cijena je 42 kunica (+5 kn HPT), a zaboravne podsjećamo da za samo 25 kn (+2,5 kn) mogu kupiti i brojeve 4/5, 6, te 7.

DIE UNENDLICHE GESCHICHTE
Neverending (hi)story
Neskončna zgodba
La storia mai finita
Beskonačna priča
HISTORIA SIN FIN
Un histoire sans fin

STRIPBURGER 8 0/1996

Priča za laku noć

Bio jednom jedan savez u Hrvata

Subota, navečer.

"... Halo, Bero, 'oće l' bit šta od te skupštine sutra?"

"Nemaš beda tajniče u 12 je u Domu športova."

A pisalo je u papirima što smo dobili od saveza pred mjesec dana da će poziv i materijali za Skupštinu stići na vrijeme. Eh, papir svašta podnese.

Nedjelja, jutro.

Ništa! Ajde da vidimo i tu Skupštinu. Prošle je godine bila vatrena. Što nas danas čeka?

Stižem ja u dvajst do dvanajst. Kasno da se uvalim u prve redove među budžovane, ali našao sam jedno zgodno. Kraj mene sve frendovi. Stiže Bero, al' kasni i on. Nema više stolica ni za članove skupštine, a kamoli za gledaoce. Sjeda on na neke kartone. Čekamo. Početak kasni i mi čekamo.

Dvanajst i trist pet.

"Otvaram Skupštinu" veli Gospodin Precjednik. I oko katedrale duha je tu, HTV snima. Počinje se sa izborom radnih tijela. Niko me ništa nije ni pito kad me već uvališe u neki odbor. Predlaže se dnevni red. Ja zujim, materijale za Skupštinu nemam, nisam ih dobio. Zapisujem si dnevni red na poleđinu nekog papira napreskokce. BOG se javlja, nešto mu smeta. Uz malo nadvikivanja prihvaćen prijedlog uz dodatke. Deset točaka. Tako stigosmo do prve, druge odnosno treće točke dnevnog reda. Prve dvije smo već prebrodili, još samo osam. Treća točka i proglašenje biciklista godine. Daje se pehar. BOG se buni, opet. HTV snima. Četvrta točka i dodjela medalja najboljima u Kupu Hrvatske: cesta, MTB kup i diplome zaslužnima. HTV snima. Snima i nas koji nismo jako zaslužni. Dobro, biću na TV-u. BOG se opet buni. Inače BOG je Bog, on ima svoj jedan i još šest biciklističkih klubova. I nijednog seniora, al' nema veze.

Njemu nije dosta ni jedan Zagreb, 'oće i Sokol i (crvenu) Trešnjevku i Dubravu... i da ne nabrajam. Da je hobotnica digao bi svih osam krakova protiv. Protiv čega, pitate se? Pa protiv svega. Gospodin Precjednik ga umiruje, snima HTV. Precjednik se trudi da bude strpljiv, smiren, staložen za dobrobit... ma, pravi Precjednik. Podjelili medalje i pehare, a bogumi i diplome. Ošla HTV. Ostali mi, Gospodin Precjednik i njegovi, BOG i njegovi i još šest točaka dnevnog reda. Al' će bit prljavog veša, mislim si.

Prelazimo na izvještaje o radu u prošloj godini. Peta točka. Izvještava Gospodin Precjednik. BOG se žali da ništa nevalja. "Tako se ne piše izvještaj..." veli. Izvještava tajnik. BOG se žali da ništa nevalja. Izvještava selektor. Još jedan kamen spoticanja, nije kamen, neg' tratinčica. Osim BOGA bune se tu i ostali. Oće smjenu. Odlaže se za pod razno (desetu točku). Šta god ko izvjesti bune se. Mnogi se bune, a najviše BOG. ON ZNA SVE. "I previše!" kako on to katkad i sam zna reć. Prošle godine skinuta je stara garnitura, pučem. Većina se predala, gotovo bez borbe i časno podnijela poraz no neki se nedaju. Neda se ni BOG. Priča se da su starci ostavili oko 130.000 DEMona minusa i sve sje..., a sad se sve svaljuje na jednog čovjeka. Jebem ti koja lova! Još se priča da peru privatno oko 60.000 DEMona godišnje. Nemrem vjerovat. A meni starci posudili lovu za bicikl, gume i rukavice. Još sam moro šljakat da vratim lovu.

Piš pauza pol sata. BOG i njegovi lobiraju među dobrim dečkima za pomoć u akciji "Imperija uzvraća udarac", al nešto im baš nejde. BOG mi je k'o Dart Vejder. Glavni. Ali i Gospodin Precjednik zna što hoće.

Nastavlja se drugo poluvrijeme. Gdje sam ono stao? Da, da, zna što hoće no uvijek je malo nedorečen.

S prljavima igra čisto, a s prljavima treba prljavo. Maltene se sprdaju s njim. Premlad je, nema autoriteta jer BOG je Bog, tu je već sto godina i nikako da se makne. Nekima se već zgadio, da ne kažem popeo na vrh ..., al' ne bi se mrdnuo nizašto.

Svi su izvještaji prihvaćeni, a k'o fol ni jedan nije valjo. BOG ih je sve procešljao. Da je tako radio dok je on bio "gore" ne bi ga niko ni maknuo. Sad traži dlaku u jajetu. Svi polako prokuhavaju. Gospodina Precjednika se ometa, da prostiš zajebava u vođenju Skupštine od strane destabilizatora i ista se već polako rasteže. Već je pet sati. éena me doma sigurno čeka s ručkom, a oni se natežu među sobom oko stvari u koje 80% članova Skupštine nije upućeno. Počeli se bunit i ostali. Slavonijo moja mila, Lipo je u Istri, Večeras je naša fešta, Ja sem Varaždinec. Neće slušat zagrebačke sukobe, oće kući, a poso stoji. Ajmo dalje.

Šesta točka i prijem novih klubova u savez. Belaj tek počinje.

Ima nekih klubova van Saveza koji nešto i rade, ajmo ih primit u Savez. Ajmo!

Ima nekih klubova van Saveza koji su svi osnovani isti dan. Tih šest klubova je osnovala Družba Pere Kvržice iliti BOG i njegovi. K'o da ih je osnovo BOG sam. "Mi njih nećemo!" veli Gospodin Precjednik. I eto belaja. BOG koji je donedavno bio u toj funkciji (Boga), sad se među smrtnicima osjeća ugroženo pa baš on mora imati ne jedan, nego još šest, dakle sedam klubova. Nastala frka i panika. Frcaju iskre. Davitelj protiv davitelja. Mi zbunjeno gledamo, pokoju zborimo, al nemoš ti njih nadjačat, nit ko šta pita, ni za riječ ni za red. Već razmišljam da će se potelebat, al Gospodin Precjednik zasad pobjeđuje: "o tome ćemo pod razno..."

Malo se smirilo. Sedma točka plan rada. Okvirni plan rada iznjeli su opet Gospodin Precjednik, tajnik i selektori. BOG je i tu imao prigovora. a kad nije imao on imao je ili Lim, ili Gogo ili Dovla, sve redom Božji igrači. Gospodin Precjednik se opametio. Vidio on to u Saboru. Zaključuje na brzaka raspravu i daje na glasovanje. Prijedlog plana je prošao jer Gospodin Precjednik ima većinu na Skupštini. Pa isti ti su ga podržali prošle godine za vrijeme puča.

Osma točka s pravnim aktima ipak je bila najkonstruktivnija do sad. Svi su počeli razmišljat. Akti su prepisani od ostalih i malo dorađeni, što je već dobro znana praksa, uz par prijedloga o izmjenama, i prihvaćeni. BOG je opet bio ili suzdržan ili protiv. A i bilo je već vrijeme za ić' kući.

Evo ti ga i ono za same bicikliste najvažnije: Kalendar utrka. I to prolazi bez većih izgreda, ali ipak jedna od najvećih i najtradicionalnijih trka radi sukoba mišljenja ostaje bez seniorske konkurencije jer BOG tako reče... Neumoljiv je. Ipak je dobro to što je BOG samo u svojoj kući Bog. Svi već očajni čekaju zadnju točku Razno pa da idu doma. Još se pola sata natezalo o dva problema koji su prebačeni za pod razno iz prošlih točaka. Neki su ranije otišli doma jer nisu mogli slušat bljuvotine i vrijeđanja, neki su bili gladni, a neki su i dočekali kraj Skupštine u 19:30. Izmrcvaren i presretan izašao sam van i sređivao dojmove. Vani se čulo svašta od "...šta sam ja tu mogao..." do "...mene reprezentacija više neće vidjet..."

Ponedjeljak, popodne.

Sad kad sve ovo pišem razmišljam da li su najsretniji oni koji nisu ni došli da sve ovo vide. Ne znam. Meni je sve ovo ukazalo na to gdje je moja zvjezda vodilja i kako treba dalje.

** Svi likovi u priči su izmišljeni od strane autora i cijelu priču možemo smatrati bajkom.

Autor: Srećko

CIGO I GAZDE

Ima ljudi što se rode
pa su poput bijesne vode.
Ima opet takvih ljudi -
neizmjerno blage ćudi.

Takav vam je bio Cigo:
ni za što se nije brig'o,
držalo ga nije mjesto,
prašio je vazdan cestom.

Kad želudac kruli - stane;
pa naprosi malo hrane,
čašu vina, žlicu meda;
za počinkom tada gleda.

Pedeset je - više! - ljeta
živio od dobra svijeta.
Kora kruha - kora leba,
Im'o Cigo što mu treba.

Živio bi on i više,
al' mu kava zamiriše,
pa pohita putem kuće
miris koje ga privuče.

A u kući, gazda Mile -
spopale ga tamne sile!
A u kući, gazda Ante -
mračan kakvog ga ne pamte!

Gledaju se strašne gazde
i malo po vinu bazde.
Između' njih se kava hladi -
posrijedi su teški jadi.

Sve to Cigo vidi, shvaća,
al' je žeđ za kavom jača.
Ona vonja, um mu smuti -
Cigo zbori mjest' da šuti:

"Napojite siromaha
napitkom od rajskog praha!
Milosrdni bud'te, gazde,
i zahvalan bit ću vazde!"

Pogledaju gazde Cigu
k'o na stranom pismu knjigu,
pa se smotre međusobno
i nasmiju uglas, kobno:

"Sjedi, Cigo, evo svile,"
pruža jastuk gazda Mile.
"Uzmi štogod sa trpeze,"
gazda Ante nudi meze.

A Cigi je k'o da sanja
tu raskoš i blagostanja.
Čudi on se pa se smije,
pije, jede, jede, pije.

Naposlijetku - evo kave!
Dvje posude pred njeg stave.
"Eto, Cigo, pa se napij -
al' moraš do zadnje kapi!"

"Što se mora nije teško,"
odgovara Cigo smiješkom.
Pa popije obje spretno
i na kraju mljacne sretno.

"Hvala, gazde..." poče Cigo,
on bi se od stola dig'o.
Ali gazde ni da čuju
već ti Cigu propituju:

"Sad na srce stavi ruku
i prekrati našu muku:
Kakva li je tvoja volja?
Koja kava bje ti bolja?"

Gleda Cigo gdje ga motre
pa graške sa čela otre.
"Kako: koja?" Cigo misli,
a strašni ga jadi stisli.

Vidi: gazde glade motke;
zato zbori riječi krotke:
"Shvatih, gazde, što smjerate!
Šegu s Cigom vi tjerate!"

"Igrate se, gazde, sa mnom:
ista kava tu i tamo!
Iz iste se džezve lila,
ista su je usta pila!"

"Nije kava bila ista,"
gazda Ante čudno blista,
"Tu šalica, tamo šolja -
jedna mora biti bolja!"

"Hajde, zbori! Nek' je jasno!"
i Mile će odveć glasno,
"Reci da se pije bolje,
kad se pije baš iz šolje!"

Već je Cigo zažalio
baš sve što je jeo, pio.
Zažalio gozbu, kavu
te za svoju brine glavu!

Cigo klekne, oprost moli
što on obje kave voli:
"Dobre, umne gazde vi ste,
al' meni su obje iste!"

Na to gazda Mile skoči,
gazdi Anti planu oči:
"Kako iste? Iste nisu!
Neće tele mačju sisu!"

Stisnuo je Mile šake,
k'o lopate vel'ke, jake.
Primio se Ante štapa,
jadan Cigo skoro skapa!

Doš'o vrag je, uz'o šalu,
pa udari Cigo hvalu.
Sve iz straha od palice
izjasni se za - šalice!

Opali mu Mile zdesna
tri udarca bolna, bijesna.
Vrisne Cigo da ga kolju
pa ushvali brzo šolju!

Nato Ante udre mlatit'
kada Cigo neće shvatit'.
Niti Mile ne prestaje
već od sebe sve baš daje!

Cigo vrišti: "Šal'ca! Šolja!
Koj' vam drago nek' je bolja!"
Al' za sve je sad već kasno
i ishod se vidi jasno.

Ispustio Cigo dušu.
Gazde stale, teško pušu.
Otru zatim znoj sa čela
pa še riješe mrtvog tijela.

Poslije su za stolom sjeli,
kruh lomili, skupa jeli,
uz rakiju i uz strune.
A u grabi - Cigo trune.

Kroz klanac kad juri tijesni
opravdano voda bijesni.
Tako i sred uma uska
podivljala mis'o pljuska.

Al' dok voda ide moru,
nema mira bijesnom stvoru.
U glavi mu vječno huči
pa on sebe, druge muči.

Darko MACAN

U Zagrebu, 23.12. 1995.

VUŽGI GA BLAŽ! Comics present: a press-conference by

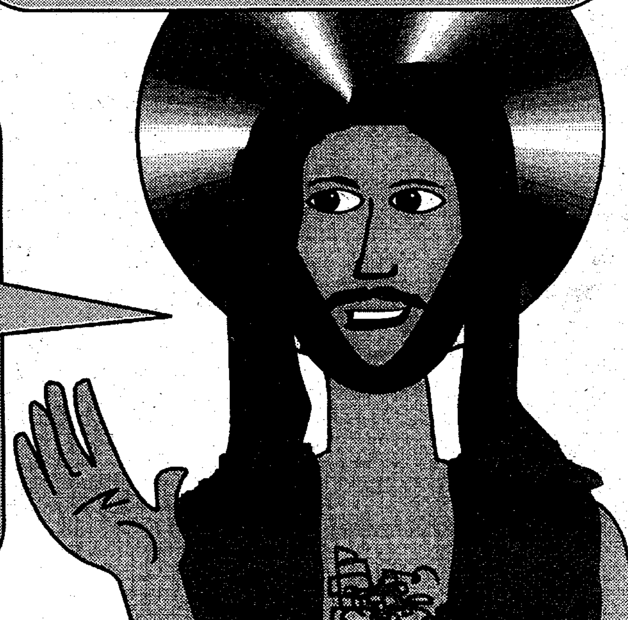
BOG I HRVATI

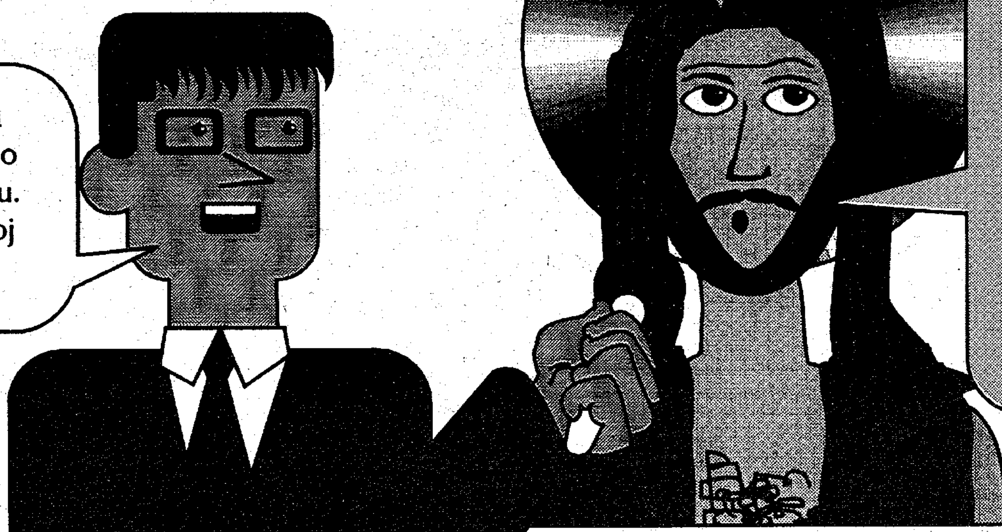
COSMICOMICS®

WARNING: THEORY CAN SERIOUSLY DAMAGE YOUR MENTAL HEALTH!

bastard

PRILOG ARKZINA ZA KRITIČKU PUBLICISTIKU, No5, I. 1996.

"ništa mi nije dano, sve se tek mora steći, i to ne samo sadašnjost i budućnost, već i prošlost"

(F. Kafka, 1920., iz Pisama Mileni)

autor: **boris buden**

Prazno mjesto refleksije najtužnije je poglavlje eksjugoslavenske, a napose hrvatske ratne pripovijesti. I taj **gubitak mišljenja** prije ili kasnije zaboljet će više no gubitak ljudskih života i materijalnih dobara. Svašta se je radilo, politiziralo se i ratovalo, divlje se je urlalo i tiho u strahu šaputalo, pisalo se također, prozno i poetski, daleko- i kratkovidno, zločinački i čovjekoljubivo, događaji su se i opjevali i oplakali - ali se nije, ni u jednom trenutku se nije mislilo i ništa, baš ništa od silnog zbivanja nije osmišljeno! Zato će sutra svaki spomen na događeno kolikogod bio napuhan do povijesne veličine, i mitologiziran do jedinstvene tragičnosti ostati zauvijek obilježen tom **prazninom uma** i razuma, tim izostankom mišljenja uz koje nužno ide i onaj *bajgešmak* (prikus?) autentične ljudske gluposti. A glupost se nije samo mogla, ona se je i morala izbjeći!

Folija racionalizacije u koju je umotan "hrvatski slučaj" sasvim je tanka. Pričica o tisućljetnoj povijesti nacije, o jednako tako tisućljetnoj želji za državom koja se eto sada, napokon, ostvarila, o konačnom rješenju jednog navodno ključnog pitanja manjine-ometala, ta pričica nametljivo dekorirana šupljim frazama o demokraciji, slobodi i svjetskopovijesnoj jedinstvenosti, nije samo neotporna na već sasvim jednostavnu trezvenu analizu, ona je u svojoj biti nekomunikativna - možete ju primiti na znanje, možete u nju vjerovati ili ne, **ali ne možete s njom diskutirati**. Ona je samodovoljna, kao nedirnuta unutarnjost jednog gluhonijemog univerzuma.

Konkretno to znači ovo: "hrvatski slučaj", dakle politička i kulturna, ukratko, povijesna situacija Hrvatske ni u jednom trenutku nije našla svoj izraz u idejama i pojmovima koji bi korespondirali s političkom, kulturnom, povijesnom situacijom današnjeg svijeta. Mi ne samo da ne znamo, mi nismo ni pokušali shvatiti kakve veze ima to što se događa u nas s događanjem u svijetu, tj., s događanjem samoga svijeta! Bez te dimenzije intelektualne kontekstualizacije nikakva refleksija nije moguća i mi zbog toga uopće ne znamo što je zapravo to što nam se dogodilo i što nam se još uvijek događa.

Terkessidisov **Kulturkampf** (Borba u kulturi) primjer je potpuno suprotnog odnosa refleksije i povijesne zbilje. Ta knjiga govori o svemu onomu o čemu se u nas intelektualno šuti, ona živo misli o problemima koje mi praznoglavo živimo. U kakvom odnosu stoje danas politika i kultura?, kakva je njihova uloga u tvorbi identiteta?, kako se međusobno odnose rasizam i kulturni (odnosno nacionalni) identitet?, koju ulogu u tim pitanjima igra suvremena država i na kojim načelima se ona reproducira?, što je danas lijeva, a što desna politika i u čemu se primjerice one poklapaju?, gdje je danas težište najveće društvene napetosti?, itd.

Neposredan predmet Terkessidisove analize jest aktualna njemačka kulturna i politička scena, od onoga što govore i pišu današnji njemački intelekutalci i političari do fenomena muzičke subkulture, nazirocka na primjer, ali u kontekstu francuske teorije i njemačke intelektualne tradicije.

Teorijska sredstva za takvu analizu očuvana su i odnjegovana unutar glazbene subkulture - **Terkessidis** je bio urednik glazbenog underground časopisa SPEX. Svoju teorijsku socijalizaciju on zahvaljuje uglavnom francuskim filozofima (**Šklovski, Lyotard, Foucault, Irigaray, Deleuze, Guattari**), ali i tradicionalnijim političkim teoretičarima (**Poulantzas, Hirsch**). Što se pak tiče intelektualne pozicije s koje govori, Terkessidis ju ne vidi negdje izvan predmeta analize, u nekoj sferi "više istine". Definiciju intelektualca kakvim se smatra preuzima on od **Slavoja Žižeka**. Mjesto modernog intelektualca je u "rupi" koja se nikada ne zatvara. **Žižek** je tu rupu usporedio s onom rupom na rumunjskoj zastavi s koje je izrezan komunistički simbol. *"Najveća dužnost intelektualca je da nepokolebljivo ostane na mjestu te rupe također onda, štoviše, upravo onda, kada se novi poredak ('nova harmonija') stabilizira, jer to je jedini način na koji može zadržati distancu prema vladajućem simbolu."*

Terkessidis u prvom redu analizira pojavu koja već dulje vrijeme bitno obilježava intelektualnu klimu Njemačke i Zapada općenito, (posebice kad je riječ o sve izraženijim desnim tendencijama unutar suvremene intelektualnosti) - premještanje težišta društvene napetosti i političkih sukoba u sferu kulture. Danas je kultura, posebice za novu desnicu, najodlučnije poprište političke borbe. Korijeni ove kulturalizacije politike sežu do njemačkog romantika **Herdera**. Kultura, kako ju vidi Herder, otjelovljenje je objektivnog duha naroda, (oblici života, djela, posebice jezik), "genetski duh i karakter naroda". Herderova, u osnovi defanzivna koncepcija kulture odlučujuće je utjecala na razvoj njemačkog nacionalizma koji nastaje *"neovisno o borbi za demokratska građanska prava, upravo u razgraničenju prema vanjskom neprijatelju u 'oslobodilačkom ratu' za osebujnost vlastite kulture, dakle kao 'manjinski partikularizam'"*. Daljnji razvoj Herderove koncepcije kulture, preko njemačke historijske škole, kulturne morfologije etnologa **Lea Frobeniusa** sve do weimarske desnice i Trećeg Reicha nepogrešivo ide u pravcu miješanja pojmova (nacionalne) kulture i krvi. Čistoća jednoga uvijek je za sobom povlačila čistoću drugoga!

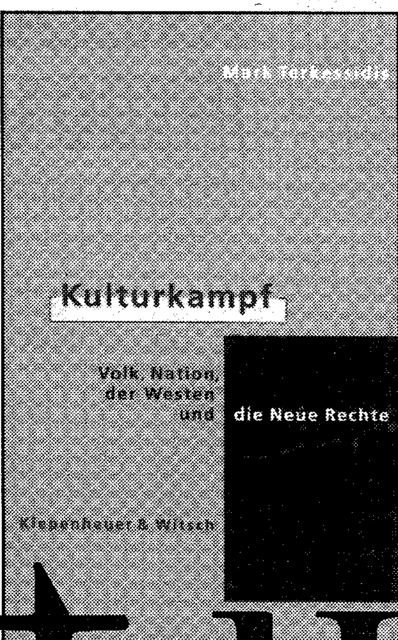
Poslijeratna revitalizacija ovog u osnovi herderovskog koncepta kulture prolazi kroz zanimljiv pojmovni proces. Koncem šezdesetih francuski teoretičar nove desnice **Alain de Benoist** preuzima jedan važan pojam markšističke filozofije - pojam kulturne hegemonije **Antonia Gramscia**. Gramsci je, kao što je poznato, napustio koncepciju apriornog jedinstva klase i zamijenio je koncepcijom "povijesnog bloka". Stvar više nije u priči o jednoj klasi koja uz pomoć državne represije drži u potlačenosti drugu klasu. Vladati posredstvom hegemonije znači istodobno zauzimati čitav niz društvenih pozicija! Gramsci anticipira razvoj "civilnog društva" s njegovom velikom decentralizacijom moći, s područjima u kojima hegemonija ne dolazi izravno od države, nego se reproducira i obavlja posredstvom škole, obitelji, kulturnih organizacija itd. I što sad čini Benoist s idejom da se društvena moć može koncentrirati u području kulture? Najprije ustanovljuje da moderna liberalna država "... ukoliko je pluralistička, dakle mjesto slabog konsenzusa" olakšava upletanje intelektualaca u politiku. Politička borba prenosi se za Benoista u sferu kulture, štoviše, on misli da se ta politička borba dobiva ili gubi u vidu "rata u kulturi" koji će odlučiti intelektualci. I tu leži bitna razlika između nove i stare desnice. Tehnokratski konzervativci, "stara desnica" vidjeli su u kulturnoj inovaciji i subverziji direktan napad na vrijednosti i načela koja su zastupali. Benoist, naprotiv, pozitivno vrednuje ove elemente - za njega oni su **medij unutar kojeg se može doći do društvene moći**. Uzmemo li u obzir desni antiintelektualizam jednog **Gehlena** ili **Schelskoga**, kojega je izvor teza o lijevoj intelektualnoj hegemoniji u modernim društvima - teza prihvaćena među konzervativcima već od kraja šezdesetih - dolazimo do današnje situacije koja iznova evocira staru herderovsku koncepciju kulture: 'oslobodilački rat' za osebujnost vlastite (nacionalne) kulture koji su poveli današnji desni intelektualci iznova nastupa, kao u Herdera, u vidu 'manjinskog partikularizma', dakle kao borba protiv lijeve kulturne hegemonije koja se tumači kao strani, izvanjski element koji ugrožava čistoću nacionalne kulture/nacionalnog identiteta.

Promjena tendencije, ta desna retorzija, najbolje je izražena riječima kojima je konzervativni, desni časopis *Criticon* pozdravio pojavu također desnog ali subkulturno orijentiranog časopisa *Junge Freiheit* (Mlada sloboda): *"Ono odlučujuće je, zaposjesti položaje u pretpolitičkom prostoru: samo vitalna subkultura dugoročno garantira postizanje vlastitih ciljeva."*

Velika vrijednost Terkessidisove analize je i rušenje iluzija o postojanju nekakve autentično lijeve, multikulturno orijentirane intelektualne odnosno kulturno-političke koncepcije. On je jasno pokazao kako se na pitanjima kulture i politike multikulturalizam potpuno približio tzv. desnom "etnopluralizmu". Ovo neobično preklapanje novodesnog i lijevo-liberalnog diskursa može se shvatiti samo analizom karijere koju pojam kulture stvara od kraja šezdesetih do danas.

Zadaća mišljenja, kako ju vidi Terkessidis, ujedno i njegov odgovor na postavljeni problem je: vratiti se na teorijskoj razini jednoj analizi društvenih odnosa koja se ne bi izgubila na stranputicama bilo moralističkog zanovijetanja, bilo one nezrele "kritike ideologije" koja na statični način tzv. kulturnu nadgradnju izvodi iz tzv. ekonomske baze. Riječ je o tome da se "**... procesi koji se naizgled neproblematično prikazuju u vidu 'borbi u kulturi' iznova dovedu u vezu sa društvenim, političkim i ekonomskim prilikama, a da se pritom nikako ne naruši autonomija kulture.**"

Terkessidisova analiza, pojmovi koje rabi, metode i mehanizmi tumačenja kojima se služi te naposljetku zaključci do kojih dolazi bacaju novo svjetlo na veliki dio društvenih, političkih i posebice kulturnih zbivanja u nas. No najprije nam omogućuju da ono što se u nas dogodilo i što se još uvijek događa zamislimo u sasvim drugim pripovijestima. **Terkessidis** potiče mišljenje na avanturu i provocira ono najvrijednije u njemu - slobodu. Kroz prizmu njegove analize i o našoj postojećoj stvarnosti može se misliti bitno drugačije.

SIGNAL, 1943

Mark Terkessidis

Kulturkampf: Volk, Nation, der Westen und die Neue Rechte

[Borba u kulturi: Narod, Nacija, Zapad i nova desnica]

Kiepenhe[redacted]e & Witsch, Köln 1995.

naslov:

rat u kulturi

Intelektualac postaje intelektualcem tako da počinje misliti o sebi. Diskurzivna logika koja potom slijedi autorizira glas intelektualaca kao glas zagovornika kritičke, istinom obvezane javnosti. Tek u njoj partikularno zauzimanje stava bilo kojeg individuuma biva poopćeno do razine nekog problema i uzdignuto do potencijalno opće pristupačnog dobra. Imaginarni prostor koji opisuje to razumijevanje javnosti, zaposjedaju u našem društvu različiti mediji. Oni ne djeluju kao puke instancije posredovanja i razdjeljivanja, nego rasipaju i rekombiniraju polifoniju društva u rutinizirane načine govora

autor: **sebastian reifeldt**

naslov:

Intelektualci su političari [tajne]

Uloga intelektualaca je problem

"Svi ljudi su intelektualci, moglo bi se reći, (...) ali svi ljudi u društvu ne obavljaju funkciju intelektualaca",[1] upisao je **Antonio Gramsci** u jednu od svojih zatvorskih bilješki. Intelektualci *"se obrazuju u vezi sa svim društvenim grupama, a posebice u vezi s najvažnijim društvenim grupama, no naročito obuhvatnu i dalekosežnu izobrazbu postižu u vezi s vladajućom društvenom grupom."*[2]

[1] Antonio Gramsci, Marxismus und Kultur, Hamburg 1987., str 59.

Takozvani "umski radnici" nisu autonomni i neovisni, nego fungiraju kao namještenici onih konstelacija koje u nekom društvu obavljaju **političku hegemoniju**. Oni ne šire ideološku opsjenu, nego razrađuju načine života i elemente znanja bez kojih se društvo ne bi moglo držati skupa. Oni proizvode smisao i orijentaciju te upravljaju njima.

[2] Isto.

Usprkos toj Gramscijevoj primjedbi, to što je naizgled poznato, intelektualci i njihova funkcija, ostaje mi strano. Izraz 'intelektualci' **ne opisuje naime nikakvu kategoriju koja bi se dala definirati u smislu socijalne strukture**. Ne možemo ju taksirati niti prema prihodu, niti prema pozivu i ugledu. No, da li se intelektualci uopće mogu sociološki odrediti? Akademska titula i mjesto na sveučilištu sami nisu za to dostatni, jer nekog profesora slavistike na bilo kojem evropskom sveučilištu teško bismo mogli automatski smatrati intelektualcem. **Kako se dakle postaje intelektualac?**

To pitanje je, i to želim unaprijed napomenuti, i stoga neugodno, jer je onaj koji pita već sadržan u njemu. U najmanju ruku ono izgleda da izaziva neku vrstu priznanja: "I ja sam isto ...", ili: "Ne, ne naprosto intelektualac, nego ..." Možda također: "U mojim mladim danima bio sam, ali danas ..." Čitav set rituala, diskurzivnih i fizičkih vezuje se uz pitanje o intelektualcima, rituala kojima ne mogu uteći čak ni tako da jednostavno šutim.

Teškoća teme "intelektualci", kojima se jednom predbacuje da šute, a drugi put da previše pričaju, sastoji se u tome da je ona, ta tema, okružena intenzivno nabijenim konceptima i utopijama, izgubljenim iluzijama i bijesnim optužbama. Stupci ne samo nedjeljnih priloga velikih novina i magazina sadrže uvijek iznova optužbe zbog šutnje ili odveć opreznog govora intelektualaca. Očigledno je da nešto ipak o njima ovisi. Autori tih optužbi: također intelektualci!

Ovaj prividni paradoks ima međutim metodu: to da intelektualci govore o sebi također onda i upravo onda kada prstom pokazuju na druge intelektualce, stvar je "refleksivne trake" (**Alex Demirović**) koja oblikuje diskurs intelektualaca. A time i subjektiviranje kao takvo. Intelektualac postaje intelektualcem na taj način da se s tim mjestom identificira ili kontraidentificira, ukratko tako da počinje misliti o sebi. Diskurzivna logika koja potom slijedi i koja se svom silom nameće ostavljajući zbog toga dojam da je neizbježna, autorizira glas intelektualaca, tako kako ga se čuje, kao glas zagovornika kritičke, istinom obvezane javnosti. Tek u njoj naime partikularno zauzimanje stava bilo kojeg individuuma biva poopćeno do razine nekog problema i uzdignuto do potencijalno opće pristupačnog dobra.

Imaginarni prostor koji opisuje to razumijevanje javnosti, zaposjedaju u našem društvu različiti mediji. Oni ne djeluju kao puke instancije posredovanja i razdjeljivanja, nego rasipaju i rekombiniraju polifoniju društva u rutinizirane načine govora. "Specijalisti za općenito", što bi intelektualci prema jednom određenom konceptu trebali biti, upućeni su na te medijske rutine, na jedan poredak na čijem nastajanju oni, intelektualci, surađuju čak i kao njegovi kritičari. Bilo u kritici ili ne, glas intelektualaca mora, da bi se mogao čuti, biti osnažen drugim glasovima što pak implicira neki simbolički proces.

Bez tog posuđenog autoriteta njihovi bi govori zvučali u najmanju ruku isprazno i beznačajno. Ipak ostavimo za sada otvorenim, otkuda oni stvarno dobijaju tu autorizaciju. Ono što je ipak sigurno, jest da intelektualci moraju prethodno ovladati jednim određenim umijećem, tzv. "code-switching", barem onda kada se pojavljuju na medijskoj površini. Njihovi govori su, u osnovi uzeto, prijevodi iz jednog specijalističkog jezika (koji može biti znanstveni ili umjetnički) u medijski kod koji potom medijski recipijenti iznova prevode u svoj vlastiti jezik svakidašnjice. Oni koji se kao profesionalni prevoditelji mogu kretati u različitim kodovima nazivam **profesionalnim intelektualcima**[3]; njihov današnji prototip su pozivi "novinara" i "publicista".

[3] Izraz "profesionalni intelektualci" upotrebljava i **Antonio Gramsci.** On im pripisuje sposobnost kombiniranja indukcije i dedukcije, sposobnost koju su s vremenom stekli. "Intelektualac je 'profesionalac' (...) koji poznaje funkcioniranje vlastitog specijaliziranog stroja; oni ima svoje 'vrijeme naukovanja' i svoj 'Taylorov sistem'." (Gramsci, isto, str. 84)

Ipak, i specijalistički intelektualac - recimo, onaj već spomenuti profesor slavistike - premda svoju inicijaciju doživljava u akademskom kodu, može postati važan kao intelektualac u prethodno naznačenom Gramscijevu smislu i može iskazati kolektivnu djelotvornost. Ovdje mislim na primjer na aktualnu ulogu slavista u re-konstituciji slovenskog ili hrvatskog jezika - i kako se tvrdi, nacionalnog karaktera koji u njima živi. Ovi sekularizirani intelektualci zauzimaju mjesto onih koji su ranije bili nadležni za konstrukciju jezika, mjesto teologa.

Podrijetlo intelektualaca upućuje, i to je moja teza, najprije na stručne teologe. I oni su radili na različitim razinama vidljivosti - od profesionalnih intelektualaca kao što je bio **Toma Akvinski** pa do bezbrojnih svećenika u provinciji čija su imena zabilježena samo u crkvenim spisima. Posebno je katolička crkva umjela paziti na jedinstvo doktrine među vjernicima i spriječiti da se vjera raspadne na svoje dvije različite vrste - nižu za multitudo i višu za obrazovane. Djelatnost religioznih intelektualaca sastojala se u tome da razrađuju i čuvaju jedinstvo vjere.[4]

[4] Gramsci, isto, str. 78.

Povjesničar **Jacques LeGoff** uz ovo primjećuje: *"Srednjovjekovni intelektualci ne odstupaju od Gramscijeve sheme (...) U jednom društvu koje crkva ideološki strogo nadgleda (...) intelektualci Srednjeg vijeka su prije svega 'organski' intelektualci, vjerni sluge crkve i države."*[5] Moderna moć tumačenja koja samu sebe sekularizira, razvila se zajedno sa i u gradovima Srednjeg vijeka. Podjela rada do koje u tom razvoju dolazi - razdvajanje umskog od tjelesnog rada - tvori materijalni i ideološki temelj za djelatnost intelektualaca.

[5] Jacques LeGoff, Die Intellektuellen im Mittelalter, (Intelektualci u Srednjem vijeku) Stuttgart 1987.

Još jednom **LeGoff**: *"Napori koje od 13. stoljeća poduzima intelektualac da bi došao do udjela u crkvenoj moći (zagriženost kojom on brani svoju legalnu situaciju kao klerik kako bi vršio politički utjecaj) izražavaju njegovu volju da se pod svaku cijenu, zanemarujući i svoje podrijetlo u stvaranju gradova razgraniči od tjelesnog radnika."*[6]

[6] LeGoff, isto, str. 176.

Osim kroz podjelu rada intelektualci su mogli postati djelotvorni tek posredstvom jednog loma u semiotičkoj osovini zapadnih kultura, osovini pomoću koje se svijet kolektivno opaža i sređuje. U društvu međutim ne dolazi samo do razdvajanja onog poznato unutarnjeg od onog tuđeg i prijetećeg vanjskog, pri čemu to vanjsko predstavlja negativni odraz društva. Povlači se još jedna granica koja društva takoreći iznutra presijeca. Ona iskazuju jednu konstantnu, ali ipak u normalnom životu prikrivenu "dubinsku strukturu" i jednu promjenjivu i prolaznu "površinu" svakidašnjice. Intelektualci interpretiraju taj zastrti, u normalnim okolnostima nevidljivi poredak i dovode ga u odnos s odveć poznatom i bliskom površinom. **Bernhard Giesen**, od koga sam posudio ovaj opis, definira otuda intelektualce kao one koji "umiju razotkrivati tajnu."[7]

[7] Bernhard Giesen, Die Intellektuellen und die Nation. Eine deutsche Achsenzeit, Frankfurt/M., str. 69.

U ovom kontekstu nije uopće važno da li neka tajna stvarno postoji ili ne. O tomu mislim osobno ovo: svako društvo raspolaže jednim praznim mjestom oko kojeg organizira "svoje" značenje i to prazno mjesto jest tajna o kojoj govorimo. Razotkrivanje tajne, tog praznog mjesta, odnosi se na središte društva i opisuje to što ga iznutra drži skupa. Dominantna referentna točka u modernim društvima nije teritorij koji obitava društvo. Središte - i na ovom mjestu upotrebljavam formulaciju **Edwarda Shilsa** - *"ili središnja zona, fenomen je iz carstva vrijednosti i vjerovanja. Riječ je o središtu poretka simbola vrijednosti i vjere koji vladaju društvom. O središtu govorimo stoga što je on konačan (ultimate) i nepromjenjiv; i kao takvoga osjećaju ga mnogi i onda kada tu njegovu nepromjenjivost nisu u stanju jasno izraziti."*[8] Kako međutim u nekom društvu upravo etičko središte nije samo konačno i ireduktibilno, nego ni samorazumljivo i kako konsenzus bez kojega značenja praznog središta ne bi imala nikakvih obvezujućih efekata ne postoji unaprijed, nego je proizvod i iziskuje slaganje oko razotkrivanja tajne koje se uvijek iznova mora uspostavljati. Profesionalni proizvođači tog slaganja - intelektualci - ne rade samo na interpretaciji onog neočiglednog, skrivenog u svakidašnjici, nego i na tome da očuvaju vlastiti monopol na svoja tumačenja odnosno "licencu na tumačenje". Jer činjenica da simbolički poredak ukazuje na jedno takvo prazno mjesto još uvijek ne govori ništa o tome što "ispunjava" to prazno mjesto. Izobrazba jedne određene grupe koja polaže pravo na najvišu kompetentnost tumačenja implicira jedno autoritativno nadvladavanje drugih koji bi u to tumačenje trebali vjerovati (ili za koje se pretpostavlja da vjeruju). Sporna mogu postati ne samo značenja sama nego i modus njihova nastanka, činjenica naime da određena društvena grupa grabi za sebe moć tumačenja i učvršćuje ju.

[8] Edward Shils, Center and Periphery. Essays in Macrosociology, Chicago/London 1975, str. 3

Mojoj interpretaciji suprotstavlja se bezgranični patos autonomije koji intelektualci šire oko sebe. Prema **Pierreu Bourdieu** intelektualac je nepolitčki (jer je bezinteresni) političar prema modelu **Emilea Zole**. Bourdieu piše: *"Intelektualac se pojavljuje u jednom već konstituiranom intelektualnom svijetu koji raspolaže snažnom autonomijom koja implicira i odbijanja, (...) zato jer ne priznaje nikakvu drugu legitimnost osim isključivo intelektualne".*[9]

[9] Pierre Bourdieu, Satz und Gegensatz. Über die Verantwortung des Intellektuellen, Berlin 1989.

Ova teza ne pogađa stvar već na jednoj fenomenološkoj razini. Intelektualni svijet nije homogen i kroz njega protežu se borbene linije i razlike. Kako tajna ne leži otvorena na svjetlu dana i kako su mjerila pomoću kojih se može doći do nje nesigurna i upitna, postoji jedan demeljni **disenz o konsenzusu**. Taj spor nipošto ne počinje tek s razvojem građanske javnosti i prosvjećenosti, nego se prikrivao iza samostanskih zidova Srednjeg vijeka i u teološkom odijelu.

U toj borbi - a o čemu drugome osim o borbi bi ovdje mogla biti riječ? - ne odlučuje moć boljeg argumenta koja navodno vlada intelektualnim univerzumom. Naprotiv, ona muka na koju se intelektualci uvijek iznova žale sastoji se upravo u tome da se njihova tumačenja ne razumijevaju iz njih samih, snagom njihovih argumenata. Da bi u društvu postali djelotvorni moraju biti priznati najprije oni sami, a potom i njihova tumačenja, čime onaj intimni odnos prema istini na koji se oni uvijek iznova pozivaju kao na srž svoje intelektualne legitimacije povlači za sobom dvije nove veze: onu s **politikom** i onu s **publikom**. Na tu upućenost na druge žali se također i postmoderna u kojoj jedva da ima još netko tko bi tvrdio da širi "istine". Riječ je još samo o "približavanjima" istini.

Zbog toga, kako kaže **Alex Demirović**, ostaje *"obrana vlastite autonomije puka gesta"*[10] koja zaobilazi činjenicu da su intelektualci društveno vezani i da u društvu rade kao "političari tajne". Intelektualci su bili i još uvijek su situirani u političkim odnosima snaga. Ta tvrdnja ne važi za takozvane mandarine kako je u Njemačkoj do početka nacionalsocijalizma nazivan onaj sloj učenih koji je našao svoje mjesto u državnoj službi[11]. Čak i kada uzmemo prosvjećenost kao najznačajniji zahvat u intelektualni krajobraz onda vidimo da su se i ondje, poredani u genealoški niz, intelektualci ideološki veoma različito smjestili: prosvjećeno-patriotski, kao romantici, demokratski-revolucionarno, realpolitički nacionalno, narodski, antisemitski, socijalistički ili populističko-nacionalistički - uključujući sve zamislive kombinacije i individualne lomove[12]. Nasuprot ideološkog "zaklinjanja" intelektualaca - da su autonomni subjekti koji stoje s onu strane društvenih mehanizama - oni su upleteni istodobno u kolektivne procese i društvene pokrete u kojima dolaze do priznanja od svoje publike; kao političari tajne oni su kroz svoje znanje dio sistema moći i otuda pokušavaju zadobiti priznanje konkretne političke moći koja pak sa svoje strane potrebuje njihova tumačenja. Taj konsenzus oko tajne stvara se tek kao kristalizacija uzajamnog odnosa između intelektualaca, politike i publike - i oko njega se neprestano vodi borba - i odnosno može se voditi borba.

[10] Alex Demirović, Führung und Rekrutierung. Die Geburt des Intellekuellen und die Organisation der Kultur, u: Walter Prigge (Hrsg.), Städtische Intellektuelle, Frankfurt/M., 1992, str. 75.

[11] Fritz K. Ringer, Die Gelehrten. Der Niedergang der deutschen Mandarine 1890-1933, Stuttgart 1983.

[12] Ta se tipologija naslanja na genealogiju njemačkih intelektualaca od prosvjećenosti do Weimarske republike, kako su je prikazali **Bernhard Giesen, Kay Junge** i **Christian Kritschgau.** Usp. "Vom Patriotismus zum völkischen Denken: Intellektuelle als Konstrukteure der deutschen Identität", u: Helmut Berding (Hrsg.), Nationales Bewusstsein und kollektive Identität, Bd.2, Frankfurt/M, str. 345-393. Od početka političke romantike nailazimo na brojne biografije u kojima je pojedinim subjektima bilo svejedno kojem vladaru služe ili su pak kružili po tzv. "ustavnom luku".

Slučaj intelektualca

WALDVIERTELAKADEMIE - naziv je za internacionalne susrete intelektualaca koji se već desetak godina koncem ljeta održavaju u jednom malom donjeaustrijskom mjestu u blizini češke granice. Tema susreta 1995. bila je **Der Fall des Intellektuellen** (Slučaj intelektualca). Sam problem naznačen je već dvosmislenošću naslova: "Der Fall", njemački, (acasus, lat.) znači ne samo slučaj, nego i pad. Neposredan povod odabiru ovogodišnje teme jest stogodišnjica afere Dreyfus u kojoj je nastala figura modernog intelektualca. Organizatori skupa pošli su od dijagnoze prema kojoj su slika intelektualca, njegova funkcija i čak sam pojam danas postali fragilni i upitni i smatrali su to dovoljnim razlogom za raspravu o toj temi. Odlučujuću ulogu u organizaciji i vođenju skupa odigrala je **Isolde Charim**, austrijska filozofkinja mlađe generacije. U svom teorijskom i publicističkom radu ona se inače bavi pitanjima ideologije i političke filozofije (**Althusser**, prijevodi **Slavoja Žižeka** na njemački), ali se također upušta i u javne teorijske intervencije u pitanja dnevne politike u Austriji.

bastard - Nije li upitnost pojma intelektualca danas simptom izmijenjene duhovne situacije vremena, recentnih društvenih i političkih promjena u svijetu?

Da, to je bila i tema mog predavanja koje je imalo naslov *Od reprezentanta do simptoma*. Problem je dakako složen, ali ono najvažnije jest to da se u međuvremenu promijenila upravo funkcija intelektualca, ali je teško prosuditi o mjeri u kojoj bi on bio simptom za cjelokupnu situaciju u kojoj se nalazi neko društvo.

bastard - Od kada se to mijenja funkcija intelektualca?

Već u pripremi susreta bilo je jasno da je teško uopće odgovoriti na pitanje, što jest zapravo intelektualac? Kolega suorganizator, inače novinar uglednog tjednika, veliki je optimist i prosvjetitelj koji vjeruje da će sutra sve biti bolje i da racionalnost bez prestanka korača naprijed. On je zastupao klasični koncept prema kojem je intelektualac onaj koji intervenira u javnom prostoru, objavljuje ondje svojim glasom političke stavove i pokušava utjecati na zbivanja. On je neka vrsta regulatora unutar javnosti i to je ta klasična slika intelektualca. Prema mom mišljenju to već dugo više ne funkcionira jer je u tih stotinu godina došlo do velikih potresa i ništa više danas nije isto kao prije. Samo u posljednjem razdoblju mnogo toga se promijenilo. Jedan takav obrat u funkciji intelektualca zbio se na primjer 68., kad je izostala ona velika revolucija koja je trebala sve iz temelja promijeniti i kada je Foucault u jednom intervjuu razvio pojam regionalnog intelektualca - to je jedna verzija Gramscijeva organskog intelektualca, ali bez motiva klasne borbe. Prema Foucaultu intelektualac više ne zastupa ono opće jer ne postoji mjesto te općosti i jer se raspala iluzija građanske javnosti, iluzija da u društvu postoji jedno privilegirano mjesto s kojeg intelektualac govori u ime cijelog društva. Rekla bih da je to posljedica iskustva "šezdeset osme". Intelektualci su počeli raditi da tako kažemo punktualno. I tu je Foucault razvio figuru intelektualca koji ne govori u ime nekoga, nego s ciljem da ljude koji su isključeni i koji nemaju svoga glasa dovede do riječi. Tako je Foucault na primjer radio s ljudima u zatvoru i pomagao im da izdaju svoje novine ili da budu saslušani diskursi ljudi u psihijatrijama i slično. I to je bio pokušaj njegove reakcije na taj potres što je sasvim suprotno od recimo Sartreove figure intelektualca, od one velike moralne geste u kojoj on podiže svoj glas i ima privilegij na istinu jer stoji na onom mjestu s kojeg se izriče istina. Tu novu koncepciju zovemo regionaliziranjem, jer intelektualaca ima u svim područjima, a ne samo u području građanske javnosti. Oni jednostavno moraju kao intelektualci profunkcionirati na mjestu na kojem stoje. A to znači već sasvim nešto drugo.

bastard - Danas dakle u staroj ulozi zastupnika univerzalnih vrijednosti oni više ne funkcioniraju!?

Intelektualci se i dalje žele držati te stare uloge i to je jasno došlo do izražaja i na našem skupu. Diskusija ondje nije prema mom mišljenju otišla dovoljno daleko, jer su intelektualci koji su tamo došli do riječi reproducirali taj stari mit o sebi. A tamo nisu bili samo teoretičari nego također novinari i političari, što je proširilo diskurs. Svi su ipak bili jedinstveni u tome da intelektualci ne moraju moralno intervenirati, dakle, da se ne bi smjeli povlačiti na poziciju čiste čovječnosti. Jedna frakcija je inzistirala na tome da intelektualci trebaju istupati sa svojim znanjem, sa svojim sadržajima, kao prosvjetitelji dakle, u svojoj punoj kompetentnosti. Držim da je riječ o još jednoj iluziji. Za mene ili bolje, za drugu frakciju, intelektualac je specijalist imaginarnoga. On radi na onom momentu u kojem se društvo konsolidira, u točki kolektivne tvorbe identiteta. Riječ je o onome što proizvodi sveze, onu povezanost na temelju koje se neko društvo drži skupa i u toj točki interveniraju intelektualci, u onome što možemo nazvati cementom nekog društva. To je njihovo specijalističko područje, to je onaj vrt koji oni obrađuju, a ne navodna istina ili sadržajna kompetentnost u nekoj stvari. Do toga dolazi tako da se proizvode simboličke pozicije koje se onda markiraju i zaposjedaju i to je važnije od onoga o čemu intelektualci govore. Njih ionako nitko ne sluša i to što kažu je relativno irelevantno, svakako daleko marginalnije no što se inače misli. Riječ je o onome što je Sebastian nazvao tajnom društva, tajnom koja društvo drži na okupu. Intelektualci su onda prevoditelji te tajne. U tom shvaćanju uloge intelektualca došlo je i do generacijske podjele. Stariji su se držali one koncepcije prema kojoj intelektualac ili zastupa neku opću istinu, ili demonstrira kompetentnost u nekoj stvari, ili je pak poboljšavatelj svijeta, dakle neka vrsta boljeg, čovječnijeg, čovjeka. Mlađa generacija zastupala je koncepciju koja je kružila oko tog pojma imaginarnog i tu nije bilo razumijevanja između te dvije pozicije.

bastard - Nije li to bilo malo odveć spekulativno za staru generaciju, nisu li htjeli nešto jednostavnije, jasnije, određenije?

Ne, to im je bilo prekomplicirano, jer oni to nisu htjeli, oni nisu htjeli prihvatiti tu ulogu, bilo im je to premalo, ta uloga bi im odveć toga oduzela.

bastard - Što je toliko neugodno na toj novoj ulozi?

Intelektualci su se navikli povlačiti na sigurnu poziciju kompetentnosti. Na skupu se tako pojavio i jedan intelektualac koji je po zanimanju kirurg. I kada sam ga predstavila svima su zablistale oči. Napokon netko tko predstavlja objektivno mjerljivo znanje i umijeće. Prekrasno, to je bilo ono za čim su svi čeznuli. Taj diskurs kompetentnosti intelektualaca ima tu čežnju za objektivnom formom, priznatim znanjem i sposobnošću. Koncepcija koju zastupa mlađa generacija daleko je trezvenija.

bastard - Što se je zapravo u društvu promijenilo i što je pretpostavka te izmijenjene uloge?

Moderni mediji na primjer, oni su promijenili ulogu intelektualaca. Ili, ako ćemo govoriti s Baudrillardom, ne može se više reprezentirati neka stvarnost koja bi bila unaprijed dana, takva stvarnost više ne postoji i onda ne može više postojati funkcija reprezentanta te stvarnosti. I to je potres koji je uzdrmao tradicionalnu ulogu intelektualca. Drugi moment, i o tome je govorio moj referat, bio je slučaj Botha Straußa, odnosno desničarskih tendencija među intelektualcima. Riječ je o tome da se dogodilo nešto što je u posljednjih tridesetak godina među intelektualcima bilo relativno nezamislivo, naime jedan jasno izraženi okret udesno.

bastard - Taj okret međutim zbio se prije na području kulture, nego politike.

Problem s kulturom je u tome što se pitanje države iznova postavlja. Chantal Mouffe, na primjer, u jednom svom recentnom članku ističe da je došlo do promjene u funkciji države, da država, govoreći sasvim grubo, više ne može obavljati svoju staru sveobuhvatnu ulogu. Stvorena su široka i snažna područja civilnog društva koja funkcioniraju na na čelu samoorganizacije. Državi dakle izmiče funkcija centralne regulacije društva dok se sve veći dio organiziranja društvenog života premješta u ta, od države neovisna područja koja ona uopće više ni ne zamjećuje. To pomicanje desnica je bolje i brže shvatila. Otprije otprilike petnaestak godina zbila se promjena paradigme i otada ljevica počinje braniti državu, a desnica koja je već odavno shvatila da to s državom više ne funkcionira bacila se s tog razloga na kulturu, jer točno zna da se u području civilnog društva koje nije središnje smješteno i koje nema vidljivu naredbodavnu strukturu, posredstvom kulture daleko bolje da upravljati nego posredstvom drugih mehanizama. Riječ je o području kojim se dakle ne može u klasičnom smislu politički upravljati, i koje potrebuje drugačije shvaćanje politike.

bastard - Ovdje smo kod pojma kulturne hegemonije koji potječe od Gramscija, ali ga je prisvojila desnica i veoma spretno barata njime.

Ne naravno zato što je desnica daleko pametnija, nego zato što ima druge potrebe i druge ciljeve. U Njemačkoj i Austriji, kao specijalnim slučajevima, desničari znaju da na državnoj razini ne mogu postići više ništa, jer odmah potpadaju pod udar zakona koji oštro sankcionira ponovno oživljavanje nacizma! U Francuskoj i drugim zemljama je dakako drugačije. Pretpostavljam da je ta njihova inteligencija i spretnost nastala iz ove nužde, ali da ona danas odgovara realnoj situaciji koja nije karakteristična samo za ove zemlje nego važi kao opća pojava. U vremenu u kojem s jedne strane vlada silna globalizacija na ekonomskom planu, a s druge jednako tako snažna regionalizacija političkog aparata, tako da taj politički aparat nije više u potpunosti sposoban za funkcioniranje kad je riječ o cjelini društva. To dakle što je kod desnice bila puka nužda slučajno se poklopilo s cjelokupnom situacijom. U tom smislu pomaže nam i Gramscijev pojam kulturne hegemonije. Najprije zato što nam pokazuje kako je jedno poprište zbivanja koje je do sada shvaćano kao dekoracija, kao ornament političkoga, najednom postalo izuzetno važan element. Gramscijev pojam pomaže nam shvatiti što se je bitnoga dogodilo, odnosno to da se današnja moderna društva ne konsolidiraju u prvom redu posredstvom represije, kako se još velikim dijelom mislilo 68., nego daleko suptilnijim mehanizmima, naime tako da proizvode odobravanje. Riječ je dakle o jednoj suptilnoj formi moći koja ne funkcionira posredstvom prisile nego uspijeva integrirati se u čovjeka, tako da imamo ono staro još od Spinoze postavljeno pitanje: zašto ljudi odobravaju svoje ropstvo. Stoga možemo reći da kulturu desnica shvaća prije svega kao poprište borbe, dakle područje mobilizacije i akcije i da je do te spoznaje došla prije nego ljevica.

bastard - U Austriji desnica otvoreno istupa s tezom da je žrtva lijeve kulturne hegemonije koju podupire država.

Tu tezu valja dovesti u pitanje. Ovdje u Austriji za desnicu, Haiderovu na primjer, lijevo je sve što stoji lijevo od njih, dakle i narodna stranka je za njih ljevica. U Haiderovu diskursu lijevo je ono što predstavlja parlamentarnu demokraciju, za njega je demokracija kao takva vrsta ljevičarske hegemonije!

Intelektualac je specijalist imaginarnoga. On radi na točki kolektivne tvorbe identiteta. Riječ je o onome što proizvodi sveze, onu povezanost na temelju koje se neko društvo drži skupa. To je onaj vrt koji oni obrađuju, a ne navodna istina ili sadržajna kompetentnost. Do toga dolazi tako da se proizvode simboličke pozicije koje se onda markiraju i zaposjedaju i to je važnije od onoga o čemu intelektualci govore. Njih ionako nitko ne sluša i to što kažu je relativno irelevantno

autor **borislav mikulić**
naslovi

Zastave ili beskonačni manjak ideol

Povratak kritičkog diskur

Dubravka Ugrešić
Die Kultur der Lüge
edition suhrkamp
SV

Dubravka Ugrešić, Die Kultur der Lüge ["Kultura laži"], Frankfurt am Main: Şuhrkamp Verlag (ed. suhrkamp) 1995; nizozemsko izdanje: De Cultuur van leugens, Amsterdam: Nijgh & Van

Svaki je nesretan pisac - onaj što pišući hoće i misliti - nesretan na svoj način! Toj se grupi pisaca pridružio nov primjerak spisatelja koji se na aktualnoj hrvatskoj sceni javlja na onom praznom mjestu što se, nakon sloma iluzija o prosvjetljenom socijalizmu, sve više prepoznaje kao mjesto pisca-disidenta, pisca kojeg u bivše-jugoslavenskoj Hrvatskoj nije bilo, a koji je tako karakterističan za druge istočnoevropske i osobito srednjeevropske književne kulture pod socijalističkim ili komunističkim režimima. iako se Hrvatska može pohvaliti plejadom književnika progonjenika bivšeg režima, ni jedan od njih ne ispunjava onaj jedan uvjet da bude prepoznat disidentom: **ni jedan od njih nije bio politički fanatik demokracije**! Tu su ulogu strastvenika borbe za demokraciju i ljudskih prava, osobito književničkih prava - kao što treba biti zaboravljeno - u Hrvatskoj preuzimali lijevi kritički lojalisti prosvjetljenog socijalizma (**P. Matvejević**) i samo rijetke laste "hrvatskog proljeća" (**I. Z. Čičak**).

Na to bivše mjesto lijevog disidenta lijevog režima stupa sad pisac/spisateljica posve čudnog tipa. Njega ne progoni nikakav policijski ili partijski aparat, prijeki sudovi ga ne tjeraju u logor i zatvor, u mit unutrašnjeg ili pompu inozemnog izgnanstva, njegova se literatura ne guta potajno u asketskim samizdat-uvezima i prijepisima. To je sad pisac/spisateljica umjesto kojeg njegova vlastita literatura - da bi ispunila uvjet nesreće nužan za spistateljsku praksu i izbjegla smrt u šutnji - emigrira u drugi, tuđi, ne-svoj jezični medij.

Demokratsko pravo na izgnanstvo

Knjiga eseja, feljtona, meditacija, fragmentarnih zapisa i anegdota **Dubravke Ugrešić**, radova literarno-kritičke, metakritičke i kulturološke naravi nastalih najvećim dijelom u razdoblju 1991-1994, pod naslovom "Kultura laži", koja se na osnovi hrvatskog rukopisa početkom godine prvo pojavila na nizozemskom a jesenas i na njemačkom (u izvrsnom, stilski i informativno veoma uspjelom prijevodu **Barbare Antkowiak**) događaj je hrvatske književnosti *in absentia*, dakle na način čija se apsurdnost ispostavlja to većom što se s manje dvojbe može reći da je ta ne-hrvatska knjiga hrvatske literature ujedno jedini događaj hrvatske književnosti otkako je Hrvatska postala vlasništvom samo svojih pošednika. **Dubravka Ugrešić je postala hrvatskom spisateljicom u trenutku kad je to prestala biti!**

Da taj paradoks počiva na čudnovatoj instituciji prava na progonstvo, vidljivo je iz sljedećeg. Knjiga "Kultura laži" postoji kao javna činjenica samo preko dva strana jezika; u smislu hrvatskog književnog djela, ona je javno nedostupna, privatna i utoliko anonimna činjenica autoričina rukopisa. Istovremeno, to je knjiga u kojoj autorica daje otkaz nacionalistički definiranom hrvatskom spisateljskom korpusu i odabire apstraktni identitet pisca koji stupa branikom "lijepe književnosti". (Esej "Laku noć, pisci, ma gdje bili" u tom je smislu središnji esej knjige i jedini je prethodno objavljen na hrvatskom [* Profil, Nedjeljna Dalmacija, jesen 1992.] Konačno, taj otkaz je metaliterarni pristanak spisateljice **Ugrešić** na progonstvo, upravo njegova književna formulacija, demokratski *deal* s hrvatskom književničkom i književno-teoretičarskom elitom koja ju je povodom objavljivanja dvaju drugih njezinih eseja u inozemstvu [* "Čist hrvatski zrak", u: Die Zeit, 23. listopad 1992. i "Kultura licitarskog srca", u: Literatur und Kritik, Salzburg, veljača 1993.*] isključila iz hrvatskog književničkog korpusa. U liku autoriteta pokojnog **Antuna Šoljana** [*v. "Dubravka Cvek u raljama rata", Večernji list, 11. XI. 1992] te **Viktora Žmegača** [*Pismo redakciji časopisa Literatur und Kritik, travanj 1993, pod rubrikom "Kroatische Kontroversen"] **Dubravka Ugrešić je ot-pisana iz hrvatske književnosti kao post-jugoslavenski škart:** autorica doduše posjeduje "specifičan talent" [Žmegač] - naime dar za kačkanje u žanru naivističke soc-književnosti za koju je pobirala nagrade pod bivšim režimom i dosljedno - ali se izvan književne fikcije, poput svoje intraliterarne naivke, Štefice Cvek, nije snašla u "raljama rata" [Šoljan]. Otuda joj se, objektivistički, priznaje u najboljem slučaju status bivše-jugoslavenskog pisca kojega ni hrvatski jezični izričaj ne može prevesti preko provalije u novo hrvatsko doba!

Tim je činom zla metafora o piscu koji pišući "ne poznaje nacionalne granice" otisnula svoj papak u stvarnosti: **Dubravka Ugrešić** je postala piscem na letećem koferu a njezina djela "Gastliteratur", književnost na privremenim gostovanjima. Ukratko, ona je slučaj novog pisca prognanika koji se danas u rječniku dobrohotne evropske kulturne elite samilosno naziva "istočnoevropskim brodolomnikom" ili, politički korektnije i tehnički hladnije: oponentom istočnoevropskih nacionalističkih demokracija zvanim "anti-nacionalist croate".

Melankolija i diskurzivni napredak

Melankolični pisac iz eseja "Laku noć ...", onaj naime koji u trenutku postajanja svoje zemlje demokratskom hoće pisati i k tome još misliti, dobio je sve što zaslužio u tom povijesnom trenutku: svoje pravo da bude izagnan iz demokratske zajednice koja isto tako ima demokratsko pravo ne podnositi njegovu kritiku. Zajednica ne daje samo pravo na drugačije mišljenje već i iziskuje demokratsku obavezu da se da barem šuti. To je zajednica u kojoj se bespravno stanje režimskog progona vratilo u arhajsko pravo klerikalaca da kažnjavaju za uvredu bogova i kumira nacije. To je zajednica u kojoj se "pisati misleći" može još samo s drskošću satire ili pak, kao **Dubravka Ugrešić**, s gorčinom ironije i sjetom melankolije. **Ono o čemu ona piše jest pitanje vlastite odgovornosti za ono što su svi drugi smatrali neizbježnim: naime za rat**! Ali tužni pisac u sretnoj okolini je dosadno drzak poput Kalimera: On je jedini koji hoće popravljati tamo gdje se nema što popraviti, on opominje da rat nije otac svemu što jest i što neće biti, već očuh ljudima. On ne uspijeva vidjeti neumitnost prošlosti, normalnost u nenormalnom stanju svoje zemlje, demokratsko nastrojenje u prononsiranim propagandistima nacionalističke mržnje. On ne može promijeniti identitet i zato je sam krivac. (Usp. eseje "Kultura laži", osobito pak "Poziv: intelektualac", "Šrapneli i knjige".)

Ali stav spisateljice **Dubravke Ugrešič** nije moralna indignacija nemoćnog pravednika koji uzvikuje "To je laž, to je laž, to je laž!" niti pak "štefičinsko" slijeganje ramenima pred nesavladivošću života što melje. Na mjestu moralne indignacije nad laži normalnosti u esejima i feljtonima **Dubravke Ugrešić** stoji tvrdoglavo uporna i repetitivna analiza fenomena što se ponavljaju, traženje istine sredstvima estetičkog diskursa. Njezin melankolični izbor apstraktnog identiteta iz eseja "Laku noć..." da bude piscem naprosto **umjesto nacionalnim piscem**, izbor koji je polučen regresivnom argumentacijom, apelom na demokratsko pravo u onome što je apriori svake umjetničke i refleksivne prakse - na slobodu pisanja [*v. B. Mikulić: "Hrvatski pisac u raljama života. O nostalgiji, melankoliji i sindromu osujećenosti", 3. program hrvatskog radija, 4. 11. 1992], u knjizi eseja "Kultura laži" na njemačkom i nizozemskom jeziku doživio je svoje istinsko književno oživotvorenje. Izbor apstraktnog književnog identiteta urodio je literarnim djelom metaliterarnog esejističkog žanra čiji estetski i refleksivni momenti predstavljaju događaj hrvatske književnosti *in absentia*: knjiga "Kultura laži" jest knjiga o hrvatskoj stvarnosti, njezina autorica izvorno piše na hrvatskom jeziku a sredstva njezina visoko kvalitetnog književnog stila postaju nosećim momentima autoričina nefikcionalnog, objektivističkog metaliterarnog i kulturološkog analitičkog diskursa.

"Kultura laži" književno je djelo u najužem smislu "lijepe književnosti" ali istovremeno i primjerak analitičkog diskursa u formi eseja o književnim, kulturnim, političkim, društvenim, individualnim i kolektivnim pojavama u uvjetima rata. Ona je produkt književnosti i prilog njezinoj spoznaji. Najveći dio eseja, zapisa i feljtona sabranih u knjizi građen je na postupku razvijanja (razmotavanja) govornih figura - stilskih poput palindroma i metafora, diskurzivnih poput slogana, parola i viceva - ili pak vizuelnih znakova, simbola, masovno-medijskih inscenacija i svakodnevnih scena u modele eksplanacije i instrumentarij spoznaje. U knjizi "Kultura laži" semiotičke i stilističke jedinice su okosnice spisateljskog postupka i istovremeno sredstva transmisije spoznaje u kulturološki, metapolitički i socijalno-psihološki diskurs. To osobito vrijedi za izrazito autorefleksivne i autohistorizirajuće eseje "Povijest jednog palindroma", dramaturški i stilistički možda najsavršenijeg štiva u knjizi, te "Ostvarenje metafore", ali također i za objektivi-

...oške utjehe: ...sa iz estetičke analize kiča

stičku perspektivu eseja o javnoj ikonosferi, medijima i konzumnoj subkulturi poput "Kultura licitarskog srca", "Šrapneli i knjige", "Život kao sapunska opera".

No, spisateljsko savršenstvo koje posvjedočuje ova knjiga eseja **Dubravka Ugrešić**, osobito pak spoznajna vrijednost te esejističke literature polučena imanentnim sredstvima estetičkog diskursa, od prvih je objavljenih eseja ("Čist hrvatski zrak" i "Kultura licitarskog srca") markiralo točku njezine moralne propasti. Ona je, poput Mandeljstamova papagaja iz istoimenog eseja "Popovi i papagaji" o disidenciji "prije" i "poslije" početka rata medju jugoslavenskim narodima, zemljama, i kulturnim elitama za svoje nepodnošljivo brbljanje zavrijedila pokrivalo preko kaveza. Kao da je lišena svakog moralnog čutila, ona na scene pokopa palih hrvatskih vojnika u škrinjama umotanim u nacionalne zastave, reagira s esetskom indignacijom, ona to naziva kičem. Fetva na mitteleuropski način - bez prolijevanja krvi - za tu opscenost stigla ju je s najvišeg mjesta hrvatske kulturne elite: "*Tko je estetički osupnut* (sc. nad beskrajnom patnjom tih ljudi), *taj po teoriji Hermanna Brocha sam proizvodi kič, takoreći meta-kič*" (cit. **V. Žmegač**). Iako tema drečećeg nacionalističkog kiča u Hrvatskoj na najvišim mjestima državne i nacionalne reprezentacije nije ni privilegirani predmet bavljenja ni ekskluzivno otkriće **Dubravke Ugrešić**, za njom je zbog opscenog estetičkog prenemaganja nad "kičem zastava", zbog uvrede naloga pijeteta, odapeta strijela ušutkivanja.

Moralni diskurs i estetski skandalon

Pitanje moralnosti estetike ili primjerenosti estetičke analize na polju moralnog ne pogađa eseje **Dubravke Ugrešić**. Njezina sloboda da "estetički rasuđuje" nad beskrajnim jadom ljudi što sahranjuju svoju djecu i utjehu traže u svečanoj simbolici zastave ne potječe iz larpurlartističkog uvjerenja o apsolutnoj neovisnosti umjetničkog izraza, njezini tekstovi su upravo nabijeni melankolijom, sjetom i žaljenjem. Njezina toliko karakteristična sentimentalnost seže toliko duboko da ju takoreći u posljednji čas, prije utapanja u sentimentu, iznad afazije nad užasom uzdiže još samo estetički interes za detalj, fascinacija naborom, bojom, složajem nabora i boje, fascinacija estetskim detaljem u reprezentaciji morala, upravo kritika same forme reprezentacije, kritika "zastave" kao najviši stupanj fascinacije njome. **Dubravku Ugrešić** kao pisca, književnog povjesničara i teoretičara, na temi smrti fascinira njezina simbolička reprezentacija. Ona kao da doista u herojskim smrtima hrvatskih vojnika od svega vidi samo šarenu zastavu u općem crnilu boli. No, u tome i jeste trenutak estetičke refleksije: Ono što **Dubravku Ugrešić** uzdiže iznad neopisive boli ljudi što sahranjuju svoju djecu jeste skandal šarenila zastave, taj neprirodni element smrti.

Istovremeno, ta fascinacija skandalom stranog elementa što nosi njezinu literarnu analizu uzdiže je iznad hipokrizije moralističkog pogleda koji državnu zastavu na lijesovima mrtvih mladića deprivira od stvarnog sadržaja - upravo od državne inscenacije smrti - i predstavlja normalnim izrazom etničkog folklora ("*poznato je da ponekad, na zahtjev roditelja poginulih vojnika*", cit. **V. Žmegač**). Tom se pseudonaturalizacijom simboličkog poništava medij simboličke reprezentacije. Simbol kao jedino polje diskurzivnosti i refleksije nestaje netragom, a otvara se polje čiste bessadržajnosti, polje ganuća, sentimentalnosti bez forme (afazija pijeteta). Riječ je o strategiji zamjene argumenata što počiva na nelegitimnoj konfrontaciji estetskog i simboličkog nasuprot "radikalno moralnom", konfrontaciji koja suponira da je simbolička ili estetska dimenzija kulturološkog fenomena (poput sahrane) naturalna, da su državne zastave oprirođeni dio smrti. **Kao da zastava nije specifičan estetski moment pogrebnog rituala, sredstvo estetizacije smrti i sredstvo simbolizacije "posljednjeg pripadništva"!** I kao da se estetička analiza rituala smrti ne tiče sredstava njegova simboličkog podržavljenja, odnosno sredstava ideologizacije smrti! Prigovor opscenosti estetičke analize sam ne polučuje ništa drugo do **moralizaciju ideološkog kiča**.

Otuda na mjestu meta-kiča ne stoji navodna estetička indignacija **Dubravke Ugrešić** nad skandalom zastave u crnilu smrti, već inscenacija samo-ganuća nad moralnom ganutljivošću kiča. Kič u mediju moralnog suda reproducira onaj tko zabranjuje "estetički sud" u stvarima gdje navodno prestaje estetika i počinje čista moralna osjećajnost. Da je takav sud sa svoje strane estetski čin javnog samouživanja u fantaziji vlastite žrtve preko patnje drugog ("*ti ljudi*"), odnosno forma moralističkog meta-kiča *par excellence*, vidljivo je iz refleksivne forme suda koji proizvodi efekt kiča: "To nije samo lijepo, nego je upravo ganutljivo lijepo moje osjećanje lijepog."

Prenešena na moralni sadržaj, formula glasi: "Kako je potresna smrt mladih hrvatskih vojnika i kako je iskreno duboka bol njihovih roditelja. Ali kako je ganutljivo potresna moja moć da suosjećam s njima."

Značaj te refleksivne odnosno autoreferencijalne forme jest u tome da ona otkriva logičko prvenstvo subjektivne moći uživljavanja u doživljaj pred doživljajem. To je prvenstvo subjektivne samoinscenacije u doživljaju što uvjetuje da uobraziljska moć autorefleksije - prijenos partikularnog doživljaja u narcistički samodoživljaj subjekta - daje oblik sadržaju senzacije a samu senzaciju čini sintetičkim, sraslim, oprirođenim jedinstvom forme i sadržaja. Ta samoinscenacija subjekta u doživljaju u istom smislu je konstitutivna za kič u kojem, u transcendentalnoj filozofiji spoznaje, apercepcija ima apriorni status pred percepcijom.

Nelagoda kiča leži u njegovoj bliskosti s uzvišenim. Ona potječe upravo odatle da njegova forma ponavlja transcendentalnu strukturu estetskog doživljaja, strukturu za koju je konstitutivno prisustvo subjekta i doživljaj doživljaja. Na tome počiva refleksivna osnovica osjećanja uzvišenosti i njegova susjedstva sa situacijom kiča. Otuda je zabrana estetike u graničnim situacijama moralnosti izvor hipokrizije koja, u srazmjeru s izričajnom formom normativnosti, nosi moment reprodukcije etičke, moralne ili političke autoritarnosti. Sud o opscenosti "estetičke indignacije" **Dubravke Ugrešić** nad beskrajnom boli ljudi što sahranjuju svoju djecu sud je eksperta za estetiku književnog diskursa koji preuzima masku moralnog suca, to estetsko pomagalo hipokrizije, samoinscenacije ispravnosti. Otuda je mjesto s koje se izriče zabrana estetskog u graničnoj situaciji morala mjesto reprodukcije moralnog kiča u hrvatskoj intelektualnoj i političkoj kulturi.

Estetička refleksija i društvena kritika

U tom se hrvatskom slučaju sukoba estetike s moralom prividno ponavlja problem poznate rasprave o "mogućnosti poezije poslije Auschwitza", odnosno načelnije: problem estetizacije radikalnog iskustva zla. Prigovor o opscenosti estetičke indignacije nad kičem tamo gdje na mjestu kiča stoji neizrecivo iskustvo patnje asocira Adornovu tezu o nespojivosti umjetničkog postupka estetizacije sa radikalno moralnim događajem. Ta je teza izrečena ne samo povodom pjesničkih odnosno literarnih oblika estetizacije teme Auschwitz nego i povodom glazbenih. Iskustvo radikalnog zla i proces estetizacije su zato nespojivi što umjetnički postupak autonomno i amoralno prevodi svako iskustvo u estetski užitak. Da bi se izbjegao taj strašni učinak, u svrhu prenošenja "onih iskustva koja posvema izmiču umjetnosti" heteronomnim se sredstvima mora "suspendirati domena estetskog" [*v. Th. W. Adorno, "Arnold Schönberg (1874-1951)", u: Gesammelte Werke, Frankfurt/Main: Suhrkamp, Bd. 10/1, str. 180]. Iz istih razloga, umjetnost ne postaje angažiranom tako da preuzme ili slijedi sadržaje revolucionarnih ideologija; ona je revolucionarna samo po svojoj formi, tom jedinom autonomnom estetskom sredstvu ~~age negacije i prevladavanja koja joj je inherentna, jedinom zalogu jedinstvenosti i jednokratnosti umjetničke istine koja se ne može ni univerzalizirati ni neposredno prevesti u moralnu, filozofsku ili znanstvenu istinu.

> Ono o čemu DUBRAVKA UGREŠIĆ piše jest pitanje vlastite odgovornosti za ono što su svi drugi smatrali neizbježnim: naime za rat! Ali tužni pisac u sretnoj okolini je dosadno drzak poput Kalimera: On je jedini koji hoće popravljati tamo gdje se nema što popraviti. On ne uspijeva vidjeti neumitnost prošlosti, normalnost u nenormalnom stanju svoje zemlje, demokratsko nastrojenje u prononsiranim propagandistima nacionalističke mržnje. On ne može promijeniti identitet i zato je sam krivac.

Zato prigovor **Dubravki Ugrešić** za opscenu estetizaciju graničnog moralnog pitanja promašuje tematiku morala i estetike u odlučujućoj dimenziji. Njezina "estetička indignacija" ne pogađa "beskrajnu patnju ljudi". Ona seže dublje od prirodnosti patnje, ona razotkriva sloj već obavljene, lažno oprirođene estetizacije smrti simboličkim sredstvima države (zastava) - to jest upravo onaj sloj koji se predstavlja kao spontani izraz pučkog običaja ("*ponekad, na zahtjev roditelja*"). Pokapanje palih vojnika jest državno-reprezentacijski čin koji u sebi nosi specifičnu estetizaciju pogrebnog rituala, koji se upravo po tom specifičnom momentu udaljuje od privida prirodnosti koji mu pridaje folklorna prerada.

Upravo suprotno ideološkoj prétpostavci o prirodnoj običajnosti folklornog kiča, pokapanje sa zastavom, odnosno **državna estetizacija smrti**, ima tu važnu moralnu i psihološku funkciju da jedino ona **daje viši, upravo uzvišeni smisao tim smrtima** i da jedino ona **iskupljuje beskonačnu bol roditelja što pokapaju svoju djecu**. Samo tako, preko priznanja da su im sinovi "pali za domovinu" oni mogu doći do utjehe i spasiti se od ludila **besmislenog gubitka**. Bez te vrste državne simbolizacije, njihove smrti bi bile potpuno besmislene a bol neiskupljiva. Upravo zbog toga ta je ideološka forma estetizacije smrti **neprozirna za sudionike rituala** i samo tako ona može biti izvor utjehe. Ali upravo u času njezina zatvaranja trenutak je skandalona refleksije kojom se, sredstvima estetičkog diskursa, otvara mogućnost kritike ideološke reprezentacije. **To je ujedno čas estetičke istine i intelektualnog ozdravljenja kao što su zaliječenje utjehom ili oprost uvjeti psihičkog ozdravljenja.** Zato moralni prigovor o estetici na krivom mjestu može samo vršiti funkciju moralističke zabrane estetičke analize, jedinog mogućeg oblika refleksije na tom mjestu. Pretendirajući na naturalizaciju simboličkog i diskurzivnog taj je prigovor efektivna zabrana analitičkog diskursa u estetici i uputnica za zatvor "normalne ideologije".

Neutješnost zastave

Dubravka Ugrešić je knjigom eseja "Kultura laži" otvorila upravo onu razinu estetičke refleksije, odnosno društvene kritike diskurzivnim sredstvima estetike koju ima u vidu **Adorno**. Cilj estetičke analize jest prijelaz u onaj radikalni vid refleksije iz kojeg više nije moguće reći da jezik ili znakovi uopće objašnjavaju nas, da jezik govori (o) nama, već da subjekt može reflektirati i učiniti diskurzivnim onaj posljednji, navodno ne-diskurzivni preostatak jezika, onaj koji navodno još samo naznačuje nepredstavljivo prisustvo bitka. Ta predstava o nedokučivosti preostatka jezika kojim mi više "ne vladamo" već on izriče nas, nije samo topos antimetafizičke filozofije jezika. Ona je nazočna već i u inscenaciji nedokučivosti jezika putem državne estetizacije smrti u pogrebu sa zastavama. Na tom se polju estetička analiza susreće sa semiotikom ideološkog diskursa i sistema simbolizacije.

Predstava o nedokučivosti krajnjeg smisla koji se "nadaje" (ili "uskraćuje") samo preko simbola inscenirana je tek prešutnim nalogom pijeteta, šutnje ili anihilacije govora pred zastavom kao sredstvom uzvišene estetizacije. Mjesto na kojem stoji zastava u postupku estetizacije smrti mjesto je neizrecivo prazne tajne, koncentracije "višeg smisla" koji postoji samo putem materijalnog sredstva - šarene krpe zvane zastava, koja ga veže za mjesto u svijetu. **Zastava ne stoji za tajnu. Naprotiv, sva tajna je u zastavi i njezinu kiču koji proizvodi samo-ganuće nad scenom zastave.** U shemi simboličke reprezentacije, zastava stoji na mjestu na kojem se pretpostavlja da stojimo mi, subjekt doživljaja ili točnije: objekt čiste simboličke prozivke. Zato svaka refleksija o toj formi estetizacije ili simboličke reprezentacije smisla nužno povlači za sobom otkriće momenta kiča: ona denuncira pretendiranu prirodnost simboličkog, upozorava na poništenje forme u korist sadržaja, estetskog u korist moralnog.

Ne vršiti estetičku analizu zastave, znači odustati od kritike simboličke samoreprezentacije društva a time i od svakog društveno-kritičkog diskursa. Ne odustati pak od estetičke analize u uvjetima nacionalistički definirane zajednice znači morati istupiti iz zajednice zastave - iz kruga nove ideološke neprozirnosti. Nasuprot utjesi slatke ideologije u Hrvatskoj, kritički diskurs se vraća u začudnoj formi metateorijske esejistike polučene iz melankolije dobrovoljnog progonstva i literarnog gastarbajterstva.

Thomas Huebel

"Zapadnožidovsko vrijeme" - Kafka i cionizam

Giuliano Baioni: Kafka - Literatur und Judentum ["Kafka - književnost i židovstvo"], Stuttgart, Weimar: Metzler 1994., 291 str.

U slavnom pismu ocu **Franz Kafka** piše o svom židovstvu: "*... naspram djetetu, bilo ga je premalo da bi se dalje prenosilo, a dok si ga Ti prenosio, potpuno je iskapalo*". Kao što to sugerira citat, **Kafka** je bio asimilirani Židov. Ipak, odatle se ne bi smio prebrzo izvući zaključak da židovstvo za njega nije imalo nikakvo značenje. On nije samo živio u gotovo isključivo židovskoj sredini i tokom cijelog života imao kontakte skoro samo sa Židovima (**Milena Jesenská** je u tom smislu najvažnija iznimka) već se još od 1911. vrlo intenzivno počeo baviti židovskom tradicijom.

Kafkino židovstvo ili točnije, pitanje u kakvom odnosu stoje židovstvo i književnost kod Kafke, tema je knjige renomiranog talijanskog germanista **Giuliana Baionija**, prve njegove knjiga prevedene na njemački. Iako su neki istraživači posredovali sliku o Kafki kao potpuno nevezanom za tradiciju, Baionijev cilj nije dokazati suprotno. Naprotiv, autor ukazuje na to da je pojam tradicije za Kafku postao problematičan i da je zapravo njezin raspad tema mnogih Kafkinih tekstova. Otuda se ni Baionijeva metoda ne sastoji u traženju motiva iz Talmuda ili Kabbale u Kafkinim djelima, jer već time bi se preskočio daleko fundamentalniji problem, naime pitanje, na koji se način kod Kafke uspostavlja odnos prema židovskoj tradiciji, tko ga je posredovao i kako se taj odnos mijenjao s vremenom. Slijedom tih pitanja Baioni na početku knjige prvo analizira milje praških Židova, asimiliranih na njemačku kulturu, a to je milje u kojem se Kafka kretao cijelog svog života, da bi potom rekonstruirao poglede tih Židova kojima židovstvo nipošto nije bilo samorazumljivo. Njihova je perspektiva bila tada pod sve snažnijim pečatom cionizma u čije su najvažnije eksponente u Pragu spadali Kafkini prijatelji **Max Brod**, **Felix Weltsch** i **Hugo Bergmann**, ali osobito pod pečatom kulturnog cionizma **Martina Bubera**. Za razliku od političkog cionizma jednog **Herzla**, Buber nije slijedio ideju utemeljenja židovske države već kulturne i duhovne obnove židovstva. U tom smislu kulturni cionizam se orjentira ka istočnoevropskim Židovima koji nisu bili zahvaćeni asimilacijom. Osobito značenje za Bubera je imao **hasidizam**, religijska struja usmjerena protiv židovske ortodoksije u kojoj čak ni najjednostavnije svakodnevne radnje nisu ostajale neprerađene u medij službe svetinji.

I **Kafka** se, doduše na ponešto osoben način, počeo interesirati za istočne Židove. Tako 5. listopada 1911. posjećuje predstavu jedne istočno-židovske glumačke trupe. To kazalište na jiddischu ga se toliko dojmilo da će sljedećih nekoliko mjeseci vidjeti dvadesetak predstava. No razlog tom oduševljenju ne leži u tome da se Kafka odlučio priključiti nacionalnim ciljevima židovske romantike. Nadalje, on ni u kom slučaju ne pokazuje sklonost estetizaciji i idealizaciji istočnog židovstvo onako kako je to činio Buber u književnim obradama hasidskih legendi. Kafkini opširni dnevnički zapisi jasno pokazuju da je on posve bio svjestan niske estetske kvalitete tih komedijanata. Štoviše, on detaljno opisuje scene nehotične komike. U kasnijem osvrtu na na to on piše: "*Sigurno nisam ironično govorio o tom teatru žargona, možda sam se smijao, ali to spada u ljubav.*" Kafku fascinira nešto posve drugo, naime vitalnost, osjećaj zajedništva, veselo, naivno, samorazumljivo židovstvo tih glumaca. Njegovo oduševljenje nalazi izraz čak javno - što je za introvertiranog Kafku vrlo neobično - i to u "Govoru o jidišu" koji je Kafka održao u veljači 1912. u Židovskoj vijećnici. U židovskoj se dijaspori jidiš uglavnom smatrao znakom otuđenja. No Kafka brani taj jezik pred praškim Židovima na taj način da njegov govor ujedno postaje napad na individualizam zapadnih Židova, a time konačno i na samog sebe. Istočni Židovi mu dakle služe u neku ruku kao kontrastna folija da bi bolje ocrtao deficite zapadnih Židova. Pri tome, kao i u nekim drugim prilikama, on slijedi tad uobičajene sheme kulturnog cionizma: zapadni Židov vodi individualistički, obeskorjenjeni život, bez zajednice, bez tradicije.

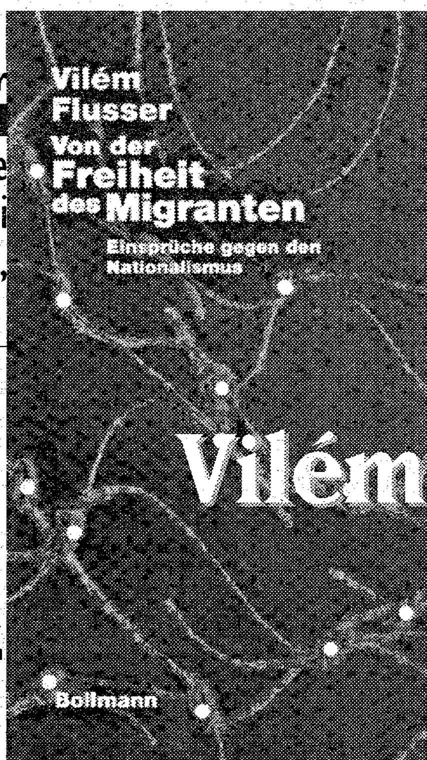
Složenost Kafkinog odnosa prema cionizmu koji se neprestano mijenjao ovdje je moguće orisati samo grubo. Prema Baioniju, značenje cionizma za Kafku se sastojalo u tome što je to jedini sistem vrijednosti s kojim se Kafka neprestano osjećao konfrontiranim i koji mu je služio za obračune sa samim sobom. Veliku ulogu igrao je cionizam u odnosu s **Felice Bauer**, Židovkom iz Berlina, koju je Kafka upoznao 1912. preko Maxa Broda. U sljedećih pet godina Kafka se s njome zaručivao dva puta i napisao joj nebrojna pisma. Prema Baionijevu tumačenju, u tom poznatom slučaju se nije toliko radilo o privatnoj priči individualističke nesposobnosti za odnos; za njega je to jedna "vrlo židovska priča". U vrijeme prvog susreta, Felice Bauer je bila sljedbenica cionizma i učila hebrejski; Kafka i ona su čak dogovaraali zajedničko putovanje u Palestinu. Međutim, cionizam nije bio tek povod za njihov odnos, on je štoviše ona potebna kulturna pozadina na kojoj se taj odnos mora promatrati, budući da su brak i obitelj u tadašnjem cionističkom tisku stavljani na pijedestal kao nacionalna obaveza. Na toj pozadini postaje jasno zašto Kafka u jednom pismu prijateljici svoje zaručnice, **Grete Bloch**, kaže da je upravo za njega - koji je sa svojim necionističkim i nevjerničkim židovstvom unaprijed isključen iz svake zajednice - ženidba, taj "najsocijalniji čin", najteži mogući korak.

To objašnjava i činjenicu da je tema pisanja, a ne židovstvo, pravi predmet njegove prepiske s Felice Bauer (u pismima Mileni stvari stoje obrnuto). Čitava se korespondencija za Kafku vrti oko toga da opravda svoju literaturu i svoju spisateljsku egzistenciju koju će brak dovesti u opasnost: "*Proludovati noći u pisanju, to je ono što hoću. I propasti u tome ili poludjeti, i to hoću.*" Očito je da je Kafka do te mjere uživao u pisanju da ga je morao opisivati gotovo kao opsceni grijeh. Zato Baioni interpretira Kafkinu pripovjetku "U kažnjeničkoj koloniji" kao metaforički opis svoje spisateljske egzistencije. Stroj za mučenje, koji se tamo opisuje, služi tome da se presuda ureže u tijelo osuđeniku; to je dakle stroj koji piše i koji sama sebe uništava pisanjem. Dijametralno suprotno tome jest cionističko shvaćenje književnosti Maxa Broda koji napada dekadentni i individualistički esteticizam modernih književnika i od židovskog pisca zahtjeva da se aktivno uključi u izgradnju židovske zajednice. U toj instrumentalizaciji književnosti za nacionalnu stvar Baioni vidi glavni razlog zbog kojeg se Kafka distancirao od cionizma.

To: ARKZIN_ZG@PZ-ARKZ.zer
From: MIKULIC@iwm.univie.ac.at (Dr. Borislav Mikulic)
Date: Fr 22.12.95, 21:18 (received: 23.12.95)
Subject: krsic/bastard
Organiz.: Institute for Human Sciences

Vilém Flusser

Von der Freiheit des Migranten. Einsprüche gegen den Nationalismus ("O slobodi migranta. Proturjeci nacionalizmu"), Mannheim: Bollmann Verlag 1994

Vilém Flusser, češko-židovsko-brazilijanski migrant, rođen je 1920. u Pragu. Poginuo je u prometnoj nesreći 1991. u blizini češko-njemačke granice, dakle točno tamo gdje nije poginuo od metka ili pao od psećeg ugriza i skončao u koncentracionom logoru kad je 1940. bježao pred nacistima put Londona, odakle je kratko potom sa svojom budućom suprugom emigrirao u Brazil. Do 1972. živio je u São Paolu gdje je djelovao kao profesor za filozofiju komunikacije. Vrativši se u Evropu, nastanio se konačno u Provansi, kao svaki dobri (čitaj: prosvjetljeni) njemački literata i slobodni intelektualac. No tamo je ostajao samo dio godine, dok je ostalo vrijeme provodio u intelektualnim debatama po raznim sveučilištima.

Poznat kao **"digitalni mislilac"**, Flusser je - u skladu sa svojim temperamentom i smislom za humor - prenio svoj komunikacijsko-teorijski optimalizam u moralni i kulturološki optimizam. Migracija je za njega najplodnije tlo za uvećanje efekta uspjele komunikacije jer ona stvara potrebnu kritičnu masu informacija; kreativnost nije ništa drugo do prerada informacija u nove sadržaje. **Navikavanje, uobičajenost protoka informacija, smrt je svake kreativnosti.** Migranti su, htjeli oni to ili ne, po cijenu života ili smrti, osuđeni na stvaralaštvo. Ali upravo to ih čini suspektnim u novim okolinama. Njegov intelektualni angažman protiv nacionalizma nije samo učinak osobnog iskustva, on više izgleda kao **konzekvencija njegove filozofije komunikacije i medija** koja slijedi ideju pluralizma, decentralizacije i mrežastog širenja nasuprot jedinstvu i objedinjavanju. U tom se modelu svakako reflektira i njegovo osobno iskustvo prisile na kretanja, na migracije. Ali ta situacija i njezina pozitivna korist - sloboda vječnog otpočinjanja, promjene uloga i aspekata identiteta - iziskuje sposobnost izdržljivosti, spremnost na slobodu obeskorjenjenosti.

Vilém Flusser (citati):

informacije i problemi (p. 130):

"Informacije se dobivaju u vezi s nekim problemom. Ali problem, to je predmet. Riječ "problem" na starogrčkom znači "predmet". Zašto biste trebali "riješiti problem"? To je već ozbiljno pitanje. Pa zato što Vam preprečava put, zar ne? O njega se spotičete. Ali kamo zapravo idete? U smrt. Dosljedno tome, problem je nešto što me sprečava da umrem. To je već prilično smiješna misao. I što ja radim? Primam informacije u vezi s tim problemom. Ali molim Vas, nemojte od mene tražiti da kažem što znači "informacija". Trideset godina sam razmišljao o tome i ne bih Vam mogao dati nikakav pametan odgovor. Informacije su temelj slobode odlučivanja, i to se naziva ljudskim dostojanstvom, ali ako bolje promislite, onda vidite da već sama činjenica da nikad ne raspolažete svim potrebnim informacijama, već uvijek samo specifičnim, ograničava Vašu slobodu odlučivanja. Nikad ne znate jeste li izvršili ispravan izbor."

"za filozofiju emigracije" (p. 31-34):

"Čovjek nije posve uvjetovan stvarima. U njegovoj okolini postoji jedno mjesto lišeno stvari. S tog mjesta on može steći pregled svoje okoline. Kad ne bi bilo tog mjesta, onda ni reči što slijede ne bi mogli napisati. Mjesto koje je slobodno od stvari može se nazvati mjestom ironije. Kad se premjestimo u ironiju onda možemo steći pregled nad svojom okolinom. Ljudsko premještanje u ironiju i iz nje natrag ne može se predvidjeti sa stanovišta uvjetovanja stvarima. Čovjek se ne može u cijelosti objasniti iz uvjetovanosti stvarima. Premještanje u ironiju je ustajanje u uzbuđenju. Tim kretanjem čovjek ustaje iznad svog uvjetovanja. Premještanje iz ironije natrag je angažman. Tim se kretanjem čovjek vraća u svoje uvjetovanje da bi ga promijenio.

Kretanje uzbuđenja ka ironiji mogu nazvati i emigracijom; također, obrnuto kretanje iz ironije natrag (angažman) mogu nazvati imigracijom. Ali s tom nomenklaturom se malo pomiče problem, i to dvostrukim načinom: U uzbuđenju se preseljavam iz jedne uvjetovanosti u drugu, i moje iseljenje nije samo uzbuđenje već i bijeg.

Teorijsko razlikovanje između bijega i prave emigracije, te između spasenja i imigracije relativno je jednostavno. Praktičko razlikovanje je daleko teže. No postoje simptomi koji pomažu da provedemo to razlikovanje u praksi. Ruku na srce, **filozofiju emigracije se tek mora napisati**, njezine su kategorije još zamagljene i rasplinute. Ali trebalo bi je napisati. Ona bi imala značenje ne samo za stvarne već i za virtuelne emigrante. Jedan od njezinih zadataka bio bi da se koliko god je moguće jasnije razluči emigracija od bijega, i to u situaciji koja sadrži toliko puno elemenata bijega."

cionizam (pismo Lindi Reisch i peteru glotzu), str. 116:

"Ja sam Židov i zato Vas molim da čitate s rezervom: Židovi su uska zajednica zato što ih napadači pritiskaju i sabijaju. Zašto ih se napada od pamtivijeka, na to pitanje je jako nezgodno odgovarati. Od 19. stoljeća se govori o židovskom "narodu", što je veliko olakšanje. Ta narodi ipak nisu do te mjere sabijeni kao Židovi, zar ne? Dakle, cionisti su asimilanti: Mi hoćemo biti narod kako više ne bismo morali biti tako prisni jedan s drugim. To je zapravo suprotnost nacionalizmu. Zato su "crni Židovi" anticionisti. Ima, međutim, u cionizmu i jedna druga, "židovskija" komponenta: "Židovska država" ne treba biti još jedna država s još jednom zastavom i još jednim poreskim sistemom već treba biti model (or goyim, svjetlo naroda). To je međutim propalo, ali ne zato što židovska država nije mogla spasiti ni evropske ni arapske Židove (što nije uspjela spriječiti Auschwitz). Ona je izgubila svaki interes zato što je postala nacionalnom državom. Ja sam uvjeren da ljudsko dostojanstvo predstavlja pokušaj da se prevladaju svoje uvjetovanosti. Ja moram prevladati svoje židovstvo, sublimirati ga na "višoj razini". Međutim, židovski narod ne moram prevladati: On je fikcija u kojoj ja nemam nikakvog udjela."

LEAFLET: bastard
PRILOG ARKZINA ZA KRITIČKU PUBLICISTIKU, No 5, siječanj 1996.
concept & editor: Boris BUDEN • co-editor Borislav MIKULIĆ
graphic treatments: Dejan KRŠIĆ • assisted by Rutta D.D.
izdavač: Arkzin d.o.o.
adresa: arkzin, Republike Austrije 23/I, 10 000 Zagreb
tel / fax (01) 57 19 11; E-mail: arkzin_zg@zamir-zg.ztn.apc.org
pre-press Repro studio Žiljak Maričak; tisak: Rijeka

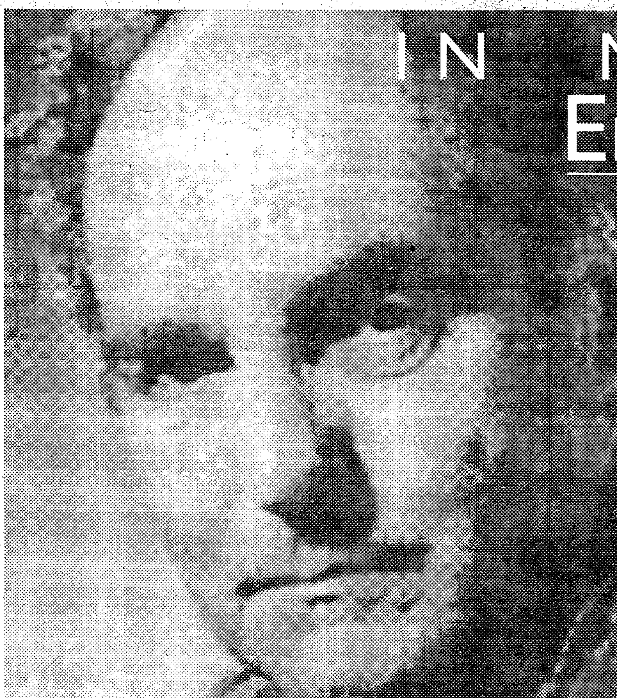
Međutim, Kafka odstupa od uobičajenih cionističkih pozicija i u drugim pogledima. Sasvim je skeptičan u pogledu zahtjeva za ponovnim otkrivanjem i obnovom tradicije. Prema Baioniju, on u hasidizmu ne vidi kao Buber samo religiozni fenomen, on razotkriva strukture moći skrivene u njemu. (Još jedan dokaz za Canettijevu tvrdnju da je Kafka među svim pjesnicima "najveći ekspert za pitanja moći".) Tako susret s jednim istočno-židovskim rabinom u Marienbadu, izbjeglim pred ruskim frontom 1916., stoji pod sasvim drugim znakom nego susret s glumcima nekoliko godina prije toga. Kafka opisuje rabina kao sultana sa dvorom, njegove pratioce naziva "tajnicima" i "činovnicima". O rabinovom držanju, riječima i djelima Kafka zapisuje sljedeće: "...imam dojam da se dublji smisao sastoji u tome da ga uopće nema". Kafkina dijagnoza pogađa hijerarhijske strukture moći i gubitak legitimacije autoriteta upravo tamo gdje su zapadni Židovi još imaginirali da stoji nepatvorena izvornost, autentičnost preko koje su očekivali oslobođenje od svih zala asimilacije.

Time su načete teme iz Kafkine pripovjetke "Gradnja kineskog zida" (1917). U toj priči kineski narod dobiva nalog od nepoznatog vodstva da izgradi zid, i on to izvodi dok gradnjom upravlja hijerarhijski uređen sloj arhitekata i tehničara. No smisao tog naloga najvišeg državnog birokrata narodu ostaje nepoznat. U tu je priču, kojom se očevidno židovski problemi prenose u daleku Kinu, ugrađena parabola "Carska vijest". Car koji se nalazi na umoru pošalje jednom udaljenom podaniku poruku, međutim zbog ogromne prostorne udaljenosti glasnik nema nikakvih izgleda da stigne do podanika. Za Baionija je veličina kineskog prostora metafora za vremensku distancu, drugim riječima, slika prekinutih veza tradicije. U svakom slučaju, da je poruka i mogla stići, ona bi neizbježno bila poruka već umrlog cara.

Figuru podanika koji u dalekoj provinciji sanja o poruci mrtvaca, Baioni interpretira kao književnika. Otuda je već moguće naslutiti da cilj njegove knjige nije u tome da ukazivanjem na veze sa židovstvom bolje osvijetli neke aspekte Kafkina književnog djela. Baionijeva osnovna teza seže puno dalje: on tvrdi da židovstvo u bitnome određuje Kafkinu spisateljsku egzistenciju, ali da je, obrnuto, pisanje odlučujući element njegova zapadno-židovskog identiteta. U jednom pismu Mileni iz 1920. Kafka sebe naziva "najzapadnožidovskijim" od svih zapadnih Židova i objašnjava to na sljedeći način: "... ništa mi nije dano, sve moram tek steći, i to ne samo sadašnjost i budućnost, već i prošlost". U jednom pismu **Maxu Brodu**, dvije godine prije toga, Kafka je skovao izraz "zapadno-židovsko vrijeme". Baioni pokazuje vrlo uvjerljivo da su ti pojmovi od središnjeg važenja za Kafkino spisateljsko samorazumijevanje i da, osim toga, predstavljaju historijske kategorije što Kafki služe za interpretaciju svoje generacije i svoga doba. Daljnju, osobito važnu funkciju termina "zapadnožidovsko vrijeme" Baioni vidi u tome da on služi Kafki za legitimaciju svog pisanja i ambicije da pišući "zastupa" ono "negativno" svoga vremena. Tako iz Kafkine slabosti - naime iz nesposobnosti da izgradnji nacionalne zajednice doprinese nešto pozitivno - nastaje ona snaga koja ga uopće čini piscem.

indirektna demokracija (p. 129):

"U modernoj antropologiji vrijedi implicitno da je jedna od najviših sposobnosti čovjeka sposobnost donošenja odluka. Mislim da se cijela politička diskusija moderne od **Machiavellija** vrti oko pitanja slobode odlučivanja, ali na sasvim čudnovat način. Jer ljudi su uveli takozvanu **indirektnu demokraciju** koja se sastoji u tome da nekoga izaberete, to znači, da svoju slobodu odlučivanja prenesete na nekog drugog. To je posve čudnovato. Radi se zapravo o odustajanju od slobode ako pošaljete nekog poslanika umjesto sebe i kažete mu "Odluči ti molim te za mene!". Ja nikada nisam birao jer meni je to posve nedostojno i upravo svinjski opunomoćiti nekoga koga jedva da i poznajem da odlučuje u moje ime (...)"

IN MEMORIAM Ernest Gellner

```
To: ARKZIN_ZG@PZ-ARKZ.zer
From: buden@ping.at (boris buden)
Date: Fr 08.12.95, 15:56 (received: 11.12.95)
Subject: krsic/bastard

evo saljem ti kopiju emaila o smrti ernesta gellnera.

Resent-From: "Dr. Borislav Mikulic" <MIKULIC@iwm.univie.ac.at>
Resent-To: buden@ping.at
Resent-Date: Tue, 7 Nov 1995 11:00:48 MET-1MEST
Date: Tue, 7 Nov 1995 11:37:51 +1100
X-Sender: pnp@popper.coombs.anu.edu.au
Mime-Version: 1.0
To: austral-socpol-theory-l@postbox.anu.edu.au, aphil-l@postbox.anu.edu.au
From: pnp@coombs.anu.edu.au
Subject: Ernest Gellner is dead
Sender: owner-aphil-l@coombs.anu.edu.au
Precedence: bulk
Reply-To: aphil-l-owner@coombs.anu.edu.au
X-Pmflags: 34078848

>Date: Mon, 6 Nov 1995 13:08:00 GMT
>Reply-To: srlclark@liverpool.ac.uk
>Originator: philos-l@liverpool.ac.uk
>Sender: philos-l-request@liverpool.ac.uk
>Precedence: bulk
>From: Stephen Clark <srlclark@liverpool.ac.uk>
>To: Members of the list <philos-l@liverpool.ac.uk>
>Subject: Ernest Gellner is dead
>X-Listprocessor-Version: 6.0c - ListProcessor by Anastasios Kotsikonas
>X-Comment: Philosophy in Europe
>Mime-Version: 1.0
>
>> From: David Miller <PYRAL@snow.csv.warwick.ac.uk>
>>
>>
>> I have just received this message from John Watkins.
>>
>> Sad news. Gaye rang just now to say that Ernest Gellner
>> died last night. It seems to have been very sudden; he had
>> seemed okay shortly before. Presumably a heart attack.
>>
>
Philip Pettit
Research School of Social Sciences
The Australian National University
Canberra ACT 0200
Tel (06) 249 2632(W) (06) 2491012(H)
Fax (06) 247 8522 or 257 1893
```

O Ernestu Gellneru kod nas se može saznati veoma malo. Njegovih knjiga nema u hrvatskom /a ni srpskom/ prijevodu, o njegovim se idejama rijetko raspravlja, on nije predmet akademskog naučavanja, knjige naših autora rijetko sadrže reference na Gellnerov rad. I ovaj kratak prikaz njegovog djela biti će nužno manjkav. Ipak, nadam se da će i to biti dovoljno za stjecanje neke osnovne slike o ovom, kod nas neopravdano zapostavljenom autoru.

Ernest Gellner rođen je 1925. godine u Parizu. Odrastao je i školovao se u Pragu iz kojeg odlazi u Englesku nešto prije njemačke okupacije. Za vrijeme drugog svjetskog rata bio je pripadnik češke vojske u egzilu. Studirao je filozofiju na Oxfordu gdje je bio i nagrađen kao jedan od najboljih studenata. Akademsku karijeru je započeo na London School of Economics, a zatim je prešao na sveučilište u Cambridgeu gdje je i penzioniran. Posljednjih godina svog života je i dalje bilo aktivan i to kao član odsjeka za sociologiju na Sorosevom Srednjoevropskom sveučilištu u Pragu, te kao direktor tamošnjeg Instituta za nacionalizam. Bio je i član Britanske akademije znanosti, a umro je 7. studenog 1995. u Pragu od srčanog udara.

Prvi zapažen rad bila mu je knjiga Words and Things [1959] u kojoj žestoko kritizira Wittgensteinovsku filozofiju jezika. To djelo nije značajno samo zbog uspjele kritike spomenute filozofske škole, nego i zbog stila kojim je napisano. Naime, priča se da je rječnik duhovit ali i toliko oštar da je Gilbert Ryle odbio recenzirati knjigu u vodećem britanskom filozofskom časopisu Mind kojem je tada bio urednik. Takav stil je i nadalje ostao prepoznatljiva karakteristika Gellnerovih djela. Njegovu duhovitost mogu ilustrirati rečenicom kojom je "opalio" po Thomasu Kuhnu: "Jedan je Krećanin rekao da je sve što god neki Krećanin kaže određeno nekom paradigmom, te da su sve paradigme nesumjerljive".

Nakon toga se Gellner više nije bavio samo usko filozofskim temama već se prihvatio i drugih disciplina, poput sociologije i kulturne antropologije gdje također daje zapažene radove. Naslovi njegovih knjiga dobro otkrivaju široko polje interesa. Thought and Change [1964], Saints of Atlas [1969], Legitimation of Belief [1974], Muslim Society [1981], Nations and Nationalism [1983], The Psychoanalytic Movement [1985], Relativism and the Social Sciences [1985], The Plough, Sword and Book [1988], Postmodernism, Reason and Religion [1992] i Civil Society [1994]. Ova bibliografija, naravno, nije potpuna. Poznavaoci osobito hvale neke od ovih knjiga: studiju o Berberima nastalu u Maroku [Saints of Atlas], veoma duhovitu i lucidnu interpretacijuljudske povijesti [The Plough, Sword and Book], te njegovu veoma utjecajnu teoriju nacionalizma [Thought and Change, Nations and Nationalism]. Gellnerove ideje o ovom posljednjem pitanju postale su ne samo klasikom, nego su prisutne u velikom broju njegovih ostalih radova.

Pripovijest počinje s razlikovanjem dva osnovna tipa društva: agrarnih i industrijskih. Prva društva su maltuzijanska, što znači da u njima nema proizvodnog napretka, da količina životnih dobara ostaje uvijek ista dok je stanovništvo sve brojnije. Takva su društva statična i u socijalnom smislu jer su razlike među društveni grupama stalne i oštre. Kultura služi isticanju i opravdavanju tih razlika. Aristokracija govori drugačijim jezikom od puka /npr. latinskim, francuskim.../, drugačije se odijeva, za nju vrijede drugačija pravila ponašanja i sl. Svaki od ovih aspekata nije tek izraz imovinskih razlika nego i pokazuje gdje je kome mjesto. Plemić ne bi bio pravi Božji izabranik da se na njemu ne vidi da je drugačiji od trgovca makar od ovih bio i mnogo siromašniji.

Industrijska društva nisu maltuzijanska: u njima se proizvodnja stalno povećava, količina raspoloživih dobara je sve obilnija a stanovništvo se brojem smanjuje. Društvo postaje dinamičnim i u drugom, važnom pogledu: socijalnom. Stalne i oštre razlike među društvenim grupama nestaju. To ne znači da su svi ljudi u istom položaju nego da je sada moguća vertikalna pokretljivost, tj. da je moguće popraviti ili pokvariti svoj društveni status. Drugim riječima, nema više kastinske podijeljenosti i "nepropusnosti". Priroda rada u industrijskom društvu zahtijeva stalnu pokretljivost stanovništva, što znači i mnogo međusobne komunikacije. Da bi se to ostvarilo potrebni su zajednička kultura, zajednički jezik i pismenost. Stoga države počinju standardizirati jezike, uvoditi obavezno školovanje itd. Razvijaju se i transportni sustavi, te mediji koji do tada izoliranim ljudima otkrivaju da postoje i mnogi drugi njima slični. Koliko je ta zajednička kultura nužan uvjet opstanka u industrijskom društvu, ona postaje dio ljudi koji se s njom identificiraju, tj. postaju nacionalisti. Nacionalizam je, dakle, privrženost toj kulturi koja se spaja sa željom da svi koji je dijele žive u istoj državi.Takonastaju nacije, tj. uslijed procesa zadovoljavanja potreba modernog industrijskog društva. Malo čudna ideja za ovdašnje poklonike Bogom danih nacija, zar ne?

Gellner, naravno, svemu tome dodaje i mnoštvo detalja, tipologija, periodizacija i drugog da bi teoriji prilagodio povijesne činjenice. Kao što sam već rekao, Gellner iz istih premisa izvodi i objašnjenja mnogih drugih pojava kojima se bavi poput npr. racionalizma moderne znanosti. Time, ipak, ovaj prikaz više neće zamarati čitatelja. Umjesto toga se nadam da će mu bar neko od Gellnerovih djela ubrzo postati direktno dostupno.

Neven Petrović

"Egzil i stvaralaštvo" (103-109):

"Hipoteza koju želim postaviti je sljedeća: Prognanik je istrgnut iz naviknute okoline (ili se istrgnuo iz nje). Navika je pokrivač što pokriva stanje stvari. Ono što se u naviknutoj okolini zamjećuju jesu promjene, a ne ustaljenosti. Za onoga tko je nastanjen, njemu su informativne samo promjene, a sve ustaljeno za njega su redundancije. U egzilu je sve neuobičajeno, egzil je ocean kaotičnih informacija. Nedostatak redundancija u izbjeglištvu ne dopušta da se naplavine informacija primi kao smislene poruke. Izbjeglištvo se, budući da je neuobičajeno, ne može nastanjivati. Da bi se tamo moglo stanovati, najprije se mora preraditi bujice informacija u smislene poruke, te se podatke tek treba "procesirati". To je pitanje preživljavanja: ako se ne izvrši uspješno zadatak prerade podataka, onda se tone pod valovima egzila. Prerađivati podatke sinonimno je sa stvaranjem. Prognanik mora biti kreativan ako ne želi propasti.

Ja koristim izraz "prognanici" a ne "izbjeglice" ili "emigranti" da bih predočio svu dalekosežnost ovdje načetog problema. Jer, ne mislim samo na fenomene kao "boat people", palestince ili židovsku emigraciju iz Hitlerove Evrope, već i izgnaništvo starije generacije iz svijeta njihove djece i unuka ili pak izgnaništvo humanista iz svijeta tehničkih uređaja. Mi živimo u razdoblju protjerivanja. Ali ako to vrednujemo pozitivno, onda će se i budućnost učiniti manje mračnom.

Prognanici su ljudi lišeni korjena što pokušavaju obeskorijeniti sve oko sebe ne bi li opet mogli pustiti korjenje. Oni to čine spontano jednostavno zato što su jednom bili prognani. Pri tome se skoro radi o vegetativnom postupku, kao kad se presađuje stabla. No, može se dogoditi da neki prognanik postane svjestan tog vegetativnog aspekta svog egzila, naime da dođe do otkrića da čovjek nije stablo i da se ljudsko dostojanstvo sastoji možda upravo u tome da čovjek nema korjen, da čovjek postaje čovjekom tek kad presiječe korjene koji ga vezuju za tlo!

Takvo otkriće predstavlja zapravo dijalektički obrat u odnosu između prognanika i progonitelja. Prije otkrića u tom odnosu je progonitelj aktivni pol, prognanik pasivni. Nakon otkrića, progonitelj postaje žrtvom a prognanik počiniteljem. To je naime otkriće da povijest ne čine progonitelji već prognanici. Nisu Židovi dio povijesti nacista, već obrnuto, nacisti su dio židovske povijesti. Ne čine naši djedovi dio naše biografije već unuci. Nismo mi dio povijesti tehničkih uređaja nego su uređaji dio naše povijesti. Što nas radikalnije nacisti, unuci i tehnički uređaji progone u egzil, utoliko više pravimo povijest, utoliko bolje transcendiramo. No odlučujuće na otkriću nije samo da ljudi nisu stabla, da obeskorjenjeni stvaraju povijest. Daleko važnije je uvidjeti koliko je teško ne pustiti ponovo korjenje, odoljeti napasti ugodne kaljuže. Ubi bene, ibi patria. Otkriće da čovjek nije stablo iziskuje od prognanika da ostane prognanik, to znači, da se uvijek iznova da prognati.

Pitanje slobode se sad doista ne postavlja kao pitanje odlaska i povratka, već kao pitanje da li je moguće dati se prognati. Ne postoji li između "dati se" i "htjeti" proturječje, je li moguće htjeti svoj usud. Poznato pitanje, ali ono se za prognanika ne postavlja teorijski, u smislu dijalektike između determinacije i slobode, već praktički. Prvo prognanstvo je već proživljeno. Tad međutim egzil postaje navikom. Otuda se pitanje slobode ne postavlja kao pitanje dolaska ili povratka već kao pitanje ostajanja stranim. Drugačijim od drugih (...) To je sloboda mijenjanja sebe i drugih. **Jer prognanik jest drugi drugih**. To znači, on je drugačiji za druge i drugi su drugačiji za njega. On sam nije ništa drugo do drugi drugih i samo tako se može "identificirati". I njegovo prispjeće u izgnaništvo uvjetuje da urođenici također otkriju da se mogu "definirati" samo u odnosu prema njemu. S njegovim dolaskom provaljuje se brava "sopstva" i otvara prema drugom. Subivanje. Ali to dijaloško raspoloženje što obilježava izgnaništvo ne nosi nužno i međusobno priznanje, ono je ponajviše polemičko (da ne kažem ubilačko). Jer, prognanik ugrožava "osobenost" urođenika. On ju dovodi u pitanje svojom drugotnošću. Ali čak i takav polemički dijalog je stvaralački, jer i on vodi ka sintezi novih informacija. Egzil je, kakve god bio vrste, leglo stvaralačkih djela, uzgojište novog."

naslov:

Hoćemo još?

ili, Prepoznajmo fašistoidnost, ma gdje bila!

Rastko Močnik: Extravagantia II, Koliko fašizma? Studija humanitatis minora, Ljubljana 1995., 137. str.

autor: **srećko pulig**

Sjećate li se još kada je uredništvo časopisa *Erazmus*, prije koju godinu dana potpisalo članak u kojem se ukazuje na opasnost od fašizma u nas. Na reakciju koju je tvrdnja u javnosti izazvala brzo su se uklonili diskursu poznatom još iz samoupravnog sistema, po kojem postoje negativne tendencije koje bi mogle prevladati, ukoliko zdrave snage ne poduzmu odlučne mjere da fašistoidne ispade zaustave! Rušenje tabua šutnje o našem današnjem fašizmu, pokrenuto u jednom *"časopisu za kulturu demokracije"*, tako je samo sebi odmah i oduzelo riječ koju si je dalo, delegiravši svoju "vjeru" u potpunosti "institucijama sistema"!

U Sloveniji neki se nisu zadovoljili takvom igrom. Briljantna studija **Rastka Močnika** o suvremenom slovenskom fašizmu vrlo je upotrebljiva u širem postjugoslavenskom prostoru, a naročito u Hrvatskoj, gdje *cum grano salis*, može postaviti mnoge stvari na svoje mjesto.

Močnikov teorijski konstrukt vrti se oko dvije pojave: 1. oko mogućnosti uspona krajnje desne politike, i 2. oko mogućnosti fašizacije vladajuće kulture.

Uzete svaka zasebno pojave ne bi morale biti stvarno opasne. Tek zajedno stvorile bi pretpostavke da fašizam "zavlada". Obje pretpostavke već su na djelu i zato pravo pitanje nije hoće li ili neće biti fašizma, već **koliko fašizma**? Jer s fašizmom nam je živjeti, tako je uostalom i u "opjevanoj" Evropi, no demokracija je ono društvo koje fašizmu brani onaj odsudni korak, da "zavlada". Zatiranje ljudskih prava, rasizam, neprijateljstvo, nepovjerenje, nasilnost, zloupotreba vlasti, stalno izvanredno stanje... *"Pa sve to već imamo"*, složiti će se najbrže oni "razočarani u politiku". A upravo je o njima ovdje riječ.

Mogućnost da fašizam postane masovan je strukturna i nije lišena paradoksa. Politički sistem parlamentarne stranačke demokracije tek što je uveden sustigao je i u nas svoju suvremenu povijesnu ravan, ravan temeljne **povijesne krize parlamentarne demokracije**. Masovno razočaranje **stranačkom politikom** može postati važan faktor u raskrajanju parlamentarne demokracije i ustavne države. S druge strane "masovnost" sadašnjeg razočaranja omogućena je nekadašnjom masovnom "vjerom". "Povjerenje" u sistem, njegova društvena legitimiranost, jedan je od glavnih uvjeta da sistem funkcionira. Ideološku ulogu legitimiranja u novom sistemu izborila si je već i u prijašnjem vladajuća kultura - nacionalna kultura. U borbi za hegemoniju ona se radikalizirala i u njoj su prevladale nacionalističke komponente. Tu je prvi paradoks. Ulogu masovnog legitimatora demokratskog političkog sistema obavila je u temelju nedemokratska nacionalistička kultura! S iste podloge društvo se odaziva na "krizu demokracije".

Kulturna pozadina koja proizvodi i čuva potrebnu fikciju demokratskog procesa, omogućujući njegovo stvarno odvijanje, u nas delegitimira fikciju u ime "zbiljskosti" (afere, skandali, resentimant). Nacionalistička kulturna hegemonija u svojoj legitimacijskoj ulozi jedan je od uzroka krize demokracije, njena "kritika demokracije" nije produktivna, već destruktivna.

Tako put u središte fašizogenih procesa vodi i Močnika zaobilaznicom. Pravo je čudo, smatra on, da pozornost javnosti nije izazvao fenomen koji ćemo nazvati školsko čitanje. Školska književnost danas je ono "područje", onaj "višak" koji preostaje kada oduzmemo sva stručna područja i njihove stručne jezike, "ovojnica mudrosti", jezik bez funkcije, neupotreban, blagoglagoljiv hraneći govor, storage language, skladište u kojemu nije ništa pohranjeno, centralni govor u svemiru govora nacionalnog društva. "Nacionalni" jezik matrica je moguće prevodivosti svih mogućih diskursa, a diskurs školske književnosti nulti je stupanj razlike pojedinog diskursa i njegove sveobuhvatne matrice. U "nacionalnoj situaciji" školska književnost unaprijed je privilegirana ideološka "forma", diskurs ideološke dominante. Zato se borba za ideološku hegemoniju kristalizira upravo oko zaposjedanja položaja školske književnosti!

U demokraciji "povjerenje" je heteronomno u odnosu na ono što omogućuje, tj. vjera u političare omogućuje njihovo djelovanje. Ako tu heteronomiju ne ublažava "skeptičko povjerenje" u demokraciju uopće, politički život lako se izrodi u konfesionalni, u sukob "na nož", jer na što da se osloni vjera onih koji su izgubili "vjeru u demokraciju". Antidemokratski populizam psihologizira politiku, proizvodi mase i vođu. No, klasična "psihološka" teorija fašizma neće nam biti dovoljna. Da bi se masovno psihološka nastrojenost razvila u pravi fašistički pokret potrebno joj je još jedno dodatno svojstvo. Taj umetnuti član mora izgledati "nepolitički", jer cijela formacija ishodi iz "razočaranja politikom", mora izražavati "iskustvo zajednice" na ravni na kojoj vrijedi nekakav povijesni konsenzus koji će ostavljati utisak ideološke neutralnosti i nepolitičnosti. I taj umetnuti član upravo je spominjani prazni "hraneći govor" školske književnosti.

Da školska književnost pomaže u fašizaciji šokantna je spoznaja. Ništa manje šokantno nije gledati kako se naprave školske književnosti i njeni zastupnici preobražavaju u faktore fašizacije. Školska književnost nije sama po sebi fašistoidna. "Fašizogenom" postaje samo u određenom spoju, u povezanosti s dovoljno širokim populističkim desnim političkim ekstremizmom.

Kako taj spoj funkcionira? Školska književnost po svome statusu je usmeno-pismeni govor, koji pripada polju estetskog. Estetska ideologija koja se plete oko tržišne proze značajan je anakronizam. Oba svojstva školske književnosti, da je usmeno-pismena i da je estetska, križaju se u strukturi "vjerovanja", karakterističnoj za našu civilizaciju. To je važno jer školska književnost nije samo roba na tržištu, već i institucija, među nacionalnim institucijama jedna od temeljnih. Područje nacionalne kulture, nacionalne države "izuzima" se od tržišta. Gellnerovim riječima rečeno, nacionalna država temelji na nacionalističkom zahtjevu: "Jedna kultura - jedna država, jedna država - jedna kultura". Kada znamo koliko jedna država treba standardizirani jezik i školski aparat, s poukom jezika i književnosti u središtu, shvatiti ćemo državotvorni značaj školske književnosti. Ona je glavno oruđe kulturne hegemonije, bez koje država koja teži kulturnoj "unifikaciji" ne može preživjeti.

Struktura vjerovanja u estetskoj ideologiji od odlučnog je značenja za mogućnost fašizma. **Benjaminova** teza da je fašizam estetizacija politike zadobiva neslućenu protežnost. Naime, u estetskoj ideologiji slobodno se sumnja u svakog pojedinog umjetnika ili umjetninu, ali i magijski vjeruje u snagu umjetnosti "uopće". U tom području identični smo civilizacijama koje prakticiraju magiju, usmenim kulturama. Dolazimo do paradoksa: pismenost koja vrijedi za "umjetničku pismenost" pretpostavlja strukturu povjerenja usmenih konteksta! "Vjera" u lijepu književnost nema naglasak na "književnosti", već na "ljepoti". Protuslovlje usmene strukture vjerovanja i pisane prakse proizvodnje i upotrebe tjera literarni stroj kroz razne estetske formacije... Nutarnje proturječje daje literaturi snagu da preživi pod pritiscima kapitala, države i škole, ali je upravo iz istog razloga u svojoj kanoniziranoj, institucionaliziranoj inačici oruđe gospodstva kojega se nije odrekla još ni jedna vladajuća klasa. Fašizogeni učinci "školske književnosti" proizlaze iz najtvrđeg materijalnog opstanka usmene ideologije na pisanom području. U tome je strateški značaj utvrđenog položaja usmenosti na polju pismenosti za razna mračnjaštva, autoritarizme, antiintelektualizme i primitivizme, danas i za fašizam. Jer struktura vjerovanja te književnosti uklapa se u vrijeme kada mase ne vjeruju u politiku "uopće", a vjeruju nekim pojedinim političarima. Školska književnost institucionalizacija je strukture vjerovanja koje je zrcalni odraz ideologije "razočaranja u demokraciju". Kao institucija ona pribavlja "vjerovanje uopće" i omogućuje "kritičnost u posebnom". Kada ta naprava podupre nekog pojedinog političara, pribavlja mu najmoćnije heteronomno "vjersko" utemeljenje koje je u našoj kulturi moguće.

Učinci su zaista strašni. Školska književnost kao nepolitički "hraneći govor", koji tek omogućava uspostavu svemira govora, političkom govoru pripisuje vrijednost podloge na kojoj su sukobi tek mogući. Tako njihova politička narav postaje spram te podloge drugorazredna. Političar koji uspije prisvojiti tu podlogu ima sve uvjete da njegova pozicija postane nad-politička! Takovu "nad-politiku" konkurentske politike ne mogu napadati, jer si je ona prisvojila podlogu svakog političkog i javnog dijaloga. Prije politički sukobi sada postaju "konfesionalni", sukobi "na nož". Dijalektika obračuna postaje paklena. Osvetnici i šamani počinju istjerivati vraga komunizma. Ne mari što je nova politička klasa sastavljena pretežno od starih aparatčika! "Tjeranje" ionako ima samo simboličku, izvan-političku funkciju. S fašistoidnom politikom nije se više moguće obračunavati frontalno. Potreban je izvanjski povod i upravo zato odstranjenje pojedinog predstavnika fašistoidne politike nije ujedno i konfrontacija s njegovom politikom. Njemu je dopušteno da politički poraz pretvori u "moralnu", "nad-političku" pobjedu. Do kuda može ići ta logika govori nam u Hrvatskoj i odnos nekih ljudi spram osumnjičenih za ratne zločine.

Parlamentarna diskusija ne pruža okvir u kojemu možemo zaustaviti fašizam. Fašistoidnom govoru njegova grandomanija daje imunitet na sitničave, filistarske, cjepidlačke demokratske diskurse. Fašizam treba zaustaviti pred parlamentom jer i on svoje pohode planira izvan njega. I upravo je tu, u prostoru "javnosti" zadatak težak, jer ako javnost nije sposobna fašistoidne izjave ni prepoznati, šačica fašista može diktirati javnu atmosferu.

Oblici ritualiziranog govorenja i pisanja koje isporučuje školska književnost ritualiziraju okolnosti u "javnom mnijenju". Tu prevladava vjera da se predmet napada može doseći magijskim sredstvima. Još za jednostranačke "vlasti" ritualno-recitatorska politička praksa svoj je predmet uspostavljala na način magijskog objekta. Antagonizam spram "vlasti" izvirao je iz fascinacije vlašću. To je klasična disidentska pozicija.

Klasična disidencija temeljila je u vjeri u "svemoć vlasti". Zato je i mogla biti od nje zloupotrebljavana. Povijesni doseg disidentske ideologije bio je da je postala podloga za kulturne aparate jednostranačkog gospodstva i da je svoje vjernike promovirala u idealne kulturne birokrate.

I da zajedno s Močnikom zaključimo. Kulturna tragedija postkomunizma je u tome što književni establishment nikada nije bio sposoban riješiti se svog disidentstva. Zato on nije odigrao nikakvu ulogu u demokratskim promjenama. Uloga disidentskog moralizma u dijalektici demokratskih bitaka prije je reakcionarna i sprečava temeljitu društvenu preobrazbu, koja se počela odvijati već 80-ih godina. To se vidi i gledajući unatrag. Disidentski diskurs proizveo je ideološku pozadinu na kojoj je prva demokratska "vlast" prouzročila postkomunističku katastrofu! "Jakobinsko razdoblje" napada kulturne birokracije na sve tekovine 80-ih g. stvorilo je opće uvijete za termidor partitokracije i liberalne političke demokracije.

Ta vrsta "normalizacije" lako može prijeći u fašizam.

Antifašistički otpor danas mora onemogućiti fašizotvorni spoj jedne određene kulture i jedne određene politike. Temeljna pretpostavka za to je da javnost prepoznaje fašistoidnost, ma gdje bila! A demistifikacija je tek početak. U ovome trenu čini se glavnim zadatkom rekonstrukcija javnog prostora, uspostavljanje autonomnih javnosti, koje će sezati onkraj banalnog dosega stranačke politike. Bitka protiv fašizma je kulturno bavljenje, množina kulturnih produkcija. Otvorimo li javni prostor i stranačka javnost dobiti će svoje djelomično, omeđeno mjesto koje joj pripada.

Tek tada moći ćemo razmišljati i o oblicima demokracije, koji bi išli kroz i onkraj parlamentarnog sistema stranaka. Tada će se moći reaktivirati i domaće tradicije. Ne na zadnjem mjestu, ovo društvo je provelo i jednu autentični revoluciju u ime socijalne i internacionalne solidarnosti. Kritiku jednostranačke vladavine nije moguće završiti ne uvažimo li velike povijesne promjene koje je ta vlast uspješno izvršila. Antifašističku politiku danas nije moguće zasnovati ne dovršimo li kritiku jednostranačja u kojoj moramo nastaviti na kritike i političke prakse koje su već u jednostranačju bile djelatne.

Obnova teorijske ravni tadašnjih kritika i alternativnih politika jedan je od uvijeta za uspjeh antifašizma danas! Kako u Sloveniji, tako još više u Hrvatskoj.

UMETNIČKO DELO 149

zadovoljenje čulnog opažanja izmenjenog tehnikom. To je, očigledno, vrhunac l'art pour l'art-a. Čovečanstvo, koje je nekad, kod Homera, bilo predmet posmatranja za olimpijske bogove, postalo je to sada sámo za sebe. Njegovo samootuđenje dostiglo je onaj stupanj koji dopušta da ono svoje vlastito uništenje doživljava kao estetsko zadovoljstvo prvog reda. Tako stoji sa estetizacijom politike koju sprovodi fašizam. Komunizam mu odgovara politizacijom umetnosti.

WALTER BENJAMIN

TRIUMPH DES WILLENS, LENI RIEFENSTAHL, 1934.